

ПЕДАГОГІЧНИЙ

ВІСНИК

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЩОКВАРТАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3-4(43-44), 2017

Науково-методичний щоквартальний журнал

**Засновник – комунальний заклад
«Кіровоградський обласний інститут
підсудипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»**

Головний редактор А.С. Бик

Кендюхова А.А. – кандидат педагогічних наук,
доцент КЗ «КОІППО ім. В.О.Сухомлинського»
(заступник головного редактора)

Редакційна колегія

Величко С.П. – доктор педагогічних наук, професор
Голодюк Л.С. – кандидат педагогічних наук, доцент
(секретар)

Горська Г.О. – кандидат психологічних наук, доцент

Буртовий С.В. – кандидат педагогічних наук

Жосан О.Е. – кандидат педагогічних наук

Барно О.М. – кандидат педагогічних наук, доцент

Кондратова В.В. – кандидат педагогічних наук

Корецька Л.В. – директор КЗ «КОІППО

ім. В.О. Сухомлинського»

Лушин П.В. – доктор психологічних наук, професор

Скрипка Г.В. – кандидат педагогічних наук

Набока Б.С. – кандидат педагогічних наук

Олійник В.В. – доктор педагогічних наук, професор

Радул В.В. – доктор педагогічних наук, професор

Садовий М.І. – доктор педагогічних наук, професор

Семиченко В.А. – доктор психологічних наук, професор

Тарапака Н.В. – кандидат педагогічних наук, доцент

Редакційна рада

Бик А.С. – заступник директора з науково-дослідної
діяльності та міжнародного співробітництва
КЗ «КОІППО ім. В.О. Сухомлинського», кандидат
педагогічних наук, доцент (голова)

Голодюк Л.С. – заступник директора з науково-
методичної діяльності КЗ «КОІППО
ім. В.О. Сухомлинського», кандидат педагогічних наук,
доцент (заступник голови)

Босько В.М. – методист КЗ «КОІППО

ім. В.О. Сухомлинського» (секретар)

Буртовий С.В. – завідувач кафедри теорії і методики
середньої освіти КЗ «КОІППО ім. В.О. Сухомлинського»,
кандидат педагогічних наук

Жосан О.Е. – завідувач кафедри педагогіки, психології і
корекційної освіти КЗ «КОІППО імені Василя
Сухомлинського», кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри

Тарапака Н.В. – завідувач кафедри дошкільної та
початкової освіти КЗ «КОІППО імені Василя
Сухомлинського», кандидат педагогічних наук, доцент

Ніколаєва О.П. – методист КЗ «КОІППО

ім. В.О. Сухомлинського»

Літературний редактор і коректор

Босько В.М. – методист КЗ «КОІППО

ім. В.О. Сухомлинського»

Верстка

Сорокін В.В.

У НОМЕРІ

СТОРИНКА РЕДАКТОРА

А.С. Бик. Стратегія забезпечення якості
підсудипломної педагогічної освіти 3

ВИЩА ШКОЛА

О.Л. Ковальков. СРСР в Афганістані (1979-1989):
співвідношення шкільної та академічної версій. 9

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА

Л.В. Ізюмченко, Л.А.Ткаченко. Системи лінійних
рівнянь у текстових олімпіадних завданнях 15

В.В. Павлюх. Сучасні технології в роботі педагога
в умовах освітніх змін 23

І.А. Марченко. Управління інноваційною
діяльністю у загальноосвітньому навчальному закладі
як складова інноваційного освітнього процесу. 28

Т.О.Тищенко. Реалізація корекційно-розвивальної
складової інклюзивного навчання 31

В.В. Кондратова, Н.М. Кисіль, О.Ю. Колосова.
Інтегративний підхід до викладання мистецтва
в 5-7 класах 35

Т.В. Орлова. Сутність поняття «соціально-
психологічний» клімат колективу. 39

Ю.О. Тримбовецька. Особливості професійного
самовизначення старшокласників 43

З ДОСВІДУ РОБОТИ

Н.І. Дяченко. Інформаційно-комунікаційні
технології як засіб розширення інформаційно-
освітніх можливостей бібліотеки і користувача
(з досвіду роботи О.М. Ткаченко, бібліотекаря
Нечаївської ЗШ I-III ступенів
імені Ю.І. Яновського). 46

Л.В. Жадан. Урок української літератури. «Земля»
О. Кобилянської – психологічне трактування
вічних проблем: людина і земля, злочин і кара. 58

В.А. Моргаленко. Використання усної народної
творчості на уроках трудового навчання як засобу
формування та розвитку ключових компетентностей
учнів 60

К.С. Ворона. Урок англійської мови у 7 класі.
Тема «Спорт» 63

І.І. Волощенко, І.М. Іванова. Конспект
інтегрованого уроку з основ здоров'я та
англійської мови у 4 класі «Традиції збереження
здоров'я у сім'ї» 65

В.Г. Малишко. Урок української мови в 9 класі.
Розділові знаки в безсполучниковому складному
реченні. 70

С.В. Щербина. Школа вчителем стоїть...
Розробка уроку з літератури рідного краю
(за творами В.О. Сухомлинського). 75

О.М. Новіцька «Люби свій край, моя дитино,
бо ти з'явився тут на світ...». Легенди та
перекази Кіровоградщини 85

ДО ВІДОМА АВТОРІВ

Редакція журналу приймає статті від окремих осіб або навчального закладу в електронному варіанті: на дискеті чи компакт-диску (CD-RW, CD-R) у форматі Microsoft Word 6.0 і вище (шрифт: Times New Roman; розмір 14 пунктів; інтервал 1,5; поля: ліве – 2 см, праве – 1,5 см, верхнє і нижнє – 2 см), з обов'язковим їх роздрукуванням на одному боці аркуша формату А4, у двох екземплярах, з підписом автора на одному із них. Оптимальний обсяг матеріалу – до 12 сторінок.

Ілюстративний матеріал (фото, малюнки) потрібно подавати окремими файлами у форматі TIFF, JPEG.

На початку статті подається анотація (2-3 речення) українською, російською та англійською мовами.

У матеріалі необхідно вказати повне ім'я автора, науковий ступінь вченого, посаду, адресу.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та ін. відомості відповідають автори публікацій.

Думка редакції може не збігатися з думкою авторів. Редакція зберігає за собою право на редагування і скорочення матеріалів.

Статті не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції:

КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»,
вул. Велика Перспективна, 39/63,
м.Кропивницький, 25006

Рекомендовано до друку вченою радою
КЗ «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»

Підп. до друку 12.12.2017. Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. др. арк. 26,05.
Замовлення №116. Наклад 100 прим.

Друк ФОП «Недолужко Г.Д.»

КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

С.М. Давиденко. Пам'ятки культури рідного краю.	89
Ф.О. Шепель. Іван Франко і наш край	94
За що Гулак-Артемівський сварив Винниченка, або Український рух починався в Єлисаветграді 1882 року	97
Ігор Бабанський: педагог педагогів, або невичерпна біографія цікавої людини	99

ТВОРЧИСТЬ

А.Й. Григор'єв.	103
Поезії «З Сухомлинським – у серці»,	104
«Адольф»	105
Г.Г. Клименко. Патріотичні вірші та пісні	
«Наш прапор».	107
«Україні».	107
«Пісня про калину»	108
Гумористична поема «Різдвяне свято на хуторі Диканька» (за Миколою Гоголем)	108
Л.О.Каленська. Оповідання для дітей	
«Яку професію вибрати?»	112
«Оса».	113

ОФІЦІЙНО

Положення про забезпечення академічної доброчесності в комунальному закладі «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського». 114

Порядок (нова редакція) підвищення кваліфікації педагогічних працівників на курсах у комунальному закладі «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» за індивідуальним навчальним планом 121

Відомості про авторів 147

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

ПЕРЕДМОВА

Інтелектуальний капітал як генеративна основа цивілізаційного прогресу в умовах становлення і розвитку глобалізаційного типу суспільного життя набуває статусу безальтернативного ресурсу в усіх його вимірах та модифікаційних проявах. Більше того, можна переконливо й однозначно стверджувати: «Той, хто володіє інтелектуальним капіталом – той і володіє світом». В Україні основною сферою, що має забезпечувати формування інтелектуального капіталу в його глобалізованому вимірі, декларативно, і це дуже прикро, визнається освіта. Реальне ж утвердження пріоритетності освіти в усіх сегментах і на всіх рівнях суспільного життя потребує чіткого, однозначного розуміння кожною людиною, особливо наділеною владними повноваженнями, природи освіти як такої.

Сьогодні природа освіти в її глобалізаційній цінності сприймається, розглядається й оцінюється як інформаційно-інтелектуально-технологічний ресурс життєдіяльності особистості, суспільства, держави. До речі, наші мудрі предки, коли йшла мова про необхідність здобуття дитиною якоїсь освіти, говорили дуже чітко й однозначно: «Необхідно дати дитині в руки ремесло, щоб вона мала можливість заробляти кусок хліба». Поняття «ремесло», у його розширеному тлумаченні, ідентифікується сьогодні з професією, спеціальністю, кваліфікацією, здобуттю яких слугують компетентності особистості. А якість освіти ідентифікується зі ступенем її придатності для використання за призначенням. Іншими словами, можна впевнено стверджувати, що якість освіти в суспільній свідомості ототожнюється з популярними, перспективними й, основне, конкурентоспроможними професіями, спеціальностями, кваліфікаціями.

За таких обставин якість освіти набуває життєво домінуючої цінності людського буття, а здобуття якісної освіти стає фундаментальним ціннісним орієнтиром самореалізації кожної особистості.

Оскільки поняття «якість» у його сутнісному тлумаченні визначається як «ступінь придатності чогось для використання за призначенням», то для цілей післядипломної педагогічної освіти важливо методологічно окреслити в їх ієрархії ступені якості освіти як особливого феномена освітньої реальності. Такими ступенями, очевидно, є:

проблемний – такий, що характеризується сумнівною можливістю вірогідного розв'язання теоретичних і практичних питань педагогічної діяльності;

необхідний – такий, що характеризується спроможністю за наявних умов (необхідних) обов'язково розв'язувати теоретичні й практичні питання освітньої діяльності;

достатній – такий, що характеризується здатністю належною мірою задовольняти особистісні освітні потреби здобувачів освіти, обґрунтовано розв'язувати теоретичні й практичні проблеми освіти;

перспективний – такий, що характеризується сталістю розвитку здатності успішно розв'язувати на прогностичній основі теоретичні й практичні проблеми удосконалення освіти як такої.

Для вирішення завдань забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти необхідно провести суттєві зміни у змісті освітніх програм, цілях, завданнях, методах, формах і технологіях організації освітнього процесу, його нормативно-правових засадах та матеріально-технічній базі, а також у кадровому забезпеченні освітньої діяльності.

Ефективному здійсненню таких змін має сприяти Стратегія забезпечення якості освіти в комунальному закладі «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАТЕГІЇ

Стратегія забезпечення якості освіти покликана окреслити чинники регулювання у середньостроковій перспективі взаємодію учасників освітнього процесу в реалізації їх конституційного права на ціложиттєву освіту в різних формах її здобуття або їх поєднаннях.

Мета стратегії: формування цілісної системи забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності шляхом створення умов гарантування постійного, послідовного й сталого підвищення результативності навчання здобувачів післядипломної педагогічної освіти відповідно до професійного стандарту та/або договору про надання освітніх послуг.

Завдання стратегії:

- розвиток методологічної культури забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти;
- формування професійної компетентності здобувачів освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників інституту;
- моніторинг результативності набуття здобувачами освіти нових компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань та викладацької діяльності працівників інституту;
- оволодіння методикою дослідно-інноваційного упровадження процедур та використання інструментарію забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти;
- формування системи освітніх цінностей як основи професійної самореалізації здобувачів освіти;
- становлення і розвиток сучасної системи управління забезпеченням якості освіти та якості освітньої діяльності.

Предмет стратегії: якість післядипломної педагогічної освіти.

Спрямованість стратегії: підвищення якості післядипломної педагогічної освіти та якості освітньої діяльності здобувачів освіти, педагогічних та науково-педагогічних працівників інституту.

Контент стратегії: апробація, розвиток та інституціоналізація процедур та інструментарію забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти і якості викладацької діяльності.

Особливості стратегії: стратегія ґрунтується на визначених ЗУ «Про освіту» засадах державної політики у сфері освіти та принципах освітньої діяльності, а саме:

- людиноцентризм;
- верховенство права;
- забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності;
- забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності;
- розвиток інклюзивного освітнього середо-

вища, у тому числі в закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами;

- забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування;
- науковий характер освіти;
- різноманітність освіти;
- цілісність і наступність системи освіти;
- прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень;
- відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством;
- інституційне відокремлення функцій контролю (нагляду) та функцій забезпечення діяльності закладів освіти;
- інтеграція з ринком праці;
- нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями;
- свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності;
- академічна доброчесність;
- академічна свобода;
- фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти в межах, визначених законом;
- гуманізм;
- демократизм;
- єдність навчання, виховання та розвитку;
- виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій;
- формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення;
- формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;
- формування громадянської культури та культури демократії;
- формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля;
- невтручання політичних партій в освітній процес;
- невтручання релігійних організацій в освітній процес (крім випадків, визначених цим Законом);
- різнобічність та збалансованість інформації щодо політичних, світоглядних та релігійних питань;
- державно-громадське управління;
- державно-громадське партнерство;
- державно-приватне партнерство;

- сприяння навчанню впродовж життя;
- інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір;
- нетерпимість до проявів корупції та хабарництва;
- доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою» [9].

Основні принципи забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти:

- андрагогікоцентризм;
- свобода академічної мобільності;
- інтелектуалізація освітньої діяльності;
- ціложиттєвість освіти;
- фахова самоідентичність;
- індивідуалізація освітнього процесу;
- пріоритет особистісних фахових запитів;
- єдність якості освіти і якості освітньої діяльності;
- єдність освіти, розвитку, саморозвитку і самореалізації особистості;
- сталість розвитку професійної компетентності та індивідуальних освітніх потреб;
- опора на особистісний досвід фахової діяльності здобувачів освіти;
- прозорість, публічність і наукова обґрунтованість процедур забезпечення якості освіти та освітньої діяльності.

Стратегія є процедурно гнучкою, мобільною за інструментарієм, методами і формами реалізації.

Основні процедури і заходи забезпечення якості освіти.

Стратегія забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- систематичний моніторинг і періодичний перегляд освітніх програм;
- оцінювання шляхом вхідного та вихідного діагностування здобувачів післядипломної педагогічної освіти;
- оцінювання педагогічних і науково-педагогічних працівників закладу післядипломної педагогічної освіти;
- оприлюднення результатів оцінювання здобу-

вачів освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників на офіційному веб-сайті закладу післядипломної освіти;

- розроблення та впровадження інформаційної системи управління освітнім процесом;
- оприлюднення освітніх програм з кожної спеціальності та кваліфікаційної категорії педагогічних працівників;
- впровадження процедур забезпечення академічної доброчесності здобувачів освіти та працівників закладу післядипломної освіти;
- створення і впровадження системи запобігання та виявлення академічного плагіату;
- проведення публічних захистів (презентацій) індивідуальних та колективних проєктів здобувачів освіти;
- розроблення та впровадження відповідно до чинного законодавства зразків форм документів для оперативного обліку й звітування щодо забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти;
- проведення педагогічних та науково-педагогічних заходів з обміну особистісним досвідом освітньої діяльності здобувачів освіти;
- інших процедур і заходів забезпечення якості освіти.

Суб'єкти реалізації стратегії:

- здобувачі освіти;
- педагогічні та науково-педагогічні працівники закладу освіти;
- керівники курсів та наукові керівники;
- керівники структурних підрозділів закладу освіти;
- колегіальний орган громадського самоврядування, інші органи, що передбачені спеціальними законами та установчими документами закладу освіти;
- основний колегіальний орган управління закладу освіти;
- керівник закладу освіти.

Суб'єкти реалізації стратегії забезпечення якості освіти діють в межах повноважень, визначених законами та установчими документами закладу освіти.

ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

Засади реалізації стратегії забезпечення якості освіти визначаються освітніми програмами підвищення кваліфікації. Керівники структурних підрозділів, інші суб'єкти реалізації стратегії забезпечують систематичне оновлення освітніх програм, приведення їх структури та змісту у відповідність до положень ст.33 Закону України «Про освіту», інших законів України.

При оновленні освітніх програм підвищення кваліфікації вносяться термінологічні зміни, конкретизуються вимоги до осіб, які можуть розпочати

навчання за програмою, визначаються і характеризуються нові компетентності, набуття яких передбачається освітньою програмою, розкривається зміст освітніх компонентів програми в розрізі кожної кваліфікаційної категорії, визначається загальний обсяг навчального навантаження з урахуванням кількості годин для самостійної роботи здобувачів освіти, забезпечується збалансованість освітніх компонентів, окреслюються очікувані результати навчання здобувачів освіти в розрізі кожного освітнього компонента.

Законом України «Про освіту» передбачено, що окремими компонентами програмами мають бути компоненти для вільного вибору здобувачів освіти, корекційно-розвивальний складник для підготовки до роботи з особами з особливими освітніми потребами, містити опис механізмів, інструментарію, критеріїв оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, а також перелік використаних джерел інформації: положень, тверджень, ідей, відомостей, розробок, методик, технологій тощо [9].

Розроблення або оновлення освітньої програми підвищення кваліфікації має ґрунтуватися на стандартах освіти відповідного рівня (за наявності) і в обов'язковому порядку передбачати необхідність виконання вимог до компетентностей педагогічних працівників, що є основою для формування професійних кваліфікацій, присвоєння кваліфікаційних категорій та педагогічних звань.

Нормативно-правову базу стратегії забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти в інституті складають:

- Закон України «Про освіту», спеціальні закони.
- Статут закладу післядипломної педагогічної освіти.
- Положення про організацію освітнього процесу.
- Положення про організацію дистанційного (очно-дистанційного) підвищення кваліфікації здобувачів післядипломної педагогічної освіти.
- Освітні програми підвищення кваліфікації.

- Графік освітнього процесу та розклад навчальних занять.
- Навчально-тематичні плани та додатки до них (плани навчальних занять, завдання (тематика) для самостійної роботи і самоконтролю здобувачів освіти, проблематика індивідуальних і колективних проєктів, конференцій з обміну особистісним досвідом освітньої діяльності здобувачів освіти, програм педагогічної практики, проблематика роботи творчих груп здобувачів освіти тощо.
- Комплекти діагностичних матеріалів (тести, анкети, критерії оцінювання результатів навчання, педагогічної, викладацької, управлінської діяльності та відповідний науково-методичний інструментарій).
- Положення про вчену раду закладу післядипломної педагогічної освіти.
- Положення про науково-методичну раду закладу післядипломної педагогічної освіти.
- Положення про експертно-аналітичну раду закладу післядипломної педагогічної освіти.
- Положення про забезпечення академічної доброчесності учасників освітнього процесу закладу післядипломної педагогічної освіти.
- Порядок підвищення кваліфікації педагогічних працівників за індивідуальним навчальним планом.
- Інші нормативно-правові акти та регуляторні акти локальної дії.

КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТРАТЕГІЇ

Кадровий потенціал реалізації стратегії забезпечення якості освіти в закладі післядипломної педагогічної освіти характеризується такими, визначеними Державною інспекцією навчальних закладів України, показниками (див. табл. 1) [20].

Наявний кадровий потенціал закладу післядипломної педагогічної освіти диференційовано об'єднаний у складі кафедр, навчально-методичних центрів, науково-методичних лабораторій та навчально-методичних відділів.

Таблиця 1

Характеристика кадрового забезпечення

<i>Кількість працівників за штатним розписом</i>	
Із них: науково-педагогічних працівників (всього/пенсійного віку)	Штатних
	Сумісників
Із них: педагогічних працівників (всього/пенсійного віку)	Штатних
	Сумісників
Кількість науково-педагогічних працівників, які мають науковий ступінь доктора наук (всього/пенсійного віку)	Штатних
	Сумісників
Кількість науково-педагогічних працівників, які мають лише вчене звання професора (всього/пенсійного віку)	Штатних
	Сумісників

Продовження таблиці 1

Кількість працівників за штатним розписом	
Кількість науково-педагогічних працівників, які мають лише вчене звання доцента (всього/пенсійного віку)	Штатних
	Сумісників
Кількість науково-педагогічних працівників, які мають науковий ступінь кандидата наук (всього/пенсійного віку)	Штатних
	Сумісників
Педагогічні працівники вищої категорії	Штатних
	Сумісників
Педагогічні працівники I категорії	Штатних
	Сумісників
Педагогічні працівники II категорії	Штатних
	Сумісників
Педагогічні працівники категорії «спеціаліст»	Штатних
	Сумісників

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИЙ РЕСУРС СТРАТЕГІЇ

Матеріально-технічний ресурс стратегії забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти характеризується нормативно окресленими показниками інфраструктури закладу (див. табл. 2) [20].

Таблиця 2

Інфраструктура закладу освіти

Показники
Наявність власного приміщення (+/-)
Загальна площа приміщення, усього м ²
У т.ч. навчальна, м ²
Лабораторії та спеціалізовані кабінети (кількість), з них комп'ютерних класів (кількість, м ²)
Кількість комп'ютерів (усього) З них використовуються в освітньому процесі Кількість комп'ютерів із строком експлуатації не більше 8 років
Відсоток ліцензованого програмного комп'ютерного забезпечення від загальної кількості програм, що використовуються
Забезпеченість мультимедійним обладнанням (кількість) відсоток від загальної кількості аудиторій
Площа приміщень, які орендуються, усього м ² у т.ч. навчальна, м ²
Наявність пунктів харчування, (+/-) / Наявність медичного пункту (+/-)
Загальний бібліотечний фонд (кількість примірників), із них електронних видань
Кількість передбачених періодичних видань (у тому числі електронних) З них: психолого-педагогічних, методичних
Наявність гуртожитку (+/-) Кількість місць для проживання
Доступність для здобувачів освіти Wi-Fi зони Інтернету

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Втілення стратегії забезпечення якості освіти в закладі післядипломної педагогічної освіти створює передумови для:

- актуалізації проблематики та змісту курсів підвищення кваліфікації;
- забезпечення охоплення науково-методичним і методичним супроводом формальної складової післядипломної педагогічної освіти;
- збагачення антропологічного контексту курсів підвищення кваліфікації;
- створення сталого підґрунтя для оновлення освітніх програм, навчальних планів, розроблення навчально-методичних посібників, методичних розробок, електронних ресурсів освітнього процесу тощо;
- упровадження диференційованого інструментарію експертизи результатів післядипломної освіти в контексті її цілісності;
- розширення практики громадських обговорень прийняття регуляторних актів локальної дії;
- збалансування розподілу функцій суб'єктів освітньої діяльності;
- відхід, можливість якого передбачена положеннями ч. 3 ст. 36 Закону України «Про вищу освіту», від практики зосередження в одній особі повноважень керівника закладу освіти та голови колегіального органу управління закладом освіти;
- розроблення порядку, критеріїв та правових механізмів проведення внутрішньої інституційної атестації (аудиту) структурних підрозділів закладу освіти та оптимізації за її (його) результатами мережі кафедр, центрів, лабораторій, відділів тощо;
- підвищення академічної культури учасників освітнього процесу, їх ІКТ компетентності;
- удосконалення процедур визначення термінів виконання наукових, науково-методичних досліджень і розробок, підготовки навчально-методичних посібників, методичних розробок і рекомендацій тощо та забезпечення гнучкості у коригуванні термінів, проблематики наукових, науково-методичних досліджень і розробок;
- забезпечення інформаційної безпеки освітнього середовища закладу післядипломної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
2. Конвенція ООН «Про права інвалідів» про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
3. Стратегія «Європа 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ceas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eurobulletin/eurobulet_04_2010_uk.pdf.
4. Цілі розвитку тисячоліття. Україна: 2000-2015. Національна доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/monografii/2015%20MDG%20Ukr%20Report%20DRAFT.pdf>.
5. Угода про асоціацію між Європейським Союзом та Україною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kas.de/wf/doc/kas_32048-1522-13-30.pdf&120912134959.
6. Рамкова програма Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fp7-ncp.kiev.ua/assets/Horizont_2020/HORIZON-20201.pdf.
7. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
8. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page>.
9. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.
10. Закон України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
11. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
12. Закон України «Про професійно-технічну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.
13. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
14. Закон України «Про позашкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>.
15. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>.
16. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» 8 вересня 2011 року № 3715-VI зі змінами, внесеними згідно із Законом № 5460-VI від 16.10.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.
17. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
18. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад.: В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ihed.org.ua/images/biblioteka/glossariy_Visha_osvita_2014_tempus-office.pdf.
19. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). – К.: ТОВ «ЦС», 2015. – 32 с. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). – К.: CSLtd., 2015. – 32 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.
20. Моніторинг системи післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dinz.ua/index.php/uk-ua/component/article/189-dialnist/monitorynh/system-osvity>.

О.Л. Ковальков

СРСР В АФГАНІСТАНІ (1979-1989): СПІВВІДНОШЕННЯ ШКІЛЬНОЇ І АКАДЕМІЧНОЇ ВЕРСІЙ

У статті здійснено спробу співставлення навчального матеріалу з історії радянсько-афганських взаємин 1979-1989 рр. у шкільних підручниках зі всесвітньої історії для 11-го класу з сучасним баченням цієї проблеми в історичній науці. Особлива увага зосереджена на використанні при висвітленні радянської агресії в Афганістані термінів і понять з позицій сучасної історичної думки.

Ключові слова: СРСР, Афганістан, «холодна війна», введення військ, вторгнення, окупація.

In the article the attempt of comparison of educational material is carried out from history of the Soviet-Afghanistan mutual relations 1979-1989 in school text books on world history for a 11 class with modern vision of this problem in historical science. The special attention is concentrated on using for illumination of soviet aggression in Afghanistan of terms and concepts from positions of modern historical idea.

Key words: the USSR, Afghanistan, «cold war», introduction of troops, encroachment, occupation.

Кожного року 15 лютого по всій країні тривають урочисті заходи з нагоди виведення радянських військ із Афганістану. До них залучають вчителів і учнів загальноосвітніх шкіл. У навчальних закладах міст і сіл України організують тематичні заходи, згадують загиблих і вшановують живих ветеранів-«афганців». Для тих українців, чия родина обійшла війна в Афганістані, ця дедалі віддалена в часі подія стає все менше відомою, цікавою і, особливо в світлі останніх подій, актуальною.

Що відомо пересічному українцеві про далекий Афган кінця 1970-х.? Як там опинилися радянські війська і що вони там робили? Які наслідки та результати тих далеких подій? Для переважної більшості українців загальна картина історичного минулого сформована в школі, шкільним підручником і шкільним вчителем. А чи відповідає шкільна версія Новітньої історії сучасному стану історичної науки? До якої міри шкільний підручник здатний сформуванати уявлення про минуле, яке б було максимально наближеним до історичних реалій?

Метою цієї розвідки є спроба співставлення шкільної та наукової візій Новітньої історії на прикладі однієї з найбільш знакових і резонансних подій міжнародного життя кінця 1970-80-х рр., яка перевернула життя не одного покоління радянських людей і справила значний вплив на поглиблення кризи і подальший розпад Радянського Союзу. Мова йтиме про афганську кризу останньої чверті 70-х рр. ХХ ст. та втягнення в неї Радянського Союзу.

При пошуку відповіді на поставлені вище пи-

тання нами проаналізовані (в хронологічній послідовності виходу друком) відповідні розділи шести українських підручників зі Всесвітньої історії для 11-го класу загальноосвітньої школи і 4 підручники зі Всесвітньої історії та Історії Росії для учнів 11-го класу загальноосвітньої школи Російської Федерації.

О.М. Майборода (Київ, 1995) [1] зважено проаналізував передумови втручання СРСР в афганські події, і ці оцінки, в основній своїй масі, цілком відповідали стану тогочасної афганістики. Так, події 27 квітня 1978

року в Кабулі автор тлумачить як «військовий переворот», пізніше названий «Квітневою революцією». Далі вказується, що «лідери перевороту були прихильниками соціалізму і користувалися підтримкою радянського керівництва, яке допомогло їм захопити владу» [1, с. 286]. Слід зауважити, що причетність Кремля до квітневих подій в ті роки фігурувала в історичній науці як версія, яка не підтвердилася жодними джерелами і сьогодні такі заяви виглядають безпідставними.

Наступна теза виглядає цілком слушно: «Заявивши, що їх мета – побудова соціалізму, НДПА намагалася скопіювати радянський досвід і під впливом радянських радників діяла відверто більшовицькими методами» [1, с. 286].

Заслугує на увагу акцент на впливі вересневого 1979 року перевороту, усунення Нура Мухаммада Таракі і приходу до влади Хафізулли Аміна на настрої в Москві.: «Такий поворот обурило Кремль, який вклав величезні кошти, щоб привести НДПА до влади. Щоб не випустити НДПА з-під свого контролю радянське керів-

ництво в грудні 1979 р. ввело в країну свої війська...» [1, с. 287] Звертаємо увагу на вживання автором підручника дефініції «ввели війська».

Радянську присутність в Афганістані О.М. Майборода тлумачить як «окупацію», яка «остаточно поглибила прірву між НДПА і народом» [1, с.287].

В якості загальної характеристики автор пише, що «афганська авантюра» стала «однією з найганебніших плям в історії радянської імперії» [1, с. 234], яка, до того ж, «поклала кінець міжнародному потеплінню» [1, с. 235]. Разом із цим, питання ціни Афганістану для Радянського Союзу та радянського суспільства автор не торкається зовсім.

Автори підручника, який вийшов в 1999 р. [2], приділили розглядуваній проблемі куди менше уваги. Квітневі події 1978 р. в Афганістані автори також тлумачать як «державний заколот», здійснений НДПА з опорою «на вірні військові частини» і який «був усебічно підтриманий радянським керівництвом, яке бачило в Афганістані нову сферу свого впливу» [2, с. 450].

Грудневі події 1979 р. автори називають то «введенням» («...до Кабулу увійшли радянські війська», «введення радянських військ») [2, с. 450], то «інтервенцією» [2, с. 517]. При цьому ця акція визначається «не тільки помилкою, але й грубим політичним прорахунком, а фактично – злочином колишнього радянського керівництва перед власним, а також афганським народом» [2, с. 517]. Результати участі СРСР у громадянській війні в Афганістані визначені як «поразка» Кремля [2, с. 237]. Серед інших наслідків цього кроку наголошується на зриві розрядки і підризу міжнародного авторитету СРСР [2, с. 237, 517].

Ю.В. Бураков, Г.М.Кипаренко і С.П. Мовчан (2000) [3] у своєму посібнику приділили афганським подіям і ролі в них СРСР найбільше уваги з-посеред усіх проаналізованих видань. Передумови афганської кризи автори виводять від перевертоту 1973 р. і невдалих реформ М. Дауда. Події 27 квітня 1978 р. вони, як і їх попередники, визначають як «черговий переворот у Кабулі», здійснений «членами ліворадикальної Народно-демократичної партії Афганістану». Достатньо уваги приділено реформам, спрямованим на побудову в країні соціалізму, при цьому значна увага приділена репресіям проти духовенства і племен, що спричинило наростання опозиції і підштовхнуло мільйони афганців на шлях біженців [3, с. 265].

Втручання СРСР у громадянську війну в Афганістані автори також називають то «введенням» («Щойно трапилася можливість насадити комуністичний режим на південних кордонах СРСР, брежнєвське керівництво, не вагаючись, у грудні 1979 р. наказало радянській армії увійти в суверенний Афганістан» [3, с. 129]; радянські війська «увійшли до Афганістану» «для підтримки прокомуністичного режиму НДПА» [3, с. 265]), то «вторгненням» [3, с. 349].

Автори слушно вказують, що «присутність чужоземних військ викликала стихійний опір народу» [3, с. 265], «принесла на афганську землю численні жертви і руйнування» [3, с. 129].

Говорячи про наслідки війни, автори цього посібника уже традиційно головну увагу приділили міжнародній реакції на дії Москви. Окрім просто констатації спричиненого діями Кремля зриву розрядки, учні можуть прочитати і про жорстку реакцію Президента США Дж. Картера, і про результати обговорення «афганського питання» на січневій 1980 р. сесії ГА ООН, і про реакцію КНР, Пакистану й Ірану, і про бойкот московської Олімпіади-80, і навіть про розкол комуністичного табору внаслідок осуду дій радянського керівництва європейськими лівими партіями [3, с. 129, 349]. Нарешті, вперше зроблена спроба визначення «ціни» Афганістану для СРСР (згадані 15 тис. загиблих, а також зазначено, що війна «лягла важким тягарем на шкутильгаючу економіку Радянського Союзу») [3, с. 129]. Окрім того, саме на СРСР автори покладають відповідальність за конфлікт в Афганістані, який тривав до початку XXI ст. [3, с. 266].

Наступне видання цього ж підручника побачило світ у 2005 р. [4]. Матеріал, присвячений радянсько-афганським відносинам, викладений в цьому виданні, майже аналогічний попередньому, проте є незначні відмінності, незначні за обсягом, проте не за змістовим наповненням. Так, відсутнє речення з попереднього видання, котре торкається впливу війни в Афганістані на радянську економіку. Так само вилучено абзац, присвячений міжнародній реакції на радянській дії в грудні 1979 року. Щоправда, тут автори їх чітко визначають як «радянську інтервенцію» [4, с. 341].

Два підручники побачили світ в 2011 р. Т.В. Ладиченко [5] в пункті «Радянсько-афганська війна» (§ 27) не вказує ані на причини, ані на передумови того, що відбулося, на думку автора, 27 грудня 1979 р. Сама ця дата вказана у підручнику як дата «радянської інтервенції до Афганістану» [5, с. 183], яка розпочалася «введенням до цієї країни 100-тисячного «обмеженого контингенту радянських військ» [5, с. 183]. Звертаємо увагу, що терміни «введення» та «інтервенція» вжиті на одній сторінці тексту. Нижче можна прочитати, що «керівництво СРСР виправдовувало введення радянських військ до Афганістану різними причинами...» [5, с. 183] Якими? Не зрозуміло. Жодного слова також немає про результати, наслідки десятилітньої війни для СРСР, Афганістану і світу в цілому.

Не менше запитань викликає і підручник іншого автора [6]. Афганська криза розглядається в розділах, присвячених історії СРСР і міжнародних відносин, у той час як в розділі, присвяченому історії країн Сходу, Афганістану взагалі не знайшлося місця. Окрім суто фактичних ляпів (знову «введення» військ датується 27 грудня 1979 р., а також

твердження про те, що саме після цього «НАТО приймає рішення про розміщення в Західній Європі ракет середньої дальності, націлених на СРСР» [6, с. 144]; знову спостерігаємо плутанину в термінології. Грудневі події 1979 р. визначаються то як «введення військ» [6, с. 144], то як «інтервенція» [6, с. 145, 232].

На нашу думку, не зовсім зрозумілою для учня має бути і пояснення цих дій з боку СРСР: «Авантюрна політика нового (Якого? Про це немає жодного слова – О.К.) афганського керівництва, яке взялося будувати соціалізм у цій ісламській країні супроводжувалася посиленням репресій та викликала наростаючий опір моджахедів (Хто це такі? Також без пояснень – О.К.). Своїх сил для придушення опору опозиції кабульському режиму не вистачало. Його керівники звернулися по допомогу до СРСР. Радянські війська ввійшли в Афганістан наприкінці грудня 1979 р. Радянську інтервенцію засудила Генеральна Асамблея ООН...» [6, с. 232-233]. З прочитаного може скластися враження, що запрошення (їх дійсно було близько 20-ти) мали офіційний і легітимний характер. Тоді за що засуджувати дії СРСР в ООН, якщо вони узгоджені з урядом суверенної держави? Але ж саме радянські війська усунули від влади тих «керівників» які їх запрошували і привели до влади Бабрака Кармала, який ніяк не міг запрошувати до Афганістану Радянську Армію (у той час він офіційно був послом Демократичної республіки Афганістан в Чехословаччині, а в грудні перебував у Москві як приватна особа)! Це питання давно вирішене науковцями, всерйоз ці «запрошення» давно ніхто не розглядає, тож навіщо забивати дітям голови порожньою і суперечливою інформацією?

Серед наслідків радянського втручання в афганську кризу знову знаходимо лише речення про зрив розв'язки. Як війна вплинула на СРСР – жодного слова! Так само, що очевидно, нічого не сказано про вплив цих подій на Афганістан.

Для своєрідного порівняння звернемося до того, як подається ця тема учням російських шкіл. Так, автор підручника зі всесвітньої історії О.С. Сороко-Цюпа [7] квітневі події 1978 р. в Кабулі називає «революцією» [7, с. 321], а саму афганську кризу – «неоголошеною війною в Афганістані як проявом амбіцій СРСР і США» [7, с. 322]. Дії СРСР визнаються «порушенням гельсінських угод» і такими, які призвели до «повороту та конфронтації» [7, с. 322]. Цим і обмежується висвітлення однієї з ключових подій міжнародного життя ХХ ст.

В іншому підручнику зі всесвітньої історії (2007) [8] Афганістану взагалі не знайшлося місця! Читаємо лише про «введення» туди радянських військ, що викликало «панічні настрої у Вашингтоні» [8, с. 252]. І все!

Набагато більше уваги війні в Афганістані приділили автори підручника з історії Росії, який,

до слова, став переможцем конкурсу зі створення підручників з новітньої вітчизняної історії для загальноосвітніх закладів РФ на замовлення Міністерства освіти [9].

Передумови і мотиви дій Москви висвітлені авторами підручника лаконічно: «В 1978 р. в Афганістані внаслідок перевороту до влади прийшла група офіцерів і радикально налаштованих інтелігентів, яка заявила про свою відданість ідеям соціалізму. Радянське керівництво вирішило, що виник шанс на розширення системи союзів СРСР. В умовах загострення міжплеменних конфліктів і початку громадянської війни в Афганістані його революційні лідери все настійливіше зверталися до СРСР за військовою допомогою. У грудні 1979 р. радянські керівники прийняли рішення про направлення військ до Афганістану» [9, с. 350]. Звертаємо увагу на термін «направлення», який не часто вживається науковцями і який виглядає безбарвно-нейтральним у підручнику для старшокласників.

Більш цілісним є визначення наслідків дій кремлівського керівництва» «Негативні наслідки вчинених дій були дуже значимими. СРСР втягнувся в криваву громадянську війну в Афганістані, в якій загинуло понад 14 тис. радянських військовослужбовців, понад 50 тис. були поранені і повернулися на Батьківщину інвалідами, понад 400 тис. втратили здоров'я... Ця війна лягла додатковим тягарем на радянську економіку, стала причиною підспудного бродіння в суспільстві. По мірі того, як вона затягувалася, приносячи втрати, що наростали, все більше громадян СРСР сумнівалися в розумності політики, яку проводили лідери СРСР. Конфлікт в Афганістані негативно позначився на міжнародному становищі Радянського Союзу. Більшість членів ООН, в тому числі держави, що не приєдналися, засудили дії СРСР, розцінивши їх як агресивні. В США була заморожена ратифікація Договору ОСВ-2...» [9, с. 350]. Разом з тим, автори уникають визначення впливу афганської епопеї на поглиблення кризи СРСР. Жодного слова немає про наслідки радянського втручання на Афганістан і афганське суспільство.

Куди лаконічнішою є інтерпретація афганської епопеї на сторінках іншого підручника з історії Росії, виданого в рамках серії «МДУ – школі» [10]. Вся інформація про втручання СРСР в афганську кризу зводиться до наступних сентенцій: «З метою утримання своїх (Яких? Не зрозуміло! – О.К.) позицій в Афганістані Москва в 1979 р. прийняла рішення про введення туди «обмеженого контингенту радянських військ» (близько 200 тис. осіб!) (Цифра абсолютно не зрозуміла – О.К.). СРСР виявився втягнутим у кровопролитну війну (З тексту не зрозуміло проти кого – О.К.), яка розгорнулася в маленькій азійській країні з патріархальним устроєм» [10, с. 315].

Автор згадав про «вкрай хворобливу» реакцію міжнародної спільноти на дії Москви, яку «засудила переважна більшість членів ООН» [10, с. 316].

Щоправда, у виданні також згадано про рішення П з'їзду народних депутатів СРСР, який засудив війну, яка в підручнику названа «неоголошеною» (в лапках) [10, с. 318]. При цьому не вказано жодних наслідків десятирічної війни для СРСР.

Можна зробити проміжний висновок, що питання афганської кризи останньої чверті ХХ ст. та місця в ній СРСР в українських, а особливо в російських, шкільних підручниках присвячено недостатньо уваги. Інформація подається епізодично, подекуди безсистемно і з кричущими фактологічними помилками та замовчуваннями. Говорити про можливість отримання цілісної й адекватної інформації про одну з найбільш знакових та резонансних подій міжнародного життя доби «холодної війни» одинадцятикласником української (а тим більше російської) школи не доводиться.

Звісно, в щільній навчальній програмі зі Всесвітньої історії в 11 класі сходовознавча проблематика традиційно посідає маргінальні позиції з-поміж інших тем. І ця проблема, як нам здається, актуальна не лише для української, але й для російської школи. Але ж історія СРСР (особливо в державі, яка є його правонаступником) викладається в достатньому обсязі! Як і історія міжнародних відносин другої половини ХХ століття.

За всіх цих зауважень хотілося б зосередити увагу на проблемі використання авторами шкільних підручників термінів і понять. Подекуди складається враження, що робиться це без розуміння їх змісту. Але ж в історичній термінології закладений зміст подій і явищ, їх оцінки й характеристика. Саме в цій площині слід констатувати повну відірваність шкільної версії новітньої історії від академічної. Розглянемо це на прикладі нашої проблеми.

Вихідною точкою афганської кризи стали події квітня 1978 р. в афганській столиці і реакція на них кремлівського керівництва. Це чи не єдиний епізод, щодо якого в авторів українських підручників сформована адекватна і чітка позиція: це був класичний військовий переворот, організований частиною лівоналаштованих офіцерів кабульського гарнізону, які передали владу промарксистській Народно-демократичній партії Афганістану. Лише у версії автора одного з російських підручників зі Всесвітньої історії ця подія в кращих традиціях радянсько-марксистської історіографії визначена «революцією» [7, с. 321].

У Москві ці події були використані як нагода розширити межі підконтрольного табору і посилити свої позиції в розколотому «холодною війною» біполярному світі, до того ж у стратегічно важливому регіоні. За активної підтримки радянських радників, за рахунок колосальних фінансово-економічних і військово-технічних впливань з боку СРСР в Афганістані розпочався форсований експеримент із перетворення ісламської патріархальної країни на такий собі аналог радянської Середньої Азії.

Радикальність запропонованих реформ, їх

жорсткість (яка часто скочувалася до жорстокості) спричинила наростання незадоволення й активізації опозиції, яку на початку 1979 р. підтримувало до 3/4 населення Афганістану. Як наслідок, країна скотилася в громадянську війну, в якій основна маса населення (селяни, племена, інтелігенція, духовенство і навіть частина армії) протистояла не популярному маріонетковому режимові. Станом на кінець 1979 р. очевидною стала загроза його повалення, і, аби не допустити цього, 12 грудня 1979 р. «урізаний» склад Політбюро ЦК КПРС прийняв історичне і, як виявилось, фатальне рішення.

До речі, про це рішення не згадується в жодному шкільному підручнику! Але ж це одна з ключових подій «холодної війни»! До слова, саме в цей день, а не «після введення радянських військ до Афганістану» [6, с. 144], НАТО прийняла рішення про розміщення ракет середньої дальності в Європі. Ця подія має лише опосередкований зв'язок з нашою темою, але якщо автор уже вирішив її згадати (не зрозуміло навіщо, адже саме цим радянська пропаганда виправдовувала свої дії в Афганістані), то слід бути більш точним в хронології. Радянські війська опинилися в Афганістані не 27 грудня 1979 р., як можна дізнатися з окремих посібників [5, с. 183]. В цей день силами спеціального призначення КДБ СРСР і ГРУ Генерального штабу Радянської армії була здійснена операція «Шторм-333», в ході якої було убито Генерального секретаря НДПА, голову Револуційної ради і Ради Міністрів Демократичної республіки Афганістан Хафізуллу Аміна, а на його місце поставлено радянську маріонетку Бабрака Кармаля. Радянські ж війська почали перетин кордону з Афганістаном по понтонному мосту через Амудар'ю і повітрям 25 грудня о 15.00 за московським часом. Цю інформацію можна знайти в будь-якому довіднику. Як і те, що в складі обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані ніколи не було 200 тис. осіб, як читаємо в одному з російських підручників [10, с. 315].

Однією з найбільш важливих проблем є тлумачення та визначення грудневої акції Кремля. В переважній більшості підручників автори послуговуються терміном «введення» військ, в одному випадку зустрічаємо нейтрально-сором'язливе «направлення» [9, с. 350] і лише в одному випадках зустрічаємо «вторгнення» [3, с. 349] і в двох – «інтервенція» [5, с. 183; 3, с. 349], що є, по суті, синонімами.

При цьому, незважаючи на вжиті визначення, майже усі автори слушно говорять про те, що дії Москви мали ознаки злочину. Але ж з погляду міжнародного права і військової теорії «введення військ» розглядається як вступ військ однієї держави на територію іншої за згодою його уряду [11]. Відповідно, це є легітимна з погляду міжнародного права дія, яка аж ніяк не може тлумачитися як «злочин». Не даремно в радянській пропагандистській і науковій літературі саме так обгрун-

товувалися дії Кремля. Проте після 1991 р. серйозні дослідники проблеми цим терміном не послуговуються. У 1991 році вийшла робота за авторством Д. Гая і В. Снігерьова, котра здійснила переворот у вивченні афганської епопеї СРСР. Назва роботи – «Вторгнення» [12] – сама по собі засвідчила про перехід до кардинального перегляду усталених оцінок тих подій.

Генерал-полковник В.А. Меримський, заступник начальника Оперативної групи Міноборони СРСР в Афганістані у 1979-1984 рр., згадував, що вже в грудні 1979 року ставив перед собою запитання: «Що ж відбулося, введення військ чи вторгнення?» [13, с. 88]. Можна припустити, що таке запитання ставили перед собою немало мислячих радянських офіцерів і політиків. Проте в науковий обіг термін «вторгнення» щодо війни в Афганістані ввели саме Д. Гай і В. Снігерьов. Дійсно, під вторгненням розуміють вступ збройних сил однієї держави на територію іншої держави без згоди його уряду [11]. Відтак, вторгнення має розглядатися як акт агресії, інтервенції. І жодні «запрошення», які дійсно мали місце (жодне з них не було задокументоване офіційно і не може розглядатися з правового погляду, причому останні походили від Х. Аміна, якого радянські спецпризначенці знищили), не може зробити із «вторгнення» «введення». А вторгнення – це дійсно міжнародний злочин, здійснений керівництвом СРСР, який справедливо був підданий осуду міжнародної громадськості.

Так само немає чіткості щодо того, який характер носило перебування ОКРВ в ДРА. Найбільш часто зустрічаємо дефініції «радянсько-афганська війна», в одному випадку «неоголошена війна в Афганістані» [7, с. 322]. Перше визначення розмите і неточне. З нього випливає, що Радянський Союз, як держава, воював проти Афганістану як держави. Але це не так. Можливо, «радянський народ» воював проти «афганського народу»? Також ні. Відтак, таке визначення, яке є найбільш часто вживаним науковцями, є неточним.

«Неоголошена війна в Афганістані» – це термін із радянського минулого, коли конфлікт в Афганістані тлумачився як спроба «світового імперіалізму і реакції» придушити «афганську революцію» через розв'язання агресії проти ДРА та СРСР, який афганську народну владу підтримував. Очевидно, що така трактовка подій сьогодні є застарілою і кон'юнктурною. На нашу думку, праві ті автори підручників, які подають афганську кризу під кутом зору громадянської війни, яка тривала ще до радянського вторгнення. Проте слід акцентувати увагу учнів на тому, що СРСР втрутився в цю громадянську війну на боці непопулярного режиму, який воював проти населення власної країни.

Відтак, ОКРВ воював не проти якогось міфічного ворога («моджахедів»), а проти афганського народу, який усіма силами боронив свою незалежність і відданість традиціям предків. І це не

голослівні твердження, саме так цю війну бачили сотні радянських офіцерів і солдатів, які свої враження від неї виклали на сторінках мемуарів і щоденників.

Звернімо увагу на часто вживане нейтральне визначення «присутність радянських військ». Радянські війська не просто були там «присутні» (це на сторінках радянських газет і журналів вони будували школи, саджали дерева на Алеях дружби, розвозили борошно і сірники по кишлаках), вони там передусім воювали. Воювали замість урядових військ, які зазвичай або уникали стріляти в своїх співплемінників з афганського опору, або взагалі переходили на їхній бік з радянською зброєю в руках.

Радянські гарнізони стояли в столиці, а також в усіх провінційних і повітових містах. Вони контролювали усі стратегічні об'єкти і шляхи сполучення. А ще в Афганістані були тисячі радянських радників по лініях КПРС, ВЛКСМ, МВС, КДБ, Прикордонної служби та фактично усіх цивільних сфер управління державою. Вони не лише «радили», але й переймали на себе функції державного і адміністративного управління. Вони готували для афганського керівництва постанови рішення Револуційної Ради, Пленумів ЦК НДПА і Політбюро ЦК НДПА, укази і постанови уряду й інших органів центральної влади. А потім самі ж контролювали їх виконання (а подекуди самі й виконували). І найголовніше: в Афганістані, на території суверенної держави, СРСР захищав свої інтереси, задовольняв свої амбіції. А це є класичними ознаками окупації. І тому ті автори, які вживають цей термін [1, с. 287] є абсолютно правими, хоча бажано аргументувати його використання фактами. До того ж, вживання на одній сторінці термінів «введення» військ і «окупація» відчутно розмиває і нівелює останній термін.

Окремої уваги заслуговує проблема наслідків втручання СРСР в афганську кризу. Цей аспект має трирівневу структуру: міжнародні наслідки, радянська ціна Афганістану, афганський вимір радянської агресії. Можна констатувати, що більшою чи меншою мірою в шкільних підручниках наголошено на міжнародних наслідках розглянутих подій. Зрив політики розрядки і нова фаза «холодної війни», міжнародне засудження радянської агресії, запровадження санкцій проти СРСР, бойкот московської Олімпіади – ці та інші складові міжнародних наслідків присутні в більшості видань. Це важливо, проте не на цьому слід зосереджувати увагу учнівської молоді!

Війна – це завжди людські жертви і каліцтва, це руйнація і розорення. Це те, що не має повторюватися! Звернення до подібних тем у шкільній програмі має нести передусім виховне і світоглядне навантаження: до війни психічно здорова і нормальна людина має відчувати лише відразу. Лише автори двох [3, с. 129; 9, с. 350] (!) з проаналізованих підручників згадали про кількість

загиблих радянських військовослужбовців. Але ж ці дані були вперше оприлюднені ще в 1993 р.! [14] Після цього лише в Україні світ побачили сотні мартирологів [15] зі списками загиблих у тій війні, в тому числі по окремих областях України. Через Афганістан пройшло щонайменше 630 тис. осіб, прямі військові втрати склали 9 511 осіб. Окрім того, від ран померло 2 386 осіб (з частин і підрозділів ОКРВ – 2 337 осіб). В аваріях, катастрофах та внаслідок випадків самогубства загинуло ще 1 739 осіб (з частин і підрозділів ОКРВ – 1 708 осіб). Від хвороб померло 817 осіб (з частин і підрозділів ОКРВ – 804 особи). Таким чином, незворотні втрати за час з грудня 1979 по лютий 1989 років склали 14 453 особи. З них майже 25% (3 360 осіб) – це вихідці з УРСР. Окрім того, санітарні втрати склали 469 685 осіб, з них лише 11% (53 753 особи) – це поранені або контужені. 10 751 ветеран афганської війни став інвалідом: 672 інвалідів I групи, 4 216 – II групи і 5 863 – III групи. Майже всі, хто пройшов через ту війну, зіштовхнулися з горезвісним «афганським синдромом».

Окрім того, слід говорити учням, що втягнення СРСР у війну в Афганістані сприяло мілітаризації і без того мілітаризованої радянської економіки. Що санкції і фінансово-торговельні обмеження вкупі з колосальними витратами на війну (10 млн. руб. в середньому на день війни!) остаточно підірвали стагнуючу радянську економіку. Війна, а особливо лімітована і спотворена інформація про неї, стала фактором падіння авторитету комуністичного режиму в очах радянського суспільства, ще більше поглибивши прірву між номенклатурою і народом. Очевидно, що Афганістан став одним із найважливіших факторів краху радянської системи і СРСР! А відтак, і фактором народження незалежної України.

Ну і наостанок, радянська присутність в Афганістані стала справжньою катастрофою для афганського народу. Від 1 до 2 млн. загиблих, близько 5 млн. біженців (це найбільше число біженців з однієї країни в Новітній історії!), зруйнована інфраструктура, деіндустріалізація країни (прямі збитки війни оцінюються в 20 млрд. дол.), катастрофічна замінованість (Афганістан на початку 1990-х був найбільш замінованою країною світу) – така ціна радянського втручання в афганську кризу. І той факт, що мир в Афганістані не настав ані в 1990-х, ані в 2000-х значною мірою є результатом радянської політики «експорту революції і соціалізму» у відсталу патріархальну країну.

Ми цілком свідомі того, що шкільна програма зі всесвітньої історії є об'ємною, а навчальних годин для її реалізації не вистачає. Що саме питання історії країн Сходу (як і історії культури) викладаються учням за залишковим принципом. Але шкільний підручник з історії покликаний дати учневі цілісну і максимально наближену до

історичних реалій картину минулого. З об'єктивними і виваженими оцінками. Адже для переважної більшості учнів загальноосвітньої школи (як і для переважної більшості громадян України) підручник з історії – це часто чи не єдина книга з історії, яка ним буде прочитана за життя. А історія, як наука і навчальна дисципліна, має й вагомий виховний потенціал, має сприяти формуванню громадянської позиції. І тому, на нашу думку, такі знакові для світової та вітчизняної історії проблеми, як радянська інтервенція до Афганістану, потребують куди більшої уваги і зваженості у висвітленні, аніж ми констатуємо сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Майборода О.М. Новітня історія (період після Другої світової війни): Навч. посібн. Для 11 кл. серед. шк. – К.: Освіта, 1995. – 351 с.
2. Всесвітня історія: 1939 – 1998. Навчальний посібник для 11 кл. серед. загальноосвіт. шк. / Авт.-упоряд.: Я.М. Бердичевський, Т.В. Ладиченко, І.Я. Щупак. – К.: А.С.К., 1999. – 576 с.
3. Бураков Ю.В., Кипаренко Г.М., Мовчан С.П. Всесвітня історія: новітн. часи. 1945- 1998: Підручн. для 11 кл. – К.: Генеза, 2000. – 400 с.
4. Бураков Ю.В., Кипаренко Г.М., Мовчан С.П. Всесвітня історія: новітні часи: Підручн. для 11-го кл. серед. загальноосв. навч. закл. – Вид. 4-те, виправл. та доповн. – К.: Генеза, 2005. – 416 с.
5. Ладиченко Т.В. Всесвітня історія: Підручн. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту, академічний рівень). – К.: Грамота, 2011. – 224 с.
6. Щупак І.Я. Всесвітня історія. Новітній період (1939 – 2011): підручн. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закладів. – Запоріжжя, Прем'єр, 2011, 272 с.
7. Сороко-Цюпа О.С. Всеобщая история. Мир в XX веке. 11 кл.: учебн. для общеобразоват. учреждений. – М.: Дрофа, 2006. – 351 с.
8. Загладин Н.В. Всеобщая история. XX век: Учебник для 11 класса общеобразовательных учреждений. – 9-е изд. – М.: ООО ТИД «Русское слово» – РС, 2007. – 400 с.
9. Загладин Н.В. (отв. редактор), Козленко С.И., Минаков С.Т., Петров Ю.А. История России. XX – начало XXI века: Учебник для 11 класса общеобразовательных учреждений. – 5-е изд. – М.: ООО ТИД «Русское слово» – РС, 2007. – 480 с.: ил.
10. Левандовский А.А. История России, XX – начало XXI века. 11 класс: учеб. для общеобразоват. учреждений: базовый уровень / А.А. Левандовский, Ю.А. Щетинов, С.В. Мироненко; под. ред. С.П. Карпова. – 4-е изд. – М.: Просвещение, 2010. – 384 с.
11. Див. Военно-энциклопедический словарь / Ред. А.Э. Сердюков. – М.: Военное дело, 2007. – 831 с., [46] л. ил.
12. Гай Д., Снегирев В. Вторжение. Неизвестные страницы необъявленной войны / Давид Гай, Владимир Снегирев. – М.: СП ИКПА, 1991. – 384 с.
13. Меримский В.А. Война в Афганистане: записки участника / Виктор Аркадьевич Меримский // Новая и новейшая история. – 1995. – №3. – С. 74 – 117.
14. Гриф секретности снят: Потери вооруженных сил СССР в войнах, боевых действиях и военных конфликтах: Статистическое исследование / В.М. Андроников, П.Д. Буриков, В.В. Гуркин и др.; Под общ. ред. Г.Ф. Кривошеева. – М.: Воениздат, 1993. – 415 с.
15. Див. напр.: Чорні тюльпани: Афганський мартиролог України / Авт.-упоряд. О. Мусяк. – К.: АТ Друкарня «Столиця», 1999. – Вип. 1. – 560 с.

Л.В. Ізюмченко, Л.А.Ткаченко

СИСТЕМИ ЛІНІЙНИХ РІВНЯНЬ У ТЕКСТОВИХ ОЛІМПІАДНИХ ЗАВДАННЯХ

Анотація. У статті розглянуто задачі однієї із тем учнівських математичних олімпіад, турнірів, конкурсів тощо; описано текстові конкурсні задачі на рух, спільну роботу та метричні співвідношення у трикутнику, математичною моделлю яких є невизначені системи лінійних рівнянь; наведено розв'язання цих задач, проаналізовано умови, за яких задачі стають визначеними; до кожного завдання наводяться по декілька питань-задач та аналізується можливість єдиної відповіді на кожне з них; оцінюється коректність умови задачі та виконується перевірка отриманих результатів; у геометричних невизначених задачах обґрунтовано подібність усіх інтерпретацій; відмічено позитивний вплив застосовуваних способів розв'язання задач на підвищення освітнього рівня школярів.

Ключові слова: системи лінійних рівнянь, невизначені системи лінійних рівнянь, загальний вектор-розв'язок, задачі на рух, спільну роботу, метричні співвідношення у трикутнику.

Summary. The article deals with the problems of one of the topics of mathematical competition for pupils; it describes the competition word problems for motion, joint work and metric relations in a triangle, the mathematical model of which are undefined systems of linear equations; on top of that the solution of these problems is given and the conditions, under which the problems become defined, are analyzed; each task is provided with several questions-problems, the possibility of a joint answer to each of the questions is analyzed; the correctness of the problem conditions is evaluated and the obtained results are verified; for geometric undefined tasks, the similarity of all interpretations is proven; the positive influence of the applied methods of problem solving on raising the educational level of pupils was noted.

Keywords: systems of linear equations, undefined systems of linear equations, general vector-solution, motion problems, joint work problems, metric relations in a triangle.

Постановка проблеми. Сьогодення – період реформ, час змін, що в свою чергу, приводять до зміни пріоритетів шкільної освіти. Суспільство зацікавлене в людях, здатних приймати нестандартні рішення, які вміють творчо мислити, мають високий професійний рівень та ділові якості. Забезпечити новому поколінню здобуття математичної освіти – завдання складне і водночас дуже відповідальне та вимагає підвищеної уваги до розвитку особистості учня, його свідомості, творчих здібностей і культури мислення. Участь у ро-

боті математичних гуртків, ЗФМШ, математичних олімпіадах, конкурсах МАН сприяє розвитку творчого потенціалу дитини. Підготовка школярів до участі у математичних змаганнях має починатися з опрацювання теоретичних відомостей з кожної теми, розв'язання завдань з поступовим підвищенням рівня складності самостійно чи під керівництвом учителя, розборі готових розв'язань запропонованих задач, пошуку власних розв'язань, відмінних від авторських. Важливим фактором успіху є повторне повернення до складних

задач, розглянутих раніше, з метою відтворення прийомів розв'язування чи перенесення цих прийомів на більш широкий клас задач. Доступ у мережі Інтернет до матеріалів міських, обласних, Всеукраїнських учнівських олімпіад, збірників конкурсних завдань з їхніми розв'язаннями відкриває для учителя і учня нові можливості в цілеспрямованій підготовці до участі у математичних випробовуваннях. У даній роботі досліджується використання невизначених систем лінійних рівнянь для розв'язання конкурсних текстових задач, аналізуються умови, за яких система рівнянь може стати визначеною.

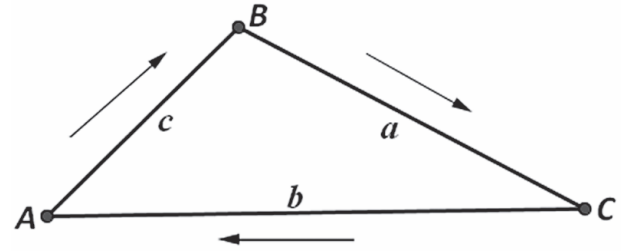
Аналіз раніше виконаних досліджень. Формування творчої особистості учнів, розвиток їх критичного мислення, наступність у процесі навчання математики досліджували Бевз Г.П., Бурда М.І., Кушнір В.А., Ріжняк Р.Я., Скафа О.І., Тарасенкова Н.А., Хмара Т.М., Чашечникова О.С., Швець В.О. та ін. Системний підхід в організації розв'язування нестандартних та олімпіадних задач досліджували Анікушин А.В., Борисова В.О., Вишенський В.А., Вороний О.М., Ганюшкін О.Г., Добосевич М.С., Ізюмченко Л.В., Карташов М.В., Клурман О.О., Кукуш О.Г., Курченко О.О., Лейфура В.М., Михайловський В.І., Мітельман І.М., Нагорний В.Н., Некрашевич В.В., Панасенко О.Б., Плахотник В.В., Рабець К.В., Радченко В.М., Рубльов Б.В., Федак І.В., Шунда Н.М., Ясінський В.А. та ін. [1, 2, 3, 4, 5, 6].

Виклад основного матеріалу. У шкільному курсі математики розв'язання задач зводиться до складання рівнянь чи їхніх систем, розв'язання даних рівнянь та аналізу отриманих результатів. Проте майже сто відсотків цих задач є визначеними; у таких задачах розв'язання зводиться до одного рівняння з однією невідомою чи системи двох рівнянь з двома невідомими або трьох рівнянь з трьома невідомими. У задачах шкільного курсу практично відсутні невизначені системи рівнянь, у той час як на математичних турнірах часто пропонуються задачі, які приводять до невизначених систем рівнянь. У статті акцентується увага на застосуванні невизначених систем лінійних рівнянь до розв'язання нестандартних текстових задач практичного змісту, у тому числі задач на рух, спільну роботу, метричні співвідношення у трикутнику та ін. Такі задачі є несподіваними для учнів, цікавими для вчителів та студентів педагогічних вишів, а тому будуть корисними для усіх, хто цікавиться математикою.

Розглянемо приклади таких задач.

Задача 1. Троє велосипедистів стартують одночасно та їдуть по сторонах $\triangle ABC$ у порядку: AB , BC , CA . Відомі їхні швидкості на кожному з відрізків AB , BC , CA : у першого вони відповідно 10, 16 та 14 км/год., у другого 18, 18 та 9 км/год.; у третього – 15, 12 та 14 км/год. Яким може бути

значення кута ABC , якщо відомо, що вони прибули в точку A одночасно? Яка ділянка шляху AB , BC чи CA була найкоротшою?

Розв'язання. Позначимо через a, b, c сторони $\triangle ABC$ у км, тоді час руху t першого велосипедиста з урахуванням умови задачі $\frac{c}{10} + \frac{a}{16} + \frac{b}{14} = t$, час

руху другого велосипедиста $\frac{c}{18} + \frac{a}{18} + \frac{b}{9} = t$,

третього – $\frac{c}{15} + \frac{a}{12} + \frac{b}{14} = t$. Маємо систему трьох

лінійних рівнянь з чотирма невідомими:

$$\begin{cases} \frac{c}{10} + \frac{a}{16} + \frac{b}{14} = t, \\ \frac{c}{18} + \frac{a}{18} + \frac{b}{9} = t, \\ \frac{c}{15} + \frac{a}{12} + \frac{b}{14} = t. \end{cases}$$

Виключимо невідому t , для чого віднімо почленно рівняння, отримаємо:

$$\begin{cases} \left(\frac{1}{10} - \frac{1}{18}\right)c + \left(\frac{1}{16} - \frac{1}{18}\right)a + \left(\frac{1}{14} - \frac{1}{9}\right)b = 0, \\ \left(\frac{1}{10} - \frac{1}{15}\right)c + \left(\frac{1}{16} - \frac{1}{12}\right)a + \left(\frac{1}{14} - \frac{1}{14}\right)b = 0, \\ \frac{c}{10} + \frac{a}{16} + \frac{b}{14} = t. \end{cases} \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} \frac{2}{45}c + \frac{1}{144}a - \frac{5}{126}b = 0, \\ \frac{1}{30}c - \frac{1}{48}a = 0, \\ \frac{c}{10} + \frac{a}{16} + \frac{b}{14} = t. \end{cases}$$

Виразимо із другого рівняння одну змінну через іншу: $\frac{a}{48} = \frac{c}{30} \Leftrightarrow a = \frac{8}{5} \cdot c$; тоді для невідомої b з першого рівняння матимемо:

$$b = \frac{126}{5} \cdot \left(\frac{2}{45}c + \frac{1}{144}a\right) = \frac{126}{5} \cdot \left(\frac{2}{45}c + \frac{1}{144} \cdot \frac{8}{5}c\right) = \frac{7}{5}c,$$

а з останнього рівняння отримаємо вираз для

$$t = \frac{1}{10} \cdot c + \frac{1}{16} \cdot \frac{8}{5} c + \frac{1}{14} \cdot \frac{7}{5} c = \frac{3}{10} c,$$

Тобто сторони трикутника ABC пропорційні числам $a:b:c = \frac{8}{5}:\frac{7}{5}:1$, або $a:b:c=8:7:5$, отже ділянка шляху $c=AB$ є найкоротшою. Усі трикутники з такими сторонами є подібними, а тому за теоремою косинусів можемо визначити кут ABC :

$$\cos ABC = \frac{5^2 + 8^2 - 7^2}{2 \cdot 5 \cdot 8} = \frac{25 + 64 - 49}{80} = \frac{40}{80} = \frac{1}{2},$$

а тому $\angle ABC = 60^\circ$.

Відповідь: найкоротшою була перша ділянка шляху (сторона AB), величина $\angle ABC = 60^\circ$.

Зауважимо, що задача є невизначеною, тобто не на будь-які питання до цієї задачі можна дати відповідь. Наприклад, не мають відповіді питання: Який час у дорозі провели велосипедисти?, Яку відстань подолали спортсмени? тощо. Проте, при уточненні умови задачі додатковими даними (наприклад: найбільша за величиною ділянка дороги (сторона трикутника) дорівнює 8 км), задача стає визначеною, адже тоді $a=8$, $b=7$, $c=5$ (км),

$$t = \frac{3}{10} \cdot c = 1,5 \text{ (год.)}, \text{ увесь шлях } 20 \text{ км.}$$

Задача 2. П'ять бригад можуть виконувати певну роботу незалежно одна від одної та можуть працювати разом. Перша, друга, четверта і п'ята бригада, працюючи разом, можуть виконати поставлене завдання за 12 днів; друга, третя і п'ята – за 15 днів, а перша, третя і четверта – за 20 днів. За скільки часу виконають це завдання усі п'ять бригад, працюючи разом? За скільки часу виконає це завдання третя бригада? За скільки часу виконають це завдання перша і четверта бригади?

Розв'язання. Позначимо продуктивність праці кожної бригади через x_1, x_2, x_3, x_4, x_5 (у частинах роботи за один день), а усю роботу прийемо за одиницю. Тоді умова задачі запишеться у вигляді системи трьох лінійних рівнянь із п'ятьма невідомими:

$$\begin{cases} (x_1 + x_2 + x_4 + x_5) \cdot 12 = 1, \\ (x_2 + x_3 + x_5) \cdot 15 = 1, \\ (x_1 + x_3 + x_4) \cdot 20 = 1, \end{cases}$$

або

$$\begin{cases} x_1 + x_2 + x_4 + x_5 = \frac{1}{12}, \\ x_2 + x_3 + x_5 = \frac{1}{15}, \\ x_1 + x_3 + x_4 = \frac{1}{20} \end{cases}$$

Для того, щоб дати відповідь на перше питання задачі, необхідно знайти продуктивність праці усіх п'яти бригад разом, тобто суму $x_1 + x_2 + x_3 + x_4 + x_5$. Аналіз запису останньої системи дозволяє побачити, що кожна невідома зустрічається у запису рівно по два рази, а тому, додавши усі рівняння, отримаємо

$$2 \cdot (x_1 + x_2 + x_3 + x_4 + x_5) = \frac{1}{12} + \frac{1}{15} + \frac{1}{20} = \frac{1}{5},$$

звідки спільна продуктивність дорівнює $\frac{1}{10}$, а тому час, необхідний для виконання завдання усім п'ять бригадам, дорівнює $1 : \frac{1}{10} = 10$ (днів).

Перепишемо нашу систему, приєднавши до неї отримане рівняння-наслідок щодо спільної продуктивності та проаналізуємо, як дати відповідь на два інших питання задачі: перше рівняння не містить невідомої x_3 , а тому віднявши від четвертого рівняння перше, отримаємо значення невідомої x_3 . Друге рівняння не містить x_1 і x_4 , а тому виконаємо аналогічні дії та віднімемо від четвертого рівняння друге:

$$\begin{cases} x_1 + x_2 + x_4 + x_5 = \frac{1}{12}, \\ x_2 + x_3 + x_5 = \frac{1}{15}, \\ x_1 + x_3 + x_4 = \frac{1}{20}, \\ x_1 + x_2 + x_3 + x_4 + x_5 = \frac{1}{10}, \end{cases} \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} x_3 = \frac{1}{10} - \frac{1}{12} = \frac{1}{60}, \\ x_1 + x_4 = \frac{1}{10} - \frac{1}{15} = \frac{1}{30}, \\ x_1 + x_3 + x_4 = \frac{1}{20}, \\ x_1 + x_2 + x_3 + x_4 + x_5 = \frac{1}{10}. \end{cases}$$

Зауважимо, що останню задачу можна було реалізувати інакше, а саме від третього рівняння відняти отримане значення для невідомої x_3 . Отже, третя бригада, працюючи самостійно, виконає завдання за $1 : \frac{1}{60} = 60$ днів, а перша і четверта бригади, працюючи разом, – за 30 днів.

Відповідь: усі п'ять бригад, працюючи разом, виконають завдання за 10 днів; третя бригада, працюючи самостійно, виконає завдання за 60 днів, а перша і четверта бригади – за 30 днів.

Для того, щоб дати відповіді на питання задачі, нам не прийшлося шукати загальний вектор-розв'язок невизначеної системи лінійних рівнянь, проте якщо розв'язати систему методом Гаусса, отримаємо, що:

$$x_1 = \frac{1}{30} - x_4, \quad x_2 = \frac{1}{20} - x_5, \quad x_3 = \frac{1}{60}, \quad \text{а}$$

x_4, x_5 набувають довільних значень. З умови задачі випливає, що усі значення невідомих є додатними, тому якщо

$$x_4 \in \left(0; \frac{1}{30}\right), \quad x_5 \in \left(0; \frac{1}{20}\right),$$

усі умови задачі будуть виконуватися. Така перевірка гарантує коректність умови задачі, тобто показує, що існують додатні розв'язки цієї системи.

Зауважимо, що психологічно школярам дуже важко розв'язувати системи рівнянь з багатьма невідомими, крім того, значні труднощі виникають у розв'язанні саме через невизначеність систем рівнянь.

Задача 3. Басейн наповнюється водою незалежно із трьох труб, а випускається вода через четверту трубу. Якщо відкриті перша, друга і четверта труби, то басейн наповнюється водою за годину, якщо друга і третя – за 28 хвилин, якщо перша, третя і четверта – за годину і 10 хвилин. За скільки годин наповниться басейн, якщо відкриті усі чотири труби? За скільки годин наповниться басейн, якщо відкрита тільки третя труба? Чи можна дати відповідь на питання: за скільки хвилин наповниться басейн, коли працює тільки друга труба? Тільки перша? Перша і четверта разом?

Розв'язання. Позначимо через x_1, x_2, x_3, x_4 швидкості наповнення басейна водою (у частинах басейна за одну хвилину), а увесь басейн приймемо за одиницю. Тоді умова задачі запишеться у вигляді системи трьох лінійних рівнянь із чотирма невідомими:

$$\begin{cases} (x_1 + x_2 - x_4) \cdot 60 = 1, \\ (x_2 + x_3) \cdot 28 = 1, \\ (x_1 + x_3 - x_4) \cdot 70 = 1, \end{cases}$$

або

$$\begin{cases} x_1 + x_2 - x_4 = \frac{1}{60}, \\ x_2 + x_3 = \frac{1}{28}, \\ x_1 + x_3 - x_4 = \frac{1}{70}. \end{cases}$$

Для того, щоб дати відповідь на перше питання задачі, необхідно знайти спільну швидкість наповнення басейну, тобто суму $x_1 + x_2 + x_3 - x_4$ (знак мінус показує, що через четверту трубу вода випускається). Додавши усі рівняння, отримаємо:

$$2 \cdot (x_1 + x_2 + x_3 - x_4) = \frac{1}{60} + \frac{1}{28} + \frac{1}{70} = \frac{1}{15},$$

звідки спільна швидкість $x_1 + x_2 + x_3 - x_4$ дорівнює $\frac{1}{30}$, а тому час, необхідний для наповнення басейну, коли відкриті усі труби, дорівнює:

$$1 : \frac{1}{30} = 30 \text{ (хвилин)}.$$

Перепишемо нашу систему, приєднавши до неї отримане рівняння-наслідок щодо спільної швидкості заповнення басейну та проаналізуємо, як дати відповідь на інші питання задачі:

$$\begin{cases} x_1 + x_2 - x_4 = \frac{1}{60}, \\ x_2 + x_3 = \frac{1}{28}, \\ x_1 + x_3 - x_4 = \frac{1}{70}, \\ x_1 + x_2 + x_3 - x_4 = \frac{1}{30}, \end{cases} \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} x_3 = \frac{1}{30} - \frac{1}{60} = \frac{1}{60}, \\ x_1 - x_4 = \frac{1}{30} - \frac{1}{28} = -\frac{1}{420}, \\ x_2 = \frac{1}{30} - \frac{1}{70} = \frac{2}{105}, \\ x_1 + x_2 + x_3 - x_4 = \frac{1}{30}. \end{cases}$$

Перше рівняння не містить невідомої x_3 , а тому віднявши від четвертого рівняння перше, отримаємо значення невідомої x_3 . Друге рівняння не містить x_1 і x_4 , а тому виконаємо аналогічні дії та віднімемо від четвертого рівняння друге, третє рівняння не містить x_2 , а тому віднімемо від четвертого рівняння третє. Ми можемо дати відповіді на наступні питання: за скільки годин наповниться басейн, якщо відкрита тільки третя труба, – за $1 : \frac{1}{60} = 60$ хвилин; за скільки хвилин наповниться басейн, коли працює тільки друга труба, – за $1 : \frac{2}{105} = 52,5$ хвилин, тобто за 7 годин басейн повністю звільниться, якщо відкриті перша і четверта труби. А на питання: за скільки годин наповниться басейн, якщо відкрита тільки перша труба, відповідь взагалі дати не можна (задача є невизначеною, $x_1 = x_4 - \frac{1}{420} \Leftrightarrow x_1 = \frac{420x_4 - 1}{420} \Leftrightarrow$

$$\Leftrightarrow \frac{1}{x_1} = \frac{420}{420x_4 - 1} \text{ хвилин}). \text{ Проте, якщо у задачі}$$

задати, наприклад, такий параметр: увесь басейн вивільняється через четверту трубу за 3,5 години, то і на це питання можна дати відповідь, адже тоді: 3,5 години – це 210 хвилин, значення:

$$\frac{1}{x_4} = 210 \Leftrightarrow x_4 = \frac{1}{210}, \text{ а тоді } \frac{1}{x_1} = 420$$

хвилин (тобто коли працює тільки перша труба, то увесь басейн наповниться за 7 годин).

Пропонуємо розв'язати самостійно таку задачу.

Задача 4. Для того, щоб зорати деяке поле, першому, третьому і четвертому трактористу потрібно 20 годин, а другому, третьому і четвертому – 18 годин, тоді як першому і другому – 36 годин. За скільки годин зорють поле усі трактористи, якщо відомо, що вони можуть виконувати роботу разом? За скільки годин виконає цю роботу тільки перший? Тільки другий? Третій і четвертий разом?

Вказівка: позначте продуктивності праці через, x_1, x_2, x_3, x_4 усю роботу – через одиницю, складіть систему рівнянь; додайте усі рівняння та отримайте рівняння-наслідок; проаналізуйте, що дає отримане рівняння разом із системою умов; дайте відповідь на питання: які рівняння доцільно відняти?

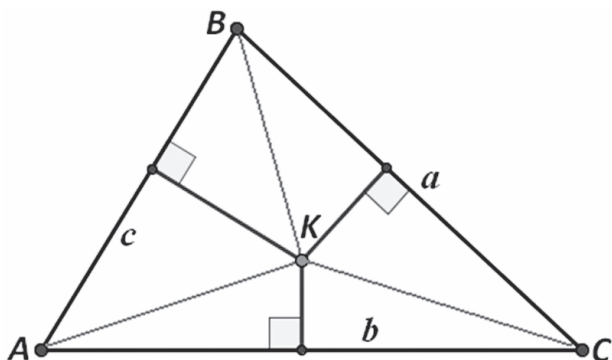
Відповідь: усі трактористи зорють поле за 15 годин; перший самотужки зоре це поле за 90 годин; другий – за 60 годин, третій і четвертий разом – за

$$25\frac{5}{7} \text{ годин.}$$

Наведемо приклад геометричної задачі, розв'язання якої приводить до розв'язання невизначеної системи трьох лінійних рівнянь з чотирма невідомими та дозволяє уникнути розв'язання четвертого нелінійного рівняння.

Наведемо приклад геометричної задачі, розв'язання якої приводить до розв'язання невизначеної системи трьох лінійних рівнянь з чотирма невідомими та дозволяє уникнути розв'язання четвертого нелінійного рівняння.

Задача 5. Усередині трикутника ABC вибрані три точки K, L, M так, що відстані від точки K до сторін трикутника дорівнюють 4 см, 2 см і 10 см, від точки L , відповідно, – 1 см, 11 см і 3 см, від точки M , відповідно, – 2 см, 13 см і 1 см. *Знайдіть:* а) радіус кола, вписаного у $\triangle ABC$; б) сторони і площу $\triangle ABC$.

Розв'язання. З'єднаємо точку K з вершинами трикутника ABC (див. рис.), площа $\triangle ABC$ дорівнює сумі площ трьох трикутників, які утворилися. З урахуванням умови задачі отримаємо: $4a+2b+10c=2S$, де a, b, c – сторони $\triangle ABC$. Аналогічні рівності запишемо і для двох інших точок L і M , отримаємо $a+11b+3c=2S$, $2a+13b+c=2S$.

Маємо систему трьох лінійних рівнянь з чотирма

$$\text{невідомими } a, b, c, S: \begin{cases} 4a+2b+10c=2S, \\ a+11b+3c=2S, \\ 2a+13b+c=2S, \end{cases} \text{ проте}$$

нам відоме ще одне співвідношення між цими невідомими – формула Герона (нелінійне рівняння). На відміну від попередніх задач ця задача є визначеною, хоч це і неочевидно. Виразимо усі невідомі через одну, для чого прирівняємо ліві частини:

$$\begin{cases} 4a+2b+10c=a+11b+3c, \\ a+11b+3c=2a+13b+c, \\ 4a+2b+10c=2S, \end{cases}$$

або

$$\begin{cases} 3a-9b+7c=0, \\ -a-2b+2c=0, \\ S=2a+b+5c, \end{cases} \cdot 3 \Leftrightarrow \begin{cases} -15b+13c=0, \\ a=2c-2b, \\ S=2a+b+5c. \end{cases}$$

$$\text{З першого рівняння виразимо } b = \frac{13}{15}c,$$

підставимо у друге та третє рівняння, спростимо,

матимемо $a = \frac{4}{15}c$, $S = \frac{32}{5}c$. Тепер можемо

порахувати півпериметр

$$p = \frac{a+b+c}{2} = \frac{1}{2} \cdot \left(\frac{4}{15} + \frac{13}{15} + 1 \right) \cdot c = \frac{16}{15}c$$

та дати відповідь на перше питання задачі – знайти радіус вписаного у $\triangle ABC$ кола:

$$r = \frac{S}{p} = \frac{32c}{5} : \frac{16c}{15} = 6 \text{ см.}$$

Для того, щоб дати відповідь на друге питання, запишемо формулу Герона для площі трикутника за трьома сторонами і підставимо усі знайдені нами елементи, отримаємо рівняння з однією змінною від c (алгебраїчний спосіб): маємо

$$a = \frac{4}{15}c, \quad b = \frac{13}{15}c, \quad p = \frac{16}{15}c, \quad S = \frac{32}{5}c.$$

Площа за формулою Герона

$$\begin{aligned} S &= \sqrt{\frac{16}{15}c \cdot \left(\frac{16}{15}c - \frac{4}{15}c \right) \cdot \left(\frac{16}{15}c - \frac{13}{15}c \right) \cdot \left(\frac{16}{15}c - c \right)} = \\ &= \sqrt{\frac{16}{15}c \cdot \frac{4}{5}c \cdot \frac{1}{5}c \cdot \frac{1}{15}c} = \frac{8}{75}c^2. \end{aligned}$$

Прирівняємо два вирази для площі

$$\frac{8}{75}c^2 = \frac{32}{5}c,$$

відкинемо нульовий розв'язок, отримаємо $c=60$ см, підставимо у вирази для інших сторін і площі, матимемо: $a=16$ см, $b=52$ см, $S=384$ см².

Можна також розглянути наступну геометричну ілюстрацію до задачі: є трикутник, у якого три сторони відносяться $a : b : c = \frac{4}{15} : \frac{13}{15} : 1$.

Усі трикутники з такими сторонами подібні між собою, а тому можна знайти площу одного з них, наприклад, зі сторонами 4, 13, 15 см; для нього знайдемо півпериметр $p=16$ см, $S=24$ м², отже радіус вписаного кола $r=1,5$ см. Оскільки для даного в умові задачі трикутника радіус вписаного кола дорівнює 6 см, то коефіцієнт подібності дорівнює чотирьом, а тому сторони даного в умові задачі трикутника є у чотири рази більшими, тобто 16, 52, 60 см, а площа – у 16 разів більша, ($24 \cdot 16=384$ см²).

Відповідь: $r=6$ см, $a=16$ см, $b=52$ см, $c=60$ см, $S=384$ см².

Застосування систем лінійних рівнянь можна показати учням середньої ланки школи на такому прикладі.

Задача 6. Графік функції $y=ax^2+bx+c$ проходить через точки $(2;-3)$; $(-\frac{1}{2};-\frac{37}{4})$; $(\frac{3}{2};\frac{3}{4})$.

При якому значенні параметра p рівняння $ax^2+bx+c=p$ має єдиний розв'язок?

Розв'язання. Графік функції проходить через дані точки, якщо координати точок задовольняють умови:

$$\begin{cases} 4a+2b+c=-3, \\ \frac{1}{4}a-\frac{1}{2}b+c=-\frac{37}{4}, \\ \frac{9}{4}a+\frac{3}{2}b+c=\frac{3}{4}. \end{cases}$$

Усі рівняння містять невідому c з однаковим коефіцієнтом, тому доцільно виключити невідому c , віднявши почленно усі рівняння, при цьому одне із рівнянь буде лінійно залежним від інших, проте його бажано теж розглянути, оскільки його коефіцієнти можуть бути більш зручними для подальших обчислень:

$$\begin{cases} \frac{15}{4}a+\frac{5}{2}b=\frac{25}{4}, & | \cdot \frac{4}{5} \\ \frac{7}{4}a+\frac{1}{2}b=-\frac{15}{4}, & | \cdot 4 \\ 2a+2b=10, & | : 2 \\ c=-3-4a-2b, & \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} 3a+2b=5, & | \cdot (-1) \\ 7a+2b=-15, & \downarrow \\ a+b=5, & \\ c=-3-4a-2b & \end{cases}$$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} 4a=-20, \\ b=-a+5, \\ c=-3-4a-2b, \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} a=-5, \\ b=10, \\ c=-3. \end{cases}$$

Маємо параболу $y=-5x^2+10x-3$, вершина якої знаходиться у точці $(1;2)$, вітки напрямлені униз, отже усі горизонтальні прямі, які розташовані нижче прямої $y=2$ перетинатимуть графік у двох точках; пряма $y=2$ – лише в одній; усі прямі, розташовані вище цієї прямої не перетинатимуть графік в жодній точці. Тому рівняння $-5x^2+10x-3=p$ має єдиний розв'язок при значенні параметра $p=2$.

Можна міркувати і інакше: рівняння $5x^2-10x+(3+p)=0$ має єдиний розв'язок тоді і тільки тоді, коли його дискримінант дорівнює нулю:

$$\begin{aligned} D &= 100 - 4 \cdot 5 \cdot (3+p) = 0 \Leftrightarrow \\ &\Leftrightarrow 20 \cdot (5 - (3+p)) = 0 \Leftrightarrow p = 2 \end{aligned}$$

Відповідь: рівняння $-5x^2+10x-3=p$ має єдиний розв'язок при значенні параметра $p=2$.

Проілюструємо застосування систем лінійних рівнянь у задачах теорії многочленів, наприклад такого виду.

Задача 7. Остача від ділення многочлена $f(x)$ на двочлен $(x+1)$ дорівнює (-7) , на двочлен $(x+2)$ відповідно, 24, а на двочлен $(x-2)$ відповідно, 9. Знайдіть остачу від ділення многочлена $f(x)$ на многочлен (x^3-7x-6) .

Розв'язання. За теоремою Безу, остача від ділення многочлена $f(x)$ на двочлен $(x-c)$ дорівнює значенню многочлена при $(x=c)$, а тому маємо, що

$$f(-1)=-7, f(-2)=24, f(-3)=9.$$

Оцінимо многочлен (x^3-7x-6) : якщо многочлен має раціональні (цілі) корені, то вони є дільниками вільного члена, тобто їх слід шукати серед множини $\{\pm 1; \pm 2; \pm 3; \pm 6\}$. Нескладна перевірка показує, що коренем є $x=-1$, а ділення многочлена (x^3-7x-6) на двочлен $(x+2)$ дає частку $x^2-x-6=(x+2)(x-3)$, а тому маємо: $x^3-7x-6=(x+1)(x+2)(x-3)$.

При діленні многочлена $f(x)$ на многочлен третього степеня (x^3-7x-6) отримаємо деяку частку $q(x)$ і остачу $r(x)$, степінь якої менший за степінь дільника, тобто максимальний степінь остачі може дорівнювати двом, а тому остача має вигляд

$$\begin{aligned} r(x-3) &= ax^2+bx+c : \\ f(x) &= (x^3-7x-6) \cdot q(x) + (ax^2+bx+c) \\ &\text{або} \end{aligned}$$

$$f(x) = (x+1)(x+2)(x-3) \cdot q(x) + (ax^2+bx+c).$$

Надамо невідомій x послідовно значення (-1) ; (-2) ; 3; врахуємо, що $f(-1)=-7$, $f(-2)=24$,

$f(-3)=9$, отримаємо систему трьох рівнянь з трьома невідомими:

$$\begin{cases} a-b+c=-7, \\ 4a-2b+c=24, \\ 9a+3b+c=9, \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} 3a-b=31, \\ 8a+4b=16, \quad | :4 \\ 5a+5b=-15, \quad | :5 \\ c=-7-a+b, \end{cases} \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} 3a-b=31, \\ 2a+b=4, \\ a+b=-3, \\ c=-7-a+b, \end{cases}$$

Віднявши від кожного рівняння інше, ми виключаємо невідому c , додаючи (віднімаючи) отримані рівняння, знаходимо значення $a=7, b=-10, c=-24$. А тому остача від ділення многочлена $f(x)$ на многочлен (x^3-7x-6) є многочлен $r(x)=7x^2-10x-24$.

Відповідь: остача $r(x)=7x^2-10x-24$.

Незамінними системи лінійних рівнянь є у методі невизначених коефіцієнтів при розв'язанні значного класу задач елементарної та вищої математики, наприклад:

Задача 8. Обчисліть суму

$$\frac{31}{1 \cdot 3 \cdot 5} + \frac{31}{3 \cdot 5 \cdot 7} + \dots + \frac{31}{87 \cdot 89 \cdot 91} + \frac{31}{89 \cdot 91 \cdot 93}$$

Розв'язання. Розв'яжемо допоміжну задачу:

Розкласти дріб $\frac{31}{(n-2) \cdot n \cdot (n+2)}$ у суму

елементарних дробів. Матимемо:

$$\frac{31}{(n-2) \cdot n \cdot (n+2)} = \frac{A}{n-2} + \frac{B}{n} + \frac{C}{n+2}$$

Зведемо праву частину до спільного знаменника, отримаємо, що ліва і права частини – два дроби з однаковими знаменниками, вони рівні, а тому і рівні їхні чисельники:

$$A \cdot n(n+2) + B \cdot (n-2)(n+2) + C \cdot n(n-2) = 31.$$

Дана рівність має виконуватися при усіх значеннях змінної n , а тому мають бути рівними обидва многочлени, записані у лівій і правій частинах. Два многочлени рівні лише тоді, коли рівні їхні коефіцієнти при відповідних степенях, прирівнюємо їх, отримуємо систему лінійних рівнянь:

$$\begin{cases} \text{при } n^2: & \begin{cases} A+B+C=0, \\ B=-31/4, \end{cases} \\ \text{при } n^1: & \begin{cases} 2A-2C=0, \\ A+C=-B, \end{cases} \\ \text{при } n^0: & \begin{cases} -4B=31 \\ A=C \end{cases} \end{cases} \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} B=-31/4, \\ A=C=31/8. \end{cases}$$

А тоді розклад дроби $\frac{31}{(n-2) \cdot n \cdot (n+2)}$ у суму елементарних дробів такий:

$$\frac{31}{(n-2) \cdot n \cdot (n+2)} = \frac{31}{8} \cdot \left(\frac{1}{n-2} - \frac{2}{n} + \frac{1}{n+2} \right).$$

Зауважимо, що процедура розкладу на елементарні дроби не проста, тому доцільно виконати перевірку, для чого праву частину звести до спільного знаменника, звести подібні та показати, що отримується ліва частина. Така перевірка привчає учнів до необхідності контролювати процес обчислень, сприятиме виробленню у учня відповідальності за отриманий результат.

З урахуванням отриманого розкладу, запишемо суму, матимемо:

$$\begin{aligned} & \frac{31}{1 \cdot 3 \cdot 5} + \frac{31}{3 \cdot 5 \cdot 7} + \frac{31}{5 \cdot 7 \cdot 9} + \dots + \frac{31}{85 \cdot 87 \cdot 89} + \\ & + \frac{31}{87 \cdot 89 \cdot 91} + \frac{31}{89 \cdot 91 \cdot 93} = \frac{31}{8} \cdot \left[\left(\frac{1}{1} - \frac{2}{3} + \frac{1}{5} \right) + \right. \\ & + \left(\frac{1}{3} - \frac{2}{5} + \frac{1}{7} \right) + \left(\frac{1}{5} - \frac{2}{7} + \frac{1}{9} \right) + \left(\frac{1}{7} - \frac{2}{9} + \frac{1}{11} \right) + \dots + \\ & \left. + \left(\frac{1}{85} - \frac{2}{87} + \frac{1}{89} \right) + \left(\frac{1}{87} - \frac{2}{89} + \frac{1}{91} \right) + \left(\frac{1}{89} - \frac{2}{91} + \frac{1}{93} \right) \right]. \end{aligned}$$

Помічаємо, що, починаючи із знаменника 5 і закінчуючи знаменником 89, усі дроби повторюються тричі (спочатку останній доданок у дужках, потім – середній, і потім – перший), причому вони у сумі дають нуль. Залишилися лише ті доданки, які зустрічаються по одному разу (зі знаменниками 1 та 93), та доданки, які зустрічаються по два рази (зі знаменником 3 та 91). А тому сума дорівнює

$$\begin{aligned} & \frac{31}{8} \cdot \left(\frac{1}{1} - \frac{2}{3} + \frac{1}{3} + \frac{1}{91} - \frac{2}{91} + \frac{1}{93} \right) = \frac{31}{8} \cdot \left(\frac{2}{3} - \frac{1}{91} + \frac{1}{93} \right) = \\ & = \frac{31}{8} \cdot \frac{5642 - 93 + 91}{91 \cdot 93} = \frac{5640}{8 \cdot 91 \cdot 3} = \frac{235 \cdot 24}{8 \cdot 91 \cdot 3} = \frac{235}{91} = 2 \frac{53}{91} \end{aligned}$$

Відповідь: дорівнює $2 \frac{53}{91}$.

Наведемо приклад задачі шкільного курсу геометрії, яка зовні виглядає, як визначена задача (три невідомі, три рівняння), проте є невизначеною, звернемо увагу на геометричну інтерпретацію задачі.

Задача 9. Яке взаємне розміщення площин, заданих у системі координат своїми рівняннями:

$$\pi_1 : x + 3y + 2z = 1, \quad \pi_2 : x + 4y + 4z = 2,$$

$$\pi_3 : x - y - 6z = -3.$$

Розв'язання. Оскільки коефіцієнти при змінних непропорційні, то площини не паралельні, тобто кожні дві площини перетинаються по прямій. Нехай перші дві площини перетинаються по прямої, тоді третя площина (по відношенню до прямої) може містити цю пряму, може перетинатися з цією прямою в одній точці та бути паралельною до цієї прямої. Тобто можливі три випадки відповідно: усі три площини проходять через одну пряму (перетинаються по прямої), три площини перетинаються в одній точці, усі три площини перетинаються по трьох взаємно паралельних прямих, спільних точок у всіх трьох площин – немає. Система рівнянь у перших двох випадках дасть розв'язки (буде сумісною), відповідно у першому випадку – невизначеною (мати безліч розв'язків) та визначеною (мати один розв'язок) у другому випадку, у третьому – несумісною (не матиме розв'язків). Розглянемо систему рівнянь:

$$\begin{cases} x + 3y + 2z = 1, & | \cdot (-1) \\ x + 4y + 4z = 2, & \downarrow \text{ домножимо перше} \\ x - y - 6z = -3, & \downarrow \end{cases}$$

рівняння на (-1) та додамо до другого і до третього, таким чином ми виключимо невідому x із усіх рівнянь, крім першого (з першого рівняння виразимо x), отримаємо систему, рівносильну початковій системі лінійних рівнянь:

$$\begin{cases} x = 1 - 3y - 2z, \\ y + 2z = 1, \\ -4y - 8z = -4, \end{cases} \quad | \cdot 4 \Leftrightarrow \begin{cases} x = 1 - 3y - 2z, \\ y = 1 - 2z, \\ 0z = 0. \end{cases}$$

Друге рівняння помножимо на чотири і додамо до третього. Останнє рівняння має безліч розв'язків: $z \in R$, підставимо значення невідомої y у перше рівняння, отримаємо: $x = 1 - 3(1 - 2z) - 2z$ або $x = -2 + 4z$. Таким чином ми отримали:

$$x = -2 + 4z, \quad y = 1 - 2z, \quad z \in R.$$

$$\text{Нехай } z = t, \text{ тоді } \begin{cases} x = -2 + 4t, \\ y = 1 - 2t, \\ z = t, \end{cases} \quad t \in R, \text{ маємо}$$

параметричне рівняння прямої, яка проходить через точку $(-2; 1; 0)$, напрямний вектор якої є $(4; -2; 1)$.

Відповідь: три площини перетинаються по прямої, канонічне рівняння якої $\frac{x+2}{4} = \frac{y-1}{-2} = \frac{z}{1}$.

Незамінні системи рівнянь при розв'язуванні текстових задач, у яких фігурують ціни за одиницю товару, товарів купують декілька найменшів та відомі вартості покупок; задачі на концентрацію різних розчинів, яких беруть у деякій пропорції; задачі на спільну роботу, рух та ін.

Висновки. У даній статті розглядалися різні способи розв'язування конкурсних текстових задач, які використовуються при роботі з обдарованими учнями під час підготовки до математичних турнірів. Розв'язування подібних задач не просто ускладнює працю, а робить її цікавою, підвищує відповідальність, вимагає постійного напруження, уваги, здатності зосередитись і закріплює позитивні навички роботи, що сприяє досягненню однієї з найважливіших цілей викладання математики в школі – розвитку творчих здібностей учнів, підвищенню рівня їх логічного, а отже, й загального розвитку, адже математика виконує важливу роль як у розвитку інтелекту, так і у формуванні характеру людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вороний О.М. Готуємось до олімпіади з математики. – Харків: Вид. група «Основа», 2008. – 255 с.
2. Київські міські математичні олімпіади. 2003–2011 роки / А.В. Анікушин, О.О. Клурман, Г.В. Крюкова та ін. за ред. Б.В. Рубльова. – Харків: Гімназія, 2011. – 192 с.
3. Ясінський В.А. Задачі математичних олімпіад та методи їх розв'язування. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 208 с.
4. Ясінський В.А. Секрети підготовки школярів до Всеукраїнських та Міжнародних математичних олімпіад. Алгебра / В.А. Ясінський, О.Б. Панасенко. – Вінниця: Середняк Т.К., 2015. – 272 с.
5. Математичні олімпіади школярів України: 2001-2006 рік / В.М. Лейфура, І.М. Мітельман, В.М. Радченко, В.А. Ясінський. – Львів: Каменяр, 2008. – 348 с.
6. Ізюмченко Л.В. Розв'язування задач з математики третього етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України: Методичний посібник / Л.В. Ізюмченко, О.П. Макарчук. – Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – 124 с.
7. Контрольні завдання III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України у 2016 році. – Ч. 1. – 278 с. / режим доступу http://man.gov.ua/files/49/Kontr_zavd_2016_I.pdf

В.В. Павлюх

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ОСВІТНІХ ЗМІН

Постановка проблеми.

Трансформаційні процеси, що відбуваються у сучасному суспільстві спрямовані на реалізацію гуманістичної парадигми освітнього середовища та ґрунтуються на персоніфікованому підході. В умовах сьогодення виникає потреба у підготовці висококваліфікованих фахівців, які здатні пізнати внутрішній світ особистості, оптимально вирішувати професійні завдання в сучасному освітньому просторі, швидко адаптуватись до змін та бути конкурентноспроможними.

Актуальним питанням сьогодення є удосконалення професійної підготовки педагогів. Успішне розв'язання цих завдань вимагає від особистості вибору стратегії неперервної освіти впродовж життя для вдосконалення теоретичних, прикладних аспектів професійної діяльності. Тому визначальним на сучасному етапі є самовдосконалення, як процес швидкого реагування на освітні зміни.

Проблема самовдосконалення особистості привертає увагу багатьох дослідників. Сутність, структуру та зміст обґрунтовано у працях О.І. Кочетова, П.Г. Пшебильського, Є.П. Тонконової, Я.С. Турбовського; психологічні основи досліджені О.Я. Аретом, В.К. Буряком, А.К. Громцевою, Ю.М. Кулюткиним, Н.О. Половниковою, Л.І. Рувінським, П.С. Сухобською, А.В. Усовою.

Проблема оптимізації взаємозв'язку післядипломного навчання та самовдосконалення у системі підвищення кваліфікації висвітлена С.М. Безух, Н.В. Косенко, Ю.В. Кричевським, В.І. Кубинським, В.Б. Новичковим, В.Г. Панком, Н.І. Повякель, Д.Д. Романовською, Т.В. Сак, С.І. Собковою та ін.

Проблема самовдосконалення в умовах модернізаційних змін є багатоаспектною. Проте питання організації самоосвітньої діяльності у системі підвищення кваліфікації є мало розробленими і потребують комплексного підходу, що враховував би відповідність сучасним освітнім тенденціям та сприяв підвищенню професійного зростання.

Виклад основного матеріалу. На важливість процесу вдосконалення теоретичних і прикладних аспектів професійної майстерності акцентовано увагу в нормативних документах. Так, у Законі

України «Про освіту» наголошується, що педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру [1].

У Національній доктрині розвитку освіти наголошується, що підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їх професійне самовдосконалення – важлива умова модернізації освіти. У цьому документі вперше було акцентовано увагу на терміні «конкурентоспроможність» педагога, що є актуальним і до сьогодні.

Конкурентноспроможність виявляється в поповненні теоретичної та практичної бази; формуванні умінь і навичок здійснення професійної діяльності з урахуванням сучасних тенденцій розвитку освіти; вдосконаленні особистісних якостей, необхідних для здійснення професійної діяльності.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначено пріоритетні завдання, зокрема: оновлення змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу на засадах особистісної орієнтації: «Велику увагу повинно бути приділено самоосвітній діяльності, розвитку професійної культури..., забезпеченню безперервності освіти і навчання протягом життя...» [6].

У стратегії акцентовано увагу на випереджальному характері освіти, що включає випереджальний характер підвищення кваліфікації педагога, багатоваріантність післядипломної освіти, своєчасне отримання наукової інформації, рекомендацій психолого-педагогічної науки і кращого педагогічного досвіду «забезпечення випереджувального характеру підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти, викликів сучасного суспільного розвитку».

У Концепції нової української школи наголошується, що «школа українська буде успішна, якщо в неї прийде успішний учитель. Він – успішний вчитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка

може вести за собою, яка любить свій предмет, який його фахово викладає».

У роботах науковців [5, 7] велику увагу приділено системі професійного самовдосконалення, оскільки він суттєво впливає на результативність організації навчально-виховного процесу.

На сучасному етапі розвитку освіти акцентовано увагу на активізацію особистісних аспектів: мотивацію, саморегуляцію, самореалізацію, цілепокладання, що обумовлюють орієнтацію на самовдосконалення. Результатом професійного самовдосконалення є зміни, що відбиваються в особистості педагога завдяки реалізованим самовпливам. Це дає можливість спрогнозувати основні напрями самовдосконалення та проаналізувати динаміку професійного зростання.

З метою забезпечення якості освіти на всіх рівнях відповідно до світових та європейських стандартів, в арсеналі педагога з'являються нові цікаві форми роботи, зокрема, квест, методичний коучинг, науково-педагогічний туризм, педагогічний батл, флеш-моб та ін. Впровадження сучасних форм роботи допоможе педагогу бути цікавим для всіх учасників навчально-виховного процесу, дозволить організувати ефективно міжособистісну взаємодію. Зупинимось на аналізі сучасних форм роботи педагога.

Поширення останнім часом набуває у роботі з усіма учасниками навчально-виховного процесу **квест**. «Квест» – це цікава гра – подорож, один з основних жанрів ігор, які вимагають від гравців розв'язання певних завдань. Можуть бути як реальні ігри, так і ігри, якими займаються у комп'ютерних версіях. Термін проведення квесту може бути різним: від 2-3 годин до декількох днів. Проводити квест можна як на великій площі населеного пункту, так і у приміщенні, але з великою кількістю кабінетів.

Квест (від англійського *quest* – «пошук») – різновид активних інтелектуально-логічних ігор, синонім активного відпочинку [8]. Сьогодні квест вважають головним конкурентом комп'ютерних ігор у боротьбі за час молоді. Це ігрова форма групового виконання завдань, яка має тривалу історію розвитку, багато можливих варіантів використання і чимало позитивних моментів. Мета гри – «розшифрувати» певне місце на обумовленій території (скажімо, на вулицях міста, шкільному подвір'ї чи в музейній залі), виконати на цьому місці певні дії або/та одержати підказку (інструкцію, код) до виконання наступного завдання. Наприклад, у знайденій записці (тексті) може бути «зашифровано» назву вулиці, установи (якщо гра відбувається на місцевості) або картини чи іншого експоната (якщо це музей), поблизу яких заховано наступний «орієнтир». У «зашифрованому» місці гравці знаходять іншу записку-підказку, після чого розшуки продовжуються.

Таким чином, квест – це відгадування непростих і несподіваних загадок, це захоплива гра, яка передбачає застосування як фізичних (гравці постійно в русі), так і розумових зусиль, знань, кмітливості, артистичності, вияву командного духу [8, с.34].

В ідеальному варіанті квест – це командна гра, для якої потрібна сильна координація дій усіх гравців. Основна мета квесту – швидке і якісне виконання певних завдань з метою досягнення кінцевої цілі, у результаті чого гравець або команда отримує приз.

Квести можна умовно поділити на:

- віртуальні ігри,
- спортивно-туристичні змагання,
- костюмовані історичні реконструкції,
- інтелектуальні ігри.

Хотілося б звернути увагу саме на квести як інтелектуальні змагання школярів. Впровадження квесту має певні переваги:

- залучає до активної пізнавальної діяльності кожного учасника окремо і всіх разом, тим самим оптимізуючи певний етап навчально-виховного процесу;
- реалізує навчання через самостійну діяльність учня, що має характер особливого виду практики, у процесі якої засвоюється значно більше інформації;
- забезпечує діяльність, що дає можливість вибору, самовираження і саморозвитку для її учасників;
- приводить до певного результату, чим стимулює учня до досягнення мети (перемоги) та до усвідомлення шляху досягнення бажаного;
- уможливорює змагальність – невід'ємну частину гри – привабливу для учнів; адже задоволення, одержане від гри, створює комфортний стан і підсилює бажання вивчати предмет.

Дослідники [5,7,8] зазначають, що доцільне використання інтелектуальних ігор полегшує вирішення багатьох педагогічних завдань, забезпечуючи:

- ◆ соціалізацію (гра є особливою діяльністю), у якій учні виконують ролі дорослих, відтворюючи їх в ігрових формах – у такий спосіб учень розв'язує суперечність між можливостями і прагненням брати безпосередню участь у житті та діяльності дорослих);
- ◆ розвиток (гра сприяє розвитку різноманітних психічних складових особистості дитини);
- ◆ формування моральних поглядів (гра є школою поведінки (Д. Ельконін) та школою моралі в дії (А. Леонтьєв);
- ◆ психокорекцію (ігрова взаємодія виявляє стан емоційного та інтелектуального розвитку дитини, створює умови для психоло-

гічної корекції негативних показників спрямованості її особистості);

- ◆ навчання (гра сприяє формуванню загальнонавчальних умінь та навичок дитини, сприйняттю інформації різної модальності);
- ◆ виховання (саме через гру дитина засвоює загальнолюдські цінності).

За змістом квести можуть стосуватися певного навчального предмета, тобто бути історичними, літературними, математичними, природничо-технічними, мистецькими тощо. Готуючи запитання, слід орієнтуватися на вікові особливості та можливості учасників. Учням слід завчасно повідомити тему гри, аби вони встигли підготуватися. Якщо для цього є умови, навіть тематичне оцінювання з навчального предмета можна провести у формі квесту.

Учасників гри слід попередити заздалегідь, питання і завдання мають відповідати обраній тематиці. Для учасників це буде приємна можливість відчувати себе шукачами скарбів, продемонструвати свої знання, виявити спритність, кмітливість і наполегливість.

Упродовж гри її учасники розшукуватимуть кодові позначки, які в кінцевому результаті виведуть шукачів пригод на місце знаходження прихованого «скарбу» – приза. Переможе команда, яка першою дістанеться фінальної точки квесту.

Хоча для українців буккросинг – це нова культура, але вона знаходить все більше своїх прихильників у всьому світі. **Буккросинг** (англ. *bookcrossing*) – хобі та громадський рух, що діє за принципом соціальних мереж і близький до флешмобу. Буккросинг – це процес визволення книг. Людина, прочитавши книгу, залишає («звільняє») її у громадському місці (парк, кафе, потяг, станція метро), для того, щоб інша, випадкова, людина могла цю книгу знайти та прочитати; та, у свою чергу, повинна повторити процес. Спостереження за «подорожжю» книги може здійснюватись через спеціальні сайти в Інтернеті. Аналогія – орнітологічна практика окільцювання птахів, щоб відстежити їх переміщення.

Ідею буккросингу запропонував спеціаліст з інтернет-технологій Рон Хорнбекер у травні 2002 року. Для початку він залишив 20 книг з пояснювальними написами в холі свого готелю. Через півроку на його сайті було біля 300 активних користувачів, які «відпускали» книги і приводили нових учасників.

Найбільшу популярність буккросинг завоював у Італії. В італійському буккросингу, який називають по-італійськи *Passa Libro*. Член руху буккросингу (буккроссер) реєструється на спеціальному сайті (міжнародний, український). Потім він реєструє книги, що готується відпустити, створюючи таким чином свою «книжкову полицю». При реєстрації кожна книга отримує унікальний

код книги (англ. *BCID – BookCrossing ID*). Буккроссер «звільняє» книгу на сайті (тобто робить запис, де, коли (буде) звільнена книга), і «звільняє» її в реалі. Людина, що знайшла («піймала») таку книгу, увійшовши на сайт і, ввівши код книги, потрапляє в журнал книги, робить там запис, про що повідомляється буккроссеру.

Буккроссинг в Україні розвинений порівняно слабо. Полички буккросингу є у Києві, Миколаєві, Луцьку, Львові, Хмельницькому, Дніпропетровську, Кривому Розі та інших містах. У Нашому місті вже є такі приклади у міських бібліотеках, магазинах тощо. Будь-хто може прийти в бібліотеку та із спеціальної валізи взяти уподобану книгу. А ось повертати її не обов'язково. Замість цього читач може принести з дому будь-яку свою книгу і покласти її до валізи. Зразу на думку спадають гуртожитки, де є можливість організувати буккроссинг.

Коучинг (від англ. *coaching – тренерство*) – інструмент особистісного й професійного розвитку, формування якого почалося в 70-х роках ХХ століття [8]. Джерела коучингу лежать у спортивному тренерстві, позитивної, когнітивної й організаційної психології, в уявленні про усвідомлене життя й можливостях постійного й цілеспрямованого розвитку людини. Існує безліч визначень коучинга:

- Коучинг – це мистецтво створення, за допомогою бесіди й поведінки, середовища, яке полегшує рух людини до бажаних цілей, так, щоб воно приносило задоволення.

- Коучинг – це мистецтво сприяти підвищенню результативності, навчанню й розвитку іншої людини. Коучинг – це триваючі відносини, які допомагають людям одержати виняткові результати в їхньому житті, кар'єрі, бізнесі або в суспільних справах.

- Коучинг – це система реалізації спільного соціального, особистісного й творчого потенціалу учасників процесу розвитку з метою одержання максимально можливого ефективного результату.

Чотири базові етапи коучингу: постановка мети, перевірка реальності, вибудовування шляхів досягнення й, властиво, досягнення (він ще називається етапом волі).

За сферою застосування, вирізняють кар'єрний коучинг, бізнес-коучинг, коучинг особистої ефективності, лайф-коучинг. Кар'єрним коучингом останнім часом називають кар'єрне консультування, що включає в себе оцінку професійних можливостей, оцінку компетенцій, консультування з кар'єрного планування, вибір шляху розвитку, супровід у пошуку роботи та інші пов'язані питання. Яскравим представником цього сучасного напрямку є *Clever*. Вирізняють також індивідуальний коучинг, корпоративний (груповий) коучинг.

За формою різняться очний (особистий коучинг) і заочний (інтернет-коучинг, телефонний коучинг).

Коуч (англ. Coach) – фахівець, тренер, що проводить тренування.

Клієнт – людина або організація, що замовляє послуги тренування рис або навичок. Взаємодія відбувається у вигляді сесій. Ключовим елементом у коучингу є усвідомлення, яке стає результатом посилення уваги, концентрації й чіткості. Усвідомлення – це здатність відбирати і ясно сприймати стосовні до справи факти й інформацію, визначаючи їхню важливість. Відповідальність – ще одна ключова концепція і мета коучингу.

Нещодавно до нашого лексикону увійшло слово «флеш-моб». **Флешмоб** (англ. flash mob – «спалахуючий натовп», flash – спалах, mob – натовп) – це заздалегідь спланована масова акція, зазвичай організована через Інтернет або інші сучасні засоби комунікації, у якій велика кількість людей оперативно збирається у громадському місці, протягом декількох хвилин виконує заздалегідь узгоджені дії (сценарій) і потім швидко розходить.

Немає єдиної думки з приводу того, яка мета проведення флешмобів. Учасники заходу можуть переслідувати різні цілі. Серед можливих варіантів – розвага, порушення повсякденного ходу життя, справити враження на навколишніх, відчуття причетності до спільної справи, самоствердження, спроба одержати гострі відчуття.

Далеко не всі вважають флешмоб новим явищем. Задовго до флешмоба були дуже схожі з ним явища, що позначаються не менш екзотичними для українського вуха словами «хеппенінг» і «перформанс». Між цими явищами дійсно багато спільного.

Питання про флешмоби йдуть далеко в соціологію, філософію та, навіть, у політику. Для нас це лише нова розвага, яка абсолютно не має негативних наслідків, зате дає «море» позитивних емоцій і дивне відчуття задоволеності. Ідеологія класичного флешмоба дотримується девізу **«Флешмоб поза релігією, поза політикою, поза економікою»**. Організовується флешмоб за певними правилами:

1. Флешмоб поза рекламою, поза політикою, поза економікою (ніхто з учасників не платить і не отримує грошей).
2. Дія повинна здаватися спонтанною (учасники не збираються в місці події до акції).
3. Точний час початку і кінця проведення (кожен із моберів повинен точно виконати вказану в сценарії часову рамку, годинники учасників повинні бути синхронізовані).
4. Повинно скластися враження, що мобери – такі ж випадкові перехожі, як і всі інші (не спілкуватися один з одним до, під час і після акції в місці проведення).
5. Сценарій не повинен мати абсурдний характер (дії моберів повинні піддаватися логічному поясненню).

6. Точне дотримання сценарію (креативний підхід тільки в обумовлених випадках).
7. Флешмоб не повинен викликати негативних емоцій, агресивної реакції випадкових глядачів.
8. Дії моберів не повинні суперечити існуючому законодавству України. Після акції не повинно залишатися сміття.
9. Флешмоб повинен викликати подив, а не сміх (всі учасники повинні бути розсудливими).
10. Після акції потрібно миттєво розійтися з місця дії в різні боки, не подаючи виду, що сталося щось незвичайне.
11. Заборонена фото- відео зйомка сторонніми особами з метою афішування.

Здивувати. Саме так можна скорочено визначити сутність флешмоба для більшості людей. Явище флешмоба почалося після того, як у жовтні 2002 вийшла книга соціолога Говарда Рейнгольда (en: Howard Rheingold) «Розумний натовп: наступна соціальна революція» (англ. Smart Mobs: The Next Social Revolution), у якій автор пророкував, що люди будуть використовувати нові комунікаційні технології (Інтернет, стільникові телефони) для самоорганізації. Соціальний та політичний відтінок перетворює флешмоб на політ-моб або соціальний моб. Втім, звичайні люди часто називають флешмобами суспільно-політичні акції. Вони є простішим, оперативнішим і безпечнішим способом виразити суспільну думку або звернути увагу на ті чи інші проблеми, ніж мітинги або демонстрації.

Учасники флешмоб-акцій не отримують і не платять ніяких грошей за участь в ній. Це цілком добровільне заняття. Учасники можуть бути будь-якого віку і статусу, від підлітків до успішних людей. Комусь це просто розвага, для когось самоствердження. Але більшість це робить щоб відчутти себе особистістю, поза форматом, зламати стереотипи суспільної поведінки, і справити враження на оточуючих людей.

Учасники однієї і тієї ж акції можуть переслідувати різні цілі. Серед можливих варіантів:

- розвага,
- відчутти себе вільним від суспільних стереотипів поведінки,
- справити вплив на оточуючих,
- отримати гострі відчуття,
- відчуття причетності до спільної справи,
- групова психотерапія.

Сценарій флешмоба можна придумати який вам завгодно, головне – несподіваність і можливість здивувати натовп.

Флешмоби поділяють на рекламні, вітальні, презентаційні, благодійні тощо.

Ті, в свою чергу поділяються на стилі:

- 1) танцювальний,
- 2) вокальний,
- 3) вокально-танцювальний,

- 4) акробатичний,
- 5) спортивний (також з атрибутикою: м'ячі, стрічки, ракетки тощо),
- 6) театральний,
- 7) арт-моб,
- 8) фан-моб та інші флешмоби за інтересами.

Дослідники виділяють певні етапи організації флешмоба:

- 1) Зустріч з однодумцями.
- 2) Утвердження орієнтовного сценарія флешмоба.
- 3) Початок роботи з організації флешмоба:
 - сценарій,
 - постановка флешмоба: хореографія, вокал, театральне дійство, розподіл ролей, спортивне дійство, схеми із людей тощо),
 - організація флешмоба, до якого входить:
 - пошук додаткових учасників, постійний зв'язок з ними;
 - збори на репетиції, пошук хореографів та організація схеми репетицій і поєднання людей;
 - відповідальність за людей та за якість виконання дій,
 - визначення місця для репетицій,
 - створення образів учасників,
 - пошук, розробка костюмів тощо.

- 4) відеозйомка флешмоба та монтаж відеоролика з флешмобом (вітального, рекламного тощо)

Розповсюджений сценарій – це виконання танцю, наприклад у великому приміщенні група людей починає танцювати, потім приєднуються інші учасники акції. Ще один цікавий сценарій – збираються учні у визначеному місці та часі зі своїми книжками й протягом певного часу читають. Потім усі розходяться. Це так званий «Книжковий флешмоб».

У навчальному закладі флешмоб можна провести до свята першого квітня, до будь-якого концерту тощо. Проведену акцію можна зняти на відео та розмістити в навчальному блозі. Також, вже є приклади, коли в навчальних закладах організовують обмін цукерок на цигарки, пропагуючи боротьбу зі шкідливими звичками серед молоді.

У міру існування явища флешмобу стали з'являтися такі сценарії, які не відповідали його правилам. Самим словом «флешмоб» почали називати будь-яку акцію, в якій бере участь певна кількість людей. Це не так. Флешмоб – це акція, яка підпорядковується суворим правилам і законам. Хоча багато нових видів акцій «вийшло» з флешмобу, деякі з них стали настільки відрізнитися від нього ідеологічно і організаційно, що їх вже не можна відносити до різновидів флешмобу.

Мабуть, єдине, що об'єднує більшість акцій, – це прагнення зробити щось разом, та таке, для чого в звичайному житті потреби немає. Всі акції несподівані для випадкових глядачів. Основопо-

ложним же фактором є самоорганізація через сучасні засоби комунікації. Тому флешмоб у первісному значенні слова тепер називають класичним.

Популярності набуває також проведення **батлів**. Батл (англ. battle – бій, битва) – змагання між учасниками для виявлення найсильнішого з них [5].

За характером діяльності виділяються танцювальні, спортивні, музичні, театральні, поетичні та інші види батлів.

Всіх, хто долучається до батлів, прийнято називати батлерами. У педагогічному середовищі пропагуються педагогічні батли. Проведення має на меті професійні змагання педагогів з різних видів діяльності, підготовку до участі в конкурсах, реалізації проектної діяльності та ін. Слід зазначити, що педагогічні батли, на відміну від танцювальних, спортивних, ретельно готуються, але й передбачають реалізацію креативності та індивідуальності.

Батл як форма роботи з учнями може реалізовуватись як під час урочної, так і позаурочної роботи. Наприклад, поетичний батл, мистецький батл.

Застосування сучасних технологій у роботі педагога сприяє організації ефективної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу. Оновлення форм роботи сприяє активізації, інтенсифікації та індивідуалізації педагогічних впливів.

Висновки. Самовдосконалення – це свідомою робота педагога з розвитку своєї особистості як професіонала, що передбачає адаптацію власних ресурсів до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності і розвиток соціально-моральних якостей, основою яких є процеси самовиховання та самоосвіти.

Впровадження сучасних форм роботи забезпечує педагогу конкурентоспроможність, альтернативні підходи до організації навчально-виховного процесу, швидке реагування на освітні реформації, ефективну організацію взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
2. Комісаренко Н. Самореалізація як прояв соціального становлення особистості / Н. Комісаренко // Рідна школа. – 2003. – № 1. – С. 23-25.
3. Лосева Н.М. Самовдосконалення викладача: навч.-метод. посіб. / Н.М. Лосева. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – 300 с.
4. Мелия Марина. Как усилить свою силу? Коучинг. / Марина Мелия - М.: Альпина Бизнес Букс, 2008 – 298 с.
5. Методика проведення батлу: метод. рекомендації: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovotvir.org.ua/words/batl>
6. Національна стратегія розвитку системи освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pon.org.ua/novyny/24-nacionalna-strategiya-rozvitku-osviti-v-ukrayini.html>
7. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамушенко, І.Ф. Кривонос та ін. – К.: Наука, 1997. – 349 с.
8. Організація флешмобів, квестів та коучингів: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: slovotvir.org.ua/words/fleshmob

В.Г. Малишко

УРОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У 9 КЛАСІ. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ В БЕЗСПОЛУЧНИКОВОМУ СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

Мета уроку: узагальнити відомості про безсполучникове складне речення; удосконалити вміння і навички пояснювати пунктограми в безсполучникових реченнях; виконувати їх синтаксичний розбір; розвивати усне та писемне мовлення; виховувати в собі високі моральні цінності.

Тип уроку: узагальнення та систематизація знань.

Обладнання: картки, презентація.

*Кохання – найважливіший
екзамен людяності.*

В. Сухомлинський

Перебіг уроку

І. Організаційна частина. Слайд 1.

Доброго дня, діти! Ви, мабуть, уже звернули увагу на вислів, розміщений на слайді? На мій погляд, серед усіх чудес світу найбільшим чудом є любов. Якщо запитати кожного з нас, чи згоден він прожити усе життя, не пізнавши цього прекрасного почуття, я гадаю, що ніхто на це не згодиться. І якби запропонувати кожному з нас вибрати щось єдине серед таких цінностей, як влада, слава, гроші, кохання, то більшість обрала б кохання.

То що ж воно за почуття таке – кохання?

- Складання асоціативного куца «Кохання».

Слово вчителя. На це запитання є багато відповідей, з цього приводу існує не менш думок. Звичайно ж – це стан людини, стан великого потрясіння, захоплення, екстазу, захвату, який до невпізнанності змінює людину духовно і фізично. Але, на жаль, не всім людям дано від природи пізнати це надзвичайне почуття, почуття, якого не купиш ні за які гроші. Дехто проживає своє життя,

так ні разу і не закохавшись. Кохання або є, або його немає, середини не існує, а примусити себе в когось закохатися людина безсила. Кохання також не можна запланувати, воно ніколи не

з'явиться з примусу. Це надзвичайно тонке почуття, зруйнувати яке може одне єдине необережне слово, один погляд. Воно завжди вривається у життя неочікувано, частіше усього, коли ти його не чекаєш, коли воно зовсім непотрібне. Воно, як манна небесна, як раптове сп'яніння. Лише з приходом почуттів у житті з'являється сенс, воно набирає повноти. З людиною відбуваються надзвичайні метаморфози – вона починає співати, незважаючи на те, що досі ніколи цього не робила, бажає слухати лише поезію, сама пише вірші, музику, починає по-іншому бачити оточуючий світ, а звичайне небо, звичайні квіти, звичайна зелень здаються чимось чарівним. Людина перебуває ніби в стані сп'яніння, коли розум підпорядковується емоціям. Кохання – це робота духу, робота емоцій, робота серця.

Наш урок я розпочну сьогодні такими поетичними рядками:

*Роки минають і століття,
Десь йде війна і лється кров,
А мудрі люди кажуть: «Світом
Постійно рухає любов»
Вона – глибока, як криниця,
Дає нам сили знову й знов...
Що ж то за диво-таємниця,
Що іменується ЛЮБОВ?*

Я хочу, щоб наш урок рідної мови пройшов сьогодні під знаком справжньої любові, яка обов'язково усім вам відкриється у всій своїй повноті й красі.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів на уроці. Повідомлення теми та мети уроку.

Слайд 2, 3.

Тому спробуємо поєднати тему любові, спираючись на думку В. Сухомлинського, з мовною темою «Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні» (*учні записують тему уроку*).

- Чи нова для вас ця тема? (*Ні*)
- Спробуйте визначити завдання уроку.
- 1. Узагальнити відомості про безсполучникове складне речення;
- 2. Удосконалити вміння і навички пояснювати пунктограми в безсполучникових реченнях;
- 3. Виконувати їх синтаксичний розбір;
- 4. Виховувати в собі високі моральні цінності).

III. Актуалізація опорних знань.

Схематичний диктант. Слайд 4.

Накреслити схеми речень. Учитель читає, учні сприймають на слух.

1. Батьку, що таке любов?

[] – речення просте

2. Кохати – це значить віддавати коханому сили своєї душі, творити для коханого щастя.

[] – речення просте

3. Кохання – це насамперед відповідальність за ту людину, яку ти покохав, за її долю, за її майбутнє.

[], ()

4. Чисте кохання приносить юнаку змужніння, легковажне кохання робить його розбещеним.

[], []

IV. Систематизація й узагальнення знань.

1. Інтелектуальна розминка

Дайте відповіді на запитання у формі ствердження або заперечення наступних тез. Поясніть свій вибір.

- Безсполучниковим складним реченням називається таке речення, в якому прості речення поєднані змішаним зв'язком. (*Ні. БСР об'єднується в одне ціле без сполучників, за допомогою інтонації*).
- За характером синтаксичних і смислових зв'язків БСР можуть бути лише з однорідними простими реченнями, які є синтаксично рівноправними (*Ні, ще можуть бути з однорідними простими реченнями*).
- БСР з однорідними простими реченнями можуть виражати різні смислові відношення (*Так, одночасність, послідовність, зіставлення, протиставлення*).
- У БСР прості речення можуть виражатися з інтонацією переліку, пояснення, зіставлення. (*Так*).

– У БСР між простими реченнями може ставитися кома (*Так, коли вони виражають послідовність або одночасність подій*).

– У БСР між простими реченнями не ставиться крапка з комою. (*Ні, ставиться, коли прості речення мени зв'язані між собою за змістом, а друге поширене, особливо тоді, коли всередині їх є уже розділові знаки*).

– Двокрапка в БСР між простими реченнями ставиться лише в тому випадку, коли друге речення вказує на причину. (*Не тільки, ще коли є доповнення чи пояснення*).

– У БСР тире ніколи не ставиться (*Ні, ставиться, коли зміст обох речень зіставляється або протиставляється; перше речення вказує на час або умову дії в другому реченні; друге речення виражає наслідок, несподіваний результат, висновок з дії першого речення*).

2. Пояснювальний диктант

Запишіть речення. Поставте розділові знаки, визначте смислові відношення між простими реченнями. Обґрунтуйте свій вибір.

1. Ти чуєш прислів'я «Життя прожити – не поле перейти». В тому, яка людина в сімейному житті, виявляється її справжнє моральне обличчя. На жаль, немало в нашому суспільстві людей, які поза сім'єю видають себе за борців за високі ідеали, а в сім'ї – дрібні егоїсти і деспоти.

Пам'ятай: вступаючи в шлюб, люди беруть на себе не тільки юридичні, матеріальні, а й духовні обов'язки. Від характеру стосунків у сім'ї залежить духовне багатство суспільства. Іноді молоде подружжя в перші місяці «розчаровується», зникає «поезія-кохання».

Пам'ятай, сину, що якщо у тебе буде бажання створити сім'ю, ти повинен добре перевірити себе – чи готовий ти виконати свій громадський обов'язок («Листи до сина»).

3. Групова робота. Слайд 5.

Знайдіть помилку в наведених на дошці схемах, які позначають відношення між реченнями в безсполучниковому складному реченні.

1. [], [] – одночасність, послідовність
2. [] : [] – висновок;
3. [] - [] – умови;
4. [] : [] – причини
5. [] - [] – протиставлення;
6. [] ; [] – пояснення.

4. Робота за варіантами. «Конструктор».

Слайд 6.

Із поданих слів утворіть речення, поясніть розділові знаки та зв'язки між простими реченнями.

Варіант 1

Кожному, роду, з, нас, доведеться, живим, перетворитися, пороку, невідцвітаючим, але, зв'язком, любов, людського, залишається, в жменю.

(Кожному з нас доведеться перетворитися в жменю пороку, але живим невідцвітаючим зв'язком роду людського залишається любов! (З листів до дочки В. Сухомлинського).

Варіант 2

Якщо, тільки, краси, людської, ж, людина, любити, не може, до цієї, вершини, значить, вона істота, не вмє, піднятися.

(Якщо ж людина любити не вмє, не може піднятися до цієї вершини людської краси, значить, вона тільки істота... (З листів до дочки В. Сухомлинського).

Слайд 7.

5. Робота біля дошки.

Зробити синтаксичний розбір речення

Пам'ятай: від характеру ставлення чоловіка й жінки до шлюбу залежить моральна чистота твого життя, сину.

6. Творча вправа «Я – редактор». Слайд 8.

Відредагуйте текст. Поставте необхідні розділові знаки.

Мільйони жінок – так, юних чотирнадцятирічних жінок з трепетом серця думають: що таке любов? Кожна осягла розуміння її по-своєму. Задумується над цим і кожен юнак, коли в ньому пробуджується чоловік. Тепер, дорога донечко, мої листи до тебе будуть не такі, як раніше. Мое потаємне бажання – передати тобі ту життєву мудрість, яка називається вмінням жити. Хочеться, щоб з кожного слова, як з маленького зернятка народжувалися ростки твоїх власних поглядів і переконань. (З листів В. Сухомлинського до дочки).

7. Вправа – трансформація. Слайд 9.

Перебудуйте речення із сполучникового у безсполучникового. Поясніть розділові знаки.

«Любов – це насамперед відповідальність, а вже потім любов і насолода» (В. Сухомлинський).

8. Захист ученицею мініпроекту «БСР в ліриці М. Паскаря». Слайд 10.

9. Підсумки уроку.

– То яка ж роль БСР у нашому мовленні?

(БСР глибше передають відчуття часу; увиразнюють головну думку; створюють враження руху, динаміки; надають висловлюванню легкості; служать для вираження контрастів, узагальнень)

V. Підсумок уроку.

- Чи досягли ми мети нашого уроку?
- Для чого ми поглиблювали знання про безсполучникове речення?
- Чи цікавим був матеріал уроку?
- Як ви розумієте епіграф уроку?

ОЦІНЮВАННЯ

Учитель. (Слайд 11).

Сьогодні ми говорили про одне з найпрекрасніших почуттів. Звичайно, кожен з вас мріє про красиве кохання, про те, як зустрине ту єдину і неповторну людину, про те, які романтичні дні і ночі буде він проводити із своєю другою половинкою. Та, на жаль, не всі здатні зрозуміти, що воно не з'являється само собою, що для того, аби покохати, потрібна велика робота душі і серця. Кохання – це велике натхнення і велика сила, які пробуджують у людині приховані здібності й рухають таланти. А яке буде у людини кохання, залежить від її виховання, рівня її культури, від характеру та поглядів на життя. Адже, як казав В. Сухомлинський – «Любов – це насамперед відповідальність, а вже потім любов і насолода». І мені дуже б хотілося, щоб кожен з нас пережив те надзвичайне почуття, бо із щастя окремих людей складається загальне щастя нашого суспільства.

Педагогічна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського – цілюще джерело людської мудрості, любові, золоті розсипи цінних педагогічних думок, спостережень і порад.

VI. Домашнє завдання (Слайд 12).

- I-II рівень – вправа 274;
- III-IV рівень – скласти 3 тестові завдання:
 - одне – на встановлення відповідності;
 - двоє – на вибір однієї правильної відповіді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В. Сухомлинський. Твори в 5 томах, Рад. школа, 1977
2. Пентилук Г.І., Гайдаєнко І.В., Ляшкевич Л.І., Омельчук С.А. Українська мова, підручник для 9 класу, К., Освіта, 2009

Т.О. Тищенко

РЕАЛІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена проблемі реалізації корекційно-розвивальної складової освіти дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Визначені основи корекційної роботи в освітньому процесі інклюзивного навчання та умови належної організації корекційно-розвиткових занять.

Ключові слова: інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами, корекційно-розвиткова (корекційна) робота, корекційно-розвиткові заняття.

The article is devoted to the problem of the implementation of the correction-developmental component of education of children with special educational needs in conditions of inclusive education. The foundations of correctional work in the educational process of inclusive education and the conditions for the proper organization of correctional and developmental activities are determined.

Key words: inclusive education, children with special educational needs, correction-development (correction) work, correctional development classes.

Вступ.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схваленої Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013, одним із завдань в освіті дітей з особливими освітніми потребами є розширення практики інклюзивного та інтегрованого навчання в закладах дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти дітей та молоді, що потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку [7].

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, яка забезпечує реалізацію права на освіту осіб з особливими освітніми потребами та їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство.

Інклюзивне навчання, як форма освіти дітей з особливими освітніми потребами, повинне здійснюватися на принципах спеціальної дидактики та у відповідності до Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 року № 607 [9].

Державний стандарт визначає оптимальний зміст та обсяг навчального навантаження для дітей з особливими освітніми потребами у поєднанні з відповідною корекційно-розвитковою роботою.

Поняття «корекційно-розвиткова робота» перегукується з такими поняттями, як: корекційна, корекційно-відновлювальна, корекційно-розвивальна робота, корекція. Така робота має на меті поліпшити процеси розвитку і соціалізації дитини, послабити або подолати психофізичні вади учнів у процесі освітнього процесу для максимального розвитку особистості та підготовки до самостійного життя.

Корекційно-розвиткова робота – здійснення комплексу заходів із системного психолого-педагогічного супроводження дітей з особливими освітніми потребами у процесі навчання та виховання, що спрямований на корекцію порушень шляхом розвитку пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, мовлення, особистості дитини [9; 10].

Ефективність організації інклюзивного навчання багато в чому залежить від правильно організованої корекційно-розвиткової роботи, зміст якої визначається особливостями розвитку дітей з особливими освітніми потребами та забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу.

У нормативно-правових актах українського законодавства щодо інклюзивного навчання йде мова про індивідуалізацію освітнього процесу,

особистісно-орієнтовані підходи та вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів з особливими освітніми потребами, що здійснюються при корекційній роботі.

Корекційна робота у психологічному та соціальному контекстах являє собою комплексний вплив на різні сторони розвитку дитини із психофізичними вадами, усунення недоліків та розвиток пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, фізичних моторно-рухових якостей, мовлення, особистості дитини, її поведінки [4].

Комплексний вплив в умовах інклюзивного навчання забезпечує група фахівців індивідуального супроводу. До цієї команди входять: вчитель, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог, адміністрація закладу, батьки.

При корекційній роботі для дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії необхідно враховувати специфічні принципи корекційно-педагогічної діяльності:

- принцип системності корекційних, профілактичних і розвивальних завдань;
- принцип єдності діагностики і корекції;
- принцип урахування індивідуальних і вікових особливостей дитини;
- діяльнісний принцип корекції;
- принцип комплексного використання методів і прийомів корекційної роботи [1, с. 23; 4].

Корекційну роботу можна умовно поділити на два етапи: **I етап** – «приспособлення до дефекту»; **II етап** – розвиток особистості дитини.

Під час *першого етапу* вчитель (асистент вчителя) створює такі умови, за яких наявний дефект не перешкоджає засвоєнню програмного матеріалу, тобто враховується рівень знань, темп роботи, динаміка втомлюваності, обсяг пам'яті, стійкість уваги, довільність психічних процесів.

Другий етап, у цілому, забезпечує успішність адаптації дітей з особливими освітніми потребами до життєдіяльності у соціальному середовищі та здійснює розвиток особистості дитини: поступовий розвиток пізнавальних процесів, оптимізацію темпу роботи та динаміку втомлюваності, посилення здатності до саморегуляції тощо [1, с. 25].

Корекційна робота в умовах інклюзивного навчання здійснюється під час всього освітнього процесу та повинна бути добре налагоджена:

- чітко визначена основна мета психолого-педагогічної корекційної роботи;
- виділені завдання, які конкретизують основну мету;
- підібрані методи, прийоми та засоби для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами під час реалізації корекційної роботи;
- обговорені та схвалені психолого-педагогічні адаптації (збільшення часу на виконання за-

вдань, чергування видів діяльності) для використання у роботі з дитиною з особливими освітніми потребами;

- визначені напрямки корекційно-розвиткових занять;
- визначені форми проведення корекційно-розвиткових занять (індивідуальна, групова);
- визначені завдання корекційно-розвиткових занять;
- визначений зміст корекційно-розвиткових занять, враховуючи структуру дефекту;
- підготовлені приміщення, необхідне обладнання та адаптовані матеріали.

Корекційна робота для учнів з особливими освітніми потребами передбачає використання таких спеціальних засобів, як: адаптація змісту освіти пізнавальної можливості учнів; наочність навчання; уповільненість процесу навчання; повторюваність у навчанні, вихованні та розвитку; оптимізація темпу роботи та динаміку втомлюваності; дотримання охоронного режиму; позитивні емоції педагога як засіб стимулювання дітей до діяльності й спілкування; стимулююча функція педагогічної оцінки.

Як зазначалося, освітній процес інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами включає години корекційно-розвиткових занять. Тобто корекційно-розвиткова робота здійснюється не тільки під час уроків, а й під час спеціальних занять.

Корекційно-розвиткові заняття проводяться вчителями-дефектологами (корекційними педагогами) та практичними психологами. Тривалість таких групових занять (комплектування яких здійснює спеціаліст з урахуванням однорідності порушень та рекомендацій ПМПК) становить 35-40 хвилин, індивідуальних – 20-25 хвилин.

Години корекційно-розвиткових занять реалізуються через навчальні предмети, які передбачені Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів (початкова школа), затвердженими Наказом Міністерства освіти і науки України № 80 від 28.01.2014 року та Типовими навчальними планами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими Наказом Міністерства освіти і науки України № 504 від 22.04.2014 року, за якими відбувається навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії [5; 6].

Кількість годин та напрямки проведення корекційно-розвиткових занять визначає психолого-медико-педагогічна консультація з урахуванням особливостей психофізичного розвитку та навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами.

Визначення кількості корекційно-розвиткових годин в умовах інклюзивного навчання здійснюється з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учня, зокрема:

- для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями – три-п'ять годин;
- для дітей сліпих, глухих, з важкими порушеннями мовлення, розладами спектра аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку тощо) – п'ять-вісім годин [10].

Зміст корекційно-розвиткових занять визначається з урахуванням особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами, мети, завдань та напрямків.

Корекційно-розвиткові заняття спрямовані на:

- › розвиток зорового або слухового сприймання, мовлення, пізнавальної діяльності, психофізичний, соціально-комунікативний розвиток дітей з особливими потребами, формування в них навичок просторового, соціально-побутового орієнтування тощо;
- › розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей шляхом взаємодії з навколишнім природним середовищем з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності і творчості;
- › формування компенсаторних способів діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання у загальноосвітній школі;
- › створення умов для соціальної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та життєво важливих компетенцій [5; 9].

Основне завдання корекційно-розвиткових занять – підвищення загального рівня розвитку дитини; усунення прогалин її попереднього розвитку і навчання, розвиток недостатньо сформованих вмінь та навичок, підготовка дитини до адекватного сприйняття навчального матеріалу.

Напрямки (навчальні предмети) корекційно-розвиткових занять передбачені в Типових навчальних планах спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів та залежать від особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами та можуть бути спрямовані на розвиток слухового, зорового сприймання, пізнавальної діяльності, мовлення; на формування просторового, соціально-побутового орієнтування та ін.

Навчальні предмети:

- для дітей з порушеннями слуху (для глухих дітей): «Розвиток слухо-зорово-тактильного сприймання мовлення та формування вимови», «Лікувальна фізкультура (ритміка)», «Ритміка»;
- для дітей з порушеннями слуху (для дітей зі

зниженим слухом): «Розвиток слухового сприймання та формування вимови», «Лікувальна фізкультура (ритміка)», «Ритміка»;

- для дітей з порушеннями зору (для сліпих дітей): «Соціально-побутове орієнтування», «Орієнтування в просторі», «Розвиток мовлення», «Лікувальна фізкультура (ритміка)», «Ритміка», «Корекція розвитку»;
- для дітей з порушеннями зору (для дітей зі зниженим зором): «Соціально-побутове орієнтування», «Розвиток мовлення», «Лікувальна фізкультура (ритміка)», «Ритміка», «Корекція розвитку»;
- для розумово відсталих дітей: «Соціально-побутове орієнтування», «Розвиток мовлення», «Лікувальна фізкультура (ритміка)», «Ритміка»;
- для дітей із затримкою психічного розвитку: «Розвиток мовлення», «Корекція розвитку», «Лікувальна фізкультура (ритміка)», («Ритміка»);
- для дітей з важкими порушеннями мовлення: «Корекція мовлення», «Логоритміка», «Ритміка», «Лікувальна фізкультура», «Корекція розвитку»;
- для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату: «Лікувальна фізкультура», «Корекція розвитку»;
- для дітей із складною структурою порушень (порушення опорно-рухового апарату в поєднанні із розумовою відсталістю): «Корекція розвитку», «Соціально-побутове орієнтування», «Лікувальна фізкультура»;
- для дітей із складною структурою порушень (глухих та розумовою відсталістю; із зниженим слухом та розумовою відсталістю): «Розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови», «Лікувальна фізкультура (ритміка)», («Соціально-побутове орієнтування», «Ритміка»);
- для дітей із складною структурою порушень (сліпих та розумовою відсталістю; зі зниженим зором та розумовою відсталістю): «Лікувальна фізкультура (ритміка)», «Соціально-побутове орієнтування», «Розвиток мовлення», «Орієнтування в просторі», «Ритміка» [5; 6].

Програми з корекційно-розвиткових занять із вказаних напрямків представлені у листі Міністерства освіти і науки України «Про Перелік програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей з особливими освітніми потребам (за нозологіями) у 2017/2018 навчальному році» №1/9-362 від 03.07.2017 року [3].

Ефективність корекційної спрямованості освітнього процесу можна оцінити за такими критеріями:

- › якісне і кількісне полегшення структури дефекту;
- › виправлення недоліків і перехід скоригованої вади до позитивних можливостей дитини;
- › підвищення рівня актуального розвитку і, як наслідок, розширення зони найближчого розвитку;
- › свідоме користування дітьми набутих досвідом;
- › накопичення і позитивна зміна властивостей особистості [1, с. 29; 4, с. 46].

Висновок.

Інклюзивне навчання забезпечує рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами, за якого якість визначається наявністю в освітньому процесі корекційно-розвиткової складової: без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків знижується ефективність навчання, виховання, розвитку дітей та ускладнюється процес оволодіння необхідними для них компетентностями.

На жаль, існує проблема реалізація такої складової у вигляді корекційно-розвиткових занять, адже в більшості закладів загальної середньої освіти відсутні фахівці, які повинні проводити ці заняття.

Та не слід зупинятися на проведенні корекційно-розвиткової роботи лише на спеціальних заняттях. Реалізація корекційно-розвиткової складової повинна здійснюватися під час усього перебування учня з особливими освітніми потребами в школі, й тому важлива функція покладається на всіх учасників індивідуального супроводу учня.

У будь-якому випадку корекційно-розвиткова робота здійснюється на основі визначених мети, завдань та напрямків такої роботи у відповідності до особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Корекційно-розвиткова робота для кожного учня є індивідуальною та повинна бути цільовою, змістовою, результативною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дидактичні основи навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. / Укл.: Л.О. Прядко, О.О. Фурман / Методичний посібник. – Суми: РВВ СОІППО. – 2015. – 114 с.
2. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко, І.О. Білозерська, З.П. Ленів, Л.В. Будяк, Т.В. Сак, Ю.М. Найда. – К.: « А. С. К. », - 2012. – 308 с.
3. Лист Міністерства освіти і науки України від 03.07.2017 р. № 1/9-362 «Про Перелік програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей з особливими освітніми потребам (за нозологіями) у 2017/2018 навчальному році».
4. Миронова С.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник / С.П.Миронова, О.В.Гаврилов, М.П.Матвєєва. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 264 с.
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.01.2014 р. № 80 «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа)».
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.04.2014 р. №504 «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку».
7. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 // Офіційний вісник Президента України. – 2013. – № 17, стор. 31, стаття 550.
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017р. № 2145- VIII // Голос України. – 2017. – № 178-179.
9. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами: постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 68, стор. 166, стаття 2472.
10. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах: постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 62, стор.65, стаття 2475.

В.В Кондратова, Н.М. Кисіль, О.Ю. Колосова

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦТВА В 5-7 КЛАСАХ

У статті розкрито особливості викладання предмета «Мистецтво» у 5-7 класах. Звернуто увагу на рівні інтеграції мистецьких знань. Наведено приклади реалізації інтегративного підходу до викладання мистецтва та ефективних методів навчання. Робиться висновок, що на уроках мистецтва слід системно формувати в учнів уміння виявляти власні художні інтереси та потреби; уміння планувати та організувати свій час для пізнання, сприймання; виявляти міжвидові мистецькі аналогії, порівняння, що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва; творити мистецтво чи самовиражатися через мистецтво; здобувати, опрацьовувати мистецьку інформацію; не боятися пропонувати нові ідеї, шляхи їх художнього розв'язання, презентувати власні творчі досягнення, ефективно співпрацювати у команді.

Ключові слова: мистецтво, інтеграція, методи навчання.

Постановка проблеми.

Метою навчання мистецтв в основній школі є виховання в учнів ціннісно-світоглядних орієнтацій у сфері мистецтва, розвиток комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей і способів художньої діяльності, формування потреби в творчому самовираженні та естетичному самовдосконаленні.

Мета досягається шляхом реалізації таких завдань:

- виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів, естетичних ідеалів;
- формування системи художніх знань, яка відображає видову специфіку і взаємодію мистецтв;
- розвиток умінь сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва й художніх явищ;
- стимулювання здатності учнів до художньо-творчого самовираження, до діалогу;
- розвиток художніх здібностей, критичного мислення;
- формування потреби в естетизації середовища та готовності до участі у соціокультурному житті [1].

На уроках мистецтва слід розвивати такі вміння: уміння висловлювати думку, критичне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, виявляти ініціативу, творити, уміння застосовувати емоційний інтелект, здатність співпрацювати в команді. А також системно розвивати емоційно-почуттєву сферу, формувати систему цінностей (духовних, культурних, національних, естетичних) у процесі пізнання та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті учнів, виховувати шанобливе ставлення до національної і світової мистецької спадщини.

Головне завдання вчителя – створити захоплюючу емоційно піднесену атмосферу, щоб кожний урок став справжнім уроком мистецтва, надихав учнів на творчість – в особистій і соціокультурній діяльності [1].

Інтегративний підхід у викладанні мистецтва виражається в акцентуванні взаємодії (інтеграції) різних видів мистецтва в рамках освітньої галузі та пошуку міжпредметних зв'язків з предметами інших освітніх галузей, інтеграції шкільного навчання мистецтв із соціокультурним середовищем.

Мета статті – розкрити рівні інтеграції ми-

стецьких знань на уроках з предмета «Мистецтво» в 5-7 класах, навести приклади реалізації інтегративного підходу до викладання мистецтва та ефективних методів навчання.

Виклад основного матеріалу.

Зміст навчального предмету побудовано за моделлю поліцентричної інтеграції мистецьких знань, що передбачає інтегрування домінуючих змістових ліній – музичної та образотворчої, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл на основі естетико-світоглядної орієнтації і збагачуються елементами хореографії, театру і кіно, які входять до мистецько-синтетичної змістової лінії.

Інтеграція мистецьких знань учнів здійснюється на таких рівнях:

- духовно-світоглядному (через спільний тематизм, що відбиває фундаментальний зв'язок усіх видів мистецтва з життям);
- естетико-мистецтвознавчому (через спільність або спорідненість мистецьких понять, універсальність естетичних категорій);
- психолого-педагогічному (через технології інтегрованих уроків різного типу) [2].

Зміст програми включає такі умовно виділені наскрізні компоненти:

- 1) сприймання, аналіз-інтерпретація та естетична оцінка творів мистецтва;
- 2) практична художньо-творча діяльність учнів, самореалізація в царині мистецтва;
- 3) естетико-мистецтвознавча пропедевтика (засвоєння понять і термінів).

Важливого значення набувають методи й прийоми стимулювання асоціативно-образного мислення (міжвидові мистецькі паралелі, аналогії, порівняння тощо), пошук учнями в мистецтві особистісно значущих смислів, співзвучних власному досвіду.

Розкриємо шляхи реалізації різних рівнів інтеграції мистецьких знань на уроках з предмета «Мистецтво» в 5-7 класах.

1. Духовно-світоглядна інтеграція на основі спільного тематизму, пов'язаного з відображенням явищ життя в мистецтві.

Тематичний принцип поєднання елементів змісту є найдоступнішим для учнів. Технологічне забезпечення тематичної інтеграції, що втілює певну духовно-світоглядну ідею, досягається шляхом зіставлення і порівняння образів у різних видах мистецтва. Додатково варто емоційно підсилити такі порівняння засобами мистецтва слова (вірші, прислів'я, загадки) та театралізації (діалоги з уявними або казковими героями, інсценізації тощо). Наведемо приклади.

Тема «Чарівні візерунки. Традиції народного малювання» (5 клас) має на меті узагальнення знань та уявлень школярів про мистецтво народного малювання та петриківський декоративний розпис. Для цього активізуються:

- музичні враження (слухання фрагментів народних колискових «Ходить кіт»);
- візуальні уявлення (розгляд малюнків Г. Собачко-Шостак, К. Білокур, М. Примаченко, Олени Дзень «Свято врожаю» та власна художньо-творча діяльність учнів (малювання Кота-Баюна за малюнками-підказками)
- театральні уявлення (створення образу котика засобами пантоміми під українську народну музику, власний опис-проект композиції у традиціях українського народного малювання, діалог з уявним персонажем з елементами театралізації).

Тема «Одвічні ритми мистецтва» (5 клас) передбачає формування в учнів уявлень про зародки театральності мистецтва через:

- сприйняття календарно-обрядових пісень (порівняння веснянок (ігри-хороводи) з колядками та щедрівками, переодяганням у різних героїв,
- сприйняття живописних творів І. Гончара «Веснянка», О. Ларіонової «Масляна»;
- в процесі гри-пантоміми (виконання веснянки або щедрівки);
- емоційно-образне підсилення – діалог із музою Терпсіхорою, яка актуалізує знання дітей із мистецтва народних танців (елементи театралізації).

Тема «Наймолодша муза. Як створюється мультимедіа» розкриває особливості поєднання візуальних та музичних образів у єдиний продукт – мультимедіа. Під час цієї теми діти розглядають музичні твори, які створені під впливом зразків образотворчого мистецтва (Мирослав Скорик, Борис Бувельський, Володимир Губа, Ігор Поклад, І. Рєпін «Запорожці пишуть листа турецькому султанові», П. Андрусів «Козацькі старшини» тощо).

З метою виявлення можливостей різноманітного втілення однієї теми різними музичними та візуальними засобами зіставляються народні образи героїв на матеріалі програмної музики різних композиторів (Є. Адамцевич «Запорозький марш»). Потім – додатково з образами кінематографа (мультимедіа «Ходить гарбуз по городу», «Котигорошко», «Козацький серіал»), народною картиною «Козак Мамай» та казками «Котигорошко», «Козак Мамариза».

Закріплення поняття «марш» відбувається за допомогою підсилення музичних уявлень про жанр (слухання маршу у виконання оркестру народних інструментів), додатково-екранними засобами (фільм «Запорозький марш»).

У **6 класі**, розглядаючи тему «Декоративний натюрморт. Букет для мами», оспівується материнство із застосуванням прийому порівняння образів:

- музичних (П. Чайковський «Мама» з «Дитячого альбому», О. Гречанинов «Материнська пестощі» з циклу «Намистинки», пісня М. Штанько «Я маму люблю»);

- живописних (М. Примаченко «Зірки», Михайло Білас «Лебеді материнства», П.П. Рубенс «Портрет Єлени Фоурмен з дітьми», З. Серебрякова «Автопортрет з доньками», І. Їжакевич «Мати йдуть»);
 - мистецтва слова (казка «Ненькова сопілка й батіжок», «Як мати зозулею стала», вірш М. Людкевича «Біля кого найтепліше», прислів'я «Нема цвіту пишнішого, як маківочка, нема роду ріднішого, як матиначка»).
2. Естетико-мистецтвознавча інтеграція на основі споріднених понять – естетичних, жанрових.

Основою художньо-педагогічної технології цього типу мають стати емоційно-образні аналогії, що розкривають сутність мистецтвознавчих та естетичних понять і категорій, а не їх вербальне засвоєння, раціональне усвідомлення і запам'ятовування [2].

Художньо-мовна інтеграція

У **6 класі** «Образи природи в мистецьких жанрах. Анімалістичний жанр. Дивовижний птах» діти вчать порівнювати поняття «стилізації». У музиці – це відтворення характерних рис музики певного народу, епохи, автора за допомогою умовності музичної інтонації. У театральному мистецтві – свідоме підкреслення наслідування актором зовнішності й манери поведінки, що характерне для певних персонажів. У візуальному – прийоми узагальнення, спрощення форми та кольорових співвідношень у декоративному мистецтві (два контрастні анімалістичні малюнки М. Примаченко «Казкова птиця-павич» (стилізований павич) та Мельхіор де Гондекутер «Птахи» (реалістичний павич), що втілюють однакову тематику, але різні емоційні стани за допомогою стилізації).

Усвідомлення учнями понять відбувається під час практичної художньо-творчої діяльності шляхом виконання завдання: намалювати декоративну композицію «Дивовижний птах». Перед виконанням завдання пропонується дидактична гра «Пригадайте образи». Учні об'єднуються в дві групи та по черзі називають тварин і птахів, образи яких поширені в українському народному мистецтві.

Тема «Анімалістичний жанр у скульптурі» спрямовує учнів на зіставлення особливостей відображення-відчуття руху тварин в музиці та графіці (Вікторія Ковальчук. Ілюстрації до книжки Д. Павличка «Пригоди kota Мартина»). Порівнюються засоби виразності, за допомогою яких митці «створюють» рух:

- у музиці динамічні відтінки (на знайомих учням творах),
- у скульптурі (опішнянська, косівська кераміка, свищики).
- у кіномистецтві («Жив був пес»).

Жанрова інтеграція

Тема «Герої міфів та легенд. Слов'янські божества в міфологічному жанрі» має на меті на-

вчити учнів елементарних зіставлень персонажів жанру «портрет»:

- у живописі (Народна картина «Козак Мамай», С. Черемисин «Козак Мамай», Г. Кузьменко панно «Козак Мамай»);
- у музиці (М. Гайворонський варіації на тему «Іхав стрілець на війноньку» зі зміною акомпанементу – то рухливого, то статичного, акордового);
- у театрі (імпровізована гра – пантоміма із зображенням героїв портретів (пози козаків, жестів рук, манери стояти чи сидіти тощо).
- у скульптурі (пам'ятник Богдану Хмельницькому в Києві М. Микешина).
- у кіномистецтві («Тарас Бульба»).

У темі «Пасторальні настрої. Види пейзажу» (**6 клас**) відбувається співставлення споріднених художніх і музичних образів природи у процесі виконання декоративного пейзажу «Казкова галявина». Учням пропонується порівняти декоративні живописні пейзажі (Марфа Тимченко «Гусенята», Ольга Кваша «Свята і будні українського села», Віктор Іванів «Хати. Перехрестя мого дитинства») з музичними ноктюрнами (С. Прокоф'єв та В. Сокальський) та вибрати співзвучні в емоційно-образному плані твори.

Естетико-мистецтвознавча інтеграція

Тема «Витвори народних майстрів» у **7 класі** націлена на усвідомлення учнями категорії «фантазійне» в мистецтві:

- в музиці (Золтан Кодай. Танці з галанті, Бела Барток «Музика для струнних, ударних та челести»),
- в декоративно-ужитковому мистецтві України (витинанки А. Воронка «Дерево життя», М. Теліженко «Чумаки йдуть», О.Шинкаренко «Витинанка»).
- в декоративно-ужитковому мистецтві Китаю (мистецтво цзянь чжи, кірігамі).

Закріплення розуміння «фантазійного» в мистецтві відбувається в процесі виконання учнями творчого завдання «створити витинанку-фантазію, в якій живе людина відповідної професії: музикант, художник, пекар, аптекар, швець, жнець, мандрівник».

3. Комплексна інтеграція, що передбачає одноразове поєднання основних видів інтеграції – духовно-світоглядної (тематичної), естетико-мистецтвознавчої (естетичної, жанрової, художньо-мовної) або інших видів (образно-символічної тощо).

Наприклад, поєднання *естетико-мистецтвознавчої, тематичної, образно-символічної інтеграції*.

Тема «Україна-дивосвіт» **6 клас** спрямована на виконання складних творчих завдань:

- 1) пошук учнями суголосних настроїв у легенді про Україну-дівчину, пісні М. Мельника «Україно-дівчино», живописних картинах

- І. Марчука «Пробудження» та І. Скицюка «Доля», скульптурі В. Сухенко «М. Чурай»;
- 2) створення образу-символу засобами пантоміми (гра-пантоміма «Міфологічні образи») у вигляді дерева, квітки, птаха;
 - 3) створення живописної композиції на основі складних символічних аналогій між міфічними образами (Орфей, Геракл, Прометей, Еврідіка), образами природного світу (рослини, тварини) та життям людини (завдання: намалювати дерево-легенду, квітку-міф, людину-птаха і передати в малюнках долю людини).

На уроках мистецтва слід системно формувати в учнів уміння виявляти власні художні інтереси та потреби; уміння планувати та організувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва чи самовираження через мистецтво; раціонально використовувати час для задоволення культурних потреб, здобувати, опрацьовувати мистецьку інформацію тощо; не боятися пропонувати нові ідеї, шляхи їх художнього розв'язання, презентувати власні творчі досягнення, ефективно співпрацювати у команді, зокрема для реалізації громадських мистецьких проєктів та естетизації середовища; застосовувати мистецький досвід для вираження емоцій, почуттів, переживань та корекції власного емоційного стану.

Ефективними у роботі з учнями 5-7 класів є:

- 1) використання кооперативного (робота в групах) та перевернутого навчання (конструювання навчальної ситуації, використання активних й інтерактивних методів навчання);
- 2) інтерактивні методи навчання: «Асоціативний куш», «Ажурна пилка», «Акваріум», фасилітована дискусія, «Прес», «Дебати» тощо, які доцільно використовувати під час опрацювання нового матеріалу та дискусійних питань;
- 3) креативні методи навчання (метод придумання, метод «Якби...», метод «мозкового штурму»);
- 4) когнітивні методи навчання (метод перевілення, метод змістовного бачення, метод образного бачення, метод досліджень, метод гіпотез);
- 5) системи знань, що утворені шляхом трансформації методів навчання до рівня форм навчання (метод проєктів), які спонукають учнів до активної творчої діяльності, дають змогу підвищити ефективність уроку, а також сприяють вмінню відстоювати власні думки;

- б) складання та розв'язування ребусів, кросвордів, проведення інтелектуальних ігор (вікторина, КВК), сюжетно-рольових ігор (інсценізація, пантоміма).

Уроки мистецтва потрібно проводити в атмосфері довіри, взаємоповаги, творчої атмосфери, щоб школярі могли проявити себе, відкритись, придумати що-небудь своє, оригінальне, оволодіваючи технічними прийомами, розкриваючи свою фантазію та обдарованість. З цією метою доречно використовувати нестандартні форми проведення уроків: уроки-ігри, уроки-сценарії, уроки-пошуки, уроки-драматизації, уроки-проєкти, уроки-концерти, уроки-вернісажі, музейні уроки тощо.

Висновок. Інтегративний підхід до навчання сприяє формуванню в учнів цілісної картини світу, формуванню системного мислення, позитивного емоційного ставлення до пізнання.

Навчальний процес з мистецтва потрібно будувати таким чином, щоб уроки були цікавими та пізнавальними. Не варто перевантажувати учнів інформацією. Опанування художнього змісту навчального предмета має здійснюватися у взаємозв'язку традиційних методів навчання (словесних, наочних, діяльнісних) з ігровими, евристичними методами, інформаційно-комунікаційними технологіями та інтегративними технологіями, методами і прийомами стимулювання асоціативно-образного мислення, виявленням міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо, що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мистецтво. Програма для 5-9 класів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/Освіта/31.pdf>
2. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва: Посібник для вчителів / Л.М. Масол, О.В.Гайдамака, Е.В.Белкіна, О.В.Калініченко, І.В.Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
3. Масол Л.М. Мистецтво (інтегрований курс): підручник для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л.М. Масол. – К.: Видавництво «Світоч», 2013. – 240 с.
4. Масол Л.М. Мистецтво (інтегрований курс): підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л.М. Масол. – К.: Видавництво «Світоч», 2014. – 208 с.
5. Масол Л.М. Мистецтво (інтегрований курс): підручник для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Г.В. Кузьменко, Н.А. Лемешева. – К.: Видавництво «Світоч», 2015.

УДК: 316.454.5

Т.В. Орлова

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ» КОЛЕКТИВУ

В статті здійснено теоретичний аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців на сутність поняття «соціально-психологічний клімат», розглядаються чинники, що впливають на його формування, охарактеризовані види соціально-психологічного клімату.

Ключові слова: соціально-психологічний клімат, психологічний настрій, внутрішньо-колективні відносини.

В статье осуществлен теоретический анализ взглядов отечественных и зарубежных ученых на сущность понятия «социально-психологический климат», рассматриваются факторы, влияющие на его формирование, охарактеризованы виды социально-психологического климата.

Ключевые слова: социально-психологический климат, психологический настрой, внутренние коллективные отношения.

In the article the theoretical analysis of the views of domestic and foreign scholars on the nature of the concept of "social-psychological climate", examines the factors that influence its formation, described types of socio-psychological climate.

Key words: socio-psychological climate, mental attitude, intra-collective relations.

Постановка проблеми.

Соціально-психологічний клімат це не тільки проблема сьогоднішніх соціально-психологічних складнощів соціального і науково-технічного прогресу, але й водночас і проблема вирішення завтрашніх перспективних задач, зв'язаних з моделюванням нових, більш досконаlih, ніж раніше людських відношень і спільнот. Зростання вимог до рівня психологічної увімкненості індивіда в його трудову діяльність і ускладнення психічної життєдіяльності людей, постійне зростання їх особистісних домагань дає підстави розглядати соціально-психологічний клімат як важливий фактор розвитку міжособистісних відносин у колективі. Тому *метою статті* є аналіз сутності поняття «соціально-психологічний клімат».

Аналіз досліджень визначеної проблеми.

Соціально-психологічний клімат розглядали у своїх працях такі дослідники: В.С. Агеєв (психологія міжособистісних та міжгрупових стосунків), О.О. Бодальов (особистість та спілкування), Л.Я. Гозман (психологія емоційних стосунків), Є.І. Головаха, Н.В. Паніна (психологія людських взаємин), О.О. Єршов (міжособистісні конфлікти у колективі), М.С. Коган (проблема міжсуб'єктивних стосунків), Я.Л. Коломинський (психологія

взаємовідносин у колективі), В.М. М'ясищев (психологія стосунків), М.М. Обозов (психологія роботи з людьми та психологія міжособистісних відносин), Б.Д. Паригін (соціально-психологічний клімат у колективі), Є.В. Руденський (спілкування як взаємодія соціальних суб'єктів), М.В. Савчин (міжособистісні (діадні) стосунки), В.А. Семиченко (міжособистісні відносини), В.П. Трусов (психологія міжособистісного впливу та оцінювання), Є.В. Цуканова (психологічні труднощі міжособистісного спілкування) та ін.

У зарубіжній соціальній психології (Д. Майерс, Ф. Фідлер) соціально-психологічний клімат розглядається як «організаційний клімат», пов'язаний з домінуючими в організації цінностями, установками і стилем керівництва. Т. Шибутані пов'язував соціально-психологічний клімат зі стійким психологічним настроєм колективу, який знаходить різноманітні форми прояву у всій його життєдіяльності» [8].

У вітчизняній соціальній психології (Г.М. Андреева, Б.Д. Паригін, О.С. Руденський, О.В. Петровський) соціально-психологічний клімат вивчається як поліфункціональний показник, який має такі складові: рівні психологічної включеності людини в діяльність; заходи психологічної ефек-

тивності цієї діяльності; рівні психічного потенціалу особистості і колективу, їх резервів і можливості (не тільки реалізованих, а й прихованих, не використаних); рівні масштабу і глибини бар'єрів, що стоять на шляху реалізації психологічних резервів колективу; рівні зрушень, які відбуваються в структурі психічного потенціалу особистості в колективі і колективу в цілому під впливом науково-технічного прогресу і соціокультурного розвитку суспільства [1; 3].

Незважаючи на велику цікавість до зазначеного феномена, єдиного визначення даного поняття в науковій літературі не існує.

Виклад основного матеріалу.

Термін «соціально-психологічний клімат» часто прийнято ставити в один ряд з поняттям духовної атмосфери, духу колективу і переважаючого настрою. В якійсь мірі для зближення названих вище визначень є деякі підстави: соціально-психологічний клімат колективу завжди характеризується специфічною для спільної діяльності людей атмосферою психічного та емоційного стану кожного його учасника і, безсумнівно, залежить від загального стану оточуючих людей. У свою чергу, атмосфера тієї чи іншої спільності проявляється через характер психічної налаштованості людей, яка може бути діяльною чи споглядальною, оптимістичною або песимістичною, цілеспрямованою або анархічною, буденною або святковою й т.ін.

В тлумаченні соціально-психологічного клімату немає єдиного універсального загальноприйнятого визначення, але є безліч таких, що мають спільні риси. Так, наприклад, О.С. Руденський і Н.І. Шпалінський використовують терміни «психологічна атмосфера», «психологічний настрій» Вони близькі, але не тотожні. Під психологічною атмосферою автори розуміють нестійку, невловиму сторону колективної свідомості, яка постійно змінюється. З точки зору Я.Л. Коломінського, поняття соціально-психологічного клімату означає не ситуативні зміни, а переважаючі настрої групи, його стійкі риси [6].

К.К. Платонов визначав соціально-психологічний клімат як властивість групи, що є лише одним (хоча і найважливішим) з компонентів внутрішньої структури групи. Він визначається міжособистісними відносинами в ній, які створюють настрої групи, від яких залежить ступінь активності її членів у досягненні цілей [1].

Отже, соціально-психологічний клімат розглядається в якості переважаючого в колективі настрою. А.І. Донцов вказував, що більш точно відображає зміст соціально-психологічного клімату поняття «психологічний настрій», який можна розглядати з двох сторін:

- предметної, як спрямованість психологічного стану колективу;
- емоційної активності, що має позитивне (за-

хопленість, ентузіазм, радість) або негативне забарвлення (обурення, агресивність, депресія) [8].

На думку Г.М. Андрєєвої, психологічний настрій не можна не ототожнювати з діяльністю, не відривати його від неї, та її результатів [1].

Н.М. Ануфрієва, Т.Н. Зелінська, Н.Є. Зелінський визначили соціально-психологічний клімат як загальний емоційний настрій колективу, в якому міститься настрій людей, їхні душевні переживання і хвилювання, ставлення один до одного, до роботи, до навколишніх подій. Головним, що утворює психологічний клімат, на їхню думку, є емоційні стани, або настрої колективу. Настрій – це немов підсумок всіх подій, що відбуваються навколо людини, які відображаються в її почуттях, відносинах, переживаннях [1; 2].

У соціально-психологічних дослідженнях соціально-психологічний клімат розглядається як якісна сторона міжособистісних відносин, що проявляються у вигляді сукупності психологічних умов, що сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку особистості в групі [4].

З усіх визначень соціально-психологічного клімату, незважаючи на різницю підходів, можна виділити два елементи, які в однаковій мірі характеризують сутність цього явища: ставлення людей до своєї праці і до спільної діяльності; відношення один до одного (як по вертикалі, так і по горизонталі) [1; 2; 4; 8].

Головним чинником всіх проявів соціально-психологічного клімату є характер внутрішньо-колективних відносин. У свою чергу, ставлення людей один до одного диференціюються на відносини між керівництвом і підлеглими і відносинами між колегами. Ділові відносини по вертикалі можуть носити як безособовий або особистісний, так і безпосередній та особистісно-опосередкований характер. Перше має місце, за відсутності інтересу керівника до особистості підлеглого, а нерідко і безпосереднього контакту з ним; друге, навпаки, – при вираженому інтересі і безпосередньому контакті. Відносини по горизонталі можуть мати чотири різні за характером форми прояву: ділові безособистісні, особистісно-ділові опосередковані, переважно міжособистісні, але пов'язані зі справою, неділові (неформальні) міжособистісні.

Всі форми прояву відносин в колективі набувають те чи інше емоційне забарвлення, яке виражається в емоційно-позитивних, байдужих (індиферентних) або емоційно-негативних відносинах.

Соціально-психологічний клімат колективу через функцію зворотного зв'язку здатний виступати і як індикатор його психічного стану. Соціально-психологічний клімат, на думку Б.Д. Паригіна, Я.Л. Коломінського, Р.Л. Кричевського, є значущим показником стану колективу, про який, дозволяють судити наступні його характеристики [4; 8]:

- рівень психологічної увімкненості його членів у діяльність;
- ступінь узгодженості їх умінь і відносин;
- міра психологічної ефективності цієї діяльності;
- рівень психічного потенціалу особистості й колективу, при цьому не тільки реалізованих, а й прихованих, не використовуваних резервах та обмежених можливостях;
- масштаб і глибина бар'єрів, що лежать на шляху реалізації психологічних резервів колективу;
- зрушення, які відбуваються в структурі психологічного потенціалу особистості й колективу в цілому.

Будучи одним з вирішальних чинників успішної діяльності людини в усіх середовищах життя суспільства, соціально-психологічний клімат колективу, в свою чергу, складається під впливом всієї системи відносин і домінуючої практики людського спілкування. У кожному окремому колективі він залежить також від характеру і успіхів організації в цілому і даного колективу зокрема, від рівня організації праці та управління і т.д.[4]

Залежно від ступеня згуртованості розрізняють три типи колективів [7]:

1. Згуртований, або консолідований, який характеризується тісним взаємозв'язком його членів, солідарністю та дружбою, постійною взаємодопомогою. Склад такого колективу відносно стабільний. Такий колектив має, як правило, високі виробничі показники, хорошу трудову дисципліну, високу активність працівників.

2. Розчленований (слабо згуртований), який складається з ряду недружелюбних відносин один до одного соціально-психологічних груп, що мають своїх лідерів. Групові показники, рівень виробничої дисципліни, ціннісні орієнтації, активність таких груп дуже різні.

3. Роз'єднаний (конфліктний) – по своїй суті формальний колектив, в якому кожен сам по собі, особисті дружні контакти між його членами відсутні, вони пов'язані суто офіційними відносинами. В таких колективах часто виникають конфлікти, спостерігається велика плинність кадрів. Результати соціально-психологічних досліджень показали, що процес об'єднання та розвитку трудового колективу – зворотний процес [7].

Соціально-психологічний клімат, який спостерігається у різних колективах, може різнитися за своїм змістом та спрямуванням. З огляду на це відокремлюють три основні види: з позитивною, негативною та нейтральною спрямованістю. Соціально-психологічний клімат з позитивною спрямованістю називають сприятливим або здоровим, з негативною спрямованістю – несприятливим або нездоровим; спрямованість якого чітко не визначена – нейтральним.

А.Г. Ковальов зазначав, що сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі зумовлює високі результати діяльності, міцну трудову дисципліну, низьку плинність кадрів, відсутність напруженості, конфліктності в колективі (між рядовими членами колективу та між керівником і підлеглими). Вчений виділив суб'єктивні ознаки сприятливого соціально-психологічного клімату: наявність позитивної перспективи для групи і кожного її індивіда, взаємодовіра і висока взаємовимогливість в групі, ділова критика, вільне висловлювання власної думки, відсутність тиску керівників на підлеглих, достатня поінформованість працівників про цілі та завдання організації, задоволеність працею й належністю до груп, прийняття на себе відповідальності за стан справ у групі, уболівання за честь колективу, бажання зробити посильний внесок у його дальший розвиток, чуйність, але водночас вимогливість керівника у ставленні до кожного члена колективу, створення в колективі умов для активної професійної та творчої діяльності, самореалізації, самоствердження та саморозвитку кожного працівника. На його думку, несприятливий соціально-психологічний клімат характеризується прямо протилежними ознаками: байдуже ставлення членів колективу один до одного і колективу в цілому, вони не вболівають за стан справ, відпрацьовують необхідні години і не виявляють інтересу до того, що їх безпосередньо не стосується [2].

Характеризуючи все різноманіття обставин, що впливають на соціально-психологічний клімат колективу, необхідно бачити різницю між тим, що визначає його співвідношення в тому чи іншому моменті, і тим, що обумовлює його структуру і функції взагалі.

Говорячи про природу соціально-психологічного клімату, Б.Д. Паригін, Р. Мортенсен, О.Г. Ковальов, О.І. Зотова, Е.В. Шорохова та інші автори мають на увазі, перш за все, всю систему найскладніших соціальних і соціально-психологічних взаємозалежностей, які утворюються в процесі взаємодії мікро- і макросередовища. Виняток становлять погляди А.І. Донцова і О.С. Руденського, які акцентують увагу лише на значущості мікрофакторів (тобто внутрішньогрупових відносин) [5].

Сприятливий соціально-психологічний клімат переживає кожна людина як стан задоволеності відносинами з товаришами по роботі, керівниками, своєю роботою, її процесом і результатами. Це підвищує настрій людини, її творчий потенціал, позитивно впливає на бажання працювати в даному колективі, застосовувати свої творчі та фізичні сили на користь оточуючим людям [4].

Несприятливий соціально-психологічний клімат індивідуально переживається як невдоволеність взаєминами в колективі, з керівниками, умовами і змістом праці. Це позначається на настрої людини, її працездатності та активності [4].

Висновки.

У визначенні соціально-психологічного клімату немає єдиного універсального загальноприйнятого поняття. Його часто розглядають як «організаційний клімат», «стійкий психологічний настрій», «духовна атмосфера», «дух колективу», «загальний емоційний настрій колективу», «переважаючий настрій», «психологічна атмосфера», «психологічний настрій», «властивість групи». Всі вони близькі, але не тотожні.

Головним чинником всіх проявів соціально-психологічного клімату є характер внутрішньо-колективних відносин. Залежно від ступеня згуртованості розрізняють три типи колективів: згуртований або консолідований, розчленований або слабо згуртований, роз'єднаний або конфліктний. За спрямуванням виділяють колективи з позитивною (сприятливий), негативною (нездоровий), та нейтральною (не визначеною) спрямованістю.

Соціально-психологічний клімат колективу через функцію зворотного зв'язку здатний виступати і як індикатор його психічного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М.Андреева. Учебник для вузов. – М.: МГУ, 2007. – 376 с.
2. Ковалев А.Г. Коллектив и социально-психологические проблемы руководства / А.Г. Ковалев – М.: Проспект, 2001.
3. Обозов Н.Н. Психология работы с людьми / Н.Н. Обозов, Г.В.Щёкин – К.: МАУП, 1990. – 150 с.
4. Петровский А.В. Социальная психология коллектива / А.В.Петровский, В.В.Шпалинский – М.: Просвещение, 1978. – 240 с
5. Почебут Л.Г. Организационная социальная психология / Л.Г.Почебут, В.А.Чикер – СПб. Речь, 2000, 298с.
6. Реан А.А. Социальная и педагогическая психология / А.А.Реан, Я.Н. Коломинский – СПб.: Нева, 2000. – 324 с
7. Социально-психологические методы практической работы в коллективе: диагностика и воздействие / Отв. ред. А.Л. Журавлев, В.А. Хашенко – М.: Просвещение, 1990. – 205 с.
8. Социальная психология коллектива. Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под ред. Я.Н. Коломинского – М.: Просвещение, 1998. – 176 с.

УДК 159.99

Ю.О. Тримбовецька

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті охарактеризовано теоретичний аспект профорієнтації та її складових. Звертається увага на основні напрямки, цілі, форми, методи та структуру роботи з даної проблематики.

Ключові слова: професія, професійна орієнтація, профорієнтація школярів, вибір професії, особистісне самовизначення, самовизначення, професійне самовизначення, професійний план.

В статье охарактеризован теоретический аспект профориентации и ее составляющих. Обращается внимание на основные направления, цели, формы, методы и структуру работы по данной проблематике.

Ключевые слова: профессия, профессиональная ориентация, профориентации школьников, выбор профессии, личностное самоопределение, самоопределение, профессиональное самоопределение, профессиональный план.

This article describes the theoretical aspect of the guidance and its components. Attention is drawn to the main directions, objectives, forms, methods and structure of the work on this subject.

Key words: profession, career guidance, career counseling students, career choices, personal self-determination, self-professional and professional background.

Постановка проблеми.

Проблема професійного самовизначення учнівської молоді посідає важливе місце у сучасному світі, оскільки стосується вирішального моменту у життєвому становленні особистості. Особливої актуальності вона набуває у ранньому юнацькому віці. У зв'язку з цим, центральним і досить складним завданням сучасної школи є формування в учнівської молоді здатності до свідомого та самостійного вибору професії і подальшого оволодіння нею.

Вирішення цього завдання багато в чому залежить від активної позиції самих учнів, від усвідомленості себе суб'єктом власного життя, прагнення до особистісної самореалізації, вміння виважено і самостійно приймати відповідальні рішення. Тому вивчення професійного самовизначення старшокласників може відкрити нові шляхи його оптимізації.

Найважливішим критерієм усвідомлення і продуктивності професійного становлення особистості є її здатність знаходити особливий сенс в професійній праці, самостійно проектувати, творити своє професійне життя, відповідально ухвалювати рішення про вибір професії, спеціальності і місце роботи. Ці проблеми встають перед особистістю на протязі всього її життя. Постійне уточнення свого місця в світі професій, осмислення своєї соціально-професійної ролі, відношення до професійної праці, колективу і самого себе стають важливими компонентами життя людини [5].

Метою статті є аналіз проблеми професійного самовизначення та засобів оптимізації процесу вибору професії.

Аналіз досліджень визначеної проблеми. Теоретичні передумови розробки цієї проблеми вивчались у психолого-педагогічних дослідженнях таких вчених, як Г.О. Балл, І.Д. Бех, М.І. Боришевський, І.А. Зязюн, О.Г. Мороз, Г.С. Костюк, Н.Г. Ничкало, П.С. Перепелиця, В.В. Рибалка, В.А. Семиченко, О.В. Скрипченко, Б.Г. Ананьєв, О.Ю. Голомшток, Ф.М. Гоноволін, Є.О. Клімов, В.О. Моляко, В.Ф. Моргун, Д.Ф. Ніколенко, Н.А. Побірченко, В.В. Сивявський, В.О. Сластьонін, Смольсон М.Л., Федоришин Б.О. та ін.

Особливе місце посідають роботи, присвячені питанням організації професійної орієнтації учнів загальноосвітньої школи й

особливостям їхнього соціально-професійного самовизначення (П. Атутова, Г. Балла, В. Вакуленко, А. Вихруща, Є. Головахи, Н. Григор'євої, В. Кавецького, О. Капустіної, О. Коротун, С. Мазуренко, М. Пряжнікова, І. Уличного, Б. Федоришина та ін.) [2].

Наукові засади профорієнтації в нашій країні розробляли А.В. Луначарський, С.Т. Шацький, П.П. Блонський, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та ін. Вони допомогли створити психолого-педагогічну основу для подальшого розвитку шляхів здійснення професійної орієнтації школярів. Проблематику соціально-психологічної готовності учнів до свідомого вибору професії розглянуто в дослідженнях О. Вітковської, Ю. Гільбуха, М. Гінзбурга, Н. Лукашевича, А. Масанова, В. Матвієвського, Л. Мітіної, О. Носкова, Г. Резапкіної, П. Шавира.

У педагогічній та методичній літературі професійну орієнтацію розглядають як систему, яка вклю-

чає такі напрямки або підсистеми: профінформація, профконсультація, профвідбір, профадаптація [1].

В.В. Чебишева у структурі професійної орієнтації виділяє чотири основні компоненти:

- 1) надання учням знань, які їх цікавлять;
- 2) глибоке і всебічне вивчення школярів;
- 3) професійні консультації;
- 4) допомога учням в оволодінні обраною професією.

Отже, це дає підстави розглядати професійну орієнтацію у двох аспектах:

- 1) її вплив на формування професійних інтересів, насамперед, позитивних мотивів вибору професії, які забезпечують узгодження інтересів особистості й суспільства;
- 2) виявлення професійних вимог [1].

На думку В.Ф. Сахарової, С.Н. Чистякової система профорієнтації школярів – це організована, керована діяльність різних державних і громадських організацій, підприємств, установ і школи, а також сім'ї. Вона спрямована на удосконалення процесу професійного та соціального самовизначення школярів у інтересах особистості й суспільства в цілому [3].

Виклад основного матеріалу. З урахуванням перетворень, які відбуваються в нашому суспільстві, формуються й нові підходи з профорієнтації, які ґрунтуються на творчому активному співробітництві всіх суб'єктів профорієнтації: системи освіти всіх рівнів, служби зайнятості, центрів професійної орієнтації, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, підприємств, організацій молоді. За сучасних темпів зміни умов змісту й засобів праці необхідна систематична й тривала професійна орієнтація, яка постає важливою складовою неперервної освіти [7].

С.А. Єндальцев зазначає, що вибір професії – одне з найважливіших стратегічних рішень у житті людини і складна комплексна проблема. Це складний акт самовизначення – свідомого вибору суб'єктом життєвої позиції, яка стає вирішальним чинником у виборі способів розв'язання тих чи інших життєвих проблем. За методами вирішення та за змістом робота з професійного самовизначення молоді – це соціально-економічна, медико-фізіологічна та психолого-педагогічна проблема, а за сферою впливу – соціальна, результати якої відображаються і на економічному рівні. Процес самовизначення завершується досягненням стабільного становища у тій чи іншій сфері соціального життя й формуванням відповідних переконань, принципів, ціннісних орієнтацій та мотивації [2].

Професія (від латинського *professio* – офіційно вказане заняття, спеціальність) – вид праці, занять, що потребує певної підготовки і є джерелом існування. Професія характеризується системою знань, умінь і навичок, властивих певній людині [4].

Слід зазначити, що термін «самовизначення» вживається у психолого-педагогічній літературі в різних значеннях. Так говорять про самовизначення особистісне, соціальне, життєве, професійне, моральне, сімейне, релігійне тощо.

Н.Н. Захаров вважав, що особистісне самовизначення – це вибір життєвої позиції, визначення

перспектив у діяльності та сімейних планах, а також перехід від однозначної ролі (учня) до соціально диференціальних ролей. Особистісне самовизначення відбувається переважно у підлітковому віці [7].

Під професійним самовизначенням розуміють самопізнання та об'єктивну оцінку особою власних індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно-важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією. Це процес прийняття особистістю рішення щодо вибору майбутньої трудової діяльності (вибір професії, професійного навчального закладу, місця працевлаштування). Педагогічне керівництво професійним самовизначенням передбачає організацію й здійснення керуючого впливу на психологічну сферу особистості школяра відповідним арсеналом педагогічних засобів із метою підготовки учня до свідомого та самостійного вибору професії [6].

Розглянемо співвідношення двох основних понять: «професійна орієнтація» і «професійне самовизначення». Професійна орієнтація визначає об'єктивний бік і характер взаємодії суспільства та особистості, а професійне самовизначення – це суб'єктивний бік і характер процесу цієї взаємодії.

На сьогодні вибір майбутньої сфери професійної діяльності в більшості старшокласників ґрунтується на:

- обмежених знаннях і поверхневому уявленні про себе й світ професій, праці;
- рекомендаціях і матеріальних можливостях батьків;
- впливі засобів мас-медіа, рекламних кампаній, що не враховують принципи та підходи професійного самовизначення особистості [3].

Поняття самовизначення, як правило, описового характеру і стосується окремих вузьких аспектів. І.С. Кон зазначає, що суть самовизначення молоді полягає у «чіткому орієнтуванні і визначенні свого місця у світі дорослих», а також «у виборі соціально і особистісно значущих цілей, досягнення яких забезпечується самореалізацією суб'єкта». Поняття «самовизначення» І.С. Кон пов'язує з процесами «пошуків себе», «відкриття я», соціального і морального дозрівання, які мають світоглядний сенс і «виразно соціальний зміст» [1].

За твердженням Д.І. Фельдштейна, процес самовизначення перебуває у безпосередньому зв'язку із соціалізацією особистості. Особистісне самовизначення, на думку вченого, це феномен суспільного індивіда, пов'язаний з формуванням розгорнутої соціальної позиції людини відносно інших, із ступенем бачення себе в інших людях, із готовністю особистості до відповідальних дій у світі. Д.І. Фельдштейн акцентує увагу на соціальному аспекті самовизначення у юнацькому віці, оскільки основою цього процесу є формування певної соціальної позиції особистістю, яка поставлена в умови вибору життєвого шляху [7].

Проблема самовизначення особистості детально розроблена В.Ф. Сафінім, який досліджує

форми самовизначення і його типи: конвенційно-рольове, професійне, сімейне і соціальне. На думку вченого, кожна з цих форм пов'язана з певною сферою життя людини, а всі разом вони створюють життєве самовизначення особистості, певним чином вступаючи у зв'язки між собою. З точки зору В.Ф. Сафіна самовизначення включає два аспекти.

1. Визначення себе стосовно цілей і цінностей, враховуючи вимоги групи, колективу, суспільства, а також свої можливості, здатності, умови середовища;
2. Свідома діяльність особистості спрямована на реалізацію обраних цінностей і самоактуалізацію [7].

На думку М.Р. Гінзбурга, необхідність самовизначення, як особистісного, так і професійного, певною мірою детермінована вимогами суспільства, але доводить, що самовизначення також детермінується внутрішньою логікою психічного розвитку особистості і пов'язано з потребою у самореалізації, яка загострюється у юнацтві. Саме тому воно включено в систему уявлень особистості щодо перспективи у часі і тісно пов'язано з її життєвими планами. Очевидність зв'язку самовизначення з потребою особистості у самореалізації пов'язана із певною психологічною основою особистісного самовизначення на даному етапі розвитку особистості в усвідомленні та активній реалізації, спрямованій у майбутнє [1].

Професійне самовизначення – це складний динамічний процес орієнтації особистості у професійно-трудовому середовищі, розвитку та самореалізації духовних і фізичних можливостей, формування адекватних професійних намірів і планів, реалістичного образу себе, як професіонала [3].

Є.М. Павлютенков зазначає, що процес професійного самовизначення не слід розглядати як заперечення принципу свободи вибору професії, оскільки:

- професійне самовизначення ніяк не обмежує свободу дій особистості;
- вільний вибір професії не має нічого спільного із самовпливом та стихійністю;
- вільний вибір професії повинен підпорядковуватись свідомій необхідності узгоджувати прагнення та наміри особистості з потребами суспільства;
- вибір професії передбачає співвіднесення власних якостей і можливостей з вимогами, які висуває кожна професія до людини [6].

Професійне самовизначення полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності і передбачає:

- 1) самооцінку людиною власних індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста;
- 2) усвідомлення своєї ролі в системі соціальних відносин і своєї відповідальності за успішне виконання діяльності та реалізацію своїх здібностей;

3) саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення поставленої мети [3].

Професійне самовизначення – це багатомірний процес, який можна розглядати з різних точок зору:

- як серію задач, які суспільство ставить перед особистістю, що формується, і які дана особистість повинна вирішити за певний період часу;
- як процес поетапного прийняття рішень, за допомогою яких індивід формує баланс між своїми побажаннями та нахилами, з одного боку, і потребами суспільства – з іншого;
- як процес формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність [2].

Професійне самовизначення є системоутворюючим центром для всієї системи можливих самовизначень.

В.А. Полякова вважає, що структурним компонентом професійного самовизначення є наявність професійного плану – обґрунтоване уявлення про вибрану сферу трудової діяльності, про способи оволодіння майбутньою професією і перспективи професійного росту. Професійний план – це складова життєвого плану – уявлення людини про бажаний спосіб життя, тобто про соціальний, професійний, сімейний статус, а також про шляхи і способи його досягнення [4].

Проблема професійного визначення особистості на сьогодні достатньо повно вивчена, логічно побудована, але разом з тим сучасні умови життя суспільства вимагають не лише постійного вдосконалення форм і методів практичної діяльності, але й розробки теоретичних положень, які сприятимуть підвищенню ефективності процесу професійного самовизначення особистості [5].

Висновки. Отже, професійне самовизначення особистості пов'язане не стільки з життєвим досвідом, скільки з її уявленням про майбутнє. Важливим показником професійної перспективи, її реалістичності виступає зв'язок життєвих і професійних очікувань, ціннісних орієнтацій і життєвої мети з професійними планами, здатністю пов'язати їх з актуальною життєвою ситуацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітківська О.І. Професійне самовизначення як життєва проблема особистості / О.І. Вітківська // Педагогіка та психологія. – 1998. – № 3. – С. 171-179.
2. Зулунова Г.В. Профорієнтаційна робота у школі // Г.В. Зулунова // Навчальна школа. – 2011. – № 5. – С. 31-34.
3. Пряжнікова Є.Ю. Профорієнтація / Є.Ю.Пряжнікова, Н.С.Пряжніков. – М.: Академія, 2013. – 496 с.
4. Тундалева В. Как выбрать профессию в 17 лет / В. Тундалева. – М.: Феникс, 2013. – 208 с.
5. Усова Н.В. Улюблена професія завжди дарує радість / Н.В.Усова // Виховання школярів. – 2011. – № 3. – С. 33-38.
6. Уханова О.А. Професійна орієнтація: чинники, що впливають на вибір молоддю спеціальності / О.А.Уханова // Таврійський вісник освіти. – 2011. – № 4 (36). – С. 104-108.
7. Чистякова С.Н. От обучения к профессиональной карьере: программа с методическими рекомендациями / Н.С. Чистякова, Н.Ф. Родичев. – М.: Академія, 2012. – 64 с.

Н.І. Дяченко

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІХ МОЖЛИВОСТЕЙ БІБЛІОТЕКИ І КОРИСТУВАЧА

з досвіду роботи О.М. Ткаченко, бібліотекаря Нечаївської
ЗШ I-III ступенів імені Ю.І. Яновського

У статті розкрито досвід роботи О.М. Ткаченко, бібліотекаря Нечаївської загальноосвітньої школи I-III ступенів імені Ю.І. Яновського Компаніївської райради, через системний, професійний і творчий підхід до використання інформаційно-комунікаційних технологій як платформи для організації сучасного бібліотечного процесу та розширення інформаційно-освітніх можливостей бібліотеки і користувача.

Ключові слова: бібліотека, користувач, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційна та читацька культура, блог «Бібліосвітлиця».

ШТРИХИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО ПОРТРЕТА ОКСАНИ МИКОЛАЇВНИ ТКАЧЕНКО

У народі кажуть, що гора підкоряється тому, хто наполегливо підіймається на її вершину. А нову професію чи справу освоює той, хто цього бажає і постійно вчиться. Головне в освоєнні нової справи чи професії – бажання, наполегливість, вмогливість до себе, вміння вчитися, запроваджуючи кращі ідеї й досвід ведення обраної справи на практиці.

Оксана Миколаївна Ткаченко – бібліотекар Нечаївської ЗШ I-III ступенів ім. Ю.І. Яновського.

Освіта: вища, закінчила Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2004 р.

Спеціальність за дипломом: «Педагогіка і методика середньої освіти. Історія».

Кваліфікація за дипломом: вчитель історії і географії основної і старшої школи, організатор краєзнавчо-туристичної роботи.

Посада: вчитель історії, шкільний бібліотекар

Категорія: спеціаліст вищої категорії
Курси підвищення кваліфікації: КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2011 р. (бібліотекарі навчальних закладів).

Проблема, над якою працює: «Впровадження сучасних технологій як засіб розширення пізнавальної діяльності учнів».

Бібліотечний стаж: 7 років.

Волею обставин Оксана Миколаївна, отримавши педагогічну освіту, мала опанувати ще й фах бібліотекаря.

Перші кроки в освоєнні бібліотечної справи О.М. Ткаченко було здійснено під час стажування на базі Компаніївської ЗШ I-III ступенів (бібліотекар С.В. Полтавець), навчання на курсах підвищення кваліфікації бібліотекарів навчальних закладів, засідань районного методичного об'єднання бібліотекарів району. Вона стала старанною ученицею на заняттях майстер-класу С.І. Полтавець.

Наполегливість і відповідальність за доручену справу, бажання й вміння вчитися, творчий підхід до ознайомлення та використання кращого досвіду ведення бібліотечної справи колег району й області та за методичної підтримки С.І. Тацієнко, методиста районного методичного кабінету, допомогли Оксані Миколаївні стати досвідченим бібліотекарем.

Стаж роботи Оксани Миколаївни на посаді бібліотекаря у вищезазначеному навчальному закладі лише 7 років. Проте результативність її роботи у веденні бібліотечної справи показова. Уже як бібліотекар-фахівець і творча особистість, О.М. Ткаченко отримала високу оцінку серед біб-

ліотечного загалу району, тож з 2016 року очолила методичне об'єднання шкільних бібліотекарів Компаніївщини.

Цілеспрямовано підвищуючи фаховий рівень, як бібліотекар, Оксана Миколаївна навчається у колег (вона – член обласної творчої лабораторії бібліотекарів навчальних закладів) та своїми напрацюваннями ділиться з бібліотекарями району, області, України.

Особлива увага Оксаною Миколаївною приділяється сучасним підходам і впровадженню інновацій у бібліотечний процес, використанню інформаційно-комунікаційних технологій для розширення інформаційно-освітнього простору свого користувача та підвищенню іміджу бібліотеки.

Ці аспекти діяльності було презентовано:

› слухачам курсів бібліотекарів навчальних закладів області під час бібліотечної практики (на базі Нечаївської ЗШ I-III ступенів ім. Ю.І. Яновського, 2014 р.), де було розкрито тему «Сучасні технології як засіб розширення інформаційного простору користувача бібліотеки навчального закладу: практичний аспект»;

› слухачам обласної творчої лабораторії бібліо-

текарів навчальних закладів у рамках майстер-класу «Бібліотека – територія ідей та інновацій», де бібліотекар поділилася своїми думками та ідеями щодо реалізації проблеми «Веб-ресурс бібліотеки як платформа для розширення інформаційно-освітнього простору користувача» та презентувала власний блог «Бібліосвітлиця» (2016 рік).

Її професійна діяльність неодноразово відзначена на районному та обласному рівнях.

Як фахівець уже й бібліотечної справи була переможцем:

- обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека» у (2013/2014 н.р.);

- обласного огляду освітніх блогів «Педагогічна блогосфера» і була відзначена дипломом I ступеня в номінації «Блог бібліотекаря» (2016 рік).

О.М. Ткаченко – член журі обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека–2017».

Свій професійний досвід О.М. Ткаченко поширює також у рамках науково-практичних конференцій, засідань обласної творчої лабораторії бібліотекарів навчальних закладів, через публікації у фахових і педагогічних виданнях та в мережі Інтернет.

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-РЕСУРСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ БІБЛІОТЕКИ

Швидкі зміни, які відбуваються в суспільстві, значною мірою пов'язані зі стрімким ростом інформаційних технологій. В умовах інформатизації суспільства й освіти та все більшого впливу на розвиток особистості медіапростору, змінюється роль і місце бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів. Сьогодення потребує їх оновлення шляхом упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. А це передбачає, перш за все, формування бібліотечної ресурсно-документальної бази на різних носіях та повноцінне забезпечення доступу користувачів до корисних веб-ресурсів, як основи для ефективної діяльності бібліотеки в сфері освітнього і медіапростору, роблячи її більш доступною, привабливою та ефективною.

Серед пріоритетних завдань, які має реалізувати сучасна бібліотека, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, Оксаною Миколаївною визначено такі:

- › повноцінний інформаційно-ресурсний супровід навчально-виховного процесу;
- › здійснення оптимального та якісного довідково-бібліографічного обслуговування користувачів;
- › розширення та ефективне управління бібліотечно-ресурсним фондом бібліотеки за рахунок його системного поповнення фонду інформаційними продуктами як власними, так і створеними спільно з активними кори-

стувачами бібліотеки та педагогами навчального закладу;

- › розширення інформаційно-освітнього середовища користувачів за рахунок використання ресурсів бібліотеки та мережі Інтернет;
- › підвищення читацької культури учнів, формування їх інформаційної компетентності та медіаграмотності як підґрунтя для навчання впродовж життя;
- › впровадження бібліотечних інновацій та інформаційно-комунікативних технологій для популяризації і просування книг та мотивування школярів до читання, що сприятиме їх інтелектуальному та духовному розвитку.

Розуміючи, що вимоги суспільства й освітньої громади до організації сучасного бібліотечного процесу змінюють і роль самого бібліотекаря, його бачення підходів до обслуговування читачів, О.М. Ткаченко, перш за все, сама опановує сучасні технології. Вона постійно працює над підвищенням свого фахового рівня як вчитель і бібліотекар безпосередньо на курсах підвищення кваліфікації, під час проходження тематичних дистанційних курсів, у рамках обласних та районних методичних заходів та самостійно. Оксана Миколаївна використовує можливості інтернет-мережі як для власного професійного саморозвитку, так і для ознайомлення з корисними інтернет-ресурсами з метою розширення інформаційно-ресурсної бази бібліотеки та поширення цієї інформації через власний

блог, що підвищує рівень інформаційно-освітнього забезпечення своїх користувачів.

Для Оксани Миколаївни сучасні технології, інтернет-сервіси слугують платформою не лише для наближення потрібної інформації до користувача, а й для навчання його раціонально здійснювати пошук необхідної інформації, стаючи своєрідним містком між користувачем і потрібними інформаційними джерелами. Для цього бібліотекар створює власні інформаційні продукти, які допомагають користувачам орієнтуватися не лише у фонді бібліотеки, а й серед корисних ресурсів інтернет-простору та сприяють стимулюванню читачької активності школярів, більш глибокому пізнанню творчості письменників чи видатних особистостей України, світу.

Працюючи над розширенням інформаційно-ресурсних можливостей бібліотеки, О.М. Ткаченко системно і ретельно вивчає потреби освітнього процесу та запити й інтереси своїх користувачів як безпосереднім опитуванням під час обміну літератури, анкетування читачів (учнів, педагогів, батьків), так і в онлайн-режимі через блог бібліотеки «Бібліосвітлиця». На блозі розміщуються онлайн-опитальники, серед них: «Діти України читають...», «Формуємо читачькі інтереси», «Анкета користувача блогу» зі зверненням: «Шановний читачу! Ми прагнемо створити сучасну бібліотеку, яка може задовольнити Ваші інформаційні потреби. Сподіваємось, Ви зможете допомогти нам, ретельно заповнивши цю анкету, а також дописавши все, що ми не врахували».

Для зацікавлення учнів анкетуванням використовуються: «Скриньки пропозиції та побажань», паркани-думок і побажань «Хочу прочитати?», «Порадь книгу другу чи одноліткам», «Які бібліотечні послуги необхідні сучасним дітям?», «Щоб Ви хотіли змінити в бібліотеці для більшої привабливості і задоволення Ваших потреб?» та ін. Ці анкети розміщуються у куточку читача та на блозі бібліотеки.

Зібрані різними методами матеріали аналізуються. Це дає більш повну картину читачьких інтересів і потреб, їх мотивацію в користуванні бібліотекою, а також допомагає внести корективи при організації візуального ряду бібліотеки, вибору тематики книжкових виставок, підготовці тематичних бібліографічних довідок, списків рекомендованої для читання літератури. При цьому бібліотекар уміло поєднує традиційні бібліотечні форми з інноваційними, що значно розширює інформаційний та читачький простір школярів. Використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, бібліотекар створює пам'ятки читачам та користувачам Інтернету, путівники фондами бібліотеки та корисними веб-ресурсами, анотовані ілюстровані картотеки, готує книжкові огляди, анонси заходів та новинок літератури, анотовані рекомендаційні списки літератури з фондів біб-

ліотеки та корисних посилань на веб-ресурси електронних бібліотек у формі буклетів, брошур, мультимедійних презентацій, віртуальних виставок, оглядів і т.п.

Ці матеріали розміщуються на книжкових виставках, тематичних полицках, у куточку читача чи на дошці оголошень «Для цікавих, активних, небайдужих читачів» у читальній залі, а також дублюються на блозі бібліотеки «Бібліосвітлиця», доповнюючись гіперпосиланнями на необхідні джерела, де користувач блогу має можливість читати твори в онлайн-режимі, завантажувати на свій цифровий ресурс або роздруковувати потрібний фрагмент твору.

Оксана Миколаївна систематично проводить моніторинг відвідуваності сторінок блогу та потребу в інформації, представленій тут, визначаючи найбільш цікаву й затребувану користувачами.

На сьогодні бібліотека не має повноцінної бази друкованих джерел методичної літератури, періодичних фахових видань, творів для позакласного читання та художньої літератури за новими програмами. Тож бібліотекар, вивчаючи запити учнів і педагогів та потреби навчально-виховного процесу, компенсує ці проблеми створенням власних електронних ресурсів, які скомпоновано в медіатеці. Вони включають бібліографічну інформацію (бази даних і бібліографічні посібники). На цифрових носіях записуються повнотекстові документи, електронні версії журналів, методичних посібників, підручників, атласів, словників, скановані художні твори чи їх фрагменти, а також твори учнів, електронні зображення (малюнки та фото), аудіо, відео, анімацію, тести, мультимедійні матеріали до уроків та виховних заходів педагогів школи та кращих зразків із Інтернету. Матеріали медіатеки систематизовано як на оптичних дисках, так і в тематичних теках у комп'ютерах бібліотеки та методичного кабінету і відображено в систематичній картотеці статей. Інформацію з оптичних дисків і базового комп'ютера шкільної бібліотеки (тексти, відео, фото та ін.) можна копіювати на власні електронні пристрої та використовувати самостійно чи під час уроків і виховних заходів, для самостійного опрацювання за відсутності виходу в Інтернет. Зазначимо, що матеріали медіатеки також розміщено на відповідних сторінках блогу бібліотеки, тож така інформація доступна як локальним, так і віддаленим користувачам бібліотеки, що підвищує її актуальність і цінність.

Розширяючи інформаційно-ресурсні можливості бібліотеки і користувача, бібліотекар зосереджує свою діяльність також на інформаційній підтримці самоосвітнього розвитку учнів та колег, стаючи для них медіагідом і наставником в освоєнні як ресурсів бібліотеки, так і глобальної мережі для розширення власного інформаційно-освітнього простору.

БЛОГ «БІБЛІОСВІТЛИЦЯ» – ПЛАТФОРМА ДЛЯ РОЗШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ КОРИСТУВАЧА ТА ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КНИГИ

Створення власного веб-ресурсу бібліотеки – вимога часу і спосіб віртуальної комунікації з читачем, а також це ще одна можливість для реклами бібліотеки та її послуг.

Сучасні школярі, користувачі бібліотеки навчального закладу, у переважній більшості спілкуються та одержують інформацію з мережі Інтернет. Але це спілкування і пошуки не завжди є безпечним для останніх. Тож, створюючи блог «Бібліосвітлиця», бібліотекар ставила перед собою завдання створити безпечну і цікаву платформу для спілкування та швидкого й більш ефективного пошуку інформації для своїх користувачів у будь-який зручний для них час.

Попередньо Оксаною Миколаївною було проведено опитування серед учнів і педагогів на предмет визначення найбільш відвідуваних сайтів, мети та тематики пошуку інформації. Крім того, існування проблеми із забезпеченням учнів підручниками, програмовими творами, сучасними творами для дітей та учнівської молоді, фаховою літературою для педагогів і творами для сімейного читання, спонукало бібліотекаря до створення власного веб-ресурсу.

Забезпечення бібліотеки комп'ютерною технікою і виходом в Інтернет прискорило процес створення власного блогу. Систематично користуючись Інтернетом та аналізуючи наповнюваність і відвідуваність освітніх сайтів та веб-ресурсів провідних бібліотек України, Оксана Миколаївна пересвідчилася, що активно працюючий бібліотечний веб-ресурс дозволяє реалізувати низку завдань із поширення відомостей про діяльність бібліотеки, підвищує її можливості в просуванні інформаційних бібліотечних продуктів, розширяє коло як локальних, так і віддалених користувачів та, значною мірою, сприяє комфортності обслуговування.

Певним стимулом створення власного блогу бібліотеки «Бібліосвітлиця» (до цього було створено власний веб-сайт) став обласний огляд освітніх блогів «Педагогічна блогосфера», серед номінацій якого було визначено і номінацію «Блог бібліотекаря» (блог «Бібліосвітлиця» відзначено дипломом I ступеня у 2016 році). Блог відкрив нові можливості для надання інформаційних послуг, став джерелом інформації про різні бібліотечні події й програми, наблизив найбільш цінні ресурси до користувача.

Крім того, для самого бібліотекаря блог відкрив нові можливості для організації професійного та особистісного простору.

Для значної кількості користувачів шкільної бібліотеки цей веб-ресурс став звичним засобом для отримання різнопланової інформації, представленої на блозі «Бібліосвітлиця» (режим доступу: <http://biblioteka-nech.blogspot.com>), та для зручного

переходу на корисні веб-сайти, розширив сферу спілкування. Школярі через посилання на блозі можуть легко відвідати електронні бібліотеки, веб-сайти з рекомендаційною бібліографією, видавництва, перейти на персональні веб-ресурси письменників, прочитати актуальні новини на сайтах шкільної та інших бібліотек, знайти потрібну додаткову інформацію до програмового матеріалу, залишити свій коментар чи ознайомитися з думками інших користувачів щодо певної тематики.

Блог також є одним із важливих чинників, спрямованих на наближення бібліотеки до читача, зацікавлення їх необхідною та актуальною інформацією.

Створюючи блог, Оксана Миколаївна означила такі завдання:

- підвищення рівня інформаційно-ресурсної підтримки навчально-виховного процесу;
- розширення інформаційно-ресурсної бази бібліотеки та інформаційно-освітнього простору користувачів;
- стимулювання пізнавальної, творчої, читацької активності учнів;
- підвищення іміджу бібліотеки через популяризацію нетрадиційних бібліотечних форм та власного досвіду ведення бібліотечної справи.

Для користувачів блогу «Бібліосвітлиця» створено 22 сторінки, розраховані на широке коло користувачів – учнів, педагогів, батьків, колег бібліотекарів. Зупинимось на деяких:

- **«Головна сторінка»** вміщує актуальну інформацію про важливі чи знакові події, пам'ятні дати, а також анонси чи звіти різнопланових форм роботи бібліотеки.

Варто зазначити, що на бічних панелях блогу бібліотекар додатково розміщує посилання (картинкою чи й текстом) на найбільш важливу й актуальну інформацію для різних користувачів: методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України та підбірки матеріалів до початку нового навчального року, електронні підручники, матеріали щодо підготовки та результатів ЗНО, посилання на блоги бібліотекарів району й області, бази інтернет-ресурсів для освітян, електронні бібліотеки, онлайн-довідники і словники, тематичні рубрики для читачів («Казки В.О.Сухомлинського», «Дерево казок» та ін.), анонси популярних публікацій, мітки та ін.

- **«Будьмо знайомі!»** надає коротку інформацію про бібліотекаря та про бібліотеку.

- **«Перший урок»** містить методичні матеріали, методичні посібники та збірники до проведення перших уроків останніх років, окремі розробки уроків та позакласних заходів. Усі матеріали мають гіперпосилання на першоджерела відповідних веб-ресурсів.

• **«Віртуальні виставки».** Це – своєрідна бібліотечна галерея «Корифеїв театральної спадщини», видатних особистостей-ювілярів, серед них: «Михайло Старицький – талант, відданий Україні»; «Кобзаревими шляхами» та «Тарас Шевченко – України син», «М.С. Грушевський – титан української історії» (до 150-річчя від дня народження), «Зустріч з Всеволодом Нестайком», які доповнюються документами, відеоматеріалами, сценаріями бібліотечних уроків та виховних заходів.

Дана сторінка вміщує також важливу та цікаву інформацію у формі мультимедійних презентацій для користувачів Інтернету «Віртуальна країна Інтернету», для активних читачів та їх батьків «Книги, які варто прочитати батькам своїм дітям», цикл виставок за народним календарем, зокрема «Зимові свята в Україні» та ін., популяризує періодичні видання, серед яких – «У гостях у «Професора Крейди».

Всі ці виставки спрямовано не лише на розкриття бібліотечного фонду, а й на популяризацію книг та інших інформаційних ресурсів (публікацій, відео, фото) представленої тематики і мають посилення на відповідні сайти. Доступ до цих додаткових ресурсів сприяє розширенню інформаційно-освітнього простору користувачів та слугує закріпленню навичок роботи з інформації.

• **«Календар знаменних дат»** (використовується ресурси бібліотеки та глобальної мережі) містить актуальну інформацію, зокрема: «Пам'ятні дати та ювілеї» у формі мультимедійної презентації; списки та мультимедійні презентації «Книги-ювіляри», «Письменники-ювіляри»; інформаційно-бібліографічні матеріали «Калейдоскоп знаменних і пам'ятних дат» та ін.

• **Рубрика «Корисні ресурси»** вміщує покликання на такі інтернет-ресурси: шкільні підручники онлайн; книги онлайн; журнали онлайн; аудіобібліотеки; про письменників; сайти дитячих письменників; база Інтернет-ресурсів для освітян; віртуальні подорожі музеями України.

Запропоновані ресурси, які системно поповнюються і активно використовуються учнями і вчителями, постійно пропагуються бібліотекарем як у ході бібліотечних заходів, так і під час індивідуального обслуговування читачів бібліотеки.

Ряд сторінок блогу («фонд підручників», «періодичні видання», «корисні ресурси», «календар знаменних дат», «новинки літератури» та ін.) відвідують учні, педагоги та батьки. Особливою популярністю користуються сторінки – «шкільні твори» та «читаємо влітку», де є можливість читати літературу за навчальними програмами в онлайн-режимі чи завантажувати на власний цифровий ресурс.

Нові надходження до бібліотеки художніх творів Оксана Миколаївна презентує в читальній залі на книжковій полиці та у формі віртуального

огляду на сторінці «новинки літератури» на блозі «Бібліосвітлиця».

Враховуючи потяг школярів до використання інтернет-мережі як ігрової платформи, бібліотекар створила ряд ігрових програм (вправ), які вміло пов'язала з навчальним матеріалом, ювілейними чи пам'ятними датами, подіями та розмістила на сторінці «Інтерактивні вправи». Серед них: інтерактивний пазл «Слово, що не прохолоне» та кросворд «Творчість Ю. Яновського» (до 115-річчя з дня народження); гра-перегони «Вивчаємо життєвий та творчий шлях І. Франка», кросворд «Відомі українці», пазли «Співвіднеси назву казки та її автора», вікторини загадок «З якої країни письменник?», онлайн-вправи «Казкові загадки» і «Народна мудрість і книги» та ін.

Найбільш цікавими для користувачів даного ресурсу стали тематичні інтерактивні плакати, зокрема: «Літературний характерник степу» (за творчим доробком Володимира Рутківського) та «І. Франко – дух, наука, воля» (до ювілею письменника), «Великий геній Павлиша» (до дня народження В.О. Сухомлинського).

Улюбленим ресурсом кіноманів стала рубрика «Літературний кінотеатр», де представлено посилання на майже 60 фільмів – екранізованих творів української й зарубіжної літератури та понад 30 мультфільмів. Їх можна переглядати в онлайн-режимі чи завантажувати на власні цифрові ресурси. Фрагменти цих фільмів бібліотекар вдало використовує при створенні віртуальних виставок та онлайн-ігор, а також під час бібліотечних заходів.

«Навчаючись – навчаю» стало одним із професійних принципів Оксани Миколаївни. Вона намагається не лише опанувати сучасні технології та інтернет-сервіси для професійного зростання як педагог і бібліотекар, активно використовуючи їх у професійній діяльності, а й надавати інформацію щодо відповідних веб-ресурсів користувачам та популяризувати власний досвід практичного їх впровадження серед колег.

Для користувачів блогу створена сторінка «Бібліотечні інновації», що вміщує текстовий документ «Інноваційні технології роботи бібліотеки», де розкриваються різнопланові інтерактивні бібліотечні форми та посилання на інтернет-сервіси, які вміщують інструментарій щодо створення інтерактивного відео, інтерактивних вправ, ігор, пазлів та уроків; створення та розгадування кросвордів; створення інтерактивних зображень і відео; онлайн-помічник у створенні колажів та фотоколажів; флешбук або улюблена книга в соціальній мережі.

Ці програми слугують як для педагогів і бібліотекарів в плані їх професійного самовдосконалення та підготовки інтерактивних фрагментів уроків і позакласних заходів, так і для учнів при моделюванні ігор, фотоколажів тощо.

Оксана Миколаївна підготувала і презента-

ційні матеріали «Використання інтернет-сервісів у роботі бібліотекаря» (режим доступу: <http://biblioteka-nech.blogspot.com/2017/09/blog-post.html>) для колег – бібліотекарів Компаніївського району та учасників обласної творчої лабораторії бібліотекарів навчальних закладів, де представила як основні веб-сервіси щодо створення інтерактивних форм, так і приклади їх використання.

О.М. Ткаченко активно використовує досвід колег, презентований у ході вебінарів та поширює його через блог «Бібліосвітлиця» у рубриці «Вебінари». Серед них – «Онлайн-сервіси для створення дидактичних матеріалів (картки, кросворди, пазли)», «Букслом, буктуб, лонгрид: популяризуємо книгу і читання у веб-середовищі», «Нові стандарти з бібліотечно-інформаційної

справи», «Сервіси для роботи з віртуальними інтерактивними дошками», «Віртуальні книжкові виставки: жанри, технологія та сервіси для створення» та ін.

Отже, блог «Бібліосвітлиця» виконує ряд функцій, зокрема: розширяє інформаційно-освітній простір та слугує платформою для самоосвітнього процесу всіх категорій користувачів (учнів, педагогів, бібліотекарів, батьків), їх спілкування, а також для поширення актуальної, цілеспрямованої інформації, популяризації книг та мотивації читання й активного дозвілля школярів різного віку. Блог сприяє наближенню бібліотеки до читача й підвищенню її іміджу та популяризації власних напрацювань у веденні бібліотечної справи.

ЧИТАЮЧИ КНИГИ – ДИТИНА НАВЧАЄТЬСЯ, РОЗВИВАЄТЬСЯ, ЗБАГАЧУЄТЬСЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО І ДУХОВНО

*Щоб підготувати людину духовно
до самотійного життя,
треба ввести її у світ книг.*

В. О. Сухомлинський

Одним із важливих аспектів у становленні особистості школяра та розвитку його компетентнісної сфери є вміння читати та любов до книги.

Як зацікавити учня гарною книгою? Як навчити отримувати задоволення від спілкування з книгою, коли сучасні гаджети заповнили дитячий інформаційний простір? Як нав'язливу рекламу з медіапростору використати як форму популяризації книги? Вирішення цієї проблеми О.М. Ткаченко вбачає у поєднанні оновлених традиційних бібліотечних форм з умілим, творчим використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Пріоритетним напрямком діяльності бібліотеки є формування в учнів основ читацької самотійності й культури, оскільки читання є провідною формою засвоєння набутих людством знань і розвитку інтелекту та духовної складової особистості.

Проблема читання визначалася В.О. Сухомлинським серед найважливіших та найскладніших педагогічних проблем. У праці «Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості» вчений наголошував, що «...школа – це насамперед читання: вдумливе, зосереджене, таке, що захоплює розум і серце, індивідуальне читання, читання, як творчий процес» [2]. Вчений і педагог завжди апелював до книжки як до найвпливовішого засобу виховання гармонійної особистості дитини, акцентуючи, що читання є основою опанування всіх наук, розвитку людського інтелекту, творчості. При цьому він наголошував, що без високої культури читання немає ні школи, ні справжньої розумової праці. «Книжка – це також школа, треба навчити кожного вихованця мандрувати у світі книжок», – зазначав Василь Олександрович [4, с. 497]. Недарма одним з

культів, які панували в Павлівській школі, був культ книги.

Особливо благодатний ґрунт для цілеспрямованого стимулювання потреби дитини в спілкуванні з книгою, її активної читацької діяльності та формування культури читання є молодший шкільний вік.

Виховати справжнього читача можливо, переконана О.М. Ткаченко, у творчій співпраці бібліотекаря і вчителя та за підтримки батьків.

Оксана Миколаївна Ткаченко, орієнтуючись на змістові лінії Державного стандарту з читання для молодших читачів, спрямовує свою діяльність на розвиток особистості дитини засобами її читацької діяльності, зацікавлення книгою та формування читацької компетентності молодших школярів, яка є базовим складником комунікативної та пізнавальної сфери. При цьому вона тісно співпрацює з учителями початкової школи.

Цілеспрямоване розширення читацької діяльності молодших школярів, формування уміння читати на уроках літературного читання знаходить своє продовження й розвиток в організації самотійної роботи з дитячою книжкою у бібліотеці, роботі з інформацією на інтегрованих бібліотечних заняттях, під час індивідуальної роботи, різних бібліотечних заходів. Закріплюючи навички активної роботи з книгою, в учнів формуються їх ключові компетентності: уміння вчитися, загальнокультурна, соціальна, інформаційна та розвивається сфера комунікації [1].

Для планомірної, цілеспрямованої роботи з учнями, бібліотекар вивчає їх читацькі інтереси та їх мотиви читання, а на цій основі формує коло

читачів для учнів різних класів, створюючи тематичні книжкові полиці для самостійного вибору книг. Знання програмових і творів для позакласного читання та читацьких інтересів учнів допомагають бібліотекареві задовольняти їх навчальні потреби та літературні смаки.

Особливо ретельно Оксана Миколаївна продумує види і форми роботи з книжкою для різних вікових груп. При цьому, підбираючи твори певної тематики, бібліотекар має на меті розширення знань учнів, розвиток їх ціннісної й духовної сфери, виховання національних та загальнолюдських цінностей.

Для наймолодших школярів важливо навчитися не лише читати, а й слухати, розуміти та передавати зміст твору. Найулюбленішими для початківців, звичайно, є казки народні та авторські, де особливе місце займають казки В.О. Сухомлинського. «Казка – це, образно кажучи, свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови», – підкреслював вчений і педагог Василь Олександрович [5, с. 33]. Казки на цьому життєвому етапі мають значний терапевтичний ефект, найбільше сприяють пізнавальному розвитку дітей, вихованню моральних і естетичних почуттів, впливають на уявлення дитини, спрямовуючи розвиток бажань і вчинків дітей. Слухаючи казки та оповідання, дитина накопичує певний «банк життєвих ситуацій». Розмірковуючи над кожною почутою історією, вона співставляє її з ситуаціями з власного життя та своєю реакцією-поведінкою, що поступово готує дитину до життя і формує найважливіші моральні цінності.

Роботу з книгою з учнями початкових класів бібліотекар поєднує з ігровими елементами та їх творчою діяльністю (читання «ланцюжком» і «в ролях», розповідь казки за ілюстраціями, зміна кінцівки, складання казки за схемою, продовження за початком, створення власних казок та ілюстрацій, інсценізація та ін.). Використання інформаційно-комунікаційних технологій підвищує рівень сприйняття і стимулює читацьку активність школярів. Читання творів бібліотекар вдало поєднує з переглядом фрагментів фільмів чи мультимедійної презентації за мотивами книги, мульти-вікторинами тощо.

Так, учні початкової ланки здійснили мультимедійну бібліоподорож «Чарівний світ казки», стали учасниками гри-вікторини «Казку швидко ви пізнаєте, всіх героїв відгадаєте», з учнями 5-7 класів проведено конкурс-розважальну програму «У світі мультиків» та урок людяності з елементами тренінгу за творами і порадами Сухомлинського «Пишаюсь тим, що я людина».

Розширенню кола читачів різного віку сприяють як різнопланові літературні та поетичні конкурси, що організовуються під час тематичних тижнів, Всеукраїнських місячників шкільних бібліотек, так і онлайн-ігри та ігрові програми (впра-

ви, пазли, вікторини, перегони та ін.), інтернет-платформи, створені бібліотекарем та розміщені на блозі «Бібліосвітлиця» на сторінці «Інтерактивні справи».

Блог бібліотеки розширяє можливості щодо надання оперативної додаткової інформації, наприклад для ознайомлення з творчістю та цікавими фактами з життя письменників, зокрема письменників-ювілярів. Так, до ювілею Івана Франка на блозі було розміщено веб-ресурси «Вивчаємо життєвий і творчий шлях Івана Франка» та «І. Франко – дух, наука, воля», що включають цікаві факти з життя Івана Франка, онлайн-вікторину для учнів 6-7-х класів «Чи знаєте ви Франка?»; цитати, афоризми, вислови І. Франка, що стали крилатими; аудіокнигу та мультфільм за казкою «Фарбований лис», віртуальну екскурсію до музею-садиби у Нагуєвичках. Ці ресурси активно використовуються користувачами, що безперечно розширяє й коло читачів.

Значну увагу бібліотекар приділяє стимулюванню індивідуальної читацької діяльності учнів у бібліотеці (самостійна робота в читальній залі, персональні консультації біля книжкової виставки, діалоги з бібліотекарем щодо вибору потрібної книги чи змісту прочитаного твору, підбору додаткових джерел з опрацювання певної навчальної теми, підготовка проектів, рефератів, учнівських творів тощо).

Важливою формою популяризації книг та розширення читацького кола слугують книжкові виставки (стаціонарні у бібліотеці та електронні на блозі «Бібліосвітлиця»). Вони доповнюються аксесуарами, цікавинками, запропонованими й учнями, мають зворотній зв'язок з читачем у формі вікторин, кросвордів, конкурсних завдань, питань для обговорення, містять посилання на інтернет-ресурси з додатковою інформацією про події чи особистостей, представлених на виставці.

Популяризуючи програмові твори чи сучасну дитячу літературу українських письменників, бібліотекар широко використовує як оновлені традиційні, так і сучасні форми реклами книги – буктрейлери, створені бібліотекарем чи учнями, учасниками шкільного конкурсу буктрейлерів, а також хмарки-колажі (серед останніх – «Книги В. Сухомлинського»).

Конкурси серед учнів щодо рекламування улюблених чи програмових літературних творів стали як певним стимулом для розширення читацької аудиторії, так і вираженням їх творчості. У рамках проведення місячника шкільних бібліотек спільно з активом бібліотеки було ініційовано проведення конкурсу буктрейлерів «З Україною в серці». Його переможцем став буктрейлер до твору Ю. Сороки «Іван Богун», створений учнем 9-го класу, який було розміщено на блозі бібліотеки. Результат цього заходу показав, що відеореклами творів значно посилює роботу з просування книги та розширює коло активних читачів.

Популяризуючи художні твори, Оксана Миколаївна широко використовує буктрейлери з інтернет-мережі. З цією метою бібліотекар запропонувала групі експертів (вчителі літератури, учні) переглянути в мережі Інтернет доступні буктрейлери і визначити найбільш цікаві та інформативні. На них зроблено посилання на блозі шкільної бібліотеки.

У 2014-2015 н.р. бібліотекар була учасником міжрегіонального методичного заходу «Віртуальний діалог «Грані творчості», присвяченого 170-й річниці від дня народження Івана Карпенка-Карого та 175-й річниці від дня народження Марка Лукича Кропивницького за напрямом роботи «Духовне здоров'я українського народу в книгах корифеїв». Результатом участі стало більш професійне використання буктрейлерів як форми популяризації творчості письменників, реклами окремих творів, зокрема було створено буктрейлери до творів Марка Кропивницького «Доки сонце зійде, роса очі виїсть» та І. Карпенка-Карого «Сава Чалий».

Набуває популярності серед школярів букросинг, започаткований бібліотекарем, що є певним стимулом до читання та активного обміну літературою. Долучилися до цієї форми й педагоги. Учням особливо цікаво знайомитися з читацькими вподобаннями вчителів. Тож їх улюблені книги активно читають школярі.

У ході бібліотечних уроків, заходів важливе місце відводиться встановленню міжпредметних зв'язків, що сприяє формуванню читацької компетентності. Бібліотекар включає в бібліотечний урок чи захід окремі фрагменти у формі запитань і завдань із різних навчальних предметів, енциклопедій чи довідкової літератури, що мають допоміжне значення для вивчення теми чи знайомства з творчістю письменників, при здійсненні віртуальних чи заочних подорожей з героями творів. Це сприяє глибшому сприйняттю певних понять, умінню осмислено аналізувати певний матеріал чи інформацію, розумінню практичного значення отриманих знань. При цьому йде формування й розвиток у школярів продуктивних способів самостійної та групової роботи з різними типами і видами книжок, довідкової літератури, періодики, а також закріплення вмінь здійснювати пошук, добір, систематизацію, узагальнення навчально-пізнавальної інформації, користуючись засобами бібліотечно-бібліографічної допомоги, довідково-інформаційного апарату книжки і бібліотеки, а також інтернет-ресурсів.

Головне, що всі допоміжні форми, технології спрямовані на розвиток читацьких навичок, формування позитивної мотивації до читання в учнів як платформи для виховання грамотного читача з творчим аналітичним мисленням, який отримує задоволення від цього виду діяльності.

А через вдало підібрані добірки літературних творів, зокрема українських авторів, та активні форми їх популяризації бібліотекар у творчій співпраці з учителями початкової школи та гуманітарного циклу зосереджує увагу на позитивному емоційному ставленні дитини до пізнання навколишнього світу, природних, духовних, культурних багатств українського народу; розширенні знань дітей про славетні та складні сторінки його історії, про тернистий шлях становлення державності тощо.

Підбір документів спрямований на розкриття перед читачем різноманітності навколишнього світу та людських взаємин, на розвиток почуттів гармонії та краси, формування особистісного ставлення до навколишнього середовища. Виставки націлюють користувачів на засвоєння найважливіших загальнолюдських цінностей, виховання найкращих почуттів: любові до рідної землі, мови, природи, шанобливого ставлення до батьків, людей старшого покоління, національних та культурних традицій свого народу та культури

КНИЖКОВІ ВИСТАВКИ ЯК ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КНИГИ Й МОТИВАЦІЇ ЧИТАЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ

Важливе місце у становленні особистості школяра відіграє книга і читання. Значну роль у зацікавленні книгою, мотивації школярів до спілкування з книгою відіграють книжкові виставки, тематичні полиці. Вони виконують як інформаційну функцію, так і загальноосвітню та виховну. Форма та тематика виставки має зацікавити чи навіть заінтригувати читача. Важливу роль при моделюванні виставок О.М. Ткаченко надає як зовнішньому оформленню, так і розташуванню в читальній залі. Але пріоритетом є змістове їх наповнення. Формуючи читацькі смаки школярів та розширяючи їх інформаційно-освітнє середовище, Оксана Миколаївна використовує тематично-жанровий та художньо-естетичний принципи, що є визначальним у обранні творів для читання та при організації тематичних полиць чи виставок («Твоя улюблена книга», «Запрошуємо прочитати», «Книги, які радять прочитати однолітки», «Захоплюючи історії про буденне», «Незвичайно про звичайне» та ін.). Їх основу складають як програ-

мові, так і художні твори кращих зразків української та зарубіжної літератури різних родів і жанрів, доступні певній віковій групі учнів, на яку вони спрямовані. При цьому враховуються й читацькі смаки школярів, їх потреби. Виставки і тематичні полиці художніх творів можуть доповнюватися науково-художніми, науково-пізнавальними, періодичними виданнями, довідковою літературою, репродукціями картин живопису, фотозвітами проектної діяльності учнів чи екскурсій і походів тощо. Підбір документів спрямований на розкриття перед читачем різноманітності навколишнього світу та людських взаємин, на розвиток почуттів гармонії та краси, формування особистісного ставлення до навколишнього середовища. Виставки націлюють користувачів на засвоєння найважливіших загальнолюдських цінностей, виховання найкращих почуттів: любові до рідної землі, мови, природи, шанобливого ставлення до батьків, людей старшого покоління, національних та культурних традицій свого народу та культури

інших народів. Серед них: виставки-панорами: «Мов джерельна вода, рідна мова моя!», «І об'єднались береги одвічно вільного народу», тематичні виставки «З Україною в серці», «Українські народні символи», виставка-інсталяція «Природа рідного краю» та ін.

Такі виставки і полиці (особливо для учнів початкової школи та 5-7-х класів) доповнюються ігровими елементами, що передбачає активний зворотній зв'язок з читачем. Це – різні аксесуари (іграшки, предмети, малюнки, поробки дітей), запитання («Відгадай, з якого я твору (казки)?»), завдання («Створи свою казку з цими героями»), загадки про героїв творів, цікавинки з корзинки; міні-вікторини, кросворди, книги-загадки (книга загорнута у кольоровий папір і позначена знаком запитання чи оклику або має загадку чи питання щодо назви чи сюжету). Виставки і полиці часто слугують елементами як бібліотечних уроків, так і уроків позакласного читання.

Сучасні підходи до організації виставкової діяльності та залучення активних читачів до моделювання (оновлення) виставок і тематичних полиць підвищують ефективність останніх.

Значним попитом користуються нетрадиційні книжкові виставки: виставка-пригощання «Пригодицькі пошуки для інтелектуальних гурманів», пухнаста виставка «Мій улюбленець рекомендує», хід-парад книг «Галіявина пригод», «Прес-калейдоскоп», щомісячна виставка-рейтинг книг «Гаряча десятка» та ін. Варто додати, що виставка-рейтинг «Гаряча десятка» – результат рейтингу найпопулярніших книг серед читачів середнього шкільного віку на основі анкетування «Книга місяця».

Одним із видів книжкових виставок є експозиція, спрямована на рекламу бібліотеки, її фонду й, певним чином, на популяризацію бібліотечно-бібліографічних знань. Прикладом може слугувати виставка-реклама «Бути розумним – це круто!», яка розкрила перед читачами середнього та старшого шкільного віку все багатство довідкового фонду шкільної бібліотеки як друкованого, так і на цифрових носіях з медіатеки, а також вмістила інформацію-посилання на рубрику «Онлайн-довідники» блогу «Бібліотесвітлиця».

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК БАЗИС У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА МЕДІА-ГРАМОТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Оксана Миколаївна Ткаченко, намагаючись урізноманітнити бібліотечні форми, зацікавити читачів певною темою або постаттю, широко використовує інформаційно-комунікаційні технології. На формування інформаційної компетентності та медіа-грамотності школярів спрямована система роботи, яка включає як спеціальні бібліотечні заняття, так і проведення бібліотечних заходів, присвячених знаменним датам, річницям від дня народження відомих особистостей, які су-

Як зазначає бібліотекар, виставки книг сприяють наближенню до читача не лише нових книг певної тематики, а й тих, які незаслужено «забуті», і тут вони отримують «друге дихання», потрапляючи навіть у «Гарячу десятку».

Книжковими виставками вирішуються й питання розширення інформаційних можливостей бібліотеки. Варто зазначити, що значну увагу Оксана Миколаївна приділяє створенню електронних виставок. Їх технічні можливості дозволяють знайомити користувачів з літературою визначеної тематики, яка відсутня у фонді шкільної бібліотеки, але доступна в мережі Інтернет для онлайн-читання чи завантаження на власний цифровий пристрій. Бібліотекар зосереджується й на цікавих фактах із життя та творчості письменників чи художників, а також на відеороликах природних явищ, відкриттів людства, матеріалах дослідницько-пошукової діяльності школярів. Ці виставки можуть доповнюватися онлайн-картами, фото-, відеоматеріалами, включати онлайн-ігри й віртуальні подорожі тощо. Їх палітра різнопланова, серед них: цикл «Бібліографічна галерея «Корифеї театральної спадщини», «Кобзаревими шляхами краю», виставки-портрети до ювілеїв письменників, зокрема: «Тарас Шевченко – України син», «Зустріч з Всеволодом Нестайком» та «Юрій Іванович Яновський – наша гордість», презентації-огляди сучасних дитячих творів «З Україною в серці», виставка-фотоконкурс «Книги в моєму житті», а також «В гостях у «Професора Крейди», «Зимові свята в Україні», «Віртуальна країна Інтернету» та ін.

До створення віртуальних виставок Оксана Миколаївна залучає активних школярів, що сприяє розширенню їх читацьких інтересів, закріпленню навичок пошуку інформації з різних джерел. Ці виставки розміщуються на блозі бібліотеки на сторінці «Віртуальні виставки».

О.М. Ткаченко систематично аналізує ефективність виставок на предмет використання творів та результативності зворотнього зв'язку з читачем. А це дає додаткову інформацію щодо запитів і потреб читачів та врахування їх при виборі тематики та форми майбутніх виставок.

проводжуються мультимедійними презентаціями, відеорядом чи використанням веб-ресурсів мережі Інтернет. Прикладом можуть бути:

- слайд-бесіди для учнів 9-го класу до дня народження А. Шептицького «Світоч істини»;
- віртуальна зустріч з письменником – «Леся Українка: невідоме про відоме», де цікаві факти із життя та творчості письменниці готували учні та бібліотекар;
- інтерактивна бесіда до 170-річчя від дня на-

родження І. Карпенка-Карого з використанням матеріалів віртуальної виставки «Великий обсерватор життя», підготовленої разом з учнями 10-11 класів,

□ поетична вітальня «Згадаємо слово Кобзаря», проведена спільно з керівником літературної студії, де особливу атмосферу створювали український одяг учасників, святкове оформлення приміщення, записи музичних творів українських композиторів на вірші поета, відеоролики та мультимедійні презентації, створені старшокласниками, читання учнями віршів Кобзаря та власних, присвячених Тарасу Шевченку, фрагменти віртуальних екскурсій музеями славетного Кобзаря; знайомство з інтернет-матеріалами «Пам'ятники Тараса Шевченка на Кіровоградщині» та «Шевченківські місця на території краю». Цікаво, що даний захід було підготовлено для старшокласників, але на прохання педагогів та членів літстудії проведено й для учнів інших класів перетворився на кількаденне свято, присвячене славетному сину українського народу. При цьому кожен клас створював свою особливу атмосферу даного заходу.

Варто зосередитися і на тренінгу для учнів 5-7-х та 8-11-х «Подаруй своє серце книзі», де з маленьких сердечок, на яких було записано не лише автор і назва улюбленої книги, а й її коротка реклама, яка мала б зацікавити однолітків у її прочитанні. Складаючи велике серце, присвячене книзі, діти мали озвучити рекламу своєї книги у цікавій формі (віршах, малюнку, пантомімі, короткому есе тощо). Кілька учасників тренінгу, що мали за улюблену одну й ту саму книгу мали змогу об'єднатися й прокламували її з елементами театралізації.

Надзвичайно ефективним є використання інформаційно-комунікаційних технологій при підготовці й проведенні літературних вечорів, виховних заходів, проектів, фотоконкурсів та ін. Захід доповнюють слайд-ілюстрації, цікаві відеоматеріали тощо: урок пам'яті «Шлях до перемоги» (до дня визволення України від німецьких загарбників), урок мужності «Пам'ятай про Крути» (до дня пам'яті героїв Крут), урок-портрет «Світоч української педагогіки» (до річниці від дня народження В.О. Сухомлинського) та ін. Підготовка до цих уроків та заходів включає: створення презентацій, підбір музичних кліпів чи фрагментів фільмів, аудіозаписів для музичного супроводу, а також віртуальних виставок новинок літератури. Звіти вміщують фоторепортажі у формі колажів чи плакатів, які розміщуються у вестибюлі навчального закладу, або GOOGLE-презентації, які розміщуються на блозі шкільної бібліотеки. Колективна творча робота з підготовки заходів, якими школярі живуть тривалий час, дуже вагома: учні переживають глибокі емоції від добре прочитаного вірша, вдало підбраного відео чи музичного супроводу, зіграної ролі. І, що важливо, розширюється коло читачів, йде опосередковане

закріплення в учнів навичок роботи з різними видами інформації, закладаються основи коректної роботи з медіаджерелами.

Ефективною і дієвою формою при формуванні основ інформаційної та читацької культури учнів, важливою складовою якої є бібліотечно-бібліографічні знання, це – бібліотечні уроки. На сьогодні бібліотекарем напрацьовано систему бібліотечних занять, що передбачає закріплення вмінь школярів самостійно працювати з різними видами інформації: з довідково-пошуковим апаратом книги та бібліотеки, довідковим фондом бібліотеки та додатковими матеріалами, літературою різної тематики і жанрів, а також з інформацією з медіа-ресурсів.

Система бібліотечних уроків спрямована й на розвиток читацької культури та читацьких смаків школярів. При цьому важливим завданням бібліотеки є виховання потреби в систематичному читанні, що є вагомим засобом пізнання світу, самопізнання, загальнокультурного розвитку, естетичного задоволення. Це можливо при ефективному партнерстві бібліотекаря з педагогами й батьками та самими учнями. Пріоритетом у системі роботи бібліотекаря щодо вирішення вищезазначених завдань є проведення інтегрованих та бінарних уроків з учителями початкових класів та вчителями-предметниками. До того ж ініціювання дослідницько-пошукових, інформаційних проєктів, пов'язаних з літературною творчістю письменників, зокрема письменників-земляків, та залучення читачів до соціальної проєктної діяльності, стимулює закріпленню навичок роботи з різними видами інформації.

Важливим, на переконання Оксани Миколаївни, при проведенні бібліотечних уроків є як їх тематика, так і вибір нетрадиційних та інтерактивних форм, методів та сучасних технологій їх проведення, що відповідають віку дітей.

Наприклад, у третьому класі на уроці «Книга віртуальна – книга незвичайна», який проходив у формі гри-змагання, учні вчилися шукати потрібні книжки в Інтернеті. Об'єднані у мікрогрупи, третьокласники за визначеним алгоритмом виконували цікаві завдання з пошуку головних героїв чи автора твору, потім визначали його назву за фрагментами з мультфільмів, улюблених предметів героїв, музичних підказок тощо. Виконавши завдання, діти отримували літеру і наступну «фотографію» казкового героя. Зібравши всі літери, учні склали слово, яке було ключовим у назві книги. Дух змагання, емоції сприяли зацікавленості дітей у спільній діяльності з пошуку інформації та засвоєнню і закріпленню навичок роботи з інформацією з різних джерел. Для домашнього завдання було запропоновано, користуючись Інтернетом, знайти книги, які написав Микола Носов, прочитати кілька, намалювати ілюстрації до тих, які найбільше сподобались. За тиждень у бібліотеці було організовано виставку цих малюнків, що

викликало додатковий інтерес до читання та відвідування бібліотеки.

Оксана Миколаївна не лише систематично поповнює контент блогу бібліотеки новими цікавими ресурсами, а й популяризує їх у роботі з учнями під час бібліотечних уроків чи заходів.

Певним стимулом у зростанні престижності читання серед п'ятикласників став інтерактивний бібліотечний урок «Час читати – час знати», де бібліотекар використовувала інтерактивні ігри, розміщені на блозі бібліотеки. Учні розгадували онлайн-кросворди «Мої казки», склали пазли «Співвіднеси назву казки та її автора», працювали з онлайн-картою «З якої країни письменник?», виконували вправу-перегони «Вивчаємо Івана Франка», розгадували казкові загадки, спільно створили онлайн-вправу «Народна мудрість і книга».

З шестикласниками було проведено урок у формі веб-панорами «Віртуальні бібліотеки». Учні познайомились з відомими бібліотеками світу.

Учням 8-го класу було запропоновано пошуковий тренінг «Хто володіє інформацією, той володіє світом». Об'єднані в дві групи, учні виконували завдання з пошуку необхідної інформації як з мережі Інтернет, так і з книг. На завершення уроку восьмикласники висловлювали свою думку, з яких джерел інформації швидше та краще отримувати знання і чому.

Десятикласникам Оксана Миколаївна запропонувала долучитися до дискусії «Інтернет та книга: суперники чи союзники?», де учні захищали свою позицію щодо переваг і проблем у роботі з Інтернетом і книгою, ділилися власними думками та відкриттями з товаришами, використовуючи авторські мультимедійні презентації.

Важливим акцентом у роботі бібліотекаря щодо формування культури читання та мотивації читацької активності є індивідуальне спілкування з читачами. Зокрема, учневі пропонувалося прочитати уривок з твору з описом портрета або характеру улюбленого героя чи фрагмент, який найбільше його схвилював чи сподобався, виразити своє ставлення до героїв чи розкрити зміст у малюнках, прорекламувати прочитаний твір одноліткам чи написати відгук тощо.

Оксана Миколаївна широко практикує і групове спілкування, де збираються кілька дітей (бажаючих), які читали певний твір. Бібліотекар фокусує їх увагу на словесно-художніх образах, за

допомогою яких автор виражає свої почуття, ідеї, ставлення до світу, розкриває людські взаємини. При цьому вона акцентує на особливостях сприйняття змісту твору кожним з учнів, даючи їм можливість виразити свої почуття в різних формах (малюнках, переказах, рекламі твору, інсценізації фрагменту, діалозі з однолітком тощо).

Такі зустрічі бібліотекар доповнює власними чи учнівськими мультимедійними презентаціями, віртуальними виставками (оглядами), буктрейлерами за даним твором чи за бібліографічним покажчиком творів даного автора. Готується творчий портрет автора, презентуються його твори або книги даної тематики інших авторів. Надається інформація і про наявність цієї літератури у фонді бібліотеки чи електронні адреси веб-ресурсів (розміщені також і на блозі бібліотеки), де можна ці твори читати онлайн чи завантажити на цифровий ресурс, а також переглянути фільми, мультфільми (за наявності), створені за мотивами певного твору чи інших творів означеної тематики.

Старшим учням, які володіють інформаційно-комунікаційними технологіями, пропонується створити буктрейлери, презентації чи рекламні відеоролики даного твору чи інших книг цього автора або творів означеної тематики, що будуть розміщені на блозі бібліотеки. Під час їх підготовки, бібліотекар значну увагу приділяє вмінню школярів коректно працювати з медіа-ресурсами, визначаючи їх цінність та достовірність, радячи працювати з перевіреними ресурсами.

Такі форми спілкування (особливо групового) сприяють мовленнєвому, загальнокультурному розвитку учнів, формуванню у них досвіду міжособистісного спілкування та комунікації з різними видами джерел інформації.

При цьому відбувається закріплення навичок виразного читання, уміння будувати власні висловлювання за змістом прочитаного, виявляти готовність уважно слухати й розуміти співрозмовника, брати участь у діалозі.

Стимулюють школярів до читання та сприяють формуванню інформаційної і читацької культури також проектна діяльність, ініційована бібліотекарем чи учнями. Всі ці форми і засоби, а головне, системність та творчий підхід, сприяють створенню платформи для формування основ інформаційної культури та розширення читацького кола серед школярів.

БІБЛІОТЕЧНІ ІДЕЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасне телебачення та Інтернет мають значний вплив на дітей, а книга значно втрачає свої позиції як духовне джерело, так і як джерело отримання інформації. На ці аспекти звертав увагу і В.О.Сухомлинський, наголошуючи: «Важко доводиться книжці змагатися з цікавішими і, можна сказати, простішими стежками пізнання та само-

пізнання бо дивитись кінофільм – це передусім втіха, задоволення, а читати книжку – насамперед труд, і нерідко труд напружений, нелегкий, але якщо читання хорошої книги увійшло глибоко в духовний світ школяра, то воно стає творчістю, самовихованням» [3, С. 495].

Саме тому привернення уваги до книги й чи-

тання, вважає Оксана Миколаївна, є актуальною проблемою і першочерговим завданням бібліотеки, які важливо вирішувати в партнерстві з педагогами й учнями та при підтримці батьків.

Упровадження комп'ютерних технологій у традиційне бібліотечне середовище змусило О.М. Ткаченко по-новому поглянути на питання інформаційного обслуговування учнів і вчителів. Виникла необхідність пошуку нових підходів до ведення бібліотечної справи, які б значною мірою сприяли забезпеченню зростаючих потреб усіх учасників навчально-виховного процесу навчального закладу, створенню умов для задоволення запитів і потреб користувачів бібліотеки, розширенню їх інформаційно-освітнього простору.

Позитивний суспільний імідж сучасної бібліотеки забезпечується її належним позиціонуванням у медіапросторі. Актуальним стає як розвиток комунікаційної взаємодії зі ЗМІ, так і розширення інформаційно-ресурсного бібліотечного середовища за рахунок власних веб-ресурсів.

Тож блог «Бібліосвітлиця» створює додаткові можливості щодо:

- ▶ привернення уваги до роботи шкільної бібліотеки та надання користувачам розширеної інформації про бібліотеку, її послуги, фонди, анонси та підсумки бібліотечних заходів;
- ▶ оперативного поширення актуальної освітньої інформації, ресурсів бібліотеки;
- ▶ допомоги користувачам орієнтуватися в мережі, запропонувавши їм посилання на цікаві та корисні ресурси;
- ▶ зручної навігації для переходу на корисні та затребувані веб-ресурси.

А також блог слугує платформою для популяризації книги й розширення кола активних читачів та для закріплення навичок роботи з інформацією.

На блозі розміщено відеоматеріали, віртуальні виставки, інтерактивні вправи, онлайн-ігри, які сприяють розширенню читацьких інтересів дітей, спонукають їх до активного читання. А ще вони спрямовані на розширення освітньо-інформаційного простору та слугують певним стимулом для самостійної перевірки знань з окремих тем програми, читацької ерудиції. Так на блозі шкільної бібліотеки «Бібліосвітлиця» у рубриці «Інтерактивні вправи» представлено ігрові онлайн-ресурси, створені бібліотекарем, зокрема: «Вивчаємо карту України»; кросворд «Відомі українці»; «Мої казки»; «Казкові загадки»; пазли «Співвіднеси назву казки та її автора»; «Питання-загадки»; «З якої країни письменник?»; вправа «Народна мудрість і книга».

Форма онлайн-гри ненав'язливо стимулює й

читацьку активність дітей, допомагає розширити коло знань, закріпити навички пошуку інформації.

Важливими для бібліотекаря є не лише питання доступності та ефективності бібліотечних послуг для всіх учасників навчально-виховного процесу, розширення їх інформаційно-освітнього простору, а й підготовка учнів до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій та створення власного веб-ресурсу значною мірою сприяє у вирішенні завдань, які ставить перед бібліотекою саме життя, і спрямоване на розширення можливостей бібліотеки для широкого й оперативного інформування користувачів щодо її ресурсів і послуг, налагодження контактів.

Блог бібліотеки навчального закладу – це не лише спосіб розкриття різних аспектів її діяльності, а й потужний інформаційний інструмент, створений для підвищення іміджу бібліотеки і авторитету бібліотекаря серед своїх читачів та привернення уваги всіх учасників освітнього процесу до книг і читання.

Ера інформаційних технологій вимагає, щоб бібліотека позиціонувала себе як сучасний інформаційний центр і як центр виховання інформаційної культури підростаючого покоління. Це особливо актуально для бібліотеки навчального закладу, оскільки умовою її ефективності є вміле поєднання інформаційно-комунікаційних технологій з особливостями ведення бібліотечної справи, забезпечення інформаційно-освітніх потреб сучасного освітнього процесу навчального закладу та запитів користувачів. Серед головних пріоритетів бібліотеки – підготовка школярів до життя в інформаційному суспільстві та сприяння виробленню в них стійкої потреби в навчанні впродовж життя, як наголошується в Концепції нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Літературне читання: програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2-4-х класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/02_lit_chit.pdf.
2. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. Т. 1 – К., 1976. – 654 с.
3. Сухомлинський В.О. Статті / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. – Т. 5. – К., 1976. – 639 с.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5-ти т. – Т. 2. – К., 1976. – С. 419-654.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1976-1977. – Т. 3. – 670 с.

Л.В. Жадан

УРОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ. «ЗЕМЛЯ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ – ПСИХОЛОГІЧНЕ ТРАКТУВАННЯ ВІЧНИХ ПРОБЛЕМ: ЛЮДИНА І ЗЕМЛЯ, ЗЛОЧИН І КАРА

Мета уроку: сприяти усвідомленню учнями проблем та ідейного змісту твору, дати уявлення про роль образів у розкритті ідейного задуму повісті, розкрити роль їхнього життя та вчинків; розвивати навички аналізу художнього твору на прикладі повісті О. Кобилянської «Земля», уміння давати самооцінку, розвивати комунікативні здібності, вміння робити самостійні висновки й узагальнення; виховувати почуття толерантності, обов'язку перед родиною, батьками, активну життєву позицію, бережливе ставлення до землі.

Тип уроку: урок вивчення художнього твору. Бінарний урок української та світової літератур.

Обладнання: презентації, презі, підручник, повість «Земля».

Перебіг уроку

1. Організація учнів до уроку

2. Актуалізація опорних знань

Слово вчителя. У Старому завіті написано: «Покоління відходить й покоління приходить, а земля віковечно стоїть».

3. Мотивація навчальної діяльності

Інтерактивна вправа «Моя думка». Учням пропонується дати відповідь на запитання:

1. Що дає людині земля?
2. Чи потрібна земля взагалі?
3. Чи може людина прожити без землі?
4. Повідомлення теми та мети уроку
5. Сприйняття й усвідомлення нового матеріалу.

Слово вчителя. Земля – колыска людства. Вона носить на собі океани, хмари та їхні тіні, розривається джерелами, пускає в небеса птахів, вбирає в себе сніги й дощі, дає всьому життя. Наше спільне щастя – жити на планеті Земля, у цьому дивовижному світі, спілкуватися з нею.

Україна – традиційно хліборобська держава. То ж земля, ставлення до неї були мірилом духовної зрілості кожного українця протягом багатьох віків. Усі свої надії на майбутнє хлібороб пов'язу-

вав із землею. І звалася вона «матінкою», «святою».

Інтерактивна вправа «Інтерв'ю» (Учням пропонується дати відповідь на запитання: «Чому землю називають святою?»)

Слово вчителя. І. Франко у статті «Влада землі в сучасному романі» писав: «Хочу говорити про одне з найцікавіших явищ сучасної європейської літератури – про відтворення в ній ... влади землі над людиною. В повістевій літературі ця тема викликала появу декількох творів першорядного значення, – а це найкращий доказ того, що тема ця жива й пекуча, що порушує

вона глибину суспільних і загальнолюдських інтересів».

(Перегляд презентації про розкриття теми землі у творах українських та зарубіжних письменників)

Слово вчителя. Тема землі займає провідне місце як в українській, так і в світовій літературі. Художнє осмислення соціальних проблем села, влади землі – давня традиція світової літератури. У світовій літературі цю тему порушували Е. Золя «Земля», Г. Успенський «Влада землі», О. Бальзак «Селяни», В. Реймонт «Селяни». Так, наприклад, Е. Золя показав владу землі над людиною, що її обробляє і бореться з нею за своє існування. Земля – це кінцева мета, до якої прагне все, що тільки діє в цьому творі. Земля для селянина – основа його громадянства. Вона – основа класової боротьби. Е. Золя показав, що земля – мірило етичної та суспільної вартості селянина. Селяни люблять землю більше, ніж батька і матір.

У кінці свого життя темі землі присвятив свій твір О. Бальзак, який залишився незакінченим. Г. Успенський у своєму творі «Влада землі» показав, як земля тримає селянина на ногах. Він без неї немислимий.

Цю ж тему продовжив великий роман польського письменника В. Реймонта «Селяни», який у 1924 році удостоєний Нобелівської премії. Це один з найвизначніших творів польської літератури, написаний на основі реальних фактів убивства у боротьбі за землю між батьком і сином.

Слово вчителя. Тема землі була провідною у творчості українських письменників – класиків: І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, М. Коцюбинського, В. Стефаника, А. Тесленка, Л. Мартовича, С. Васильченка.

Не стояла осторонь і Ольга Кобилянська. *«Факти, що спонукали мене написати «Землю» правдиві. Особи майже всі до одної також із життя. Я просто фізично терпіла під з'явиськом тих фактів, і коли писала, ох, як хвилями ридала...»* (О.Кобилянська, нарис «Про себе саму»). Саме це дало підстави І.Франкові назвати повість «Земля» «твором, який, крім художньої цінності, матиме тривале значення ще й як документ способу мислення нашого народу в час теперішнього тяжкого лихоліття».

(Перегляд презі про зображення землі у творах українських письменників)

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

- Чим була земля для наших пращурів?
- Чому вона була найвищою цінністю?

Слово вчителя. Земля – годувальниця, найвища цінність. Важкою була праця селянина, але вагомими були плоди цієї праці. Той, хто володів землею, був певен, що його діти не будуть голодувати.

Проте земля не тільки годувальниця, вона могла дати поштовх до негативних якостей: помсти, злоби, ненависті. Тоді земля породжувала злочин. У романі Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» втрата землі Чіпкою приводить до того, що він стає злодієм, вбивцею. Усі суперечки у родині Кайдашів за повістю І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» тез через землю. Окреслена проблема стає центральною і у повісті О.Кобилянської «Земля».

Робота з художнім твором

Спробуємо вмотивувати: чим є земля для кожного з героїв твору

(Робота в зошиті)

Івоніка та Марійка	Михайло	Сава та Рахіра

Учні заповнюють таблицю

Інтерактивна вправа «Рольова гра»

(Учням пропонується розповісти про ставлення до землі героїв твору від імені літературних персонажів)

Робота творчих груп

Робота над образом землі в творі

(Учням пропонується розкрити тему, використовуючи зміст твору, оперуючи цитатами з повісті)

I група: «Земля – годувальниця»

(Дає засоби для існування, достаток у родині, задовольняє духовні потреби людини)

II група: «Земля – деспотка»

(Не дозволяє кохати Рахіру; батьки Рахіри чекають землі; смерть Михайла; смерть дітей Анни; Сава не мав землі тощо)

Слово вчителя. У творах світової класики, як і у повісті О.Кобилянської, тема землі звучить надзвичайно велично. То вона приносить задоволення як матеріальних, так і духовних потреб людини, то вона стає тим недосяжним благом, яке забирає людське життя. Бажання жити краще змушувало людей йти на крайнощі, які супроводжувалися ненавистю рідних людей, зневірою у своїх ідеях, і навіть вбивством. Боротьба за землю, як єдиного мірила добробуту і щасливого життя, приводила до втрати найрідніших людей. І такі випадки були не поодинокі. Для того, щоб уникнути такої жорстокості, яка приводить до вбивства за землю, письменники всього світу і писали свої твори. Вони були мов пересторога всім поспішним вчинкам і злочинам.

Інтерактивна вправа «Порівняння»

(Учням пропонується порівняти повість «Земля» О.Кобилянської з будь-яким прочитаним твором світової класики)

6. Узагальнення й систематизація вмінь і знань учнів

Творча лабораторія

Доведіть, що земля – початок і кінець життя

Інтерактивна вправа «Моє рішення»

(Вчитель пропонує учням навести приклади боротьби за землю у наші дні і визначитися, яким є рішення кожного з учнів щодо вирішення проблем землі у нинішніх умовах?)

7. Підбиття підсумків уроку

Слово вчителя. Україна має чудову дивовижну родючу землю. І багато часу саме власність на землю вирішувала тут долю конкретної людини. Наше спільне щастя – жити на планеті Земля, у цьому дивосвіті природи, спілкуватися з нею. Л. Костенко писала: «Скільки років землі – і мільярд, і мільйон, а яка вона й досі ще гарна». Але й нині земля має магичну владу над людиною. І в той же час продовжує становити політичне і соціальне значення. Тож потрібно у вирі сучасних проблем не втрачати свою духовність, поважати родинні стосунки, дбати про збереження родючості землі. Ми живемо у бурхливий вік технічного прогресу. Станьмо розумними господарями на своїй землі.

8. Домашнє завдання.

Скласти кодекс землі громадянина XXI ст.

В.А. Моргаленко

ВИКОРИСТАННЯ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

*Діти розуміють ідею лише тоді,
коли вона втілена в яскравих образах.*

В. О. Сухомлинський

У статті розкрито основи використання усної народної творчості на уроках трудового навчання як засобу формування та розвитку ключових компетентностей учнів. Метою статті є розкриття навчальних, виховних та розвивальних можливостей усної народної творчості на уроках трудового навчання як засобу формування та розвитку ключових компетентностей учнів.

Ключові слова: усна народна творчість, казка, трудове навчання, ключові компетентності, компетентність, навчально-виховний процес.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні, однією з актуальних вбачається проблема забезпечення ефективності навчально-виховного процесу, пошук таких засобів педагогічного впливу на особистість дитини, які б забезпечували достатній розвиток ключових компетентностей в умовах сучасної школи для успішної соціалізації та самореалізації кожної дитини.

Компетентність є передумовою успішності самореалізації дитини в суспільстві і передумовою розвитку самого суспільства. Сьогодні в Україні компетентнісний підхід визнано одним із напрямків модернізації освіти [1, с. 320].

Під поняттям «компетентнісний підхід в освіті» розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток основних базових і предметних компетентностей особистості. Ключова компетентність – це характеристика особи, що формується у процесі навчання і включає знання, навички, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі людини; складна інтегрована характеристика особистості, що дає змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у професії або сфері діяльності [2, с. 65-69].

Актуальність теми зумовлено соціальною потребою розвитку ключових компетентностей дитини, як важливого компонента становлення особистості та пріоритетним спрямуванням Національної доктрини розвитку освіти України, Законом України «Про освіту», що передбачають досконалість форм, методів, засобів і методики навчання

дітей рідній мові, формування культури спілкування.

Аналіз джерельної бази засвідчив, що дане питання завжди було актуальним та обумовлювало значний інтерес до нього з боку вчених і практиків.

Усна народна творчість узагальнює багатовіковий людський досвід. У ній відбивається національна психологія, національна свідомість народу, народна мудрість. Питання використання народознавства та фольклору, як його складової у вихованні дитини, розглядалися в історико-педагогічних працях С. Бабишина, Т. Мацейківа, В. Скульського,

Є. Сявавко та інших. Загальні питання виховання казкою знайшли відображення в працях Т. Грабенко, Е. Заїки, Т. Зінкевич-Євстигнеєвої та ін. Неоціненний внесок у цю проблематику вніс Василь Сухомлинський. Педагог сам створив понад тисячу казок, казки писали і його вихованці. Василь Олександрович стверджував, що фантастичні казкові образи відкривають дитині не тільки красу, а ще й істину, бо примушують співпереживати, битися серденьку, шукати виходу із ситуації, що склалася. Казки Сухомлинського – вічна мудрість життя, вони спонукають думати, робити висновки [3].

«Казка, – любив повторювати В. Сухомлинський, – це, образно кажучи, свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена в яскравих образах. Казка – благородне і нічим не замінене джерело виховання любові до Вітчизни. Патріотична ідея казки – у глибині її змісту. Створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття,

доносять до серця і розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Казка виховує любов до рідної землі вже в тому, що вона – творіння народу» [4, с. 203].

Розкриваючи зміст перлин народної мудрості, педагог впливає на всебічний розвиток дитини, вводить її в широкий світ життя та діяльності людини. Таким чином, усна народна творчість відзначається надзвичайно великим виховним та розвивальним потенціалом. Вона бере витoki з народних традицій та сягає своїми коренями у давнє минуле. Завдяки їй забезпечується нерозривний взаємозв'язок між минулим і сучасним. Усна народна творчість є скарбницею сталих народних звичаїв і стимулятором їх подальшого розвитку. Вона існує стільки часу, скільки існує сам народ. Мистецтво слова насамперед втілюється в художній народній творчості – у казках, легендах, епосі, приказках, прислів'ях та інших пам'ятниках народної педагогіки. Усі види і жанри народної творчості у більшості своїй доступні, зрозумілі дітям за змістом і формою, наділені ігровими моментами і легко сприймаються ними.

З усіх скарбів усної народної творчості важливе місце у вихованні дітей належить казці. Добро завжди перемагає, праця розвиває особистість, допомагати людям – це правильна життєва позиція. Усвідомлення цих простих принципів, у значній мірі можливе завдяки читанню казок. Читання казок – це не лише приємне та корисне проведення часу, воно розвиває фантазію, правильне мовлення, внутрішній світ дитини, творчий потенціал, має багатогранне виховне значення.

Усна народна творчість протягом тисячоліть була чи не єдиним засобом узагальнення життєвого досвіду народу, втіленням народної мудрості, народного світогляду, народних ідеалів. Слово для наших предків мало магічну силу. За його допомогою, вірили вони, можна домогтися щасливого полювання, викликати дощ, відвернути бурю і град, посуху, вберегти родину від зла і напасті, які підстерігали беззахисну перед силами природи людину на кожному кроці. Літописи зафіксували найголовніші міфологічні постаті слов'янського Олімпу – бога неба Сварога, богів сонця Хорса і Дажбога, грому і бурі – Перуна, вогню – Сварожича, худоби – Велеса (Волоса), вітру – Стрибога, зими – Коляди, Марени, весни – Ярила, літа – Купала та ін. З часом набули певної міфологічності цілком реальні історичні постаті народних героїв – Кирила (Микити) Кожум'яки, Іллі Муромця, Михайлика, Микули Селяниновича [5, с.18].

Перші писемні пам'ятки східних слов'ян не лише зафіксували високо розвинуту міфологічну традицію Київської Русі, а й значною мірою збагатилися за рахунок цієї традиції, стали її органічним продовженням на іншому історичному рівні.

Надбанням усної народної творчості живилася

писемність. На її основі створювалися історія і література, зокрема староукраїнські літописи (Густинський, Граб'янки, Величка, Самовидця, Острозький, Львівський та ін.), на її ґрунті будувалася діяльність братських шкіл, Києво-Могилянської академії. Усна народна творчість стояла біля витоків творчості І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Лесі Українки, Марка Вовчка, І. Франка та інших письменників. Зв'язок їх зі творчістю народу – неминучий. Цей зв'язок розуміли видатні письменники кожної епохи, а найбільше ті, що черпали в народній творчості не лише творчу наснагу, а й сюжети та образи, художні засоби [6, с. 37-42].

Сьогодні міфологія як система мислення та світоглядна база зазнає трансформації, однак не втрачає остаточно своїх позицій. Трансформація давньої міфології не означає зникнення величезного шару народної культури. Це – поступовий перехід давніх сюжетів і мотивів, образів і світоглядних уявлень у нову систему художньої творчості – фольклор. На зміну народним казкам про тварин, чарівним казкам, соціально-побутовим казкам, приходять авторські казки – художні твори, написані у прозовій або віршованій формі, які ввібрали в себе всі основні елементи народної казки.

Кожному відомо, що для дітей найулюбленішим жанром усної народної творчості є казка. Розповідання казок завжди приносить малечкам велику радість. Вони уважно їх слухають, активно сприймають, швидко запам'ятовують зміст, із задоволенням переказують, грають в ігри з казковим сюжетом. Помічено, що сила впливу казки залежить не тільки від її змісту, а й від уміння яскраво й образно її розповісти дітям, вживати характерні казкові фрази, епітети. Створити теплу, задушевну обстановку.

Використовуючи на уроках трудового навчання у 5-х класах казки, прагну домогтися того, щоб дитина була не тільки пасивним слухачем, але й активним оповідачем. Такі питання, як: «Розкажи чому...», «А як ви думаєте?», «А як би ви вчинили на місці героя?» – дають можливість дитині висловити свою думку.

Наприклад, під час вивчення теми «Процес розмічання заготовок. Процес пиляння фанери та ДВП» у 5-му класі, учням пропонується прослухати казку та висловити свої думки з приводу проблеми, яка зазначається в ній:

«Це було в ті давні часи, коли квіти дівчатам дарували не лише на свята. Напередодні 8-го Березня вирішили брати Всезнайко та Всеумійко привітати дівчат своєї школи зі святом та подарувати їм приємні святкові сувеніри, власноруч зроблені рамки для фотографій. Всезнайко самостійно розробив дизайн та почав розмічати рамки. Але дівчат було так багато, що попри спільну роботу, їм ледве вистачило часу, щоб виготовити подарунки, адже так багато сил вони витратили, розмічаючи кожну

рамку окремо. Що ж робити? Як діяти в майбутньому? Задумалися брати. Де вони помилилися (звернутись до дітей з цим запитанням)?

(Відповідь: для пришвидшення процесу розмічання необхідно використати шаблон).

Казка так захоплює дітей, що будить їх творчу активність, бажання домислити, щось додати або викреслити з тексту казки. Цьому сприяють різноманітні творчі завдання:

- доповнити казочку новими епізодами;
- придумати інше закінчення;
- увести в казковий сюжет нового героя;
- скласти казку за даним початком або кінцем;
- намалювати ілюстрації до казки.

Наприклад, під час вивчення у 5-му класі варіативного модуля на тему «Виготовлення сувенірів з деревних матеріалів» учням пропонується прослухати казку та висловити свої думки з приводу проблеми, яка зазначається в ній, та намалювати героя казки Святого Миколая, казковий світ зими, відобразити у малюнках свято Нового Року.

«Це було в дуже давні часи. Коли цукерки були смачнішими за сало, жили-були брати Всезнайко та Всеумійко. Напередодні свята Нового Року вирішили брати Всезнайко та Всеумійко прикрасити ялинку власними силами. Дістали прикраси та заходилися прикрашати ялинку. Було їм весело та радісно у цей момент. Вони стрибали зі стільця на стілець, вішаючи прикраси навиперидки. Закінчивши роботу, вони вирішили піти до свого товариша Миколая, щоб поділитися своєю радістю з ним. Невеселим застали вони його. Через необережність він загубив усі ялинкові прикраси і вже не вірив, що свято прийде до нього у цьому році та принесе радість у його родину. Поглянули брати Всезнайко та Всеумійко один на одного, посміхнулись та завірили Миколая, що у нього буде свято, а прикраси на ялинки вони зроблять власними силами, адже брати були справжніми маленькими майстрами з випилювання ялинкових прикрас. Сказано – зроблено. Закінчивши роботу, брати допомогли прикрасити ялинку своєму товаришеві, а він на все життя зрозумів, що щастя і радість у дім можна приносити самому. Подякував Миколай братам за допомогу та пообіцяв, що і сам почне допомагати іншим. Своє слово він стримав. З часом за допомогу людям його почали називати Святим. А ти, любий друже, знаєш його?»

(Запитати у дітей, чи зрозуміли вони про кого йдеться у розповіді? Чи святкують вони свято Святого Миколая? Чи прикрашають ялинку і яким чином? Чи планують прикрасити ялинку власноруч зробленими іграшками? Запропонувати дітям намалювати героя казки Святого Миколая).

Запропонувати дітям прослухати вірш про Святого Миколая.

*Він ходить від хати до хати,
Питається маму і тата:
Чи є у вас чемна дитина,
Дівчатко мале чи хлопчина?
Для кожного має в торбинці
Найкращі у світі гостинці.
А хто без кінця бешикетує,
Тим чортик лиші різки дарує.*

С. Майданська

Діти від самого народження повинні купатися в рідній народній стихії, оволодівати своєю мовою і, засвоюючи духовно-культурні традиції народу, поступово йти до пізнання і розуміння загальнолюдського. Педагогічний аспект народознавства спрямований на те, щоб діти розумом і серцем засвоїли народну мораль, певні норми поведінки, оволоділи вміннями та навичками трудової діяльності, фізичного вдосконалення тощо. Адже відлучення від духовних цінностей свого народу призводить до викривлення особистості, масового народження моральних пустоцвітів, духовних безбатченків з послабленим відчуттям батьківської землі, свого роду і народу [7].

Ми живемо у досить складний час і водночас дуже цікавий час. Ламаються застарілі стереотипи, стрімко оновлюється суспільство. Дедалі частіше звертаємось до витоків нашої духовності. Справа педагогів – навчити дитину шанувати рідне слово, не цуратися свого роду, краю, любити пісні, які ще з народження співали мама і бабуся, знати звичаї та обряди предків.

Заповнити цю прогалину допомагає звернення до усної народної творчості: казок, легенд, прислів'їв, пісень, балад, дум тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Овчарук О.Л. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти», «Стратегія реформування освіти в Україні». Видавництво «К.І.С.», Київ, 2003. – 320 с.
2. Пометун О.І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти // Рідна школа. – 2005. – №1. – С. 65-69.
3. Масловська М. Казковий світ Василя Сухомлинського [Електронний ресурс] / Марія Масловська. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/>
4. Ковальчук В.І. Спогади про В. Сухомлинського / В.І.Ковальчук. – К., 1990. – С. 201-204.
5. Усатенко Т. Корінням в етнос, віттям – у світову культуру. – К. Освіта. – 1996. – с.18.
6. Кравець О.М. Звичаї українського народу: історичний етнографічний нарис – К., 1996 – с. 37-42.
7. Формування у молодших школярів ціннісних орієнтирів за творами В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refsuia.com/>
8. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю. – К., 1976.// Вибрані твори: В 5-ти т. – Т.2.

THEME: SPORT. 7 КЛАС

Objectives: to improve the skills of speaking, listening, reading, to revise the vocabulary on the theme “Sport” and use it appropriately, to widen pupils’ outlook about sport activities and sportsmen, to develop pupils’ memory, attention, imagination, creativity, logical and critical thinking, to teach students to respect each other’s points of view, to encourage pupils to be tolerant and polite

Equipment: computer, projector, worksheets

Type of the lesson: combined

The Procedure

I Introduction. Warming-up

A teacher shows to the students a part of the picture (the other part is covered with a sheet of paper) and asks questions, gradually the teacher opens the whole picture. Look at this picture

What can you see?

What season is it?

Where is it?

Are there any people?

How many people are there?

What are they doing?

Then the teacher shows the whole picture and announces the theme of the lesson.

So the theme of our lesson today is sport. We will speak about different kinds of sport, we’ll watch a video,, read some interesting texts and share our ideas about famous people.

II Practice

1. Vocabulary revision. You can see three words on the blackboard: ball games, water sports and winter sports. There are sheets of paper on your desks. Turn them up and you can see a kind of sport. I suggest you to sort these kinds of sports according to the categories on the blackboard.

For example, tennis is a ball game. You will name the sport and give me the picture.

2. We have sorted everything out, now let’s repeat the kinds of sport again. Three pupils read the words in columns.

3. Now let’s see how you can recognize kinds of sport. You have to come up to me, take a sheet of paper with a definition from this wonderful cup and match the definition to the picture. (Pictures are on the blackboard)

- **Ice-skating** is the sport of sliding on ice wearing ice skates.

- **Snowboarding** is the sport of going down snow-covered hills on a snowboard.

- **Swimming** is the sport of moving yourself through water using your arms and legs.

- **Water-skiing** is the sport of moving in the water wearing skis.

- **Surfing** is the sport over the waves on a special board

- **Football** is a game played by two teams of eleven players who try to kick a round ball into the team’s goal.

- **Basketball** is a game played indoors between two teams of five players, in which each team tries to win points by throwing a ball through a net

- **Volleyball** is a game in which two teams use their hands to hit a ball over a high net.

- **Tennis** is a game for two people or two pairs of people who use rackets to hit a small soft ball backwards and forward over a net

4. Pre-reading activity. We have revised some kinds of sport and now I’d like to learn smth about you and sport life in your class. For this you have to go to the blackboard answer my question and open a piece of a puzzle. Students open a piece of a puzzle with each question and then describe the picture.

1. What is the most popular sport in your class?

2. What sport is popular in your family?

3. How much time a week do you do sport?

4. What sport clubs are there in your school?

5. Do you prefer watching or playing sports?

What can you see in the picture? Are they usual pigs?

They look like sportsmen and we are going to read about some unusual sports.

Reading

The Pig Olympics

The competition started in 2005 in China. The **Pig Olympics** are for specially trained pigs.

The competition includes pig-racing, pig swimming, and 'pigball' or 'swineball' which is much like football. The pig-winner receives a prize: nobody can eat it till the end of its life.

Sheep Counting

Australians love to watch and play sport, and they have a sheep counting competition. The official competitions started in 2006.

The rules of this contest are quite simple – about 400 sheep run past ten competitors, who try to count them. The man who counts correctly becomes a winner.

Pillow Fighting

Pillow Fight is a real-life sporting event for women founded by Pillow Fight League (PFL). The competition started in February 2004 in Toronto, Canada.

The fight lasts for only five minutes. If the time ends and there's no winner, the referee chooses the winner.

The fighters can't use legs, bite or scratch each other. However some sportsmen end up with black eyes and broken legs. It is not an easy sport.

Post-reading activity

1) Which sport is not included into the Pig Olympics?

- a. pig-racing
- b. pig wrestling**
- c. pig swimming

2) Pigball is much like

- a. football**
- b. basketball
- c. baseball

3) How many sheep run past competitors?

- a. 4000
- b. 40
- c. 400**

4) Who becomes the winner?

- a. the man who runs quickly
- b. the man who counts correctly**
- c. the man who catches a sheep

5) Pillow fighting is for

- a. men
- b. women**
- c. children

6) The fighters can

- a. use teeth
- b. use legs
- c. use pillows**

Post-reading activities

Which text did you like most of all?

Which sport is the most unusual for you?

Which sport event would you like to visit?

5. *Фізкультхвилинка.* Now it's time to relax a bit. Stand up. Show me
how we play tennis
how we play football
how we play basketball
how to play volleyball

Now we'll do it with the music. Pupils watch and listen to "I like to move it move it"

6. *Listening.* Watching a video. Group work. You are great players take your seats now. Before our

break we discussed unusual kinds of sports. Now it's time to speak of traditional ones, so we'll watch a video about British sports. But before, look at these pictures and say which sports you think we will see in this video.

While watching you have to write down something. The task is divided into two. One group writes out kinds of sport, the other one writes out the places where the British sports events happen

sport	places
football	Wembley
cricket	Wimbledon
rugby	St Andrew's
golf	Henley
rowing	Lord's
cricket	public swimming pools
swimming	

We stop and check orally

For the next part of the video be attentive and be ready to do true or false test

2. True / False

1. There are over two thousand and one hundred clubs in Britain. false 1200

2. About 40% of British people go walking. true

3. The National paths for walking are situated in Scotland and Wales. false (England and Wales)

4. The Pennine way is 420 km. (false 412)

5. Everybody walks from the start to the finish. False (not everybody)

7. Speaking. There are a lot of different sports and for sure a lot of outstanding sportsmen in each kind of sport. I suggest you to make a Profile of a famous sportsman using the given information.

For this task let's form groups. Take a picture from the cup and make groups according to your pictures. Look at the example.

III Summary. Evaluation

To sum it all up at our lesson we have spoken about usual and unusual sports, watched a video about British sports, have spoken about famous sportsmen. Let's be physically fit, do sports and be active.

The home task is to make a profile of your favourite sportsman.

Evaluation.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://www.youtube.com/watch?v=NKNQpaRAJEg>
2. <https://www.youtube.com/watch?v=VzSdPxIGGZc>
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Unusual_articles/Sports
4. <http://oddandstrange.blogspot.com/2011/11/weird-sports.html>

І.І. Волощенко, І.М. Іванова

КОНСПЕКТ ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ З ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У 4 КЛАСІ. «ТРАДИЦІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я У СІМ'Ї»

Мета: Формувати поняття про родинні традиції, що сприяють збереженню здоров'я, здоров'я-збережувальну компетентність, навички читання як вид мовленнєвої діяльності, уміння сприймати, розуміти і аналізувати навчальний текст, уміння створювати власні висловлювання за змістом прочитаного, закріплювати поняття про здоров'я та його складові.

Розвивати активну мотивацію, дбайливо ставитися до власного здоров'я, навички медіаграмотності, критичне мислення, увагу, пам'ять, мовлення, творчу діяльність, уміння працювати в групах і презентувати результати своєї діяльності, уміння здійснювати самооцінку.

Виховувати повагу до українських народних традицій зі збереження здоров'я, повагу до членів своєї родини, до людей, які опікуються здоров'ям дітей, виховувати толерантність, ввічливість, потребу до самопізнання та загальнокультурного розвитку.

Обладнання: комп'ютер, телевізор, презентація за темою уроку, картки самооцінювання, ребуси, відео «7 Tips for healthy living», маркери, папір, планшет, роздруковані QR коди, шаблони для створення власних проєктів «Здоровий стиль життя моєї родини», підбір картинок, завдання для роботи в групах, комп'ютерні мишки, наліпки.

Хід уроку

І. Організація учнів до уроку.

І.І. – Вітаю вас дорогі діти й шановні гості!

І.М. – Good morning, children! I'm glad to see you!

І.І. – Діти, спробуйте зараз відповісти на наші вітання українською й англійською мовами, які ви знаєте, але не повторюйтесь. (*Доброго ранку, добрий день, здрастуйте, привіт, доброго здоров'я, здоровенькі будьте, добридень, раді вас бачити, вітаємо вас, зичимо здоров'я*).

– Дякуємо. Слів вітань, які ви говорили українською мовою набагато більше, ніж англійською, адже з глибини віків українці з особливою увагою й шанобливістю ставились до вітань, вірили в їх магічну силу, жили переконаннями, що добре слово потрібне людині, «як хліб і сіль, як жива вода», а побажання здоров'я обов'язково його покращить.

І.М. – Today we are having an unusual lesson. We are going to combine Health Studies and English.

І.І. – Для роботи на ньому ви напередодні поділилися на групи. Давайте пригадаємо правила роботи в групах (*діти називають*).

І.М. – You have everything you need on your desks. Pay attention to the Project worksheets on your desks. By the end of the lesson you have to complete them with the information of the topic we are going to discuss. You have a nice chance to decorate your project worksheets with the stickers. For every completed task during the lesson you are going to get a sticker. So let's smile to each other and start our lesson. Take your seats, please!

І.І. – Ми з Іриною Миколаївною бажаємо, щоб і в кінці уроку у нас усіх був гарний настрій. А за яких умов це можливо? (*Відповіді дітей: отримуємо нові знання, гарні оцінки, цікаво працюємо, задоволення від спілкування*)

– Виходячи з ваших суджень пропонуємо девіз уроку:

*Не просто слухати і дивитись, а чути і бачити.
Не просто відповідати, а міркувати, запам'ятовувати.
Дружно й плідно працювати, один одного поважати.
Don't just listen and look, but soak up knowledge.
Don't just answer, but think and remember.
Let's work productively and respect each other!*

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

1. Guess the picture. Вгадай, що намальовано.

Now there is an interesting task for you which is called «Guess the picture». I will show a part of the picture and ask about your guesses: «What can it be?» or «Who can it be?». Then I will show you another part of the picture and we will make guesses again. I will ask questions like: What's the weather like on the picture? Are there many people on the picture? Where are they? What are they doing? Are they happy? etc. (on the picture there is a happy family of four people who are riding bikes in the forest).

2. Гра «Щоб бути здоровими ми...»

– Чому ця родина щаслива? Для чого потрібно займатися спортом? (Вся родина проводить разом вільний час, вони всі мають гарний настрій, спілкуються, займаються спортом, щоб бути здоровими).

– Зараз ми разом з вами пригадаємо, що ще потрібно робити, щоб бути здоровими. Для цього ми пограємо в гру. У кожній команді на столі є бездротова мишка, на екрані нашого телевізора з'явиться завдання, яке ви спочатку обговорите, а потім кожна команда по черзі буде виконувати. Вам потрібно буде навести курсив на обраний напис «так» чи «ні» і натиснути. (Гру створено за допомогою тригерів у програмі Power Point. Якщо відповідь правильна, грає музика і неправильна відповідь зникає. Якщо відповідь неправильна, вона сигналізує про це червоним кольором і музичним сигналом).

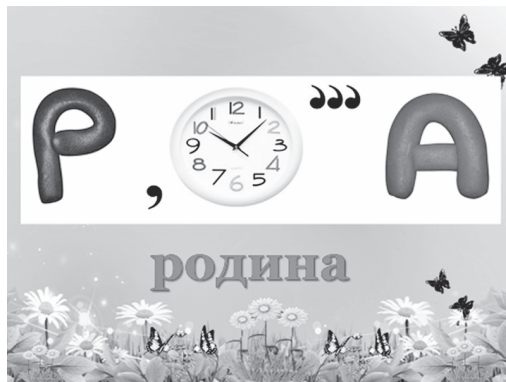
– Діти, пригадайте правила роботи в групі. (Учні називають правила).

– Дякую, ви всі добре попрацювали. Поставте собі оцінку за цю роботу на листах самооцінювання.

Щоб бути здоровими ми		
так	Виконуємо правила особистої гігієни	ні
так	Одягаємося по погоді	ні
так	Починаємо день з поганого настрою	ні
так	Не дотримуємося правил безпечної поведінки	ні
так	Робимо зарядку щодня	ні
так	Вживаємо тільки солодке й смажене	ні
так	Не дотримуємося режиму дня	ні
так	Гуляємо на свіжому повітрі	ні

3. Відгадування ребусів.

– Чи цікаво вам, яка тема нашого уроку? Для цього потрібно відгадати ребуси (Діти відгадують ребуси у групах).

– Хто відгадав ребуси, поставте собі оцінку за це завдання на листах самооцінювання.

III. Оголошення теми уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів.

– Спробуйте оголосити тему, в якій будуть всі ці слова (Допомагаю дітям у формулюванні теми «Традиції збереження здоров'я в родині», записую назву на дошці).

– А що ви вже знаєте, чи може думаєте, що знаєте про це? (діти відповідають)

– Як Ви думаєте, чи потрібно про це говорити і знати? Чому?

– А чи бажаєте ви дізнатися ще більше?

– Працюйте активно і ви зможете зібрати не тільки гарні знання, а ще й наліпки, які допоможуть вам при створенні проекту в кінці уроку.

IV. Сприйняття та осмислення нового матеріалу.

1. Перегляд відео про правила здорового способу життя.

Now let's watch a video and find out more rules for us to stay healthy.

Pre-Listening

I will show you 5 rules of healthy living. Look at them and think if you follow these rules in your families.

Listening.

Now we are going to watch a video where you have to find out 2 more rules of healthy living. So the task is to listen carefully and make notes of two more rules which were not mentioned before.

Video 7 tips for healthy Living (1:50)

1. Eat a balanced diet
2. Drink more water
3. Be active
4. Sleep well
5. Don't skip breakfast
6. Eat the rainbow
7. Cut out sugary foods

Post-Listening

Check if all the rules were mentioned. Let's discuss the rules of healthy lifestyle from the text, do you agree with the rules, do you follow those rules in the families (*Students present their opinions and share their experience*).

– Now put the marks for this task on your self-assessment worksheets.

2. Вправа «Редактори».

Робота у групах з текстом «Українські традиції збереження здоров'я в родині». Учні працюють у групах з позиції різних спеціалістів.

– Зараз англійською мовою Ви повторили основні правила здорового способу життя. Але в сучасному бурхливому інформаційному світі кожна людина, щоб бути здоровою, має обов'язково вміти відбирати і аналізувати інформацію. Бути медіаграмотним. Ми вже неодноразово про це з Вами говорили й зараз ви побудете в ролі редакторів. У вас на столах є текст «Українські традиції збереження здоров'я в родині». З поданого тексту кожна група повинна відібрати (діти підкреслюють прямо в тексті) тільки ту інформацію, яку треба повідомити з позиції певних спеціалістів, а саме:

- I група – з позиції істориків
- II група – з позиції медиків
- III група – з позиції мовознавців
- IV група – з позиції дієтологів
- V група – з позиції етнографів

(У дітей на столах виставляється табличка з назвою і визначенням спеціальності).

Історики – вивчають минуле людства, історичні факти і процеси, відтворюють картину життя держави, народів і окремих людей у різні часи.

Медики – фахівці із медичною освітою, які

займаються підтримкою або відновленням людського здоров'я через запобігання, розпізнавання та лікування захворювань і травм.

Мовознавці – фахівці, які вивчають мову певного народу, її багатство, красу, літературні надбання, усну народну творчість.

Дієтологи – медичні працівники, експерти щодо харчових продуктів і харчування. Вони дають рекомендації пацієнтам з питань правильного харчування.

Етнографи – фахівці, які вивчають культуру, традиції і побут народів.

Презентація виконаного завдання групами.

– Який висновок ми можемо зробити?

Висновок: українські традиції збереження здоров'я в родині дуже багаті й різноманітні – це і харчування, і доброзичливі стосунки, і загартовування, і рухливий спосіб життя, і відмова від шкідливих звичок, і працелюбність, і лікування народними засобами, і спілкування з природою.

– Поставте собі оцінку за це завдання на листах самооцінювання.

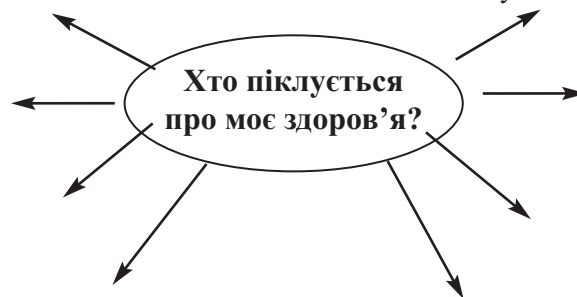
– Now let's sing and dance about healthy lifestyle:

Фізкультхвилинка

The song «GO GO GO»
 Food keeps you healthy
 Food keeps you strong
 Food gives you energy to go
 Go Go Go
 Go the healthy song
 Go Go Go
 Sport keeps you healthy
 Sport keeps you strong
 Sport exercise your body
 to keep you young
 Go the healthy song
 Go Go Go (1:19)

2. Інтерактивна вправа «Асоціативний куц».

– Now let's think of the people who take care of you. You have some stickers and markers on your desks. Use them to write who takes care of you.

– Діти, а тепер давайте з'ясуємо, хто ж піклується про ваше здоров'я? У вас на столі є білі смужки паперу і маркери, напишіть на кожному по одній особі, яка певним чином піклується про ваше здоров'я будь-де. Тільки пишемо ці слова англійською мовою. Яка команда згадає і назве більше таких слів?

Презентація виконаного завдання групами.
(Діти виходять до дошки і приклеюють промінчики з написаними словами (називають слово англійською і перекладають на українську).

– Поясніть, яким чином про ваше здоров'я піклується вчитель, вихователь, директор школи, лікар, кухар, прибиральниця, друзі, батьки? (Вони стежать за виконанням правил безпеки, проводять фізкультхвилинки, рухливі ігри, провітрюють класну кімнату, слідкують за тим, щоб ми гарно їли і т.п.).

Висновок: Всі ці люди щодня дбають про ваше здоров'я, але, у першу чергу, – це ваша родина.

– У всіх вас, діти, чудові родини. Ви відчуваєте вдома тепло, любов, піклування, тому й здорові.

– Поставте собі оцінку за це завдання на картках самооцінювання.

V. Узагальнення і закріплення знань, умінь, навичок.

I. Вибіркове завдання «Rainbow» food.

– So we have discussed who takes care of you, and how they do it. Now we are going to continue topic of taking care of ourselves. One of the biggest sector is devoted to food. Some families like healthy food, some families don't. Let's check if we know what healthy food is. Healthy food is considered to be in the colors of a rainbow. Now you have some pictures of food. Look at them and stick them to the correct color of a rainbow on the board. Make sure you can comment how this kind of food helps us to stay healthy

«Rainbow» food

Red: strawberry makes you young, tomato is good for our stomach, radish is good for our heart

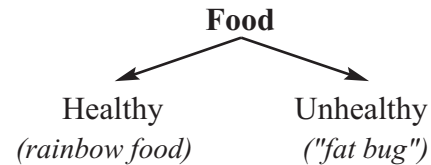
Orange: orange is good for our stomach, carrot is good for your eyes

Yellow: lemon gives you energy, banana makes you happy, pear is good for our heart

Green: cucumber is good for our stomach, pepper makes you strong, cabbage is good for our stomach,

Blue: plum is good for our blood system, grapes make you strong

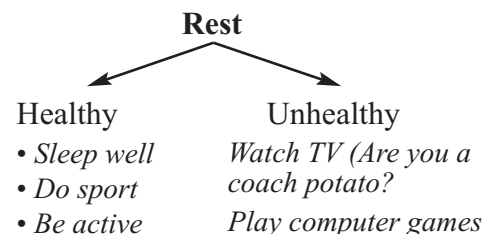
Purple: currant makes you strong.

– Thank you! You have done a great job. Now you see how bright the healthy food is. Hope it helps you when you make a menu for you family to keep eating healthy food. Now I would like you to think of the food we have to be careful with. I offer you to make a fat bug with the help of «fast food» stickers. You have some stickers (*the stickers are with the words like hamburgers, Cola, chips, crisps, sandwiches*) on your desks. If you think the card indicates fast food, come up to the blackboards and take part in the process of creating a «Fat Bug» which is a symbol of unhealthy food. Thank you!

– Now you see that you can choose what to eat. I hope your families eat healthy food. Please write down the food you eat in the section «Food» in your project sheets.

– I have a tricky question for you: «Do you know what a coach potato is?» (*the students discuss*). Let's guess! O.K. You are right! A coach potato is a person who enjoys watching TV. Such a person is not active and he is lazy. How do you spend your free time? Do you and your family do a lot of sport? Are you active? Let's complete one more table.

– Now put the marks for this task on your self-assessment worksheets

2. Робота в групах. Розв'язання проблемних ситуацій.

– А зараз допоможіть нам розібратися в проблемних ситуаціях (*Кожна група отримує певну ситуацію і пропонує після обговорення своє рішення*).

I гр. – Бабуся літнього вечора хотіла подивитися кінофільм по телевізору, а Назар – менший брат Сергія – вперто вимагав переключити на мультфільм. Як ви вчините на місці Сергія?

II гр. – Ваша однокласниця Оленка дуже часто хворіє, пропускає уроки. Що ви їй порадите, як допоможете?

III гр. – Ви прийшли додому і побачили, що ваш дідусь захворів. Ваші дії.

IV гр. – Ваш однокласник живе недалеко від школи. Але щодня він запізнюється на урок, тому

що чекає маршрутку, аби проїхати одну зупинку. Що ви йому порадите?

У гр. – Тобі подарували гроші. Ти давно хотів мати велосипед і планшет. Грошей вистачить тільки на щось одне. Що ти обереш, чому?

Презентація виконаних завдань групами. (*Діти виходять парами. Один читає завдання, другий – озвучує рішення проблеми*).

Поставте собі бали на картці самооцінювання за цю роботу.

3. Читальні пазли (робота в парах). Reading puzzles. Тестова перевірка прочитаного з використанням QR-кодів

– We are going to read a text, which I have cut into pieces. First, put the parts of the text together. Then read it carefully. After reading, we will do a multiplied choice task.

My family healthy lifestyle

My name is Max. My family is small. I have a mum, a dad and a brother.

We are active. My family likes sport. We enjoy swimming and playing football.

My family likes healthy food. Our favorite food is meat, soup and salad. I like apples and bananas a lot, but I don't like yoghurt.

I like my family.

1. Max's family is

a) active b) noisy c) clever

2. Max has

a) a sister b) a granny c) a brother

3. Max's family likes playing

a) baseball b) football c) tennis

4. Max doesn't like

a) yoghurt b) meat c) tea

Творче завдання про сім'ю із заповнюванням пропусків і вклеюванням потрібних картинок (*кожен виконує і в кінці вивішують на дошку і презентують*).

Healthy lifestyle habits in my family

My name is _____. My family is big / small. I have _____.

My family likes sport. We enjoy _____.

My family likes healthy / unhealthy food. We usually eat _____. Our favourite food is _____.

I like my family.

– Now put the marks for this task on your self-assessment worksheets

VI. Підсумок уроку. Рефлексія. Оцінювання учнів.

– Підіб'ємо підсумок. З'ясуємо, чи виконали ми завдання нашого уроку. Який у Вас настрій?

1. Вправа «Незакінчене речення»:

1) Сім'я забезпечує дитині (*любов, тепло, затишок*);

2) In the morning don't skip (*your breakfast*);

3) Українські народні традиції допомагають (*зберегти здоров'я*);

4) Healthy food is sometimes called (*the rainbow food*).

2. Виведення учнями оцінки за урок на картках. Підрахуйте загальну кількість балів, яку ви набрали. На перерві здасте щоденники разом з карткою самооцінювання, і ми з **І.М.** виставимо вам у щоденники ваші оцінки.

Якщо урок сподобався, намалюйте на картці внизу на смайликовій усмішці.

– Дякую, ми теж маємо гарний настрій, бо ви нам його подарували.

VII. Домашнє завдання.

– Домашнє завдання:

Основи здоров'я

1) Розповісти батькам про те, що дізналися на уроці.

2) Знайти в Інтернет ресурсах 2-3 прислів'я про цінність здоров'я і про родину.

3) Поцікавтеся, хто з рідних у вашому роді жив найдовше, мав міцне здоров'я.

Англійська мова

Finish completing your projects at home. Be ready to present them next class.

Працювали плідно, гарно

І урок пройшов не марно,

Впорались з завданням всі.

Ви сьогодні, молодці!

– Thank you for your hard work today. You have done a great job. We hope you enjoyed it and have learnt a lot! The lesson is over, goodbye!

– **Урок закінчено.** Всім дякуємо і бажаємо міцного здоров'я!

І.А. Марченко

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

*Творчість, майстерність, досконалість –
це, насамперед, наполеглива праця.*

В. О. Сухомлинський

У статті розглядаються умови управління інноваційною діяльністю у загальноосвітньому навчальному закладі, розкрито питання створення моделі управління інноваційною діяльністю в навчальному закладі.

Ключові слова: інноваційний процес, інноваційна діяльність, управління інноваційною діяльністю, інноваційний потенціал навчального закладу, модель управління інноваційною діяльністю.

В статье рассматриваются условия управления инновационной деятельностью в общеобразовательном учебном заведении, раскрыт вопрос создания модели управления инновационной деятельностью в общеобразовательном учебном заведении, представлено алгоритм управления инновационными процессами в школе.

Ключевые слова: инновационный процесс, инновационная деятельность, управление инновационной деятельностью, инновационный потенциал учебного заведения, модель управления инновационной деятельностью.

Постановка проблеми.

Тенденції демократизації суспільства та певний рівень свободи передбачають творчі пошуки вчителів і керівників закладів освіти на шляху до модернізації системи управління освітою. «Управління освітою, – зазначається у Національній стратегії розвитку освіти в Україні, – має здійснюватися на засадах інноваційних стратегій відповідно до принципів сталого розвитку, створення сучасних систем освітніх проектів та моніторингу...» [1]. Це, у свою чергу, вимагає нових підходів, пошуку нових форм та змісту педагогічної діяльності, що можливі при здійсненні якісно нової управлінської діяльності, яка ґрунтується на засадах педагогічної інноватики. Реалізація завдань інноваційного розвитку освіти забезпечується створенням спеціального механізму взаємодії інноваційних процесів з національними освітніми традиціями й освітніми тенденціями розвитку світової педагогічної теорії і практики, розробкою моделі управління інноваційною діяльністю педагогів у межах національного освітнього простору відповідно до мети та завдань реформування освітньої галузі в Україні.

Актуальність проблеми обумовлена тим, що нова якість освіти неможлива без творчого самовизначення, самовдосконалення, саморозвитку педагогів, їх професійної майстерності.

Інноваційність як здатність до оновлення, відкритість новому стала розглядатися педагогічною та іншими соціальними науками як провідна характеристика не тільки вчителя, а й управлінця.

Нові освітні стандарти, інтеграція у європейський та світовий освітній простір актуалізували проблему управління інноваційними процесами в загальноосвітніх навчальних закладах.

Мета статті полягає у розкритті умов ефективного управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема управління інноваційними процесами в загальноосвітньому навчальному закладі, підготовка педагогів до інноваційного пошуку є предметом наукового аналізу вітчизняних (В. Даниленко,

Н. Клокар, В. Олійник, В. Паламарчук, В. Пінчук та ін.) і зарубіжних учених останнього десятиліття (І. Загвязинський, М. Кларін, В. Лазарєв, М. Поташник, О. Хомеріки, Т. Шамова та ін.). В їхніх дослідженнях систематизується набутий досвід управління розвитком школи, що стало передумовою концентрації уваги на питаннях організації інноваційних процесів, технології управління ними, вироблення системи оцінювання педагогічних інновацій, матеріально-технічного забезпечення нововведень тощо. Зокрема, у працях з теорії і практики сучасної педагогіки, педагогічної творчості розкрито зміст основних понять педагогічної інноватики, закономірності розвитку інновацій, генезис інноваційних процесів, особливості функціонування і розвитку ЗНЗ у період реформування освіти (І. Богданова, В. Безпалько, Б. Гершунський, І. Дичківська, І. Зязюн, В. Кан-Калік, В. Паламарчук, М. Поташкін, І. Пригожин, К. Роджерс,

О. Савченко, В. Семиченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та ін.).

З позицій інноваційного менеджменту цю проблему детально розглядали Л. Даниленко та Н. Погрібна. Л.І. Даниленко відзначила, що «інноваційна діяльність ЗНЗ – це багатоаспектне поняття, яке розкривається сукупністю таких понять, як: діяльність з удосконалення чи оновлення освітньої теорії та практики шляхом застосування інновацій; процес суттєвої зміни результатів освітньої діяльності; вид інвестиційної діяльності. Її специфікою є реалізація творчих здібностей педагогів, спрямованих на розробку педагогічних інновацій у вигляді нових навчальних планів і програм, педагогічних технологій, підручників, посібників; упровадження їх у практику роботи школи; отримання відповідних інвестицій, розвиток інноваційної культури» [2].

«Інноваційний процес – це послідовність подій, під час яких інновація визріває від ідеї до конкретного продукту, технології, структури або послуги і поширюється в господарській практиці та суспільній діяльності», – зазначає І. Донцов [3].

Інноваційна діяльність в освіті виявляється передусім в оновленні та освоєнні нового змісту освіти, що пов'язано з освоєнням теорії і практики ринкової економіки, нових процесуальних умінь, розвитком здатностей оперувати інформацією та творчого вирішення проблем. Ці проблеми розв'язуються за допомогою створення інноваційних структур у системі загальної середньої освіти, пошуку потенційних інвесторів та збереження інтелектуального потенціалу педагогічних працівників. Інноваційний потенціал закладу освіти – це здатність створювати, сприймати та реалізовувати нововведення. На цій основі створюється **модель управління інноваційною діяльністю**, яка дає змогу реалізувати й вивчити практичну доцільність упровадження освітніх інновацій, що здійснюється у кілька етапів.

I етап (підготовка педагогічного колективу до нововведень) передбачає визначення актуальності нововведення (за рівнем його відповідності потребам школи, соціальному замовленню); результативності (оцінювання або на основі прогнозування, або на основі наявного досвіду); рівня розвитку потреб та інтересу різних груп педагогів щодо інновацій; методичної розробленості ідеї та умов, необхідних для її засвоєння.

Мета підготовчого етапу: підвищення рівня знань щодо нової проблеми членів творчої групи, члени якої надалі будуть виконувати функції консультантів педагогів в освоєнні нововведення. Творча група складає план роботи, вивчає потреби педагогів у нових знаннях, рівень їхньої компетентності з метою виявлення недоліків. На цьому етапі використовують педагогічний моніторинг.

II етап (визначення й постановка мети та завдань на основі аналізу наявної практики) – вивчається ефективність роботи над проблемою

в умовах ЗНЗ, рівень засвоєння вчителями нових теоретичних положень, вплив цього на вдосконалення практики навчання і виховання учнів.

На III етапі здійснюється планування процесу впровадження інноваційних технологій, тобто творча група розробляє алгоритм перетворення педагогічної ідеї в педагогічну технологію.

Активність інноваційних пошуків у освіті зумовила потребу виявлення шляхів регулювання інноваційними процесами. А управління цими процесами є однією зі складових загальної системи управління освітою і тому діє в межах спільних законів її розвитку. Управління інноваційними процесами в закладах загальної середньої освіти розглядається сучасними дослідниками як частина управлінської діяльності, в якій засобами планування, організації, керівництва й контролю процесів розробки і засвоєння новизни забезпечується цілеспрямованість та організованість діяльності колективу школи щодо нарощування її освітнього потенціалу, підвищення рівня його використання і, як наслідок, отримання якісно нових результатів освіти.

У сучасній практиці реалізуються різні підходи до управління інноваційною діяльністю. Виділяють підходи за суб'єктами управління, за орієнтацією на процес або на результат. Однак основою усіх підходів є забезпечення умов для інноваційної діяльності. Аналіз наукових джерел свідчить, що до таких умов належать: кадрові, організаційні, фінансові, інформаційні, технологічні ресурси; дотримання умов, необхідних для ефективного перебігу інноваційних процесів, сприятлива соціально-психологічна атмосфера, готовність вчителя до інноваційної діяльності, подолання опору змінам. Однак практика управління інноваційною діяльністю свідчить, що навіть найвищий за певних умов результат ще не є показником його ефективності. Суттєву роль в успішному управлінні нововведеннями відіграють ціль, засоби управлінського впливу, функціональний склад, організаційні структури, технології та підходи, які визначають характер планування нововведень, їх організацію, керівництво та контроль [4].

Управляти інноваційними процесами у закладах освіти, на думку Л.І. Даниленко, означає «здійснювати процес переведення соціально-педагогічної системи, такої як загальноосвітній навчальний заклад, у якісно новий стан, більш відкритий щодо попереднього, створюючи при цьому відповідні умови для постійної реалізації освітніх інновацій; надання конкурентоспроможних освітніх послуг, у тому числі комп'ютерних; здійснення оперативного оновлення управління ЗНЗ зумовлює модернізацію змістового наповнення управлінських інформаційних систем і створення інформаційно-освітнього середовища, що, в свою чергу, потребує наявності достатнього інформаційного потенціалу загальноосвітнього закладу, а також педагогічного колективу, який наділений інформаційною культурою та володіє інформаційними техно-

логіями навчально-виховного процесу й управлінської діяльності [3].

Кожен керівник ЗНЗ повинен володіти засадами педагогічної інноватики, це надає йому можливість підвищити не лише результативність власної управлінської діяльності, а й привести заклад освіти до більш якісного функціонування, спрямованого на стабільний розвиток. Значну роль у створеннях і впровадженнях інновацій відіграє саме особистість керівника закладу освіти та його готовність до здійснення інноваційної управлінської діяльності, а саме: сукупності специфічних управлінських принципів, функцій і технологій, в результаті яких забезпечується постійний розвиток закладу освіти та підвищується його конкурентоспроможність.

Метою інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ є визначення перспективних напрямків розвитку закладу освіти, накопичення необхідних ресурсів та його інноваційного потенціалу, розробка й впровадження нового змісту, форм і засобів освітнього процесу, створення умов для розвитку нового педагогічного мислення та забезпечення конкурентоспроможності ЗНЗ. Результатами її здійснення є перехід навчального закладу до якісно нового стану – постійного розвитку; набуття ним статусу інноваційного; здійснення експериментально-дослідницької діяльності системного характеру [5].

Ефективність реалізації нововведень значною мірою залежать від інноваційного потенціалу школи. Під інноваційним потенціалом школи розуміють здатність створювати, сприймати та реалізовувати нововведення. Здатність до реалізації конкретного нововведення, на думку В. Караковського, Л. Новікової, Н. Селіванової, О. Соколової та ін., виявляється в наявності матеріально-технічної, фінансової бази, особистісно-мотиваційної підтримки педагогічних ініціатив, особливостей навчального закладу як організаційної системи у створенні інноваційного середовища тощо.

Особистісно-мотиваційне забезпечення інноваційних процесів у закладі освіти передбачає наявність професійних можливостей педагогічного колективу, шкільної адміністрації та узгодженість інноваційного пошуку з освітніми інтересами учнів та їхніх батьків. Характерним для перших двох є наявність (чи відсутність) творчого спрямування у професійній діяльності адміністрації та вчителів школи. При цьому враховуються досвід авторитетних педагогів, існуючий досвід використання нововведень, доброзичлива психологічна атмосфера в колективі. Важливими є професійно-демографічні характеристики, співвідношення статей, загальнокультурна та професійна компетентність педагогів [6].

Російські вчені В. Караковський, Л. Новікова, Н. Селіванова, О. Соколова та інші наголошують, що особливе значення для ефективності інноваційних процесів має наявність інноваційного потенціалу адміністрації школи. Йдеться про те, що

керівник школи водночас із загальнопедагогічними інноваційними рисами повинен мати ще й відповідну інноваційну позицію. Вона складається з таких компонентів, як статус або визнання професійної компетентності (що сприяє внутрішньому впливу на реалізацію освітніх інновацій та формування зовнішнього іміджу в розвитку навчального закладу), захопленість своєю діяльністю, позитивне ставлення до нововведень і розуміння їх мети, упевненість у досягненні цілей [7].

Важливою умовою для ефективної реалізації освітніх інновацій є здатність навчального закладу до створення інноваційного середовища (Е. Роджерс, Н. Лапін, В. Сазонов та ін.). Середовище з високим інноваційним потенціалом – це, насамперед, високий культурний рівень батьків школярів, можливості залучення науковців-консультантів з інноваційної роботи, співпраця з ВНЗ (чи окремими кафедрами), дієва співпраця з позашкільними закладами та установами (палаці дитячої творчості, спортивні майданчики, басейни тощо), підприємствами навколо школи тощо. Необхідно зазначити, що відсутність інноваційного середовища не заперечує здійснення інноваційного пошуку в загальноосвітньому навчальному закладі. Натомість його становлення й розвиток виступають стимулюючим фактором упровадження освітніх нововведень.

Особливості школи як організаційної системи розглядаються через наявність мети її діяльності, структури, рівня комунікації. Якщо в загальній меті визначено основний напрям розвитку шкільної системи, її інноваційна мета виступає засобом розвитку шкільної системи, її окремих структурних компонентів чи має локальний характер. Практика свідчить, що організаційні структури в інноваційному потенціалі школи є мобільними, гнучкими, модульними. Це дає можливість формувати декілька підсистем, елементів інноваційного пошуку, здатних діяти в довільному режимі та бути незалежними в часі (форми колективного, різновікового навчання, організація клубів, художніх майстерень тощо) [8].

Серед основних складових інноваційного процесу – функції контролю та оцінювання, тобто система вивчення та перевірки ефективності впровадження нововведення. В інноваційному процесі використовують традиційні види контролю та оцінювання, а саме: початковий, поточний та кінцевий. Контроль та оцінювання результатів інноваційного пошуку відбуваються лише на основі розроблених критеріїв та показників, динаміка змін яких дає підстави для аналізу. Важливу роль у системі контролю та оцінювання має діяльність незалежної експертної групи. Їх ефективність підвищиться за умов урахування стратегічних перспектив реформування галузі, особливостей розвитку освіти регіону та її відповідності ідеям інноваційної програми; забезпечення достовірності, мобільності, надійності та гнучкості механізмів контролю та оцінювання; наявності двосторонньої

комунікації між суб'єктами інноваційної діяльності; упровадження інформаційно-управлінської системи контролю та оцінювання; використання методів стимулювання.

Узагальнення результатів інноваційного пошуку здійснюється на основі аналізу, мета якого – вироблення рекомендацій щодо вдосконалення управління інноваційними процесами з урахуванням реального стану впровадження нововведень, можливостей подальшого розвитку та отримання позитивної оцінки.

Мета управління закладом освіти – забезпечення його оптимального функціонування, переведення функціонування ЗНЗ на більш високий якісний рівень, тобто створення умов для його розвитку.

Головною передумовою розвитку закладу освіти є усвідомлення його необхідності, невідкладності керівником.

Основні принципи відбору інновацій: перспективність, інтенсифікація, динамічність, гнучкість, демократичність, гуманність, інтегративність, реалістичність, цілісність, керованість, економічність, актуальність.

Тому для впровадження інновації необхідно, по-перше, визначитись зі здатністю педагогів до творчої роботи взагалі, по-друге, довести необхідність змін та, по-третє, запропонувати досконалу моніторингову систему інноваційного процесу в ЗНЗ.

Діяльність інноваційного загальноосвітнього навчального закладу спрямована на реалізацію особистісно орієнтованого навчального процесу, індивідуалізацію та диференціацію навчання, упровадження педагогічних освітніх інновацій, за яких постійно вносяться якісно нові елементи з метою створення та використання інтелектуального продукту, реалізуються нові оригінальні ідеї у вигляді освітніх систем, програм, технологій, послуг тощо.

Районні методичні кабінети відділів освіти Петрівської, Олександрійської райдержадміністрацій працюють над реалізацією програм розвитку освіти в районах, РМК відділу освіти, молоді та спорту Долинської райдержадміністрації – районної цільової програми «Обдарованість».

Відповідно до визначених завдань організується робота методистів районних методичних кабінетів та закладів освіти. Науково-методичні проблеми, над якими працюють визначені районні методичні кабінети, передбачають підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників шляхом упровадження інноваційних форм роботи, педагогічних технологій, а саме:

– *«Реалізація запитів, професійних потреб педагогів, удосконалення їхнього практичного досвіду, технологічної та методичної підготовленості для поліпшення результативності роботи з обдарованими школярами»* (РМК відділу освіти Петрівської районної державної адміністрації);

– *«Запровадження інноваційних педагогічних технологій, удосконалення системи психолого-пе-*

дагогічного супроводу особистості в системі креативної освіти» (РМК відділу освіти Олександрійської районної державної адміністрації);

– *«Формування та розвиток інформаційного освітнього середовища навчальних закладів як умова професійного розвитку педагогів»* (РМК відділу освіти, молоді та спорту Долинської районної державної адміністрації).

Відповідно до визначених завдань районними методичними кабінетами створені власні моделі управління освітніми системами.

Структура методичної роботи *районного методичного кабінету відділу освіти Петрівської райдержадміністрації* забезпечує реалізацію вимог сьогодення, відповідає потребам педагогів, динамічно розвивається, є доцільною та ефективною, реалізується на основі діяльності 25 районних методичних об'єднань учителів-предметників, вихователів, класних керівників, 13 міжшкільних методичних об'єднань, 5 постійно діючих семінарів, 5 майстер-класів, 3 шкіл із підвищення педагогічної майстерності, шкіл комп'ютерної грамотності педагогічних працівників району, становлення молодого вчителя, шкільного бібліотекаря, віртуальних, творчих лабораторій, 7 творчих та 2 динамічних групи, консультантів із актуальних науково-методичних проблем, 30 семінарів-практикумів.

На реалізацію визначених завдань спрямована структура методичної роботи *РМК відділу освіти, молоді та спорту Долинської райдержадміністрації:* районних методичних об'єднань, постійно діючих семінарів управлінського та методичного менеджментів, навчальних практикумів, діяльності опорних шкіл та ДНЗ, творчих груп, консультаційних пунктів, майстер-класів. Формування професійної компетентності педагогічного працівника районний методичний кабінет намагається здійснювати на основі комплексу взаємопов'язаних організаційно-педагогічних, науково-методичних заходів, що передбачають як шкільний, так і районний рівень (семінари, тренінги, методичні об'єднання), так і заходи обласного, всеукраїнського рівнів (майстер-класи, творчі лабораторії, написання авторських програм, посібників).

З метою реалізації науково-методичної проблеми та вирішення основних цільових завдань діяльності *районного методичного кабінету відділу освіти Олександрійської райдержадміністрації* створена структура науково-методичної роботи з педагогічними кадрами, яка складається із 5 методичних формувань, а саме: 18 районних методичних об'єднань, 6 постійно діючих семінарів, 13 творчих груп, 7 творчих лабораторій, майстер-клас, авторська творча майстерня, 8 шкіл педагогічного досвіду, проблемного клубу вчителів. Ефективність роботи формувань забезпечується, передусім, правильним підходом до визначення мети, завдань, змісту, які дають можливість здійснювати успішну психологічну, педа-

гогічну, предметну, методичну підготовку педагогічних кадрів району.

Упровадження інноваційних форм діяльності сприяє підвищенню рівня викладання предметів, професійної компетентності педагогів, сформованості життєвих компетентностей та позитивного іміджу як випускників, так і навчальних закладів у цілому. Першими готовими до змін повинні бути керівники навчальних закладів. Тому структурою методичної роботи з педагогічними працівниками Петрівського району передбачено функціонування постійно діючих семінарів для директорів та заступників директорів із навчально-виховної роботи з проблем:

- «Розвиток управлінської компетентності керівника сучасної школи».
- «Упровадження «Інтернет-, веб- та медіа-освітніх технологій в управлінській діяльності керівника ЗНЗ».
- «Підвищення професійної компетентності заступника директора в умовах модернізації освіти».
- «Розвиток виховного простору регіону на основі громадянських та загальнолюдських цінностей».
- «Основи управлінської діяльності».

На заняттях постійно діючих семінарів розглянуті питання щодо вдосконалення роботи з управлінської та методичної діяльності, підвищення професійної компетентності керівників і педагогів навчальних закладів. Керівники шкіл опрацювали проблеми: «Стратегічне планування діяльності ЗНЗ», «Управління інноваційними процесами в ЗНЗ», «Формування готовності керівників навчальних закладів до здійснення моніторингу якості освітніх послуг».

З метою підвищення інформаційної компетентності керівників навчальних закладів діє постійно діючий семінар «Впровадження «Internet-, веб- та медіаосвітніх технологій в управлінську діяльність керівника».

Проведені практичні заняття:

- «Хмарні технології в управлінській діяльності», «Технологія веб-квест як інтерактивна форма роботи», «Сучасний підхід до проектування та планування роботи освітніх закладів».

Для вдосконалення професійної майстерності керівників ЗНЗ організовано роботу:

- майстер-класу Гнатюк Л.Г. «Інноваційні процеси в сучасній школі. Підвищення інформаційно-комунікаційної компетентності на основі акмеологічних технологій управління»,
- творчих лабораторій:

«Підвищення управлінської компетентності керівника школи в умовах створення Школи сприяння здоров'ю» (керівник Позивай О.А.);

«Розвиток та реалізація творчості вчителя в рамках внутрішньошкільної методичної роботи» (керівник Пустовойтенко Р.М.);

«Моніторинг у роботі заступника директора» (керівник Позорела Т.М.);

- школи управлінської майстерності:

«Методичні аспекти забезпечення якісної освіти в умовах упровадження нового Державного стандарту» (керівник Огір Т.Ю.).

Усі методичні заходи, що проводяться у районі, спрямовані на підвищення професійної компетентності вчителя, озброєння його новими знаннями, методами, технологіями, що дозволяють перебудувати навчально-виховний процес відповідно до нових вимог і підходів.

Практикуються різноманітні форми роботи: круглі столи, дискусії, творчі зустрічі, звіти, методичні діалоги, педагогічні портрети, панорами методичних знахідок, майстер-класи, тренінги, заочні школи, творчі групи, віртуальні лабораторії, інтернет-семінари, науково-практичні інтернет-конференції, презентації тощо.

Висновки. Ефективна організація нововведень у школі залежить від розвитку її інноваційного потенціалу, професійної компетентності педагогічного колективу до роботи в умовах пошуку, створенні науково-методичної та матеріально-технічної підтримки інноваційних змін. Інноваційні процеси є рушійною силою їх соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку. Інноваційна управлінська діяльність – це сукупність специфічних управлінських принципів, функцій та технологій, в результаті застосування яких забезпечується постійний розвиток ЗНЗ та підвищується його конкурентоспроможність й інноваційність, застосовується особистісно зорієнтований підхід до управління, який забезпечує розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки // [Електронний ресурс]. – ministry@mon.gov.ua.
2. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: [моногр.] / Л.І. Даниленко. – К.: Міленіум, 2004. – 358 с.
3. Донцов І.А. Інновації в соціальної сфері / І.А. Донцов. – М., 2001. – 246 с.
4. Андрюханова В.М. Сучасні підходи щодо вирішення проблеми підготовки вчителя до інноваційної діяльності / В.М. Андрюханова // Управління школою. – 2004. – № 34. – С. 7.
5. Погрібна Н. Управляти школою по-новому / Нелля Погрібна. – К.: Шк. світ, 2009. – 112 с.
6. Михайлова Л.І., Турчина С.Г. Інноваційний менеджмент: навч. посібник / Л.І. Михайлова, С.Г. Турчина. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.
7. Мармаза О.І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом. / О.І. Мармаза – Х.: Видав. гр. «Основа», 2004. – 240 с.
8. Попова О.В. Інновації в сучасній педагогічній теорії та практиці / О.В. Попова // Педагогіка та психологія: Зб. наук. праць – Х.: Держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 1999. – Вип. 9. – С. 10-15.

С.В. Щербина

ШКОЛА УЧИТЕЛЕМ СТОІТЬ... УРОК З ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ

(за творами В.О. Сухомлинського)

Тема. «Школа вчителем стоїть...»
(І. Франко).

Твори В. Сухомлинського про шкільне життя: «Які ж ви щасливі!», «Я хочу сказати своє слово», «Горбатенька дівчинка», «Як Павлик списав у Зіни задачу», «Кінь утік», «Найкраща лінійка», «Пробачте, діти», «Палець у чорнилі».

Мета: продовжити знайомство з творами письменників-земляків; учити орієнтуватися у структурі тексту; формувати вміння визначати головну думку твору; давати характеристику головних дійових осіб, порівнювати вчинки і поведінку персонажів; розвивати зв'язне мовлення; виховувати віру у свої сили; за допомогою мовленево-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти вихованню любові та поваги до вчителів, до Созонівського НВК.

Соціокультурна лінія. Життєвий шлях В.О. Сухомлинського – одного з реформаторів освіти на Кіровоградщині та його послідовника С.Г. Максютіна – директора Созонівської школи у 1945-1978 рр.

Тип уроку: урок літератури рідного краю.

Обладнання: портрет С.Г. Максютіна, книга «І день, і рік, і все життя...»; гімн школи, медіапроектор; портрет В. Сухомлинського, виставка книг автора; картки із завданнями, тексти, ілюстрації до творів.

Перебіг уроку

Епіграфи:

Усі ми тільки учні й вчителі. Іван Драч

У школі учаться жити. В.О. Сухомлинський

I. Організаційний момент.

Відомий український поет Іван Драч, пояснюючи неперервність знань, людського досвіду в суспільстві, сказав: «Усі ми тільки учні й вчителі». Сьогодні, діти, ви перебуваєте ще в статусі учнів, долаючи вершини шкільних знань, але пізніше, через десяток років, кожен із вас, обравши фах до душі, ставши спеціалістом, навчатиме інших. Сподіваюся, що вдячність до школи збережеться у ваших душах, адже тут, як стверджує наш відомий педагог-земляк В.О. Сухомлинський, «...учаться жити» (звернення до епіграфа уроку – слів В.О. Сухомлинського «У школі учаться жити».)

І коли лунатимуть слова шкільного гімну:

*Школо, Созонівська школо!
Серця наші лунуть до тебе.*

Душі дитячі зігріла,

Навчила нас вірити в себе, –

ви співатимете їх, пригадуючи світле приміщення рідної альма-матер, про яке одна з випускниць написала так:

*В білих вікнах грають бризки сонця,
Квітне перламутрова краса,
А горіхи – школи охоронці –
Кронами гойдають небеса.*

(На медіапроекторі демонструється слайд – фото Созонівського НВК.)

II. Мотивація навчальної діяльності.

Наша школа – справді окраса селища. Не називаю імені, але думаю, що ви здогадаєтеся, хто причетний до побудови цього приміщення.

...Звичайний сільський хлопчина, вольовий, енергійний і допитливий, осяяний нестримним потягом до знань, став учителем, далі протягом 35-ти років очолював школу, котра здобула наймення «Школа радості».

Хто це? (учні називають.)

(На медіапроекторі демонструється слайд – фото С.Г. Максютіна)

У листопаді 2014 року педагогічна громадськість області відзначала 100-річчя від дня народження С.Г. Максютіна, палкого соратника та послідовника В.О. Сухомлинського. А у вересні

2018 уся світова педагогічна спільнота відзначить 100-ту річницю від дня народження Добротворця, вчителя-реформатора освіти на Кіровоградщині (та і в цілому світі!) – Василя Олександровича Сухомлинського. Наш сьогоднішній урок – данина світлій пам'яті видатної особистості нашого краю, чия подвижницька діяльність вписана яскравою сторінкою в його історію.

– Пригадайте, що ви знаєте про Василя Сухомлинського. Чим особлива його творчість?

– Сьогодні ми ознайомимося з тими творами В. Сухомлинського, в яких він розповідає про випадки зі шкільного життя, коли у начебто звичайних ситуаціях розкриваються невідомі досі риси характеру дітей.

III. Ознайомлення учнів із темою, метою і завданнями уроку.

Ми продовжуємо вивчати літературу рідного краю (*На медіапроекторі демонструється слайд – мета уроку*).

IV. Активізація знань учнів.

Бесіда.

На сьогоднішній урок ви отримали завдання:

1 група: запитати у своїх батьків, чи пам'ятають вони той день, коли вперше пішли до школи? Якою вона видалася? Як вони почувалися? Які відчуття переживали?

2 група: пригадати власні враження про перший день перебування у школі.

(*Виступи окремих дітей*).

Проблемне запитання: Чи можете ви сказати, що в цей день ви почувалися щасливими? У чому полягало ваше щастя?

Учитель. Мудреці завжди вважали, що найщасливішими серед людей є діти. Як ви думаєте чому?

V. Засвоєння нового матеріалу. Опрацювання творів В.О.Сухомлинського про шкільне життя.

1. Робота із заголовком оповідання В.О. Сухомлинського «Які ж ви щасливі!».

Передбачення:

– Про що, на вашу думку, буде йти мова в оповіданні з такою назвою?

2. Читання та обговорення оповідання «Які ж ви щасливі!» В.О. Сухомлинського

Які ж ви щасливі!

Сьогодні до школи вперше прийшли малюки. Завтра їм починати навчання, а сьогодні їх привели матері, щоб познайомитися з учителем.

Матері пішли додому. Діти залишилися з учителем на зеленій галявині, під високою липою.

Старий учитель Іван Пилипович сьогодні зустрічає десяте покоління своїх вихованців. Доведе цих малюків до четвертого класу, і сповниться сорок років його роботи в школі.

Ласкаві, привітні очі дивляться в чорні, сірі, сині, блакитні очі своїх вихованців.

Діти усміхаються.

– Діти, ви бачили, як задовго до світанку сходять ранкова зоря? – запитав Іван Пилипович, і його ласкава усмішка викликала в малюків таку ж теплу усмішку.

– Ні, не бачили, – відповіли діти.

– А не бачили ви, як соловейко п'є росу?

– Ні, не бачили...

– А як джміль чистить крильця перед тим, як злетіти з квітки, в якій він спав уночі?

– Ні, не бачили...

– Які ж ви щасливі, діти... – сказав Іван Пилипович. – Щасливі, бо вам є що бачити. Щасливі, бо ви побачите багато прекрасного. Я поведу вас на берег ставка, і ви побачите, як сходить ранкова зоря. Ми сядемо в кущах, затамуємо подих і побачимо, як соловейко, прокинувшись, п'є краплину роси. Прийдемо до сходу сонця до великої гарбузової квітки й застукнемо там ледачого джмеля, що, переночувавши в квітці, прокинувся й чистить крильця. Підемо напровесні до нагрітого сонцем стовбура й побачимо, як сонечко з-під кори виглядає й здивовано дивиться на сніг: що ж це воно таке – жарко вже спати в ліжку, а надворі сніги лежать...

Ви щасливі, діти, бо все це побачите...

* * *

Запитання:

– Які тасмниці пообіцяв учитель відкрити дітям в оповіданні «Які ж ви щасливі!»?

– Чому він сказав, що вони щасливі?

– У чому автор оповідання вбачає щастя?

– Який закон щастя можна сформулювати за цим оповіданням?

3. Робота із таблицею «Закони щастя».

– Щастя не залежить від того, хто ви і що ви маєте.

– Щастя неможливо виграти, знайти або отримати в подарунок.

– Щастя – це коли тебе розуміють.

– Насправді щасливий той, хто вміє задовольнитися невеликим.

– Людина – творець власного щастя.

– Щастя неможливе в самотності (*читання та пояснення висловів*).

4. Робота із заголовком оповідання В.О. Сухомлинського «Я хочу сказати своє слово».

Передбачення:

– Перш, ніж ми почнемо читати оповідання, послухайте запитання, на яке потім відповідати-мете.

– Про яке слово йде мова у назві оповідання?

– Чи часто ви маєте можливість і бажання сказати «своє» слово?

5. Читання тексту учнями.

Я хочу сказати своє слово

Катерина Іванівна повела своїх маленьких першокласників у поле. Був тихий осінній ранок.

Високо в небі летів ключ перелітних птахів. Вони тихо курликали, і від цього в степу було сумно.

Учителька сказала дітям:

– Сьогодні ми будемо вчитися розповідати про осіннє небо. Хай кожен з вас добере для цього в рідній мові красиві і точні слова.

Діти притихли. Вони дивились в небо і думали. Через хвилину всі заговорили: «Небо синє... Небо голубе... Небо чисте...» І все. Діти знову і знову повторювали одні й ті самі слова: синє, голубе, чисте.

Збоку стояла маленька Валя.

– А ти, Валю, що хочеш сказати? – запитала Катерина Іванівна.

– Я хочу сказати своє слово.

– Яке ж твоє слово про небо?

– Небо ласкаве... – тихо сказала дівчинка й усміхнулась.

Діти притихли. Вони враз побачили в небі те, чого не бачили досі: «Небо сумне... Небо тривожне... Небо зажурене... Небо холодне...»

А небо грало, трепетало, дихало, як жива істота. І діти дивилися в його сумні сині-сині осінні очі.

* * *

Бесіда.

– Яким був ранок?

– Кого побачили в небі діти?

– Що сказала вчителька учням?

– Які слова діти підібрали про небо?

– Яким побачила небо Валя?

– Яким побачили небо діти після Валиних слів?

– З ким автор порівнює небо?

Вибіркове читання.

– Знайдіть і прочитайте те місце, де говориться, які слова спочатку підібрали діти.

– А тепер прочитайте те місце, де говориться, яким побачили небо діти після Валиних слів.

– Так хто ж підібрав найвлучніше слово?

Майстерня юних художників (розгляд і коментар ілюстрацій дітей до цього твору).

– Які б ілюстрації ви створили до цього оповідання?

– Чи вміємо ми побачити навколишню красу?

– Що таке краса?

Групування.

Створення асоціативного куща до слова краса.

Асоціативна схема

Краса – привабливість – досконалість – ідеал.

Словникова робота.

Краса – 1. Властивість, якість гарного, прекрасного.

2. Оздоба, прикраса когось, чого-небудь; слава.

3. Гарна і приваблива зовнішність; врода.

Робота в групах.

– У чому ви вбачаєте красу? (Діти створюють власні проекти).

– Часто можна почути такий вислів: «Краса врятує світ». Яким чином вона може його врятувати?

– Чи завжди краса зовнішня відповідає внутрішньому світові людини?

– Як можна про це дізнатися?

Учитель. Спробуємо дати відповідь на останнє запитання, прочитавши наступне оповідання В.О. Сухомлинського, яке називається «Горбатенька дівчинка».

6. Опрацювання твору В.О. Сухомлинського «Горбатенька дівчинка».

Робота над назвою твору.

Передбачення:

– Прочитайте ще раз назву оповідання.

– Як ви думаєте, про кого буде йти мова? (Відповіді дітей).

– Чи можна із назви твору дізнатися, як автор ставиться до дівчинки?

(Діти продовжують речення за даним початком:

Я вважаю...

Я думаю...

На мою думку...)

Учитель. А якщо я вам запропоную декілька слів, чи буде вам легше висловити свої припущення щодо змісту оповідання?

– У вас на столі є синій аркуш. Прочитайте записані там слова.

Клас, учні, незнайома, цікавість, всміхалися, Оля, приїхала, парта, учитель.

(Діти складають свої розповіді).

– Яка у вас вийшла чудова розповідь! А зараз ви маєте змогу переконатися, чи правильно зрозуміли зміст твору за його назвою. Крім того, поміркуйте, прослухавши цей твір, над таким проблемним запитанням: **Який екзамен витримав клас?**

7. Читання оповідання вчителем із передбаченням, зупинками (метод прогнозованого читання).

Горбатенька дівчинка

Клас розв'язував задачу. Учні схилилися над зошитами. Коли це у двері хтось тихо постукав.

– Відчини двері й подивись, хто там стукає, – мовив учитель.

Чорноокий хлопчик, що сидів за першою партою, живенько відчинив двері. До класу зайшов директор школи з маленькою дівчинкою. Тридцять п'ять пар очей впилися у незнайому дівчинку.

Вона була горбата.

I зупинка

- Кого привів у клас директор?
- Чому всі діти звернули увагу на дівчинку?
- Що б ви зробили у такому випадку?
- Як ви думаєте, що трапилося далі?

Учитель затамував подих і повернувся до класу. Він подивився у вічі пустотливих школярів і мовчки благав: хай не побачить дівчинка у ваших очах ні подиву, ні насмішки.

У їхніх очах була тільки цікавість. Вони дивились на дівчинку й лагідно всміхалися.

II зупинка

- Чого боявся вчитель?
- Як сприйняли діти дівчинку?
- Як би ви вчинили в такому випадку?
- Як ви думаєте, що трапилося далі?

Учитель полегшено перевів дух.

– Цю дівчинку звать Оля, – сказав директор. – Вона приїхала до нас іздалеку. Хто поступиться їй місцем на першій парті? Бачите, яка вона маленька?

Усі шість хлопчиків і дівчаток, що сиділи за першими партами, піднесли руки:

– Я...

Учитель тепер був спокійний: клас витримав іспит.

Який іспит витримав клас?

– Як ви вважаєте, чи правильно вчинили діти?

Словникова робота.

– Діти, в тексті вам зустрілися слова. Чи можете ви пояснити їх значення?

Гра «Доберіть близькі за значенням слова».

(З'єднайте «павутинкою» близькі за значенням слова. У кожного учня картка з словами).

(На екрані висвітлюється правильна відповідь)

Аналіз змісту за допомогою вибіркового читання.

(Прочитати те місце твору, де розповідається...)

1. Чим займалися учні в класі?
2. Хто в цей час зайшов до класу і чому учні «впились» поглядом у незнайомку?
3. Як учитель дивився на своїх учнів?
4. Поясніть вираз «затамував подих».
5. Про що учитель «благав» мовчки?

6. Як учні зустріли дівчинку?

7. Чому учитель «полегшено» перевів дух?

8. З яким проханням звернувся директор до дітей?

9. Прочитайте, як діти відгукнулися на це прохання?

10. А як би ви по-іншому назвали оповідання? («Новенька», «Іспит на людяність»).

З'єднайте лініями, до кого відносяться подані слова і словосполучення.

<i>Схилились над зошитами</i>	<i>директор</i>
<i>Мовив</i>	
<i>Зайшов</i>	
<i>Тридцять п'ять пар очей впилися</i>	<i>вчитель</i>
<i>Була горбатенька</i>	
<i>Затамував подих</i>	<i>учні</i>
<i>Лагідно всміхалися</i>	
<i>Полегшено перевів дух</i>	
<i>Витримав іспит</i>	<i>дівчинка</i>
<i>Був тепер спокійний</i>	

Читання деформованих прислів'їв.

Робота в парах.

– Зараз ви попрацюєте в парах. У вас на парті є папірець рожевого кольору. Пропоную вам прочитати деформовані прислів'я.

дяЛюність родожча аз все.
еН сясмій з ихал людськоог, щоб обіт не лобу такого.

Людяність дорожча за все.

Не смійся з лиха людського, щоб тобі не було такого.

– Як ви розумієте дані прислів'я? А – інші?

Не одяг прикрашає людину, а добрі діла.

Людина красна не словами, а добрими ділами.

За добро добром платять.

Учитель. Хочу вам ще сказати слова В.О. Сухомлинського: «Ти живеш серед людей. Не забувай, що кожен твій вчинок, кожне твоє бажання відбивається на людях, які тебе оточують. Знай, що є межа між тим, що тобі хочеться, і тим що можна. Перевіряй свої вчинки... Роби все так, щоб людям, які тебе оточують, було добре». Гарний девіз для життя? Згодні зі мною? Адже добра людина – завжди красива.

8. Робота над оповіданням В.О. Сухомлинського «Як Павлик списав у Зіни задачу».

Гра «Передбачення».

– Прочитайте назву оповідання. Чи можете ви передбачити, про кого у ньому йдеться?

– Чому могла трапитися така ситуація, що Павлик списав задачу?

Словникова робота.

– Під час читання в тексті зустрінуться незнайомі слова. Прочитайте їх тлумачення.

Зарано – рано

стурбований – схвилюваний

похнюпив – схилив

п'ять – найвища оцінка (у тексті).

9. Читання оповідання вчителем (або учнем).

Як Павлик списав у Зіни задачу

Павлик був стурбований. Дома він сидів над задачею й не міг розв'язати. Тож до школи Павлик прийшов зарано, щоб у когось її списати. Бо працювати сам не любив.

Ось прийшла Зіна. Вона добре вміла розв'язувати задачі. Павлик й питає:

– На скільки питань задача?

– На троє, – відповідає Зіна. – А хіба ти не розв'язав?

– Не вийшла... Дай списати...

– Ой, Павлику, чого ж ти сам не хочеш працювати? – питає Зіна.

Але таки дала йому свій зошит.

Павлик став списувати. Одна дія, друга, ось уже третя, а в третій дії він помітив у Зіни помилку. Там, де треба було написати 23, вона написала 32.

У своєму зошиті Павлик написав правильно, а Зіні не сказав, що в неї помилка.

Учителька зібрала зошити, щоб перевірити. Наступного дня їх і принесла.

– У Павлика «п'ять», – сказала вчителька. – Молодець, Павлику, добре попрацював над задачею. А в тебе, Зіно, – «чотири». Помилку зробила...

Зіна поблідла. Вона глянула на Павлика. Павлик почервонів і похнюпив голову.

Бесіда.

– Де відбулися описані події?

– Чому Павлик списав задачу у Зіни?

– Скільки дійових осіб у творі? Назвіть головних і другорядних персонажів.

Аналіз змісту твору.

– Чому Павлик прийшов до школи стурбований?

– Чому Павлик не розв'язав домашньої задачі?

– З яким проханням хлопчик звернувся до Зіни?

– Що він помітив у зошиті дівчинки?

– Чи сказав він про помилку Зіні? Поміркуйте, чому він так вчинив.

– Які оцінки отримали діти за домашнє завдання? Прочитайте, як Зіна і Павлик відреагували на них.

– Які риси характеру Павлика виявилися у його вчинку?

– Як далі можуть скластися стосунки Зіни й Павлика?

– Чи знайома вам ситуація, описана в оповіданні?

– Чи доводилося вам потрапляти у подібну ситуацію? Як вона розв'язувалася?

Читання оповідання за особами.

– З якою інтонацією слід читати слова Петрика? (*Схвильовано*).

– А Зіни? (*З осудом, повчально*).

Робота з ілюстрацією до оповідання.

– Розгляньте малюнок до твору. Знайдіть і зачитайте уривок твору, який зобразив художник.

Характеристика дійових осіб.

– А тепер визначимо, які риси характеру притаманні головним героям.

(*Хлопчики характеризують Павлика, дівчатка – Зіну*)

Павлик	Зіна
• Лінь	працьовитість
• несамостійність	вихованість
• непорядність	порядність
• невдячність	довірливість
• нечесність	взаємодопомога

– Тож, що схвалює, а що засуджує автор?

– Що треба цінувати?

Висновок.

Технологія «Займи позицію».

Кожна людина має право на особисту думку. З цього оповідання склалися висновки:

• Зіна і Павлик можуть бути друзями.

• Зіна і Павлик не можуть бути друзями.

– Оберіть свою позицію.

Метод «Прес».

– Я вважаю, що Зіна і Павлик не будуть друзями (*будуть друзями*).

Оскільки...

Отже...

Висновок. Якщо хочеш по-справжньому дружити, то зроби людині приємне. Наскільки ви добре знаєте, що таке справжня дружба, допоможе зрозуміти наступне завдання.

Поширити речення, додаючи щоразу одне слово.

Друг допоможе.

Справжній друг допоможе.

Мій справжній друг допоможе.

Мій справжній друг завжди допоможе.
Мій справжній друг завжди допоможе і порадить (і т.д.).

Метод «Навчаючи – учусь». Броунівський рух.

Скласти прислів'я із частин, записаних на дошці.

*Людина без друзів...розіб'єш – не склеїш.
Птах сильний крильми, ...як дерево без коріння.
Дружба як скло, ... а людина – друзями.
Друга шукай...а колючку впустив.
Справжній друг... а знайдеш – тримай.
Здається, і друг, ... довіку тобі добра бажатиме.*

* * *

– Якою темою можна об'єднати ці прислів'я?

– Як ви розумієте вислів «справжній друг»?

Створення асоціативного куца до слова «дружба».

11. Опрацювання твору В.О. Сухомлинського «Кінь утік».

Робота над назвою твору.

Передбачення:

– Чому кінь міг утекти, як на вашу думку?

12. Робота над оповіданням В. Сухомлинського «Кінь утік».

Метод керованого читання з передбаченням.

Читання вчителем 1 і 2 абзаців, діти слідкують. За командою відривають очі від тексту.

Кінь утік

Це було в четвертому класі. Всі схилюлись над зошитами. Учитель дав задачі для самостійного розв'язування, і діти уважно працювали. Віталік сидів на останній парті. Він уже закінчував розв'язувати задачу, як раптом на парту впала записка.

«Це знову, мабуть, від Петрика, – подумав Віталік. – Знову просить ковзани. Що ж я йому весь час даватиму свої ковзани?»

– Уявіть себе письменниками. Спробуйте продовжити оповідання.

Продовження читання тексту вчителем.

– Іване Петровичу, – сказав Віталік, – мені хтось записку кинув... Хіба ж можна на уроці записки писати?

– Записки на уроці писати не можна, – сказав

Іван Петрович. – Але якщо вже тобі хтось написав, то розповісти про неї вчителю – недобре, Віталіку. Записка – це ж таємниця, яка мусить бути відома тільки тобі і твоєму товаришеві. А ти розголошуєш цю таємницю. Візьми записку, заховай, на перерві прочитаєш...

Віталік почервонів. Тепер він зрозумів, що вчинив негарно.

– Чиї думки збіглися з авторськими?

Читання тексту до кінця.

У класі запанувала тиша. Дехто з хлопців час від часу підводив голову, дивився на Віталіка, і в тих поглядах хлопчик бачив подив і обурення.

Віталік розгорнув записку і прочитав: «Віталіку, – писав Петрик, – я намалював вогнегривого коня. Якщо хочеш, дам тобі».

На перерві Віталік підійшов до Петрика.

– Давай коня, – сказав Віталік.

– Утік кінь... – тихо відповів Петрик.

* * *

– Чому в класі запанувала тиша? Чи насправді кінь утік?

Осмислення прочитаного. Бесіда з учнями.

– Чи зазначено в тексті напряму, що Петрик і Віталік товаришували?

– Знайдіть речення, де є слово вчинив, зачитайте.

– Як це, на вашу думку, «негарно вчинив»?

– Діти, а чи можна сказати напевно, кого з хлопців підтримав клас? Кого засудив?

Гра «Кримінал».

– Чи засуджуєте ви вчинок Віталіка? З'ясувати нам допоможуть 2 капелюхи: світлий – захист, темний – осуд.

(Діти кладуть фішки у відповідний капелюх).

– Зачитайте слова Івана Петровича. Чи можна їх вважати повчальними?

Висновок.

– Чи можна за оповіданням визначити, хто вчинив правильно?

Робота за ілюстрацією.

– Спробуйте розпізнати на малюнку дійових осіб. Хто з них Віталік, а хто Петрик?

– Чому Петрик заховав малюнок із коником за спину?

– Чому Віталік простяг руку?

– Подивіться на обличчя дітей на задньому плані. Що можете сказати про їх ставлення до ситуації, що склалася?

Виразне читання епізоду, що відповідає малюнку.

Робота в парах. Читання діалогу в особах.

– Що значить «кінь утік»?

– Як ви думаєте, чи будуть надалі стосунки хлопців добрими?

– У взаєминах Петрика і Віталіка склалася незвичайна ситуація. Вони ніби і не сварились, але Петрик образився на Віталіка.

– Невже вони ніколи не стануть друзями? Даваймо допоможемо хлопцям.

– Як би ви замінили слова: «Давай коня»? Про що мав сказати під час перерви Віталік?

Робота в парах. Озвучення оновленого діалогу.

Технологія «Интерв'ю».

– Уявіть, що до Віталіка і Петрика приїхав ко-респондент. Він поставив такі запитання:

1 кореспондент – Петрику:

– Як тебе звуть?

– В якому класі навчаєшся?

– Як звати твого вчителя?

– Для чого ти написав записку Віталіку під час уроку?

– Як би ти вчинив зараз?

2 кореспондент – Віталіку:

– Як тебе звуть?

– В якому класі ти навчаєшся?

– Як звати твого вчителя?

– Для чого ти розповів учителеві про записку Петрика?

Колективне творче завдання.

Технологія «Сенкан».

1. Тема (іменник) – □ – дружба.

2. Опис (2 прикметники) – □ □ – ... ,

3. Дія (3 дієслова) – □ □ □ – ... , ... ,

4. Відношення (фраза з 4 слів) – □ □ □ □ .

4. Перефразування суті – □ .

Визначення головної думки твору.

– Чого вчить нас оповідання В. Сухомлинського?

– Кому може стати порадою вислів (на плакаті): «Роби не те, що хочеться, а те, що треба»?

Міркування «Друг – це той, хто...».

Аудіювання (перевірка розуміння фактичного і морально-етичного смислу прочитаного):

Тест.

1. Петрик і Віталік були:

а) першокласниками; б) третьокласниками; в) четверокласниками.

2. На парту до Віталіка впала:

а) ручка; б) закладка; в) записка.

3. Віталік розповів про записку:

а) учителеві; б) товаришеві; в) батькам.

4. Віталік сказав про записку вчителю, бо

а) вболівав за дисципліну на уроці; б) пожалів для Петрика ковзанів, в) не хотів відволікатися від розв'язання задач.

5. Що зробив учитель:

а) забрав записку і прочитав; б) не помітив, як Петрик кинув записку; в) порадив записку заховати і прочитати на перерві.

6. Як відреагували на вчинок Віталіка одно-класники

а) здивувались і обурились; б) схвалили вчинок Віталіка; в) посварилися з Віталіком.

7. На перерві Віталік підійшов до Петрика і сказав:

а) «Вибач»; б) «Давай коня»; в) «Не пиши мені більше записок».

8. Петрик відповів:

а) «Коня немає»; б) «Кінь утік»; в) «Утік кінь».

Перевірка з «експертом» (Учень – за бажанням, або на розсуд вчителя).

Дискусія «Моя точка зору».

Запитання для обговорення:

– Як ви вважаєте, чи правильно зробив Віталік, що розповів учителеві про записку? Справжній друг може так вчинити?

– На вашу думку, правильну пораду дав учитель Віталіку?

– Чи до кінця Віталік зрозумів свою провину? Він підійшов до Петрика і попросив малюнок коня, а повинен був що зробити?

– Як ви зрозуміли відповідь Петрика «Утік кінь»?

– Що зникло – кінь чи дружба хлопчиків?

«Капелюх запитань» (робота в групах: скласти і записати на маленькому аркуші по два запитання за змістом прочитаного; усі записки складають у капелюх, перемішують і роздають іншим групам; групи відповідають на отримані питання. Також учитель сам може заздалегідь заготувати папірці з запитаннями).

Наприклад:

– Хто кинув записку? Кому?

– Чому Віталік розповів про записку?

– Як учитель оцінив вчинок Віталіка?

– Що він порадив Віталіку?

– Як учні оцінили вчинок Віталіка?

– Чи зрозумів Віталік свій вчинок? Доведіть свою думку.

– Що означає відповідь: «Кінь утік...»?

– Які почуття у вас виникли після читання цього оповідання?

– Від чого застерігає цей випадок?

– Чи був Віталік справжнім другом? Доведіть свою відповідь.

«Звернення до автора».

– Якби Василь Сухомлинський зараз стояв перед вами, що б ви йому сказали після того, як прочитали його твір «Кінь утік...»?

«Хвилинка роздумів».

– Який урок ви для себе взяли з цього оповідання?

– Заплющте очі і поміркуйте, чи можете ви самі назвати себе «справжнім другом»?

– Чи не завинили ви перед своїм другом?

– Може, в когось із вас є привід попросити у свого найкращого друга пробачення?

12. Робота над текстом твору В.О. Сухомлинського «Найкраща лінійка».

Слово вчителя.

– А тепер про успіх. Що таке успіх?

– Як досягти успіху? Спробуємо відповісти на ці запитання, прочитавши твір «Найкраща лінійка».

Словникова робота.

Звернемося до словників і прочитаємо значення слів.

Майстерня – приміщення або клас, де проводять уроки трудового навчання.

Кострубата – шорстка.

Самостійне читання з наступним тестуванням.

Найкраща лінійка

Микола й Роман сидять за однією партою. У Миколи за письмові роботи завжди найкращі оцінки, а в Романа – погані.

Ось і сьогодні роздала вчителька зошити з тим диктантом, що вчора писали. У Миколи найвища оцінка, а в Романа ніякої, бо забагато помилок. Написала вчителька: «Треба краще працювати».

Засумував Роман.

Після уроку мови пішли діти в майстерню. Там був урок ручної праці. Кожному учневі вчитель дав дощечку й загадав зробити лінійку.

Микола й Роман працювали поруч. У Миколи вийшла лінійка крива, кострубата. А в Романа – рівна, гладенька, гарна.

Учитель сказав:

– У Романа лінійка найкраща. Йому ставлю найвищу оцінку. А тобі, Миколо, ніякої не можу поставити. Треба краще працювати.

Засумував Микола.

Закінчився урок. Роман просить учителя:

– Дайте мені ту лінійку, що я зробив.

– Бери, – дозволив учитель.

Роман взяв лінійку, приніс її в клас і поклав на парту, поруч із зошитом, у якому за диктант немає ніякої оцінки.

* * *

Тести.

1. Цей твір є...

а) казкою; б) оповіданням.

2. Микола й Роман були...

а) однокласниками; б) сусідами.

3. За письмові роботи найкращі оцінки у...

а) Романа; б) Миколи.

4. Після уроку мови діти пішли...

а) у майстерню; б) додому.

5. Найкраща лінійка вийшла у...

а) Миколи; б) Романа.

6. Для чого Роман взяв свою лінійку до класу?

а) йому було шкода залишати її в майстерні;

б) хотів показати, що і він може зробити щось найкраще.

Самоперевірка.

Відповіді: 1) б; 2) а; 3) б; 4) а; 5) а; 6) б.

Аналіз змісту з елементами вибіркового читання.

– Які уроки згадує автор у творі?

– Що учні робили на кожному з них?

– Яку оцінку отримав Роман за диктант?

– Який настрій мали хлопці на уроці рідної мови?

– Прочитайте, які лінійки вийшли у кожного з хлопців на уроці праці.

– Як учитель оцінив їхні роботи?

– Як змінився настрій у Миколи і Романа?

– Які здібності виявили Микола і Роман?

Розвиток мовлення.

– Продовжте це оповідання ще кількома реченнями. (*Наприклад, про те, як хлопці допомогли один одному підвищити свої оцінки з того предмета, який викликав у них певні труднощі*).

– Дайте корисні поради:

I в. – Роману;

II в. – Миколі.

Висновок. Отже, ніколи не треба втрачати віри у свої сили. Необхідно завжди вірити в успіх.

– Щоб ви завжди були впевнені в собі, я пропоную вам іти сходинками успіху.

13. Опрацювання оповідання В.О. Сухомлинського «Пробачте, діти...»

Передбачення:

– Про що, на вашу думку, буде йти мова у творі з такою назвою?

– Чи часто вам доводилося просити пробачення? У кого? За що?

– Як ви думаєте, хто в цьому творі просить пробачення у дітей?

– Чи можлива взагалі така ситуація?

14. Читання вчителем оповідання В.О. Сухомлинського «Пробачте, діти...»

Пробачте, діти...

Був холодний ранок. Зривалися сніжинки. З півночі віяв холодний, пронизливий вітер.

Ми прийшли до школи на світанку. В класі було тепло. Ми роззулися й гріли ноги біля грубки.

Задзвенів дзвоник. Ми сіли на місця. Проїшла хвилина, друга. Вчителя не було. Ми послали Ніну – вона в класі старостою: піди в учительську, дізнайся, чому немає вчителя.

Через хвилину Ніна повернулася і сказала:

– Іван Петрович захворів. Директор школи сказав, щоб ми йшли додому.

– Ура! – закричали ми всі, невимовно раді. – Ура!.. Уроків не буде!.. Вчитель захворів.

Раптом відкрилися двері, й до класу ввійшов Іван Петрович. Запорошений снігом, втомлений. Ми завмерли від несподіванки. Сіли, нахиливши голови.

Іван Петрович підійшов до столу.

– Пробачте, діти, – тихо сказав він. – Занедужав я трохи, та все ж вирішив іти до школи. Запізнився трохи...

Він роздягся тут же, в класі. Сів за стіл, подивився на нас. А нам соромно було підвести очі...

* * *

Словникова робота.

Грубка – плита, якою обігрівали оселю.

Сповістила – повідомила.

Обговорення прочитаного.

- Чому учням було соромно підвести очі?
- Що сталося з учителем?
- Якою була реакція школярів?
- Як потрібно поводитися у такому випадку?
- Чому вчитель прийшов до школи хворим?
- Від чого дітям стало соромно?
- Як би ви повели себе в такій ситуації?
- Поясніть значення слів та висловів: співчуття, повага, культура поведінки?
- У чому виявляється культура поведінки в школі?

15. Опрацювання твору В.О. Сухомлинського «Палець у чорнилі».

Передбачення:

- Скажіть, будь ласка, чому може забруднитися палець чорнилом?
- Якщо таке сталося, що треба зробити?

16. Читання вчителем оповідання В.О. Сухомлинського «Палець у чорнилі».

Палець у чорнилі

Це сталося у другому класі. На перерві хтось, пустуючи, мазнув чорнилом стінку біля дверей. На стінці лишився слід від пальця.

Задзвенів дзвінок. До класу заходить учителька. Вона побачила той слід на стінці й питає:

– Хто вимазав стінку чорнилом? Усі мовчать.

На першій парті сидів Мишко. В нього палець був у чорнилі.

– Це ти? – питає вчителька.

– Ні, не я, – відповідає Мишко.

– Як тобі не соромно! – гнівається учителька.

– Нашкодив, ще й не признаєшся.

Мишко стоїть, похиливши голову. Він жде, коли Петро, що сидить за останньою партою, встане й скаже:

– Це я мазнув стінку.

Але Петро мовчить, заховавши під партою руку. Невже він не знає, що так чинити підло?

* * *

Запитання:

- Дайте оцінку вчинкам Петра, Мишка.
- Поміркуйте, в якому реченні автор висловлює своє ставлення до вчинків Петра, Мишка.
- Поясніть, що таке почуття господаря?
- Які моральні якості включає це поняття? У чому це виявляється?
- Чи доводилося вам бачити прояви безгосподарності й марнотратства? Наведіть приклади.
- Поміркуйте, яких збитків завдають державі такі дії і вчинки? Як ви їх оцінюєте?
- Чи проявляєте ви турботу про шкільне майно? Як ви організуєте цю роботу? Стисло розкажіть про це.
- Зробіть вибір: яким кожному з вас бути? Обґрунтуйте свій вибір.

VI. Підсумки уроку.

Учитель. Щасливий той, кому Бог подарував Учителя. Саме Учителя з великої літери, який одного разу увійде в твоє життя і в твоє серце, щоб залишитися в ньому на всі подальші роки допомагати, підтримувати, радіти і сумувати разом із тобою, надихати на кращі вчинки.

Хай слово «вчитель» буде завжди

Святим на всій оцій землі.

Нехай до нього, як до правди,

Ідуть дорослі і малі.

У народі кажуть: «Письменник живе у своїх книгах, художник – у картинах, скульптор – у створених ним скульптурах, а вчитель – у думках і справах своїх учнів».

Знання і вміння дарувати дітям,

Нести сердечне світло доброти –

Найдивовижніше покликання на світі,

Й прекраснішої долі не знайти.

Чим ще насамперед найважливіша місія вчителя? Тим, що, визначившись раз і назавжди сам із власним покликанням, – дарувати знання іншим, кожен наставник допомагає учням знайти свою дорогу в життя, свою долю.

– Що ви можете сказати про свою школу?

Відповіді дітей.

1-й учень: Сосонівська школа відома на Кіровоградщині як школа радості, мудрості, гуманності та працелюбства.

Упродовж багатьох років вона є опорною школою Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти з питань творчого впровадження ідей В.О. Сухомлинського, розбудови національної школи, розвитку творчих здібностей учнів.

2-й учень: Великий внесок в її становлення зробив заслужений учитель України Сергій Григорович Максютін, який очолював школу протягом 1945-1978 років. Він був другом і соратником В.О. Сухомлинського, послідовником його педагогічних ідей, багато з яких знайшли втілення у нашій школі.

У 1978 році досвід роботи нашого навчального закладу з організації роботи груп продовженого дня та позашкільної освіти було схвалено колегією Міністерства освіти України.

3-й учень: Кращі традиції, закладені в 60-70-х роках, зберігаються і примножуються сьогодні. У 2005 році школа відзначила 100-літній ювілей. Гордістю школи є її випускники, серед них 35 золотих медалістів та 26 срібних. Учні, що навчаються нині, мають можливість розвивати свої творчі здібності в об'єднаннях за інтересами, у драмстудії «Ровесник», у спортивних секціях тощо. Школа радості і сьогодні живе повноцінним життям, плекаючи майбутніх громадян України.

Підсумкове слово вчителя. Хочу зачитати вам

рядки з випускного твору учениці нашої школи Наталки Саладей:

«Моя школа... Що можна сказати про неї? Мабуть, головне: дуже люблю. За що? За те, що рідна, духовно близька, щира. Мені тут спокійно. Це острів мудрості, добра, любові, поваги, відвертості. Вчителі та учні? Старші та молодші товариші, яким є за що поважати один одного, цінувати. Конкретніше? Будь ласка, команда вчителів та команда учнів – це КВК, походи, драмстудія «Ровесник», спортивні змагання, спільні свята та багато-багато іншого. І кожен має право на власну думку, може погодитися чи ні з учителем, розповісти те, що вважає за потрібне, порадитися.

Хочу зберегти у серці частинку школи, взяти з собою у доросле життя її сміливість та відвагу, любов і добро, виправдати надії та сподівання своїх учителів».

* * *

Не всі з вас оберуть професію вчителя, але вдячність до рідної альма-матер буде у ваших душах.

І я думаю, що ви погодитесь із такою дуже важливою думкою В.О.Сухомлинського (*зачитується останній абзац статті «Слово до учнів»*):

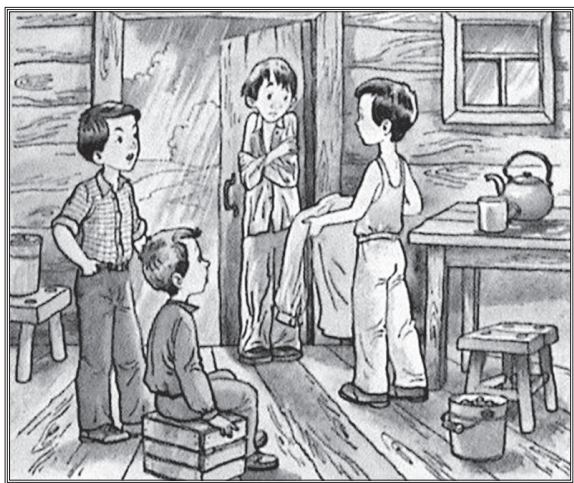
«...Нехай збережеться у вашій душі трепетне, шанобливе почуття, коли ви згадаєте про шкільний дзвоник і парту, про підручник і сувору тишу в класі, щоб, ставши дорослим, і проходячи повз школу, ви скинули шапку, щоб шкільні роки згадували з щемливим почуттям любові і вдячності».

(*Запис на дощці: «Ставши дорослим і проходячи повз школу, зніми шапку, бо тут тебе навчили жити»*).

VII. Домашнє завдання.

Написати твір «У школі учаться жити».

Ілюстрації до казок В.О.Сухомлинського

«Добрі слова і добре діло»

«Усмішка»

«Оленчин горобчик»

«Сергійкова квітка»

«Як же це все було без мене»

О.М. Новіцька

«ЛЮБИ СВІЙ КРАЙ, МОЯ ДИТИНО, БО ТИ З'ЯВИВСЯ ТУТ НА СВІТ...»

Тема. Легенди та перекази Кіровоградщини.

Мета. Ознайомити дітей з легендами та переказами рідного краю, розвивати навички дослідницької роботи, усного мовлення, виразного читання, виховувати любов до рідної землі, народу та його фольклору.

Тип уроку: урок-дослідження.

Обладнання: виставка літератури: Смоленчук М.К. «Із степів полинових»: фольклорні записи», Бокій Н.М., Брайченко О.Д., Куценко Л.В. «До джерел історичного краю», літературна карта Кіровоградщини.

Епіграф:

*Пам'ятаймо про минуле завжди,
тримаймося правди нашої і
здобудемо правду.*

Глар Хоругин

Перебіг уроку

I. Мотиваційний етап

1. *Хвилина позитивного настрою.*
2. *Слово вчителя.*

Кіровоградщина – це рідний край, близький і дорогий кожному, хто хоч раз побачив безмежне привілля степу, вдихнув чистого й п'яного повітря на луках, почув сюрчання коника в лагідному надвечір'ї...

Вітри героїчної історії проносилися над нашою землею і назавжди залишилися в степових могилах німими свідками.

Легенди і перекази стали неоціненним матеріалом у дослідженні історії нашого краю, живим свідком нелегкої і звитяжної долі українців, енциклопедією народного життя.

II. Актуалізація суб'єктивного досвіду та опорних знань

Усна народна творчість – фольклор (народна мудрість).

Окремі жанрові групи у фольклорній творчості становлять легенди та перекази.

Теорія літератури (повторення).

Легенда – це фантастичне оповідання про історичне минуле, чудесну пригоду, яке сприйма-

ється як достовірне. Фантастика і вимисел легенди – саме ті чинники, за допомогою яких неясне стає зрозумілим, а недосяжне – досяжним.

Переказ – достовірне оповідь про минуле. Перекази, як і легенди, покликані зберегти в народній пам'яті й передати майбутнім поколінням знання про історичне минуле народу.

Між собою легенди і перекази дуже схожі.

III. Цілевизначення та планування

1. *Повідомлення теми та мети уроку*
2. *Робота з епіграфом*
3. *Колективне планування роботи*

Словник.

Велесова книга – збірник молитов, оповідань про слов'янську історію, написаних давньоукраїнською мовою.

IV. Опрацювання навчального матеріалу

1. Слово вчителя. Сьогодні ми з вами здійснимо подорож у минуле.

Готуючись до уроку, ви мали завдання розпитати у своїх рідних, близьких про той край, звідки ви родом, про походження назв сіл, хуторів, лісів, озер, річок.

Розпочну розповідь я. Край наш відносно молодий. Масове заселення колишнього Дикого Поля бере початок із середини XVIII століття. Поява перших поселень на території Кіровоградщини пов'язана із Запорозькою Січчю. Тому ще в XVII столітті почали з'являтися запорозькі зимівники і хутори козаків, що, залишивши службу, поселялися в нашій місцевості.

При підготовці до уроку я використовувала фольклорні записи нашого земляка Миколи Кузьмовича Смоленчука – «Із степів полинових».

Послухайте переказ, який має назву «Біла Єлизавета». У ньому мова йде про те, що на місці нашого краю були голі степи, гуляв вітер і козацтво. Від Єлизавета за дві години верхової їзди турецький кордон проходив. Утікали сюди, на Великий Луг, і від панів, і від гетьманів. А коли турка одігнали, цариця почала ці землі своїм князям і генералам роздарювати. Цілі села тоді мандрували і

з Київщини, і з Полтавщини. Тисячами їх гнали, зірвавши з насиджених місць, «од дідівських могил»...

А ще цікавою є легенда про про Бобринець. Це містечко розташоване за 50 кілометрів від Кропивницького. Можливо, у когось там є родичі? Чому ж місто Бобринцем називається? Через бобрів? Хто його знає. Навряд через бобрів... Одні кажуть, що бобри, інші, – що козак Бобрік поселився, кузню тримав. А скоріше всього, що від князів Бобринських – земля їхня там була. Тепер послушаємо вас. Я також допомагатиму.

Пошукова робота учнів.

Учень. Я читав легенди, пов'язані з нашою непередбачуваною і своєрідною річкою Інгул.

У селі Сасівці Компаніївського району існує багато легенд про скарби, зариті як по його околицях, так і на південь від села біля шляху на Інгул. Жителі кажуть, що ці скарби опущено в криницю, зовсім близько від Інгулу. Ніхто тих скарбів не знайшов. Хто знає, яку таємницю оберігає річка?

Не менш фантастичною є легенда про село Лозуватку цього ж району. На крутому березі Інгулу знаходиться глибокий яр, порослий терном, дерезою, іншими кущами. Із нього починається вхід у печеру, розмірів якої ніхто не знає. Але печера кишить зміями. Так сивий Інгул оберігає скарби історії.

Учень. Поблизу Тернової Балки, де мешкають наші родичі, колись був колодязь, у який нібито був опущений скарб. Його до цього часу шукають...

Слово учителя. Дуже цікаво. Готуючись до уроку, я прочитала статтю «Такий загадковий Інгул» в газеті «Кіровоградська правда» від 11.12.2007 року, яку написав наш краєзнавець Юрій Матівос. Він розповідає, що про річку нашу перші письмові згадки знаходимо ще в записах візантійського імператора та історика IX століття Костянтина Порфірородного. Він називає річку Хінгулус.

Інгул – річка непередбачувана і своєрідна. Не дивно, що про неї складено багато легенд. Цікаво, що в статті дослідника Матівоса згадуються і Сасівка, і Лозуватка, і Тернова Балка. Мабуть, це не випадково.

Учениця. А я помітила таку закономірність: нікому Інгул не відкриває свої таємниці. Очевидно, ця річка – справді своєрідна.

Учень. Мені дідусь розповів, що на території Кіровоградщини є Чорний ліс. Про нього також складено багато легенд. Ось одна з них.

Кажуть, що в Чорному лісі є велике озеро. У ньому нібито заховано турецькі чи козацькі скарби. Озеро, за легендою, пов'язане підземною річкою з Чорним морем. Турки все награвоване залишали в озері, а через деякий час зустрічали на витоці в Чорне море. Частина багатства осідала на дні озера та річки. Озеро зберігає таємницю багатьох скарбів.

Слово учителя. Є також легенда про «Озеро під Верещацькими хуторами».

Колись ординці, тікаючи від козаків, укинули в озеро казну литовську. Понині рвуться бусурмани до озера. Просили, кажуть, навіть польського короля, щоб разом витягти казну і поділити навіл. Також кажуть, що те озеро має два дна. Затопи човен – вирине в Чорному морі.

Учень. Мені рідні розповіли легенду про походження річок і балок.

Колись на Землі жив Змій. Багато він пожер людей, бо дужчого від нього на світі не було. У той час жили Дем'ян і Кузьма – Божі ковалі. Задумали вони Змія зі світу згубити. Одного разу Змій поткнувся до них, а вони – в кузню... Заперли залізні двері. Змій і каже: «Кузьмо, Дем'яне, Божі ковалі, відчиніть, бо проковтну вас із кузнею!»

Ті відповідають:

– Коли ти силу маєш, то полижи двері. Ми тоді сядемо на язик – і ковтай.

Змій лиже, а ковалі гріють і гріють залізо та кують кліщі. Пролизав Змій двері, висунув язик, а Кузьма й Дем'ян кліщами за того язика вхопили й молотами почали гатити... Уморили Змія, запрягли в плуг, що на дванадцять пар волів і давай орати.

Скільки Змій не просив – не давали йому ні пити, ні їсти.

– Буде з тебе, – кажуть Божі ковалі, – і того жиру, що вихав на людях.

– Ну, – каже Змій, – коли так, то перед страшним судом освічу я своїм жиром увесь світ!

Чи довго ще орали, чи ні, дійшли вже до моря. Змій – у море, – і випив усе море. Від того й лопнув. Кузьма та Дем'ян узяти та й закопали Змія під горою. Бог його знає, коли це на світі було. Але через деякий час полився гас із тієї гори. Але люди вважали цей гас нечистим, тому боялися ним світити...

Кузьма й Дем'ян поки не заморили Змія, орали глибоко – потекли ріки, а як заморилися, орали мілко – і стали балки. Так і взялися по селах річки й балки.

Словникова робота.

Віл – найстаріша приручена тварина, самець великої рогатої худоби у віці старший двох років. Використовується як м'ясна й робоча тварина.

Гас – горюча рідина, продукт перегонки нафти.

Учень. Походження могил і долин.

Бабуся каже, що про могили й долини існує своя легенда. Давно, Бог його знає й коли, жив на світі богатир, і була в нього сестра. Той богатир щодня їздив на полювання, а сестра залишалася вдома й варила обідати.

От сестра покохала Змія, який був надзвичайно дужим. Але проти богатиря нікого у світі дужчого не було. Задумала сестра звести брата зі світу.

Одного разу приїхав той додому, а сестра підсіла до нього й питає:

– Скажи, братику, є хто проти тебе дужчий?

– Нема, – каже брат.
 – А якби зв'язати руки дротом?
 – Розірву й дріт!
 – Що ж є таке, щоб ти не розірвав?
 – Усе порву, але є одне – шовк, шовком якби зав'язав товсто, тоді б, хто його знає...

– Ну добре, брате. Дістану шовку – спробуєш сили?

– Добре, сестро, дістань.

На другий день дістала вона шовку, а Змія заховала під підлогою.

Тут приїхав богатир.

– Нумо, брате, пробувати силу, поки голодний!

– Нумо!

Сів богатир на лаві, а сестра давай його в'язати, давай обкручувати руки. Мотає та й мотає. Намотала вже так товсто, що руками не обійме!

– Ну, братику, пробуй!

– Добре, зараз побачу.

Смикнув богатир – не рветься.

Сестра тоді:

– Вилазь, Змію, скоріше!

Тільки той показав голову, а богатир як нап'явся, так той шовк зі шкірою й зліз із рук. Тоді махнув він раз, удруге, втретє шаблею, – усі голови в Змію позлітали.

– Отака ти, – каже, – в мене вірна сестра?!

Узяв тоді її за коси, прив'язав дикому коневі до хвоста й пустив...

Де вдариться вона головою, – там могила, де вдариться спиною, – там долина. Оббіг той кінч півсвіту. Кажуть, що з того з'явилися могили й долини.

Слово учителя. У книзі Миколи Смоленчука «Із степів полинових» я також прочитала легенду про турецьку могилу. Кажуть, що в цій могилі схована шапка знаного турка. Чорний ліс ще ніхто не захоплював. Лише якийсь ординський паша хитрощами зумів проникнути в нього. А коли втікав од козаків, то загубив свою дорогу шапку. Її закопали там, щоб більше ніколи чужинська нога на нашу землю не ступала. А зверху могилу насипали.

Учень. Цікавими є легенди про рослини.

Усім відома квіточка із рожево-бузковим суцвіттям під назвою материнка. Я розповім про неї легенду, яку чула від своєї матері. Жили на світі хлопчик і дівчинка. Життя їх було веселим, безтурботним, бо зігрівала їх любов і ласка рідної матусі. Але несподівано спіткало родину велике горе: занедужала й злягла мати. Більше вона не піднялася – померла. Так діти стали сиротами. Щоденно вони стали ходити на могилу, плакати, благати матір встати й повернутися до них, бо важко живеться сиротам.

Одного разу, побиваючись за матусею, побачили діти на могилі ніжну й запашну квітку... Повірили вони, що то матуся з'явилася до них в образі квітки, й назвали її материнкою.

Учень. Я знаю легенду про незабудку, яку розповідала мені прабабуся.

Давно це було. На українську землю постійно зазіхали люті вороги, руйнуючи села, убиваючи старих і малих, забираючи молодь у полон...

В однієї матері була вродлива донька. Схопили її яничари, маючи намір подарувати своєму володареві. «Не забудьте!» – крикнула дівчина, звертаючись до земляків.. Не скорилася ворогам горда українка... У лісі наклала на себе руки. А на місці цієї страшної події з'явилася навесні ніжно-блакитна квітка, яку люди в пам'ять про мужню дівчину назвали незабудкою.

Словникова робота.

Яничар (у султанській Туреччині) – солдат регулярної піхоти, створеної в XIV столітті з військовополонених, а також християн, обернених у мусульманство.

Учень. Коли готувався до уроку, бабуся принесла мені «вирізку» з газети «Подніпров'я» Онуфріївської районної ради. Там опубліковано легенду, яка мене дуже вразила. Мабуть, бабуся не просто так її зберігала. Каже: «Запала» в душу!»

Хочу й вас познайомити з нею.

Знак долі

Наближався серпень. Сонце вже не виснажувало землю спекою, а легенько погладжувало теплыми променями втомлену природу. Вечір приносив разом із прохолодою пахощі полів, що змішувалися в парку з ароматом різноманітних заморських квітів.

Граф Михайло Михайлович разом зі своєю коханою, але ще не визнаною його батьком нареченою Оленою, прогулювалися парком. Вечір був напрочуд гарним: лагідне сонце переливалося в зелені дерев, грало на поверхні річки.

Пройшовши ряд ажурних містків пара вийшла до Селянського ставу. На його березі було насипано білий пісок, а гарні, відшліфовані камені були складені в одному місці так, що по них можна було пройти метрів три в напрямку до середини ставу.

Закохані із задоволенням спостерігали за рибами, що грайливо пропливали у воді, пускаючи на поверхню дрібні бульбашки. Олена присіла, зачерпнула в руку теплої води й не помітила, як із пальця, легенько, зачепившись за камінь, спала каблучка, нещодавно подарована їй Михайлом Михайловичем. Аж коли почала витирати на березі руки хустиною, побачила, що загубила такий дорогий для неї подарунок.

Хоч і заспокоював граф свою кохану, але й сам здригнувся від думки: «Невже не бути їм разом?»

А в кінці серпня якось уночі налетів на село вітер і приніс із собою зливу. Негода біла у вікна цілу ніч, а на ранок утихомирилася.

Води з неба вилилось стільки, що річка Сухий Омельничок вийшла з берегів, улилася в Селянський став і прорвала дамбу, яка відокремлювала його від річки. Розхвильована зливою вода несла не тільки траву, листя, але й величезних сомів і шук.

На ранок усі побачили, що луки, які впритул підходили до селянських городів, перетворилися на озеро, де аж кишіла риба. Люди кинулися ловити її.

Один із чоловіків приніс додому щуку метрів зо два завдовжки. Коли її розрізали – усередині щось заблищало. То була каблучка. Селяни зрозуміли, що вона належить комусь із графського дому, тому й понесли до покоїв. Радості Михайла Михайловича не було меж. Повірив, що тепер вони з коханою будуть разом назавжди. Йому здалося, що це – веління долі: вона благословила їх союз.

Слово вчителя. Ми з'ясували, що близькими до легенд є перекази. Але від легенд вони відрізняються достовірністю, відсутністю фантастики та гіперболізації дій та образів.

Як відбулася пошукова робота в цьому напрямку?

Учень. Готуючись до уроку, я знайшов переказ про містечко Торговицю поблизу Новоархангельська. Його історія сягає в давнину. Ще в XII столітті, коли над Бугом виник сам град Торговиця, укріплений валами й добре оснащений військами та зброєю. Назва містечка походить від географічного розташування, адже через нього здійснювалися торговельні зв'язки.

Торговиця дуже постраждала, коли пронесли її краєм татаро-монгольські завойовники із Золотої Орди. Славиться вона іменем кошового Запорозької Січі Івана Сірка, який довгий час служив у Торговицькому полку.

Я зрозумів, що певна частина території нашої області має давню історію.

Учень. Багато сіл мають назви, пов'язані з іменами козаків. І це не випадково. Кажуть, що в наших краях зародилося українське козацтво.

У другій половині XV – на початку XVI століття у верхоріччі Південного Бугу, на Синюсі, Росі та інших річках з'явилося багато слобід і хуторів. Це вже пізніше в XVI столітті виникла Запорозька Січ. А витоки її були на нашій землі!

Словникова робота.

Слобода – село, поселення, жителі якого тимчасово звільнилися від феодалних повинностей.

Учень. Хочу розповісти про мальовниче село Деріївка, що на Онуфріївщині. Існує цікавий переказ про походження назви села. Ще на початку XVII століття якийсь козак Дерій одружився й вирішив завести власне господарство. А де ж оселитися? Їхав Дерій з дружиною день, другий, а на третій дружина каже: «Ти поглянь, як гарно тут! Не поїду далі нікуди. Так заселився козак на березі Дніпра. Із того часу бере свій початок село, назване іменем засновника.

Учень. А ось що розповідає народний переказ про назву селища Куцеволівка.

Одним із перших поселенців тут був козак Куц, який утік від пана на вільні землі. А характер мав крутий, зате справедливий. Розросталося

село... Обрали люди Куца своїм старшиною. Село було гарним, тому люди мали бажання будувати там хати. А оселитися в селі можна було тільки з дозволу Куца. Говорили: «На те Куца воля». Тому й назва – Куцеволівка.

Учень. Я знаю народний переказ про заснування села Злинка (родом із нього наші знайомі). Цариця Єлизавета заснувала село, куди відправляла злих і непокірних людей – звідси і назва села.

Підсумкове слово вчителя. Діти, ваша пошукова робота виявилася надзвичайно плідною. Гарно попрацювали. Дійсно, різноманітна та приваблива земля Кіровоградщини... Вийдеш у поле, задивишся на лани або на степи наші, заслухаєшся в шум, який безперестанку над ними несеться, і здається, що земля про своє минуле з тобою розмовляє, що вона тебе, як мати сина, навчити хоче: як ти маєш її шанувати й любити, як маєш про неї дбати.

Легенди й перекази – свідки історії, зразки історичної пам'яті народу. Їх зберегли для нас літописи, береже й берегтиме народна пам'ять. Адже «Велесова книга» стверджує: «Старі часи – то наше благо. Дістанемо від них твердості і кріпості...»

Завдання для роботи в парах.

«Творча хвилинка».

• Чому, на вашу думку, ми сьогодні вели мову про легенди та перекази рідного краю?

• Що свідчить про мудрість і мужність нашого народу?

• Чому богатирів у легендах народ наділяв здатністю творити дива?

• Чому поселення називали іменами їх засновників?

• Що пов'язує легенду та переказ, адже вони завжди крокують разом?

V. Рефлексивно-оцінювальний етап

1. Рівень досягнення запланованих цілей.

Приємно «Мікрофон».

Сьогодні на уроці я дізнався (дізналася)...

2. Само – та взаємооцінювання.

VI. Домашнє завдання

1. Продовжте пошукову роботу за темою «Легенди та перекази рідного краю»: походження назв районів нашого міста, населених пунктів області.

2. Напишіть творчу роботу на одну із запропонованих тем: «Повертаймось до рідного дому, повертаймо до нього своє»; «Поучімось старому, зануримо душі в нього, бо то є наше...»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Смоленчук М.К. «Із степів полинових»: фольклорні записи, с.12-14, с.100-105.
2. Бокій Н.М., Брайченко О.Д., Куценко Л.В. «До джерел історичного краю». Навчальний посібник, Кіровоград, 1994. – С. 138-159.
3. Матівос Ю.М. «Такий загадковий Інгул», «Кіровоградська правда», 11.12.2007. – С.5.
4. Газета «Подніпров'я». Стаття «Знак долі», липень, 2007.
5. Крилаті вислови Велесової книги. Підготовлено за книгою «Ілар Хоругин. Влескнига» (переклад, примітки та коментарі Сергія Піддубного).

С.М. Давиденко

ПАМ'ЯТКИ КУЛЬТУРИ РІДНОГО КРАЮ

Мета: систематизувати знання учнів із культури рідного краю, набуті на уроках з інших предметів; доповнити й поглибити їх; розкрити значення культурних пам'яток архітектури для формування гармонійної особистості; формувати свідоме ставлення до проблеми охорони і збереження пам'яток рідного краю для прийдешніх поколінь; стимулювати стійкий інтерес до пізнання культурної спадщини рідного краю; виховувати любов до рідної культури.

Тип уроку: захист учнівських проектів.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності (сугестія)

Слова учителя. Тема нашого уроку дуже хвилює мене, тому за ніч народилися такі рядки (*Звучить сумна музика*)

Самотня і забута (новела-есе)

Вечоріє...

Тихенькими кроками у місто підкрадається ніч. Вона поволі заколисує все навколо. Один за одним гаснуть вікна будинків. Із сусіднього двору все сильніше доноситься п'яно-солодкий запах матіоли. У вечоровій тиші лише стара, столітня липа поскрипує своїм гіллям, бурмочучи щось собі під носа...

На небі спалахує перша яскрава зірочка. Потім ще одна...ще...

Все навколо в спокої та мирі поволі затихає. Свої обійми розкриває старий сивий сон. Вона любила ніч. Ось свою літню серенаду доспівав невгамовний цвіркун і лишилися лише Вона і тиша. А ще – спогади.

А їх так багато на її життєвому шляху.

Хоч... не хоч..., а сто двадцять сьомий минає навесні... Що лише бачено-перебачено за ці роки. Є що згадати... Яка ж гарна вона була молодюю. Красива. А часи були важкі. Бідно, холодно, голодно було...

Буремні часи. Війна... Спочатку перша світова, потім – громадянська. Скільки болю гіркоти, самотності та смерті в єдиному слові. Час висушив

сльози, а її чарівна краса продовжувала милувати око.

І знову горючими сльозами окропила її свята земля... Страшний 33-й... Без епідемії, без стихійного лиха почали вмирати люди, що були хліборобами з діда-прадіда. Як пекло їй в грудях, коли Вона бачила пухлих від голоду діточок, оченята яких благали про крайчик хліба. Як стогнала у відчай, коли повз проїздила підвода з

тими, хто не дочекався ранкового промінчика сонця. Голод відступив. В серця прийшла весна.

Але знову біда... Страшний гуркіт гармат, танків, оглушливі вибухи, що розривали її тендітну душу на шмаття... Все чіткішим і тужливішим стає плач матерів і вдів, все більше дітей лишалися сиротами... Вона й сьогодні бачить очі юної дівчиньки, яку силоміць женуть до Німеччини.

Після Перемоги, у далеких 50-х, її, скривджену й пошматовану, врятували небайдужі. Подарували їй життя.

І все змінилося. Світ навколо розфарбувався кольорами веселки... І Вона стала справжньою красунею! Її очі світилися Щастям, а дзвінкий сміх було чути на багато миль... Нарешті! Ось воно – справжнісіньке Щастя!

Проходили роки, минали десятиліття... І нема в кого запитати, що сталося? Сміх її чутно все рідше й рідше, а в очах з'явилися невимовна біль та туга...

Величне XXI століття. Час новітніх комп'ютерних і інформаційних технологій. Є хліб на столі, є до хліба...

А Вона стоїть і в німому докорі заглядає у очі, немов запитує: «Коли ж Ви схаменетеся, люди? Коли ж Ви помітите, що Я ще жива і Я прошу! Ні! Волаю про допомогу!»

Одна за одною почали падати і згасати зорі...

Ранкова прохолода стелиться над землею...

Світає...

Стоїть у центрі міста велична у своїй красі, сплюндрована та нескорена, стара Школа...

Із першим промінчиком сонця починає жевріти в неї Надія.

А раптом ще буде Завтра.

Щасливе Завтра...

(На екрані проектора з'являється фото старої школи <https://drive.google.com/file/d/0B1PXL6-suZPRNKVEMEFGWUdTZEE/view?usp=sharing>).

III. Захист творчих проєктів учнів

Слово учителя. На нашому уроці присутній гість: клірик Свято-Миколаївського собору, ієрей Ярослав Кушнірчук. Я хочу запросити його до слова.

Виступ ієрея Я. Кушнірчука

Усім відомо, як легко знищити і як важко будувати. Останні двісті років внесли глибокі зміни в культурний розвиток нашого народу. Ми пройшли шлях від будівництва, зведення і відродження духовної спадщини до майже цілковитого його занепаду. Звісно, після кількох гонінь, під час яких духовно ослаб наш народ, втративши багато традицій церковного життя, духовне життя, а особливо його культурна спадщина не могла стати перед нами у повній красі свого ідеалу. Говорячи про архітектурну спадщину рідного краю, ми мимоволі торкаємося духовної сторони нашого буття, адже основна кількість пам'яток – це культові споруди, які є німими свідками колись могутньої сили слова Божого. Наше місто, починаючи із кінця 18 ст., внесло в історію архітектурної спадщини України вагомий внесок. Храми міста, частина з яких, на жаль, не збереглася, поєднували у собі не тільки різні архітектурні стилі, але й несли різний духовний посыл. Оскільки з їхньої історії ми можемо побачити, наскільки активним було міжконфесійне життя у нашому районі. Місто було заселено переважно євреями, поляками і лише частково українцями. Відповідно і три різні по своїй суті релігійні гілки співіснували на цьому невеликому клаптику.

Архітектурним надбанням іудаїзму тривалий час було дві синагоги, які розмішувалися неподалік одна від одної у північній частині міста. На жаль, вони не збереглися до нашого часу, але їхня велич і поєднання різних стилів у будівництві залишилися у пам'яті поколінь. Значну роль відігравали й католики, адже відсоток їх населеності в місті був досить значним. Центром їх духовного життя став величний католицький костел. Він мав вісім колон – і його краса вражала всіх навколо. Обрамлення, фрески й ліпнина на стінах надавала йому виняткової краси.

Колискою православної віри і єдиним храмом цієї конфесії у нашій частині міста була Свято-Миколаївська церква, збудована 1809 року на кошти генерала Висоцького у стилі еклектики. У ній служив настоятелем священномученик Василій Романович, який канонізований у 1999 році. Храм мав дзвіницю, але вона, на жаль, не збереглася. На території храму було поховано її фундатора.

Таким чином, ми можемо побачити, що віра займала чинне місце у житті наших попередніх поколінь і тільки від нас залежить, що ми збережемо і передамо своїм нащадкам.

Слово учителя. Готуючись до уроку, ви об'єдналися у групи й провели досить вагомий й глибокий дослідження. Я запрошую до захисту 1 групу.

Тема дослідження «Культові споруди міста Новомиргорода».

(Презентація. Додаток №1 <https://drive.google.com/file/d/0B1PXL6-suZPRbGdpNnpMcGIDNHc/view?usp=sharing>)

Слово історика. Після набуття Новомиргородом у 1794 році губернського та єпархіального значення собор Святого Миколая став кафедральним. Сюди були переведені духовна семінарія та консисторія.

У 1804 році після переведення архієрейської кафедри з Новомиргорода до Катеринослава Миколаївський собор втратив статус кафедрального і став звичайним міським собором. Його настоятелем став протоієрей Федір Дмитрієвський з підпорядкуванням всього новомиргородського духовенства Єлисаветградському духовному правлінню.

Зі створенням 14 жовтня 1921 року УАПЦ Свято-Миколаївська парафія визнає її юрисдикцію і служба починає вестися українською мовою.

5 вересня 1924 року настоятелем призначається протоієрей Феофан Хомжа, який 27 листопада 1925 року стає єпископом Новомиргородським і Зінов'євським.

На території собору, уздовж сучасної вулиці Поповкіна, розташовувалися келії жіночого монастиря.

У 1932 році, під час чергової атеїстичної кампанії, Миколаївський собор було продано на злом Маловисківській цукроварні, після чого підірвано. Ще раніше з дзвіниці зняли дзвони.

Варто зауважити, що насправді цього року храму виповнюється лише 230 років, адже збудований він був у 1786 році. Цей факт засвідчений у публікаціях часів Російської імперії, а на пам'ятній дошці, розміщеній на церкві, зайві двадцять років були викарбувані помилково або навмисне ще за радянських часів. Тривалий час дослідники шукали відповіді на питання, що означає круглий барельєф на фасаді церкви у вигляді двох перехрещених рук та хреста над ними. Відповідь на нього вдалося знайти у матеріалах Херсонської духовної консисторії за 1796-1797 рр. Державного архіву Одеської області, наданих дослідником давньої історії нашого краю Анатолієм Пивоваром. Печатка

архієпископії Катеринославської, Херсонської та Таврійської (у той час її очолював Гавриїл Бенулеску-Бодоні, румун за походженням) з ідентичним зображенням була прикладена до грамоти Новомиргородському протопопу Петру Буличу від 25 січня 1796 року. Отже, даний барельєф на церкві – не що інше, як символ Катеринославської єпархії. Він взятий із зображення єпархіальної печатки і не є якоюсь особливою емблемою місцевого походження, а символізує благословення архієпископом прихожан Іллінської церкви. Для довідки: митрополита кафедра Катеринославської єпархії з 1775 по 1797 роки розташовувалась у Хрестовоздвиженському монастирі в Полтаві, з кінця 1797 по 1804 рік була розміщена в Новомиргороді (кафедральним храмом був нині зруйнований Миколаївський собор), а вже згодом була перенесена до Катеринослава.

Собор був розташований безпосередньо на території шанцю, виконаний в стилі ампір.

У плані являв собою дев'ятидільну хрещату споруду, над якою здіймалася чотирикутна баня, завершена 12-сегментним шатром, що був увінчаний круглим глухим ліхтарем та позолоченою кулею. Основу внутрішньої частини собору в плані становив прямокутник, який зі своїми боковими прибудовами, бабинцем, вітварем та арочними склепіннями утворювали величезний простір, що не тільки ширився по основній вісі, а й піднімався по висхідній вгору, утворюючи грандіозне склепіння.

Собор побудований до карнизів із цегли, вище – з дерева. Собор мав низькі зводи, його рамена дуже виступали, тому здалеку він здавався дещо розпластаним (у вигляді корабля). При наближенні розпластаність зникала. Високі віконні отвори нижнього та верхнього ярусів надавали споруді стрімкості й легкості. По вертикалі стіни собору членувалися ледве помітними пілястрами, що забезпечувало храмові витриману суворість, а дванадцятикутна баня, яка була оздоблена напівколоннами, вигідно виділялася над усією будовою.

Дзвіниця собору – в плані чотирикутна вежа – була прибудована до бабинця, а в інтер'єрі його продовжувала. Вона мала чотири яруси, які завершувалися кулястоподібним шатром, увінчаним високим шпилем, що гармонійно доповнював споруду і становив головну вертикальну домінанту собору. Вхід до дзвіниці був з бабинця. На її другому ярусі висів великий дзвін, діаметром до 2,5 метрів. Калатало дзвону мало близько 65-80 кг. Його можна було чути в радіусі 10-20 км.

Великі півциркульні вікна та глухі ніші своєю світлотіньовою грою надавали дзвіниці легкості та добре заповнювали стіновий простір. Центральний вхід храму прикрашав шестиколонний портик іонійського ордеру.

Ліворуч і праворуч від центральної частини собору перед амвоном містилися криласи. Хори

знаходились на західній центральній частині храму другого ярусу.

Друга група. Тема «Златопільська гімназія» (Презентація. Додаток №2 <https://drive.google.com/file/d/0B1PXL6-suZPRd3hUemwxRnVPWWs/view?usp=sharing>)

Слово історика.

Історія гімназії починається 31 березня 1836 року, коли в містечку Златопіль Чигиринського повіту Київської губернії було засновано чотири-класне дворянське училище.

Родина Лопухіних, що володіла Златополем, звернулася до правління Університету Святого Володимира з пропозицією заснувати в місті дворянське училище. Акт урочистого відкриття училища був виданий 28 серпня 1836 року.

У жовтні 1863 року надійшов дозвіл Міністерства народної освіти перетворити четвертий клас училища в гімназійний клас з правом вступу до п'ятого класу гімназії без іспитів. Таким чином, за рівнем організації навчального процесу Златопільське дворянське училище отримує статус прогімназії. А з 1885 року було перетворене в класичну чоловічу гімназію. У зв'язку з цим на засіданні господарського комітету гімназії розглядається питання про можливість будівництва нового приміщення.

Будівництво нового корпусу гімназії велося з 1885 по 1891 рік на земельній ділянці, переданій у пожертву Лопухіними – власниками Златопільської садиби – на кошти Лазаря Бродського та Митрофана Цветкова. Автором проекту вважається архітектор Чекмарьов (за іншими даними – Архипов). Відкриття будівлі відбулось 12 травня 1891 року.

У жовтні 1920 року Златопільська гімназія припинила своє існування.

У 1924 році в її приміщенні почав діяти лікнеп, а ще через рік – школа № 1 імені Івана Франка.

Під час німецької окупації в роки Другої світової війни в приміщенні було створено збірний табір молоді перед насильницьким вивезенням на працю до Німеччини.

У 1992 році Новомиргородська середня школа №1 перейшла в новозбудоване приміщення, а приміщення колишньої історичної Златопільської гімназії були передані під філіал кібернетико-технічного коледжу Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування, який проіснував лише один навчальний рік.

Будівля гімназії виконана у стилі еклектики з впливом ренесансної архітектури і являє собою архітектурну цінність як один із прикладів естетичного вирішення споруд навчальних закладів кінця XIX століття.

У 1997 році вона була визнана пам'яткою архітектури та містобудування під реєстраційним № 213.

Починаючи з 1993 року Новомиргородською районною радою та райдержадміністрацією вжи-

валися заходи для збереження приміщення Златопільської гімназії. З метою привернення уваги широкої громадськості і державних органів до справи врятування історичної пам'ятки, в 1996 році було проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Златопільська гімназія – минуле, сучасне, майбутнє». Щорічно перед державними органами порушувалися питання про виділення цільових коштів на реставрацію приміщення гімназії, однак державної допомоги досі так і не було надано.

Наразі приміщення перебуває в аварійному стані і з кожним роком все більше руйнується.

Третя група. Тема «Цегляне диво (лікарня Ганни Дмитрян)».

(Презентація. Додаток №3 (<https://drive.google.com/file/d/0B1PXL6-suZPRZjNHRzBHndUZjQ/view?usp=sharing>))

Слово історика. Жив у містечку Новомиргород грек Мартакі. Він наймав кораблі, привозив і продавав такі делікатеси, як ваніль, імбир, маслини тощо. На цьому мав чималий зиск. Його дружина – українка на прізвище Дмитрян. Де і як він з нею познайомився і чи шлюб їх був офіційним – невідомо. У них народилася донька Ганна.

Коли батько помер, доньку повідомили, щоб вона прибула до Каїру одержати спадщину. Цінностей і грошей було настільки багато, що їй порадили узяти на дорогу трохи грошей, а решту буде перераховано в Новомиргородський міський банк!

1910-го року Ганна Дмитрян прийшла в міську управу і заявила, що бажає побудувати в Новомиргороді лікарню для народу. Міська управа переполошилася.

Коли все вгамувалося й радощі вщухли, то стали вибирати місце під лікарню. Міська управа просила збудувати лікарню в архієрейському саду, який був на місці тогорічної державної цегельні, що по дорозі на Кіровоград. Ганна Дмитрян заперечувала. Мовляв, хворим далеко буде діставатися до лікарні. Тоді співробітники міської управи Новомиргорода запропонували будувати лікарню в міському саду, що був біля озера Лонго (місцева назва – Солоне). Ганна погодилася, поїхала до Єлисаветграда і повернулася з архітектором-художником Яковом Пауценком, якому й доручила проектувати і керувати будівництвом лікарні...

Заклади лікарні були відзначені досить урочисто. Сама Ганна під наріжний камінь кинула дві жмені золотих та срібних монет і поклала декілька цеглин та вапна в кут будівлі, що їх з пошаною подали каменярі. У котлован кидали гроші й інші громадяни.

Цегла, як основний будівельний матеріал, вилася з цегельні Максимчука, що біля села Виноградівка за річкою Велика Вись, де було глинище, а нижче на березі брали й пісок. Виготовлялася цегла дуже просто. Грабар навозив за вказівкою Максимчука та Левченка потрібну кількість глини

та піску, які лопатою розрівнювали по колу. Потім він возив потрібну кількість діжок води, яку доливали на глину й пісок. Далі прив'язував коня за першу дірочку вирла і поганяв по колу. Кінь місив глину та пісок. Через деякий час коня прив'язували за другу дірку й він також продовжував місити. І так до кінця вирла. Спочатку «соб», а потім на «цабе».

Коли, на думку грабаря, суміш була вже достатньо перемішана, він кликав Левченка або хазяїна. Ті підходили, брали в жменю суміш, терли її коло вух і вирішували, чи треба додати піску і скільки. Після цього суміш домішувалась і починалося формування в дерев'яних формах на чотири цеглини. Сушилася вона спочатку надворі, а потім – у довгому курені, який мав при землі провіт. Випалювалася цегла солом'яно. Випалюванням керував сторож. Цегла виходила таких гатунків: перепал, залізняк, червоний, багрянний, бурий і недопал.

Обробка тесаної фігурної цегли до переднього та бокових фасадів лікарні та будинку головного лікаря вимагала уважної, копіткої та терпеливої роботи. Коротенька деталь: самі майстри брали цеглину в руки двома пальцями – великим і вказівним лівої руки – так, що вона неначе висіла в них у руці, стукали по ній мулярським молотком, і, коли вона дзвеніла, лише тоді цеглина використовувалася для оздоблення.

Цегла обтесувалася за шаблончиками, виготовленими за вказівкою архітектора Я. Пауценка. Він же ретельно стежив за викладанням кожного ряду цегли по всьому периметру будови.

Незважаючи на складність робіт, праця посувалася досить швидко.

Орнаментовка лікарні та будинку лікаря дещо відрізняється між собою формами, але орнаменти як першого, так і другого витримані в дусі класичних архітектурних стилів.

Можна тільки дивуватися майстерності каменярів, що своїми здібностями звичайну цеглину червоно-буруватого кольору примусили задзвеніти на найвищому реєстрі цегляного голосу.

За головним лікарем Ганна поїхала до Києва. Прибувши до Новомиргорода, лікар Кміта оглянув побудований для нього будинок, лікарню і забув про Київ і професуру. Лікарню було відкрито в 1912 році.

Для забезпечення лікарні коштами Ганна Дмитрян залишила в банку 300 тисяч рублів. На відсотки них належало видавати платню всім співробітникам лікарні, а також оплачувати ліки й харчування, тобто лікувати хворих безкоштовно. Після цього Ганна виїхала до Бобринця, де на її кошти теж було збудовано лікарню. Були чутки, що Ганна померла у великій бідності.

Викликає подив ще й той факт, що до цього часу на фасаді лікарні немає чавунної плити з надписом: «Архітектурна пам'ятка зберігається зако-

ном» (За книгою «Планида Степана Кожум'яки», упорядник Колісник).

Слово надається досліднику-географу.

Озеро Лонго розташоване в долині Великої Висі неподалік центру міста і являє собою старе русло річки. Площа озера – 0,13 км².

Озеро розташоване на шарі бурого вугілля, що сприяє розвитку тут бактерій різних видів і надає грязям, які містяться в тутешньому болоті, лікувальних властивостей, подібних до Куяльника. Грязевий осад містить багато мінеральних та органічних речовин, утворених внаслідок фізико-хімічних процесів та життєдіяльності мікроорганізмів.

Хімічні властивості води озера Лонго, яка має запах сірководню, схожі з водою лиманів Чорного моря, а сіль, яку раніше видобували звідси, за якістю не поступалась добутий у кримських озерах.

Цілющі властивості грязей озера були відомі ще з козацьких часів. За переказами, ними користувалися князі Любомирські, які володіли навколишніми землями у XVIII столітті. Тоді болото з озера в мішках до їх маєтку постачали місцеві селяни. Користувалися цими грязями також і за межами краю, що давало прибуток місцевим поселенцям.

Функції Солоного озера зросли із заснуванням у 1740 році поселення Тресяги та пізнішою побудовою на місці Новомиргорода п'ятикутної земляної фортеці. Своєю сучасною назвою озеро, згідно з переказами, завдячує іноземцю на прізвище Лонгі, який приїздив сюди у XVIII столітті для вивчення лікувальних властивостей тутешніх грязей.

У 1912 році на березі озера було відкрито міську лікарню Ганни Дмитрян. На місці колишньої грязелікарні існував фруктовий сад, де відпочивали пацієнти. Лікувальні грязі використовувалися персоналом лікарні у медичній практиці до середини 1920-х років. З того часу в Лонго почали викидати сміття, що унеможливило його подальше використання у лікувальних цілях.

Нині майже все озеро заросло очеретом та іншою водною рослинністю. Його береги масово засмічуються твердими побутовими відходами; їх скупчення перетворюються на несанкціоновані сміттєзвалища.

Захист робіт 4-ої групи, яка працювала над створенням картини майбутнього міста.

Тема «Місто майбутнього».

Додаток №4 (малюнки Анни Хоменко (<https://drive.google.com/file/d/0B1PXL6-suZPRWERSczZMMTM3RIk/view?usp=sharing>))

Додаток №5 (мультиплікаційний фільм Олексія Качура (<https://drive.google.com/file/d/0B1PXL6-suZPRbk81QORsc2ZQanc/view?usp=sharing>)).

IV. Рефлексія. Поетичний флешмоб.

Вірш Н. Святокум «Новомиргород мій»

*Знов відлуння дитинства, і згадок – рої.
Я іду без мети рідним містом своїм.
Обійму, ніби друга, старенький каштан
За прищерхлий з роками коричневий стан.
І співа, знов співа рідне місто мені
Про безжурні і сонцем осяяні дні.
Рідних вулиць сплетіння, сплетіння стежок
Знов приводять до Висі, на той бережок,
Де писалися перші несмілі рядки
І дошкульно найперші пекли помилки.
І співа, і співа Новомиргород знов
Про весну у душі і найпершу любов...
На майдан знов центральний упала зоря,
Де ялини цнотливо шикуються в ряд;
І вже вкотре о зелено-літній порі
Я по-доброму заздрю тій згаслій зорі.
Тихо місто співає, співає у сні,
Ніби чистій зорі, коліскову мені.
З-поміж мрійних мережив, оманливих снів,
Знов завів обережно Новомиргород спів.
Ти бриниш, моє місто, ніби спогад живий,
Гомінкий, променистий, Новомиргород мій.*

V. Підбиття підсумків уроку.

Заключне слово вчителя. Я вдячна усім учням –дослідникам, хто готував свої творчі проекти. Упевнена, що з такою молоддю, як ви, у нашого міста є майбутнє. Щасливе майбутнє! І задзвенить ще дзвінками голосами дітей Стара школа, а лікарня Ганни Дмитрян порятує ще не одне життя жителям нашого чудового міста.

VI. Домашнє завдання.

Опрацювати параграф 28, підготувати повідомлення про пам'ятні місця краю, пов'язані з життям і творчістю відомих діячів мистецтв.

Додаток №6. Фото уроку (<https://drive.google.com/drive/folders/0B1PXL6-suZPRS1hhOVdHnkFORE0?usp=sharing>)

Ф.О. Шепель

ІВАН ФРАНКО І НАШ КРАЙ

«Наука краєзнавства, що її німці називають Heimatskunde, в інших країнах, особливо в Німеччині, Данії, Швеції тощо, становить один з найважливіших предметів шкільного навчання, починаючи вже з початкових шкіл. У Німеччині кожна провінція... має велику краєзнавчу літературу, куди входять не тільки спеціальні праці про міста, регіони, замки, пам'ятки, а й численні популярні видання, які передають широким колам читачів, особливо молоді, систематично і доступно викладені результати цих спеціальних праць, даючи тим самим кожному, навіть найменш заможному і найменш підготовленому, змогу докладно ознайомитися зі своїм краєм і усією батьківщиною, з її географічним положенням, ґрунтами, кліматом, шляхами сполучення, містами, людьми, суспільним устроєм, історією, пам'ятками і т. д. Наскільки таке ознайомлення корисне, не треба доводити. Адже ж це перший ступінь, перша прикмета раціональної освіти – знати своє найближче оточення, знати минуле і сучасне свого народу і відчувати себе живим і свідомим членом живого, свідомого і об'єднаного організму. Ще старий Фредро у своїх прислів'ях висловив розумну думку, що «чужі справи цікаво знати, свої – потрібно».

Іван Франко «Галицьке краєзнавство»

Кажуть, що після появи у 1892 році праці Івана Франка, розлогий уривок з якої свідомо взято для епіграфу, вперше в Україні почав широко використовуватися нині близький і зрозумілий всім термін – «краєзнавство». Чи думав тоді Іван Якович, що і його особа та творчий спадок стануть об'єктом дослідження краєзнавців, наприклад, середньої України? Тим часом до важкої теми неодноразово зверталося не одне покоління краєзнавців Кіровоградщини. Володимир Шурапов з приводу контактів Каменяра з корифеями українського театру: Іваном Карпенком-Карим, Марком Кропивницьким, Миколою Садовським, Панасом Саксаганським ті ін.; Сергій Шевченко через Франкове повідомлення в «Літературно-науковому віснику» про поїздку нашого «артільного батька» Миколи Левитського до Сербії; Юрій Матівос у зв'язку з висуненою ним гіпотезою про відвідини Іваном Яковичем Єлисаветграда в 1909 році; Леонід Куценко нагадував, що не лише родина Тобілевичів, але й Володимир Винниченко та Євген Чикаленко входили до кола Франкового зацікавлення; Володимир Босько, зупинявся на вивченні біографії секретаря Єлисаветградської повітової земської управи Євгена Борисова, котрий став одним з перших дослідників творчості Івана Франка (1878); Олег Бабенко з нагоди 150-річчя від дня народження І.Франка підготував брошуру «Нашадки корифеїв» тощо. Тема ця – невимірنا.

Але найбільше близьким до нашого краю Івана Франка – разом із неповторними шкільними роками! – зробили його незабутні твори: від ди-

тячого «Надійшла весна прекрасна...» до романтичного «Вічного революціонера».

* * *

В історії області були й зовсім несподівані моменти, пов'язані з іменем Івана Франка. Виявляється, перш, ніж залучити до патріотичного підпілля в роки Другої світової війни, вивчали ... твори Івана Франка! Знайомлячись зі справами колишніх радянських каральних органів зразка 1944 року, автор натрапив на прецікаві матеріали, де доволі детально (аж до діалогів) розповідається, як саме бандерівці з так званих «похідних груп» в центрально-українському регіоні залучали місцеву молодь до антигітлерівського підпілля. Виявляється процесу вербування до ОУН сприяли... й поезії Івана Франка! Саме розуміння змісту віршів ставало тим лакмусовим папірцем, що давав змогу майже безпомилково розібратися в людині: свій чи чужий. ...У Людмили Ворони в 1942-43 роках квартирував тридцятирічний західняк, керівник Олександрійського окружного проводу ОУН Ярослав Ференц. Люся була ще молодою дівчиною, її відвідували ровесниці й, попри війну та окупацію, мали можливість тихенько заводити патефон, співати, танцювати. Не на багато старший Ярослав інколи виходив зі своєї кімнати до дівчат, приєднувався до розмов. Оскільки в той час не були дивною колективні читання, якимось він запропонував усім разом познайомитись з поемою Івана Франка «Мойсей». (Цікаво, що стенографіст з управління НКГБ по Кіровоградській області, котрий вів протокол допиту, очевидячки був аж надто далекий

від української літератури і, як не дивно, надто близький до ...попсового сьогodenня, увіковічив назву твору на свій лад – російською – «**Моисеев!**»). Тож читали два вечора, а потім жваво обговорювали життя і смерть «пророка, не признаного своїм народом». Ференц пояснював («в націоналістическом духе»), що твір є закликком українців до боротьби за свободу та незалежність.

*О ні! Не самі сльози і зітхання
Тобі судились! Вірю в силу Духа
І в день воскреслий твого повстання.*

Не обійшлося без дохідливих коментарів людини, котра прибула «спеціально для поширення націоналістичного руху». Твори української класики та ще народні пісні стали тим місточком, через який степівчани відчували довіру до незнайомця, хоч він, – за твердженням документу НКГБ, – і «разговаривал с галицийским акцентом». У грудні 1942 року (після попередньо проведених літературних читань) Ярослав Ференц перейшов до нового етапу спілкування – сміливіше розповідав про те, як молодь Західної України йде до партизанських загонів; пояснював, що й тутешні хлопці та дівчата можуть чимало зробити заради здобуття незалежності України. В один з таких вечорів Ференц покликав до себе в кімнату дев'ятнадцятирічну Надію Турбаєвську.

– Ви, – сказав він, – чесна, тверда й стійка дівчина. Чи можна вам довіритись?

Отримавши ствердну відповідь, продовжив:

– Кого ви бачите перед собою?

– Людину, котра бореться за самостійність України, – відповіла Надія.

– Вірно. І таких як я – багато. Їх переслідують окупанти, оскільки вони борються з німцями. Бачите, я перед Вами відкрився, цим я віддав власне життя до Ваших рук. Подумайте над цим!

Олександра Турбаєвська, так само, як і її одноподумці Людмила Ворона, Наталка Ковальова та Катерина Константинова – приблизно в такий же спосіб – запряглися боротися в лавах ОУН проти Гітлера й Сталіна за самостійну Україну...

* * *

Поглянувши з висоти перечитаного академічного зібрання творів у 50 томах (разом з усіма додатковими книгами) маємо кілька десятків Каменяревих праць (потягли б на окреме видання), які прямо або опосередковано стосуються особистостей, котрих сьогodenні з гордістю називаємо земляками. Вже 25-річний Франко в «Огляді української літератури за 1880 рік» згадує «звісного українського артиста **Кропивницького**» та його п'єсу «Дай серцю волю, заведе в неволю» (додамо, що і в наступні роки вона «справлятиме дуже добре враження», а щодо самого Марка Лукича, то в рецензії на «Збірник творів М.Л. Кропивницького.Т.1, 1883», Франко

називатиме його «славнозвісним по всій Україні артистом драматичним», а пізніше навіть занотує, що в Галичині у селі Крилосі, теж жили якісь Кропивницькі). В статті «Українська література в Галичині за 1886 рік» він коментує дискусію, що розгорнулася навколо «Глитая». (До теми повернеться в 1890 та 1892 роках у зв'язку з виставами «в міському казино» та українському театрі). Приблизно тоді ж з'являється польською мовою відгук на підготовлений у Херсоні і надрукований в Петербурзі, але майже цілком елісаветградський за змістом, альманах «Степ», з його матеріалами про родинно-майнові відносини та весільні пісні нашого краю, згадками про твори Кропивницького та Карпенка-Карого тощо. Детальному огляду вистав Львівського українського театру за п'єсами Марка Кропивницького присвячено дві польськомовні статті 1888 року. Там, зокрема, говорилося, що «Пошилися в дурні» – п'єса «з усіх боків досконала, повна гумору, дії та дотепних ситуацій», де «з справжнім сатиричним хистом виведено постать... хабарника і жмикрута». У 1889 році «Kurjer Lwowski», куди писав Франко, розширено коментує виставу Івана Карпенка-Карого «Хто винен» у виконанні артистів згаданого театру. «П'єса має в собі стільки краси і сили, – писав він, – що, незважаючи на значні викреслення, зроблені цісарсько-королівською поліцією, такою чутливою до нервів публіки, вона може до глибини душі схвилювати кожного читача». В 1892 році у тому ж виданні Франко, як про «вдалі», пише про вистави «Мартин Боруля», «Сто тисяч» і «Пошилися в дурні» за п'єсами І. Карпенка-Карого та М. Кропивницького. Того ж року, в «Листах до «Зорі» Франко зауважує, що «доволі інтересним огнищем українського письменства в останніх часах у Росії став український театр... Перед ведуть на сьому полі, звісно, актори і директори трупи Марко Кропивницький, Карпенко-Карий, М. Старицький. На щастя для нашої літератури, всі три сі люди – талановиті письменники і, дякуючи їм, українська література має нині те, о чім перед десятьма роками ніхто ще й думати не смів, – має дуже гарні зав'язки питомої драми майже у всіх її родах – від веселого фарсу («Пошилися в дурні») до поважної драми суспільної («Не судилось»)). При цьому, до «головних продуктивних сил українського письменства» Франко відносить Карпенка-Карого. В статті «Руський театр» зазначає, що «протягом десяти років завдяки енергії і талантові кількох людей – Кропивницького, Карпенка-Карого, а найбільше Старицького, – створено вже цілком серйозний оригінальний український репертуар», на якому виховалися також «першорядні артистки і актори, такі як Кропивницький, **Садовський**, особливо, **Заньковецька**, за яку заздять українському театрові найкращі столичні театри Росії». Франко звертає увагу й на те, що саме наш український театр сприяв духовно-культурному об'єд-

нанню розірваних двома імперіями України Західної з Україною Східною: «Талант Костя Підви́соцького розвинувся цілком тільки в трупах Кропивницького і **Саксаганського**», а «Карпенку-Карому, здається, належить перша ініціатива послати свого делегата в Галичину (в рамках театру)». У примітках до статті Ю. Кміта «Карпенко-Карий (Іван Тобілевич)» Іван Франко відверто боронить нашого земляка від приниження його справжніх заслуг. Вражає рецензія Івана Франка «Іван Тобілевич (Карпенко-Карий). Драма і комедії. Том 1»: «Гарна книжечка (490 сторінок), видана в Одесі 1897 року, містить у собі п'ять драматичних творів славнозвісного українського писателя й артиста драматичного». Підкреслював, що драма «Бурлака», якою Тобілевич розпочав свою творчість, написавши її в 1883 році в Єлисаветграді, – «вельми живий і драматичний малюнок безправ'я, яке царює в Росії з гори й до низу... найбільш політична з усіх п'єс Карпенкових». Надзвичайно високо поціновує доробок «правдивого сина свого народу» Івана Тобілевича, як «таланту, наділеного всіма прикметами великих малярів побуту і національного психолога», у статті «Старе й нове в сучасній українській літературі» (1904). «Прочитайте всі чотири томи драм і комедій Карпенка-Карого, пише Франко, – і перед вами стане вся Україна, починаючи з ХУІІІ століття, в ярих малюнках епохи...». А підсумував питання «чим був для України, для розвою її громадського та духовного життя», на жаль, у некролозі 1907 року «Іван Тобілевич (Карпенко-Карий)», в якому «серед рівних степів» виривають і Бобринець, і Єлисаветград... Говорачи, що «він був одним з батьків нового українського театру, визначним артистом та при тім великим драматургом», якому рівного не має не тільки наша література, але й – слов'янських народів». Оскільки «обняти такий широкий горизонт, заселити його таким множеством живих людських типів, міг тільки першорядний поетичний талант і великий обсерватор людського життя».

На думку Франка, у драмі «Понад Дніпром» Іван Тобілевич «влучно і з великою симпатією характеризував той артільний рух, який узявся був пропагувати д. Левитський». Чому саме Миколі Левитському, було не по дорозі з марксистами дає уявлення Франкова рецензія «А. Фаресов. Народники и марксисты. Санкт-Петербург, 1899» та коментарі до неї радянських вчених «епохи розвинутого соціалізму», котрі готували 50-томник. «На полі економічного змагання на українському ґрунті виступив проти соціал-демократизму д. Микола Васильович Левитський, – пояснює Іван Якович, – та й то виступив не з власної охоти, а для оборони справи, котрій він віддав свою силу і працю – хліборобських спілок. Д. Левитський займається від 1894 року організацією хліборобських спілок головню в Херсонській губернії (зокрема в

Адждамці теперішнього Кіровоградського району – авт.). Не з доктрини, а з власної потреби і гарячої любові до народу... В 1891 році одержав право бути адвокатом (присяжним повіреним) при окружному суді в Єлисаветграді... Характер Д. Левитського палкий, поетичний, схильний до оптимізму, але наскрізь щирий і правдомовний».

Ще погано досліджено тему «Франко і **Степняк-Кравчинський**». А тим часом, Іван Якович згадував нашого земляка ще 1890 року в рецензії на лондонський англomовний часопис «Вільна Росія», серед авторів якого був «визначний діяч Степняк, відомий автор «Підземної Росії». (Про Франкове порівняння цього твору з Винниченковими – нижче). Досить емоційно відгукнувся на смерть уродженця *Нового Стародуба Петровського району*, назвавши його «талановитим публіцистом, гарячим оборонцем борців за свободу і поступ». Адже у них із Степняком було чимало спільних знайомих (Драгоманов, Павлик). Франко добре знав про українські корені й патріотичну сутність Кравчинського, котрий на Заході випірнув з «новим прізвищем – Сергія Степняка». Тому особливо дивно, що укладачі згаданого радянського академічного видання в коментарях 80-х років ХХ століття (коли давно були відомі праці Євгенії Таратути) писали про нього виключно як про «російського революціонера».

Потребує й більш детального вивчення й тема «Іван Франко та **Володимир Ястребов**». Праці українського етнографа і археолога, ім'я котрого нині носить обласна красназнавча премія, неодноразово використовувалися Каменярем. Зокрема, в праці «Святий Климент у Корсуні. Причинки до історичної старохристиянської легенди», Франко використовує кримські нотатки Ястребова «Херсонес Таврический», що друкувалися в «Киевской старине». В «Студіях над українськими народними піснями» він використав працю «Святочне песни Єлисаветградского и Александрійского уездов Херсонской губернии» та «Народные песни Херсонского края» (1894). Неодноразово праці В. Ястребова «Малорусские прозвища Херсонской губернии. Етнографический очерк. Одесса, 1893» та «Материалы по этнографии Новороссийского края, собранные в Єлисаветградском и Александрійском уездах Херсонской губернии» згадуються і в листуванні з Агатангелом Кримським.

Уважно слідкував Франко й за *уродженцем Єлисаветграда Володимиром Винниченком*, «найяскравішого із талановитих початківців». Відгукуючись на книгу Володимира Винниченка «Краса і сила», надруковану видавництвом «Вік» у Києві 1906 року писав: «І відкіля ти такий узявся?» – так і хочеться запитати д. Винниченка, читаючи його новели, яких у оцій книжці зібрано сім. Серед млявої, тонкоартистичної та малосилої або ординарно шаблонної та безталанної генера-

ції сучасних українських письменників раптом виринуло щось таке дуже рішуче, мускулисте і повне темпераменту, щось таке, що не лізе в кишеню за словом, а силіє його потоками, що не сіє крізь сито, а валить валом, як саме життя, всуміш: українське, московське, калічене й чисте як срібло, що не знає меж своїй обсервації і границь своїй пластичній творчості. «І відкіля ти взявся у нас такий?» – хочеться по кожнім оповіданні запитати д. Винниченка». Пише про Винниченка і в «Причинках до автобіографії», і в «Огляді української літератури за 1906 рік». «Коли говорять про серйозна белетристику у «Вільній Україні», то є лише, власне, тільки один справді талановитий прозаїст, д. Винниченко». Згадаймо хоч би прегарні малюнки революціонерів з доби [18]70-х, 80-х років у Степняковій «Підземній Росії» і порівняймо їх з тими типами, які виводить перед нами д. Винниченко, і нам відразу ясно стане все те, що було причиною успіхів і неуспіхів останнього громадсько-політичного руху в Росії. Високий запал до ідеалів і дитяче незнання життя та його реальних відносин, дар бистрого аналізу різних особистих почувань і повна нездібність до систематичної, розумно обдуманого громадської праці, перевага нервової вразливості і рухливості над тривкістю і конкретністю змагання, от є ті основи «Дисгармонії», яку влучно підхоплює та освітлює Д. Винниченко в своїм етюді».

В статті «Южнорусская література» Франко зараховує колишнього випускника *Єлисаветградського реального училища* й майбутнього знаменитого українського агронома та мецената

ЗА ЩО ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ СВЕРИВ ВИННИЧЕНКА, АБО УКРАЇНСЬКИЙ РУХ ПОЧИНАВСЯ В ЄЛИСАВЕТГРАДІ 1882 РОКУ

Несподівано цікавий краєзнавчий матеріал можна знайти, читаючи книгу *«3 історії українського церковного хорового співу»*, на сторінках якої вміщено, зокрема, листування Якова Гулака-Артемівського з Олександром Кошицем у 1933-1937 роках. Це минулорічне київське академічне видання привертає увагу не тільки до особи несправедливо забутого діяча української культури Якова Гулака-Артемівського – онука поета-байкаря Петра Гулака-Артемівського та небожа автора першої української опери «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемівського. Оприлюднений епістолярій привабить і новою інформацією про життя Олександра Кошиця – геніального диригента, композитора, етнографа, мемуариста, котрий ще за доби Української

Євгена Чикаленка до «кращих популяризаторів», котрий «розширює горизонти літературних і наукових зацікавлень». Мовляв, гарна книжечка Чикаленка «Про чорний пар», вона лід проломила в царській забороні 1876 року популяризації науки українською. Навіть звертається до етимології Чикаленкового прізвища.

Не претендуючи на повноту викладу запропонованої теми, насамкінець, додамо ще, що Іван Франко в рецензії на словник С. Венгерова писав і про польського літератора з так званої «української школи» **Міхала Грабовського** (проживав в *Олександрівці*). А в статті «Юзеф Богдан Залеський» детально пояснює її сутність. (Нашим землякам це має бути цікавим у зв'язку з нещодавнім вручення премії імені Є. Маланюка за перевидання одного з забутих романів М. Грабовського. На думку Франка «українська школа» не просто створювала «видуману Україну». Йдеться про поширення «польського месіанізму» стосовно України. Про тих, хто «не міг розуміти існування Польщі без Волині, Поділля і України» в цілому. Це – «політична містика, котра хоче бачити в Україні підвалину історичної Польщі». Це – «естетична анексія України». (Чи не нагадує комусь історичні домагання Північного сусіда в наші дні?). Нарешті, пояснює Франко, «українська школа» в польській літературі по своїм провідним думкам була і осталась більше чужою українському народові, ніж, наприклад, школа литовська».

Отож, тема «Іван Франко і наш край» дуже об'ємна і, що головне, актуальна для теперішньої доби.

Народної Республіки здобув світове ім'я завдяки закордонним гастролям керованої ним капели хорової капели й відкрив світу українську пісню.

Знаково, що уродженця Київщини Якова Гулака-Артемівського, котрий певний час мешкав у Петербурзі, національні почуття по-справжньому пробудилися під впливом саме наших земляків, під час гастролей в столиці Російської імперії першого професійного українського театру Марка Кропивницького. Тому в 1888 році двадцятишестирічний хлопець повернувся в рідний край і п'ять місяців «ходив Україною», назавжди пов'язавши життя з українським театром і хоровим співом: мав тісні зв'язки з Марком Кропивницьким, Миколою Садовським, Панасом Саксаганським, Кирилом Сте-

ценком, Олександром Кошицем; став «правою рукою» геніального Миколи Лисенка. Саме Яків був одним із тих, хто створювали перший музей Тараса Шевченка в Каневі та упорядковували могилу Кобзаря.

Звернутися до Кошиця «на підставі давно минулих часів» саме в 1933 році Якова Гулака-Артемівського змусив голодомор, коли сім'єю «сиділи на одній юшці з лободи, щавлю та кропиви, коли вже були й попухли». В «жалобних листах» за океан (до Нью-Йорку) до «дорогого друга Сашка» йшлося не тільки про матеріальну допомогу й спогади про попередній голод 1921 року, коли, навіть узявшись самостійно вести господарство на селі, «трохи не загинув з голоду». Чи як більшовики, то до концентраційного табору везли (1920), чи судили за «зносини з повстанцями» (1925). Якова турбувало те, що «зараз така молодь росте, що й страшно за неї. Української ідеї в неї нема. Тепер краще видавати себе за росіянина або за кого хоч...». Колись створений український професійний театр був для нього більше, ніж театр. «Дуже цікава історична виявляється стежина, – писав Гулак-Артемівський Кошицю, – початок 1880-х років є початком українського театру особисто Кропивницького, коли український рух двинувся дуже широко... і зараз, коли всі корифеї зійшли в могилу, рух припинився зовсім. Вже всі померли – місяць назад (цитований лист датований листопадом 1934-авт.) поховали Заньковецьку, і залишився один Саксаганський, але він вже труп-паралітик». До речі, Яків неодноразово намагався вислати Кошицю спогади Саксаганського, але, здається, безуспішно.

Сам переживав скруту, але й другу намагався бодай морально допомогти: «Дуже, дуже шкода, що ти припинив свою роботу... Ти не дивуй, що твоя капела розбіглася, це участь усіх українців – тільки трохи обтрусить воші, то вже він думає, що він не тільки рівний з хазяїном, а й більший від нього... Згадай Кропивницького, Садовського і Старицького і інших – як вони дробилися. Це я тільки не хибив Миколі Віталійовичу шістнадцять років, бо я працював по ідеї не для нього, а для самої ідеї. В мене ж в 1883 році був свій хор в Петербурзі і я там частенько виступав і мав вплив... Згадай Кропивницького, як його покинули, не сказавши нічого Тобілевичі, він не впав духом. Хоч його лист до мене в 1889 році, був дуже сумний... Але я йому допоміг декількома акторами й хористами і він почав знов свою роботу і все таки слави його Тобілевичі не забрали, бо через рік і вони до мене звернулися... Як бачиш і там моя робота є і я ніколи не ждав ніякої собі подяки». Важливо, що підсумовуючи пережите, Яків Гулак-Артемівський робить такий висновок: «А Кропивницького слави, як найкращого творця українського театру, ніхто не досяг...».

Листовно розповідав Кошицю про долю кори-

феїв у СРСР і, навіть, про причини невдачі Української революції 1917 року: «Садовський Микола вже помер, а Саксаганський ледве жевріє; в нього в легкій формі «Вітова пляска» (нервові судоміавт.), але іноді виступає. Всі старі актори бідують зараз, а нові перебиваються з хліба на квас... Якась мертвечина в народі. Одно лише зараз для всіх – це їжа і забезпечення від голоду... Якби не твоя допомога, то голодали б... Сволоти до чорта, хіба може в якому захолюсті знайдеш чесну людину з старих людей, а молоді більшість вже зірвалися з честі. Я не хочу винуватити і наших українців, як ти виниш. Треба дивитися в корінь. Ну що в нас було між українцями? Яких-небудь 100-200 чоловік, що гуртувалися, знали одно одного і все то голода, крім двох-трьох чоловік – як Чикаленко, Семеренко тощо. Ну що міг зробити якийсь молодий діяч років в 20-25, коли він ще не вмів свого життя добре влаштувати, а таких у нас було багато за спиною старого непрактичного в політиці Грушевського? Я 5 квітня 1917 року подав їм програму і певен, що було б добре, но вони не погодилися і пропали. Я тоді при всіх назвав Винниченка дурнем, бо я ж його знаю малим, він з моєї хати вийшов революціонером... я вів велику організаційну українську роботу». (Цікаво, про яку це «хату» йдеться? І чи не проживав Я. Гулак-Артемівський певний проміжок часу в нашому Єлисаветграді, де у 1880 році народився Володимир Винниченко, адже за спостереженнями професора о. Юрія Мицика, його біографічні дані 80-х років XIX століття доволі уривчасті?).

Цікавими для краєзнавців будуть і згадки про «артельщика» Миколу Левитського, який «з усіх українців старих лишився». І про намагання зав'язати листування з колишнім єлисаветградцем, а тоді празьким професором Сергієм Шелухінім. І навіть про знесення більшовиками в Києві «пам'ятника Бобринському». Оскільки граф Олексій Бобринський (1800-1868) мав відношення до побудови в селі Капітанівці Новомиргородського району цукрового заводу тощо.

Нарешті, серед тих, хто через Якова Гулака-Артемівського передавав за кордон вітання Олександрові Кошицю був і киянин Сергій Тележинський. Він має зацікавити нас не тільки як викладач факультету хорового диригування Державного музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка і учень останнього. Цей музикант у 1918 році очолював Київську «Просвіту». З 1921 року був один з помітних членів Товариства ім. Миколи Леонтовича. А ще проживав якийсь час у місті Єлисаветграді, де намагався організувати філію згаданого товариства.

Додамо, що упорядниками збірника документів «З історії українського церковного хорового співу» є знані в Україні та за її межами науковці о. Юрій Мицик та Інна Тарасенко. Цитовані уривки листів подаємо зі збереженням особливостей їх написання.

ІГОР БАБАНСЬКИЙ: ПЕДАГОГ ПЕДАГОГІВ, АБО НЕВИЧЕРПНА БІОГРАФІЯ ЦІКАВОЇ ЛЮДИНИ

Коли донька Ігоря Бабанського, Ніна Ігорівна, запропонувала написати про свого батька, я відразу погодився, навіть не підозрюючи наскільки об'ємною й невичерпною виявиться тема. Хоча, здавалося б, про того хто «зробив вагомий внесок у написання Червоної Книги Кіровоградщини, опис та збереження заповідних місць степового краю», відомого педагога-методиста, людину, котра захоплювалася ботанікою, зоологією,

геологією, хімією, колекціонера й того, одного з ініціаторів «створення куточків історії або навіть музеїв при навчальних закладах», вже неодноразово розлого писали відомі в області люди, котрі його знали особисто, наприклад, освітянин Борис Хижняк та незабутній природолюб і фотограф Михайло Ножнов. Останній, сказати б, з особливою любов'ю і пієтетом називав Бабанського «людиною з чарівною посмішкою». Ім'я Бабанського неодноразово згадується в «Історичних календарях Кіровоградщини» Володимира Боська, зокрема, в зв'язку з тим, що «з 2001 року проводяться республіканські конкурси еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді імені Ігоря Бабанського». Свого часу обласна і навіть всесоюзна преса друкувала й праці самого Бабанського. Втім, на думку відомого краєзнавця Лариси Гайди, саме якраз відсутність на той час широкого кола мас-медіа позбавило земляків повної уяви про глибочінь, розмах й значимість діяльності того, чим він займався.

Власне до нас дійшло понад півтора десятка малотиражних методичок, кільканадцять статей в «Кіровоградській правді», а також публікації в московському популярному журналі «Химия и жизнь». Активний член Українського товариства охорони природи буквально бив на сполох, друкуючи надзвичайно актуальні та фахові (навіть на сьогоднішній день!) матеріали про збереження рідкісних рослин краю; покращення стану малих річок області; занедбаність зелених насаджень в обласному центрі, зокрема, парків та скверів; забрудненість повітря в місті; шкоду сільському господарству та здоров'ю людей від амброзії; не виправдане й шкідливе надмірне розорювання земель та відновлення степової рослинності; як працівник обласного інституту удосконалення вчителів, а потім – інспектор шкіл обласного відділу народної освіти – стояв біля витоків учнівських виробничих бригад, популяризував перспективність їх дослідництва, що мало наукову цінність, та покращувало професійну підготовку майбутніх хліборобів тощо.

* * *

Але ж це далеко не все. Для широкого загалу невідомими лишилися чимало сторінок з особистого життя, історія роду та неймовірно цікавого оточення. Багато нового про родину розповіла Ніна Бабанська, котра з любов'ю зберігає все, що стосується сімейного дерева.

Отож, про батькового батька... Знакову інформацію знаходимо в третій книзі «Реабілітовані історією. Кіровоградська область»: «Бабанський Тихін Іванович, 1891 р.н., с.Олексіївка (за даними Б.Хижняка - Лутківка) Маловисківського району, українець, освіта середня, проживав у місті Кірове, технік виробничого відділу заводу «Червона зірка». Заарештований 16.10.1930 Зінов'євським МВ ДПУ (антирадянська агітація). Зінов'євською міськпрокуратурою 11.10.1931 справа припинена, з-під варти звільнений. Вдруге як старший бухгалтер транспортної контори облспоживспілки заарештований 14.09.1937 Кіровським МВ НКВС (контрреволюційна діяльність, зв'язки з Польщею). Засуджений 02.11.1937 трійкою УНКВС Миколаївської області до розстрілу, вирок виконано 19.11.1937. Реабілітований 05.10.1957 Кіровоградським облсудом». Для тих, хто хоче глибше познайомитися радимо прочитати розвідку Віктора Білоуса та Віталія Постолатія «Жила-була людина». Додамо, що перший раз, у тридцятому, батько Ігоря Бабанського проходив по справі «Весна», фігурантами якої були переважно колишні офіцери царської армії ... усієї території СРСР! А те, що цей колишній офіцер був людиною відваги і честі говорила не тільки приналежність до дворянства, сміливість на полі бою під час Першої світової, але й порятунок кількох єврейських сімей нашого міста під час погрому в буремному 1919-му... Ризикуючи життям, він одягнув бойовий однострій з нагородами, став на порозі свого будинку по Олексіївській (зараз вулиця Гагаріна) й зупинив осатанілих чорносотенців. За що єврейська громада подарувала коштовну ікону. (Дорогоцінна річ врятувала родину Бабанських в роки голодомору). А ось-лист подяка від земляків знайшла своє місце в місцевому Єврейському музеї в синагозі...

Втім, повернемося назад, до 1923 року, коли в Єлисаветграді народився син Тихона Івановича, Ігор. За даними Б.Хижняка він навчався у 8-й школі, а повну середню освіту здобув у 1941 році якраз напередодні німецько-радянської війни вже в 11-й. Серед довоєнних дитячих друзів за місцем

проживання – брати з родини Лангемаків, будинок яких знаходився поряд. У Ніни Бабанської досі зберігається чудове фото трьох хлопчаків. Певно, що поряд з малим Ігорем Бабанським діти розстріляного в роки Великого Терору вчителя Віктора Лангемака (Нагадаємо читачам, що його брат, колишній випускник Єлисаветградської гімназії – Георгій Лангемак – один з творців реактивної установки «Катюша» також був репресований у 1937-му).

...Серед друзів по 11-й школі міста Кіровограда були непересічні особистості. Цікаво, що про їх молодечу довоєнну дружбу розповів один із них – шкільний товариш Ігоря – К.Д. (на жаль розшифровка ініціалів попереду – авт.) Сідлярів у веселій «Поєме о трьох друзях»! Де, за нехитрими образами юних вакханців «барона Бабанського», «герцога Сідлярю» та «лорда Негрета» легко впізнаються герої-випускники останніх безтурботних днів напередодні нападу гітлерівців: «Когда, собравшись тесным кругом, //Втроём часами у вина //Мы балагурили друг с другом». Цікаво, що вгадуються навіть деякі справжні біографічні штрихи героїв. «...Негрет... какой-то выдумал проект //О реставрации спартанства» або «Ему Бабанский отвечал... //С разбитым сердце я простился //С чудным садом... //Потом увлёкся горным делом, //Повсюду золото искал». Прихильність до мандрів, всесвітньої історії, географії, мистецтва, музики, зокрема, так і виблискує за кожним віршованим рядком. Втім, надалі у всіх трьох доля склалася трагічно. Сідлярів загинув у перші дні війни. Негретов потрапив в оточення, пережив окупацію й радянські концтабори. Бабанський з дружиною Вірою Василівною був насильно вивезений до Німеччини на каторжні роботи.

* * *

Але про все по порядку... У перші місяці окупації Ігорю довелося працювати на громадських роботах по облаштуванню Кіровоградського аеропорту. Потім, як випливає з розповіді Ніни Ігорівни, його разом з коханою дівчиною Вірою (майбутньою дружиною) німці хапають прямо під час прогулянки містом і відправляють на каторжні роботи до Райху. Тяжка праця на якогось бауера, котрий передав їх до концтабору. Війна наближалася до кінця. Під час одного з бомбардувань союзників Ігор з Вірою побігли прямо під вибухи і втекли з місця ув'язнення (вагітну Віру гітлерівці мали намір стратити). Завдяки знанню рослинництва один з німців узяв до себе в помешкання Бабанського садівником, а Віру в якості працівниці по господарству. Незабаром прийшла Червона Армія, куди добровільно влився й Ігор. Саме тоді, 29 вересня 1945 року в брандербургському містечку Луккенвальде, відомому концтабором і, здається, диверсійною школою, у них народилася донька Ніна. Долаючи неймовірні труднощі (прак-

тично всю дорогу молодій мамі доводилося простояти, тому у неї ... носки вросли в тіло!) Віра Василівна з хворим на запалення легень немовлям повернулася до Кіровограда. Одружилися аж в 1947 році після демобілізації Ігоря. Той лихий період міг би стати сюжетом захоплюючого багатосерійного фільму. Власне, як і розповідь про повернення додому та злиденне життя в розбомбленому німцями будинку. Коли ішов дощ, Ніна разом з батьком чим могла «латала» дірявий дах. До того ж, проживали поряд з людиною, котра в роки «єжовщини» підвела Тихона Бабанського під розстріл, а потім продовжувала псувати життя Ігорю та його сім'ї. Як не дивно, всю ту неприязнь «розумів» собака Бабанських Рекс. Він не давав проходу сусіду. Аж доки через нього Рекса змушені Були відвезти до Миколаєва. Втім, через рік, обірвавши ланцюг, розумна тварина повернулася до будинку по Олексіївській, неймовірно порадувавши родину Бабанських, особливо ж школярку Ніну.

* * *

Отож, демобілізувавшись Ігор Тихонович починає працювати в зеленому господарстві міста садівником (озеленення земляної фортеці, Ковалівського парку, узбережжя Інгулу та Сугоклі, території сільськогосподарської виставки, закладка дендропарку тощо). Попри неймовірну матеріальну скруту закінчує Уманський сільгоспінститут. Працює керівником гуртків обласної станції юних натуралістів. Його вихованці отримали золоті й срібні медалі на Виставці досягнень народного господарства в Москві. Створює в Кіровограді один з перших звіринців для знедолених тварин. А коли настав період уваги до політехнічного навчання – його запросили до Інституту удосконалення вчителів. Як згадує Борис Хижняк, ще в 50-ті Бабанський займався екологічним вихованням, власне стає піонером формування екологічної самосвідомості, створення прообразів майбутніх «зелених» і «голубих патрулів». «Його перу по суті належать перші сторінки «Червоної книги» нашого краю». Все життя він збирав дані про рослинний і тваринний світ Кіровоградщини, її заповідні куточки, зокрема у захисті Чорного лісу, Монастирища тощо. Він задовго до геологів передбачив низку родовищ, зокрема, золота, в нашому краї.

А в 60-ті він – в епіцентрі нової хвилі політехнічного навчання. Не в останню чергу завдяки його зусиллям Кіровоградщина стала батьківщиною учнівських навчально-виробничих бригад (1956), навчально-виробничих майстерень (1963). Саме тоді він набув високого авторитету серед учнів та педагогічної громадськості. Мав тісні контакти з всесвітньовідомим педагогом Василем Сухомлинським, котрий, за словами Ніни Ігорівни, неодноразово гостював у її батьків вдома.

На думку Бориса Хижняка Бабанського «відносять до когорти прогресивних педагогів (хоч сам за освітою він не педагог)».

* * *

Був людиною колосальної ерудиції: любив мову й літературу, історію, хімію й біологію, фізику, астрономію, археологію, захоплювався краєзнавством, а як фалериста, бібліофіла та нумізмата його знали за кордоном. А ще – пристрасним колекціонером. Мав приятні стосунки з нині добре відомим широкому загалу колекціонером Олександром Ільїним. Маленька Ніна (мова йде про початок 50-х) в його хаті на долівці гралася колекцією дорогоцінних та напівдорогоцінних каменів, коли старші розмовляли про щось своє. Автор книги про Ільїна Микола Цуканов, коли дізнався, що Ніна Ігорівна донька того самого Бабанського, повернув їй гроші за щойно придбане видання про легендарного колекціонера і збирача старожитностей.

Цікаво, що вже наприкінці 50-х про Бабанського-нумізмата писала обласна газета. Мовляв захоплення прийшло ще в 1931 році, коли Ігор навчався в ... другому класі! Зібрана чималенька колекція загубилася в роки війни. Втім, на час виходу матеріалу під назвою «Домашній музей», колекціонер мав уже понад тисячу монет. До своїх старожитностей допускав і друзів, і педагогів, і журналістів. Більше того, як розповів нам головний зберігач фондів обласного Краєзнавчого музею Павло Рибалко, «Ігор Тихонович Бабанський протягом 1957-1962 років передав до музею понад 350 предметів. Переважно монети з міді та срібла від доби царювання Петра Першого до середини ХХ ст. І більш пізні: років московської «смути», окремих регіонів та міст: Сибіру, Польщі, Золотої Орди, Новгороду, Пскова, Твері, Суздаля та Можайська. Особливо цінними для музею є монети грецьких колоній Північного Причорномор'я України (Боспорського царства, Ольвії, Пантікапею), котрі в музейній колекції представлені в одиничних екземплярах. (До речі, як запевняє Ніна Ігорівна, її батько мав і єдиною у світі монетою, про що свідчив зарубіжний каталог, котрий до часу зберігався у них вдома). Серед переданих до музею предметів – кілька медалей. Краєзнавчий аспект має срібна медаль ХУІ Всеросійської виставки у Нижньому Новгороді 1896 року, де активну участь приймав завод братів Ельворті, отримавши заслужену винагороду». На думку згаданого фахівця в ході співпраці з музеєм Ігор Тихонович, на відміну від інших колекціонерів, виявив «повну зневагу до будь-якої меркантильності, передаючи власні скарби безкоштовно». Втім, колекціонування й шляхетне походження, котре відчувалося навіть у роки великої матеріальної скрути, викликало неприязнь окремих недоброзичливців. Згадуваний сусід, за словами

його доньки, написав «куди слід» донос і прийшли з трусом люди в цивільному, щоб вилучити монети «жовтого кольору», котрі так ніколи й не повернули. Але навіть попри те, що особисто подекуди зазнавав несправедливих переслідувань, він міг, коли треба стати на захист безвинно звинуваченої людини. Навіть про такі випадки Ніна Ігорівна зберегла документи.

* * *

З особливою теплотою (маленькою носив її на плечах) згадує Ніна Бабанська й про гостини гарного чоловіка в рідному місті (і в домі її батьків!) неперевершеного знавця творчості й епістолярної спадщини письменника Володимира Короленка та автора відомої книги «Все дороги ведуть на Воркуту» Павла Негретова. Після звільнення з радянських таборів, шкільний друг лишився доживати на Воркуті. Але коли приїздив з дружиною Урсулою, обов'язково зустрічалися: каталися на човні в міському саду, ходили на полювання. Нінина мама танцювала разом з Павлом Івановичем танго. Інколи батьки довгенько розмовляли з Негретовим про політику. Говорили тихо, але Ніна чула, що мова йде про Сталіна. Додамо, що реабілітація прийшла до Негретова лише на початку 90-х і автору цих слів пощастило не тільки про це повідомляти, але й написати розлогий матеріал, котрий ввійшов до книги «Ніхто не хотів помирати. Репресований Єлисавет-Зіновєвськ-Кірово-Кіровоград». А потім, у «Народному слові», про його листування з міським літературним музеєм та відвідини рідного краю.

* * *

Бабанський умів знайти спільну мову навіть з такими оригіналами, як наприклад відомий дописувач «Народного слова», учитель з Могутнього незабутній Анатолій Гандрабуров, котрий стверджував, що розгадав мову скіфів. Що вже говорити про натуралістів! Цього року мені пощастило побувати в кількох неймовірно гарних і таємничих місцях Кіровоградщини, освячених іменем Ігоря Бабанського, які щедро відкриває для земляків його донька Ніна Ігорівна. Власне, я з розумінням згадав слова Михайла Ножнова, навіяні бесідами з нашим героєм: «Пройдена вздовж і впоперек Кіровоградська область раптом явилася мені зовсім незнайомою, таємничою, безмежно багатою і такою привабливою! ...Його ж поетична розповідь про скельні утворення на річці Інгул біля села Завтурове Устинівського району, які в народі звуться Монастирищем, зовсім захопила мене.. Внаслідок спільних зусиль в 1994 році їх оголошено ландшафтною пам'яткою природи загальнодержавного значення».

Вчитель вчителів. Так називали Ігоря Тихоновича педагоги Кіровоградщини, котрі спілкувалися з ним, приїжджаючи до обласного центру для підвищення кваліфікації. Це вони казали, що Ба-

банський був щасливий, якщо міг дарувати людям радість. Він був доброю й порядною людиною, ні з ким не конфліктував. У нього була надзвичайна пам'ять, що дозволяло йому не записувати. За плідну творчу педагогічну працю двічі відзначався Міністерством освіти СРСР та одинадцять – України.

* * *

А він же ще був членом Товариства зв'язків українців з-за кордоном. Зберігся його членський квиток з власноручним підписом письменника й громадського діяча Юрія Смолича.

А серед його близьких знайомих ще ж був і легендарний кардіохірург та кібернетик Микола Амосов. Під час відряджень до Києва наприкінці 50-х Бабанський з Амосовим могли дозволити собі навіть перехилити чарку на одному з дніпровських схилів. В «людських умовах», як говорив Микола Михайлович, порівнюючи відпочинок на природі з відвідинами ресторану... Та хіба про все розкажеш у газетній публікації?

* * *

Минуло четверть віку відтоді, як його не стало. Ще Борис Хижняк писав, що «на часі книга спогадів про Ігоря Бабанського». Власне і сам він їх писав. І Михайло Ножнов. І кілька викладачів вищої школи та вчителів області. Але найголовніше, що частину з розпочатого ним за життя продовжує розвивати й доводити до сердець людей (і, що головне, дітей!) його донька Ніна Ігорівна, котра вже давно могла б спочивати на лаврах, перебуваючи на заслуженому відпочинку. Це саме завдяки її невгамовній енергії продовжує жити батькове ім'я. Знімаються кінофільми, друкуються буклети та статті в природничих журналах, проводяться незабутні екскурсії до природних і культурних перлин краю.

А спадщина Бабанського є не тільки свідченням його таланту, але й багатим матеріалом для теперішніх і майбутніх дослідників ряду наук, керівництвом до дії природоохоронців нинішнього покоління.

АНАТОЛІЙ ГРИГОР'ЄВ: УЧЕНИЙ І ПОЕТ

Особливої потреби представляти освітянам нашого визначного педагога, ученого-дефектолога та реабілітолога Анатолія Йосиповича Григор'єва, звісно ж, немає. Та все ж стисло нагадаємо основні віхи його біографії. Народився Григор'єв 4 серпня 1944 року в Кіровограді. Навчався у школі, що розміщувалася у будівлі знаменитої Златопільської гімназії, котру свого часу закінчив Володимир Винниченко. У 1972 році Анатолій Йосипович закінчив історичний факультет Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка, у 1983-му – з відзнакою дефектологічний факультет Київського державного педагогічного інституту ім. М. Горького. З 2000 року викладає у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка: кандидат педагогічних наук (1989), професор (2000) кафедри медико-біологічних основ і фізичної реабілітації. Григор'єв – перший вчений-дефектолог Центральноукраїнського регіону. Створив власну наукову школу: автор 16 книг, підготував 8 кандидатів наук, видав 12 наукових збірників з проблем спеціальної освіти, валеології і систем оздоровлення людини.

Монографія Анатолія Йосиповича «Аномалії розвитку дітей» включена до фондів бібліотеки

Конгресу США. Автор проекту та головний редактор унікального видання – 10-томної «Енциклопедії фізичної реабілітації», що здобула світове визнання. У 1993 році Григор'єв заснував та очолив Центральноукраїнську наукову лабораторію з проблем лікування дітей з особливими потребами, керує науково-методичним центром спеціальної педагогіки АПН України. Заслужений працівник освіти України (1995).

А ще Анатолій Йосипович – всебічно обдарована особистість. Він, виявляється, професійно займався журналістикою та пише вірші. Читачі обласної газети «Народне слово», напевне, звернули увагу на останню сторінку часопису, де у рубриці «Оздоровча поезія» щомісяця друкуються цілющі вірші поета Анатолія ГАЯ. Проте далеко не всім відомо, що Анатолій ГАЙ – це не прізвище автора, а дотепний псевдонім, аббревіатура. Перші три літери від прізвища, імені та по батькові (Григор'єв Анатолій Йосипович) й утворюють слово ГАЙ. Поет Анатолій ГАЙ – автор 6 книг: «Криниця в центрі України» (1997), «Зоряне латаття» (2005), «А джерело дзвенить» (2009) та ін. Теплі передмови до його збірок віршів з високою оцінкою творчого доробку писали визначні українські поети Борис Олійник, Микола Сингаївський та інші.

4. З погляду колеги послідовника

По Вас, Василю Олександровичу,
Звіряю я свої думки.
Свої надії, сподівання,
Своїх досліджень сторінки.
Милуюсь Вашими трактатами:
В них мудрість людських
почуттів.

І листування з адресатами,
Що йшли з усіх материків.
Цією росяною стежкою
Ви крокували до дітей,
Їм дарували світ невпізнаний
Як світло людям Прометей.
Вас рідко бачили за чаркою
І навіть дехто бурмотів:
І не скупий,

а хоч би так собі
Із нами трохи посидів.
Скупим були Ви не на зустрічі:
На час скупились, звісна річ.
Його і вдень не вистачало Вам.
Беріг для творчості і ніч.
На Ваші праці йшли замовлення
З усіх куточків і країв.
І поколінням послідовників
Надовго вистачить скарбів.
Скарбів, що зібрані крізь тернії
Душі людської джерела.
Педагогічної майстерності
Від них дорога пролягла.
Скарбів, що звалися порадами,
Ділились щедро,

від душі.
Ви молодим чимало радили,
Щоб Школу Радості зростить.
Та, жаль, недовго і прожили Ви –
Себе не вмiли берегти.
Тепер над Вашою могилою
Квіток не в'януть пелюстки.
Можливо буде хтось здивований,
Мої слова спіткати може
інцидент.

Вважаю я:
Павлиш – столиця педагогіки,
А Сухомлинський – президент.

Знову з погляду вічності

На кладовищі тиша, мов сторожа.
Ніщо тут не зітхне, не зашумить.
Лиш перша свіжа снігова пороша
Несміливо зажурено скрипить.
Тут відчуваєш, як крізь землю
б'ється
Цей пульс від серця, що не знає тлінь.
Тому твій образ вічно не зітреться
У пам'яті прийдешніх поколінь.

Адольф

Стрічались люди й нелюди
були...

(З власних творів)

Ніхто ще імені
собі не обирав.
Кого батьки як охрестили
Чи сирітська доля.
Лиш пам'ятаю добре,
як до нас у клас

Прийшов хлопчина,
Прозваний Адольфом.
А це ж був той страшений
повоєнний рік.

І діти всі от щойно з заметілі
І страшної круговерті.
А тут ім'ям мов кожного
обпік –

Воно було для всіх
Ганебнішим від смерті.
Та ніби знаючи ганебності ім'я,
Хлопчак сумирним був,
Неначе не від світу цього.
І ми – сиріт згорьована
сім'я –
вже звикли з часом
Й Адіком зверталися до нього.

Знайшли його розвідники у вирвищі
З-під бомб,
В ворожій касці, шинельчині,
Зовсім вже безсилий.
Ну що ти зробиш – геть
справжнісінький Адольф –

Під носом сажа,
Так його і охрестили.
Був у частині вже
аж до кінця війни...

Бійці змінились: хто поліг
А ті демобілізувались,
Здали дитя в приют
і ніби без вини,

А все ж ім'я
За хлопчиком зосталось.
Поки-що підростав,
то байдуже було,

Мабуть не осягнув.
Підступності імення цього.
Та з часом лиш пізнав
всю долі гіркоту,

Коли життя звело
З одним «чутливим» педагогом.

Своїх дітей, на жаль, у неї
не було,

І це висіло в її долі
Кованим Дамоклом.
Сама обділена людським

КУЛЬТПРАЦІВНИК, ПОЕТ-ПІСНЯР ТА БАРД З ОЛЕКСАНДРІЇ

Григорій Гаврилович Клименко – знаний в Олександрії поет-пісняр і бард. Народився він 27 вересня 1953 року на Полтавщині. Тривалий час працював завідувачем будинку культури в селі Андрівка Олександрійського району. Закінчив Олександрійське культосвітнє училище. У творчому доробку Клименка понад 200 пісень, які він сам і виконує у супроводі гітари. На його вірші пишуть музику й інші композитори.

У 2013 році на міжнародному фольклорному фестивалі «Калинове літо на Дніпрі» в Комсомольську-на-Дніпрі (нині м. Горішні

Плавні) Клименко презентував пісню-гімн «Наш прапор» у співтворстві з композитором та співаком Віктором Шмигло. З піснею «Калина», музику до якої написав олександрійський митець, керівник народного хору «Веселка» Володимир Скляр, Григорій Гаврилович переміг на Всеукраїнському фестивалі-конкурсі «Калиновий спів» у Кіровограді. У 2017 році світ побачила поки що єдина збірка його віршів та пісень «Святий і грішний спів душі». В ній представлені патріотична поезія, ліричні вірші і навіть гумористична поема.

Наш прапор

Майорить над моєю державою
Прапор рідний, козацький наш стяг.
Він овіяний миром і славою,
І пронизаний гартом в боях

Приспів:

Прапор наш жовто-блакитний
Гордий, до всіх привітний,
Хліб – золотий, небо – синє
То кольори України.
З прапором ділимо долю
І здобуваємо волю,
В світлі і грізні години
Він-оберіг Батьківщини

В розмаїтті знамен грає хвилями
Золотими й блакитними він,
І привіт шле братерський, окрилений
До близьких і далеких країн.

Приспів:

Україні

Моя рідна, свята Україно,
Люба матінко, квітко моя!
Я пишаюсь, що є твоїм сином,
З твого поля маленьке зерня.

Неможливо тебе не любити,
Твій народ, щедру землю твою
Ти найкраща у цілому світі,
Як калина червона в гаю.

Знов святкує моя Батьківщина
Світлий день – незалежність свою.
Я за тебе, моя Україно,
Життя ладен віддати в бою.

І давно вже не вірю нікому
Я про щастя в далеких краях,
Бо я знаю – найкраще лиш вдома,
Там, де мова і пісня своя.

Пісня про калину

Пісня про калину понад світом лине,
З чарівного краю ньеньки-України.
Пісню ту шанує наш козацький рід,
З піснею святкує, з піснею в похід.

Приспів:

Калино, червона калино!
Всміхаються грона рясні,
В нас доля з тобою єдина,
Хай линуть про тебе пісні.

Дощик тебе вмие, сонечко зігріє,
Вітерець ласкавий бережно обвіє.
Калино барвіста, ти землі краса,
Червоне намисто, зелена коса.

Приспів:

Калино, червона калино!
Всміхаються грона рясні.
В нас доля з тобою єдина,
Хай линуть про тебе пісні.

Україні

Україно, грішна і убога,
Магінко засмучена моя,
Чим ти завинила перед Богом,
Де щаслива доленька твоя?
Заклики вождів з трибун лунають,
У промовах їхніх – різна суть:
Дехто знову Сталіна бажає,
Інші – мов собак, народ цькують.

Приспів:

Я не за лівих і не за правих,
З дитинства ворожнечі не терплю,
Я за народ, я за державу,
І землю свою рідну я люблю.

Нас Тарас навчив іти до волі,
І долали ми тернистий шлях.
Скільки ж ми зазнали горя й болю,
Скільки сліз пролито на очах.
Діти вірні – ворогам спокуса,
Загубила катова рука
Брата по перу Василя Стуса,
Брата по піснях Івасюка
Скільки їх загинуло в розквіті
Українців гордих, молодих,
Тяжко їх читати на граніті,
Щастя було б бачити живих.
Чим тобі зарадити – не знаю,
Рани як загоїти твої?
Може гарну пісню заспіваю,
І її підхоплять солов'ї

Приспів:

Різдвяне свято на хуторі диканька

(за мотивами повісті Миколи Гоголя)

Спів колядників святковий
Звечора до ранку.
Знов прийшло Різдво Христове
В хутір наш Диканьку
Снігу випало чимало,
Стало біло всюди,
Щоб зими не забували
Наші грішні люди.
Вкрив дерева срібний іній
У вбрання казкове,
З морозцем по Україні
Йде Різдво Христове.
Хутір наш звичайний, тихий,
Назва того варта,
Поруч ліс густий, великий,
Дичини багато.
Церкву масмо пригожу,
Шинок і управу,
А на ринок в дні погожі
їздим до Полтави.
Люди в нас прості, веселі –
Козацького роду,

В кожній знайдуться оселі
І сила, і врода.
Є завжди міцна сивуха
У вдови Солохи,
Хто мутненької поноха,
Ледве тягне ноги.
Син Вакула в неї славний,
Горда ним Солоха,
Працьовитий, дуже вправний,
Ще й коваль від Бога.
А ще дива в нас бувають,
Правди не сховати,
Часом в хутір забігає
Чортяка рогатий.
Найчастіше він буває
На Різдвяні свята,
Ночі довгі полюбляє,
Є чим забавляться.
Знову сталася халепка –
Нічкою святою.
Біс поцупив Місяць з неба,
Полонив пільмою.
Вмить завила хуртовина,
Моторошно й лячно,
Принесла лиха година
Сатану невдячну.
І біда велика тому,
Хто любив мандрівки,
Тяжко плентати додому,
Шукати домівки.
Ходять гості до Солохи,
Звісно, не даремно,
Хто місцевий, хто з дороги,
Навіть чорт таємно.
Знову біг, немов шалений,
До вдови хвостатий,
Мав надію в нічку темну
З нею жартувати.
Не забув він прихопити
І Місяць яскравий,
Хотів дуже догодити
Солосі лукавий.
А можливо вдова вперше –
Його поцілує,
Обіцяє, тільки ж бреше,
Ще й завжди глузує.
Від хатини до хатини
Ходять з колядою,
Зустрічають їх гостинно,
Ще й дають з собою.
Дружно падають в торбину
Пироги і шинка,
Ковбаса, пухка хлібина,
Цукерки й вишнівка.
А як стихне час колядок,
Разом в теплу хату
Прийдуть хлопці і дівчата
В складчину гуляти.
Ось Вакула поміж хлопців –

Мовчазний і гарний –
 І шукають його очі
 Чарівну Оксану.
 Бог послав дочку на славу
 Козакові Чубу,
 Бо такої і в Полтаві
 Ні знайдеш, ні купиш.
 Чуб не хоче й говорити
 Про Вакулу-зятя,
 Коваль справді працьовитий,
 Та що з нього взяти?
 Дуже горда вона дівка,
 Собі ціну знає,
 Все одно, таємно тільки
 Вакулу кохас.
 Коваль теж її кохас
 Та не спить ночами,
 І, насмілившись, благас
 Йти за нього заміж.
 А Оксана, мов лисичка,
 Голову морочить:
 «Дістань мені черевички,
 Що цариця носить!»
 Вмить змарнів козак Вакула,
 Куди йти – не знає,
 Краще б вуха не почувли,
 Що мила бажає.
 Темна ніч – потіха бісу,
 Витівки шкідливі,
 До Солохи біг від лісу
 Сатана щасливий.
 У вдови димар широкий,
 Залітати зручно,
 Чорт піджав хвоста і ноги,
 Приземлився влучно.
 Та надмірні хвилювання
 Спокусили біса,
 Все зробив він дуже вправно,
 Та вислизнув Місяць.
 Знов Диканька світлом вкрилась –
 Справжня ніч Різдяна –
 Небо сине звеселилось
 І місяць багрянний.
 Сатана на біду зважив
 І звичайно злився,
 Виліз з печі і від сажі
 Швидко обтрусився.
 Смачно пахне стіл святковий –
 Пирого й ковбаси,
 Біс голодний був готовий
 З'їсти все відразу.
 Він почав, як і годиться,
 Хвацько залицяється,
 Раптом чує молодиця
 Хтось іде до хати.
 Що робити? Чорт у хаті,
 Пліток не минути,
 Та в мішок його смугастий
 Ледве встигла впхнути.

Голова – кремезний, статний,
 Двері відчиняє,
 Що візит його приватний,
 Вдова добре знає.
 В шинок соромно ходити,
 Як не є – управа.
 А в Солохи шито-крито,
 Ще й сивуха брала.
 Привітався, як годиться,
 З Різдом поздоровив,
 Наливає молодиця
 Келих кольоровий.
 – Пане голово, стривайте!
 Хтось у двері гупа!
 Вам би краще заховатись
 В мішок біля груби.
 Йде розгублена Солоха
 Гостя зустрічати –
 Дяк церковний ще з порогу
 Став псалми співати,
 І від люті аж заскиглив
 У мішку чортяка,
 Як він церкву ненавидів,
 Особливо дяка.
 Дяк рукам своїм сухеньким
 Став давати волю –
 То за стан мацне легенько,
 А то за подоли.
 Ледве стрималась Солоха
 Видворити дяка,
 Та боялась вона Бога
 Більше за чортяку.
 Знову тупіт на порозі –
 Козак Чуб явився,
 Дяк в мішку сидів невдовзі,
 Впоралась вдовиця.
 На таке велике свято
 Вдівець – гість бажаний,
 Може, навіть стане сватом,
 Як віддасть Оксану.
 А тут, звідки не візьмися, –
 Син іде до хати.
 Ледве встигла молодиця
 Чуба заховати.
 Син, пригнічений від горя,
 Став корити матір:
 – «Живемо, немов в коморі,
 Мішки серед хати».
 Думав він – мішки з харчами,
 їх на плечі скинув:
 «Десь піду у світ стежками,
 Навіть хоч загину».
 Щонайбільше за хвилину
 Вже стояв на ганку:
 «Прощавай моя, хатино,
 Прощавай, Диканько!»
 Вже його ніщо не тішить
 Через злу дівчину.
 Зняв мішки тяжкі, найбільші

На дорозі кинув.
– Досить, – каже, – і одного,
Що буде – то буде,
Хто там зна, яка дорога
І які там люди?
Скільки горя натерпілись
Солошині гості.
Руки й ноги подубіли,
Заніміли кості.
А в мішках і темно, й тісно,
Місця дуже мало,
Ще й мішки Солоха спритна
Міцно пов'язала.
Першим дяк почав стогнати,
Кликати підмоги,
За гріхи свої прокляті
Став молити Бога.
Йшли дівчата на колядки,
Ті мішки уздріли,
Хоч злякалися спочатку,
Та гостей звільнили.
Насміялися з них вдосталь
Веселі дівчата,
Не до жартів було гостям,
Та вже й не до свята.
А тим часом через балку,
Стежкою крутою
Полишав коваль Диканьку
З думкою гіркою:
«От коли б спіймати чорта
Та його прижати,
То, можливо, було б просто
В Петербург злітати..
Що як Пацюка спитати,
Може, він щось знає?
Кажуть люди, часом в карти
Той з лукавим грає».
Люди всі остерігались
Хатину під лісом,
З Пацюком не спілкувались,
Бо він знався з бісом.
Та Вакула не злякався
І зайшов до хати,
До старого привітався,
Став його питати.
Пацюк снідав незвичайно –
Свідок коваль тому,
Як вареники в сметані
Лізли в рот старому.
«Іди звідси куди знаєш,
Чого тобі треба?
Той, про кого ти питаєш,
За плечима в тебе».
Мов ошпарений, від жаху
Вибіг коваль з двору,
І знайшов в мішку чортяку –
Рогату потвору.
«Малював тебе я часто
На церковній брамі,

А тепер живим, на щастя,
Тримаю руками.
– Коли будеш мені другом,
Добре я віддячу,
Вмить лети до Петербурга,
Чортяко ледачий.
І летять вони щодоху,
Ніч ясна в зірницях,
До палацу Петербурга,
Де живе цариця.
Чорт втомився не на жарти
І почав куняти,
Та коваль завжди на варті:
– «Дома будеш спати!»
Вже й околиці мелькають
Царської столиці.
До палацу підлітають,
Де живе цариця.
На порозі стоїть варта,
В палац не пускає,
Та чортяку вчить не варто,
Ковалю повчає:
– «Твою матінку – царицю
Знає вся Європа,
Йти до неї не годиться
В одязі холопа».
Біс шептати заходився,
Лиш йому відоме,
Вмить Вакула опинився
В одязі новому.
Мов весільний наречений,
Став коваль Вакула.
Мовив бісу: «Марш в кишеню,
Тварино сутула!»
А в палаці мальовничім –
Славні запорожці,
Отамани до цариці
Приїхали в гості.
Ледве їх Вакула вмовив
Щоб взяли з собою,
Тільки їх щоб не соромив
І мовчав в покоях.
Вийшла з світою цариця –
Горда Катерина,
Козаки, як і годиться,
Впали на коліна.
Гнівним поглядом стрічає
Козаків цариця:
– «Вам чого не вистачає
Волі чи темниці?»
– «Не гнівисься, мамо рідна!
Любимо Вас, мамо,
Наша ненька Україна
Вся тепер під Вами».
Йй Вакула в очі глянув:
– «Світле Ваше личко,
Подаруйте для Оксани
Свої черевички!»
А цариця ковалеві:

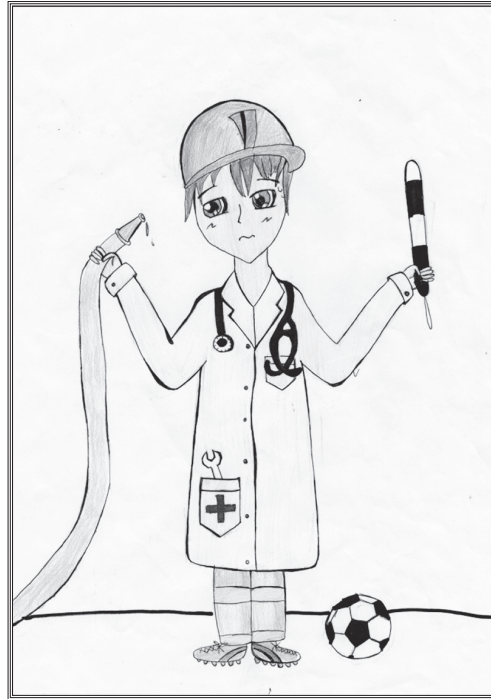

– «Ти такий сміливий,
Є французькі кришталеві,
Візьми своїй милій».
Взяв дарунок коваль гордо,
Висловив подяку,
Вийшов і промовив чорту:
– «Швидко на Диканьку!»
Круть та верть чортяка хитрий,
Втекти намагався,
Та Вакула дуже спритний –
Помсти біс боявся.
Мчать вони по небу птахом,
Внизу міста й села,
Переповнений біс жахом,
А коваль веселий.
Вже й Полтава, а за нею
Хутір наш Диканька.
Гарно з рідною землею,
Радий і чортяка.
Лиш на землю приземлились,
Коваль за лозину:
– «За твою бісячу милість –
Почухаю спину».
Ледве вирвався на волю
З міцних рук хвостатий,
Та й занурився від болю
В білий сніг пухнастий.
Ніс схвильований Вакула
Подарунок милій:
– «А можливо вже й забула
Те, чого просила?»
А в Диканьці поминали
Його душу грішну,
Що з ним трапилось – не знали,
Говорили різне.
Хтось мовляв: «Коваль – втопився,
Бачили одежу».
Плітки різні повелися –
Хто як вмів – бреше.
Плаче матінка Солоха:
«Що тепер робити?»
І благає вона Бога –

Сина воскресити.
І самотньо горювала
Дівчина Оксана
Черевички проклинала,
«Де ж він їх дістане?»
Через гордість і лукавство
Поріднилися з сумом,
Гірко чути – п'ють за царство –
Батько разом з кумом.
Мов той грім з ясного неба,
Коваль на порозі,
Дива більшого не треба –
Вигадать не в змозі.
Впав Вакула на коліна
Прямо перед Чубом,
За свою тяжку провину –
За дівчину любов.
– «Бийте, батьку! Вину знаю!
Тільки не відстану,
Бо дочку Вашу кохаю!
Віддайте Оксану!»
Чуб взяв плітку, тричі вдарив
За його свавілля,
Потім мовив: «Будьте в парі,
Кличте на весілля!»
Того й треба ковалеві,
Гордий і щасливий,
Черевички кришталеві
Несе своїй милій.
«Черевички не потрібні, –
Мовила Оксана.
Ти для мене, любий, рідний,
Я твоєю стану».
Вся Диканька на весіллі
Три доби гуляла,
Танцювали, пили, їли,
Весело співали.
Кажуть, Гоголь теж приходив
Молодих вітати,
Отакі були пригоди
На Різдвяні свята.

Л.О. Каленська

ЯКУ ПРОФЕСІЮ ВИБРАТИ?

Ніяк не міг Матвій, так як його друзі, обрати для себе одну професію, яка б йому подобалася. Коли він дивився по телевізору футбол – хотів стати футболістом. Спостерігаючи на вулиці за роботою поліцейського, мріяв стати поліцейським. Їдучи на маршрутці планував стати водієм.

Тато, слухаючи Матвієві міркування щодо професії, одного разу сказав:

– На канікулах поїдемо в село до бабусі. По-знайомлю тебе іще з одною професією. Можливо, сподобається...

Влітку, приїхавши автобусом в село, вони вийшли на зупинці біля клубу. Матвій з татом йшли зеленою широкою вулицею. Дивлячись на будинки, хлопчик міркував: «По будинку і подвір'ю можна багато розповісти про людей, які там живуть». А ось і бабусина хата. Старенька та охайно побілена. Навколо неї, наче вартові, великі черешні, подвір'я все в квітах. До самого ставка – город.

– Нарешті дочекалась! – радісно обнімала їх бабуся.

– Тільки на неділю відпустили на роботі, – сказав тато. – Гаряча пора літо для будівельників, а тут скільки треба зробити. Та вдвох з сином думаю впораємся.

З ранку наступного дня приступили до роботи – почали лагодити паркан. Матвій тільки встигав виконувати татові доручення: подавав інструменти, тримав дошки. Здавалось, робота кипіла у тата в руках.

Наступного дня тато лагодив покрівлю, а хлопчик фарбував паркан.

– Матвій, ходімо з нами на риболовлю, – погукав його друг Іван, який з дідусем ішли до ставка.

– Ніколи, – відповів Матвій.

Через деякий час вони почули крик: «Допоможіть!»

Тато через город побіг до ставка. Матвій – за татом.

На березі вони побачили таку картину: дідусь Павло провалився на невеличкому рибацькому мостику і стояв по пояс в воді, тримаючи в руках підсак з великою рибиною, яку спіймав на вудочку Іван.

Батько передав підсак Матвію, а сам допоміг дідусю вибратись.

– Хто зробив цей місток, з старих гнилих дошок? – запитав він.

– Я зробив, – зітхнувши відповів дідусь.

– Зараз принесу нові дошки, – сказав тато – відремонтую для рибаків місток.

– Приходьте до нас на юшку, – запросив дідусь.

– За запрошення дякуємо, але часу мало, – відказав тато.

Ось вже і паркан, і дах, і піч полагодили. Односельці по хорошому заздрили бабусі.

– Майстер у тебе син і внук – помічник, – говорили вони.

Стали вони просити тата про допомогу. Бабуся Марія бідкалась:

– Горе-будівельники полагодили дах, та тільки йде дощ, вона тече. Допоможи, синку.

Сусідка тітка Зоя і собі скаржилась:

– Заробітчани до нас в село приїздили. Двері мені поставили, а замок не зачиняється. Полагодь, Степане.

– Хоч залишайся в селі назавжди, скільки роботи, – жартував батько ввечері після напруженого дня.

Швидко пролетів тиждень. На автобус тата з Матвієм прийшло проваджати багато людей.

– Так проваджують тільки міністрів, – жартував

дід Павло. – Візьми від мене баночку меду, а від рибаків велику щуку.

Бабуся Марія спекла для тата пирога. Тітка Зоя простягнула кошик з яйцями.

Батько не міг відмовитись від дарунків, бо вони були від щирого серця.

В автобусі, коли він від'їхав від зупинки,

Матвій довго махав рукою бабусі і односельцям. Потім сказав татові:

– Коли виросту, як ти стану будівельником.

– Яку б професію ти, сину, не обрав, скажу тобі так, як казав мені мій батько: «Працой на совість». Я його заповіт виконав.

ОСА

– Шикуйтеся парами!

Після цих слів виховательки групи продовженого дня учні третього класу вишикувались для екскурсії в парк.

До Христини підійшли Арсеній і Роман. Дівчинка, хоч давно знала, що обом подобається, трохи розгубилась.

Подумала, завагавшись:

– Кого вибрати? Арсен – перший учень в класі, не раз допомагав їй вирішувати приклади і задачі, а Рома – гарний, модно одягнений, захищав її.

Христина стала в пару з Ромою. По дорозі хлопчик розповідав веселі історії, смішив Христину. В весняному зеленому парку світило сонце, а в траві наче розсипались маленькі яскраві сонечка – кульбаби. Дівчата рвали квіти, плели віночки. Христина, нарвавши

букетик квітів, піднесла його до обличчя. Тієї ж миті дівчина зойкнула – оса ужалила її в ніс.

Наступного дня однокласники не впізнали красуню Христину. Ніс у дівчинки розпух, на ньому був приклеєний пластир, обличчя було негарне.

Коли учні йшли в їдальню, Роман став в пару з Надією.

Вихователька запитала:

– Тобі що, Ромо, Христина більше не подобається? Хлопчик промовчав, опустивши голову, розглядав свої кросівки.

Тоді Арсеній підійшов до Христини, протягнув руку, сказав:

– А мені Христина, щоб не трапилось, подобається.

Школярі парами пішли на обід...

ПОЛОЖЕННЯ

ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В КОМУНАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»

1. Загальні положення

1.1. Положення про дотримання академічної доброчесності в комунальному закладі «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» (далі – Положення) закріплює норми та правила етичної поведінки, професійного спілкування науково-педагогічних, педагогічних працівників та здобувачів освіти у комунальному закладі «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» (далі – КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського»).

1.2. Положення розроблено на основі Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про видавничу справу», колективного договору, інших нормативно-правових актів законодавства України та нормативних документів КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського».

У Положенні використані також ідеї, твердження, розробки: «Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових, навчально-методичних, кваліфікаційних та навчальних роботах у Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара», «Положення про дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського», «Положення про академічну доброчесність в Ужгородському національному університеті».

1.3. Мета розробки Положення полягає у дотриманні професійних стандартів в усіх сферах діяльності КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського» (освітній, науковий, методичний, організаційний тощо), утвердження правил етичних взаємовідносин науково-педагогічних, педагогічних працівників та здобувачів освіти, запобігання порушень академічної доброчесності.

1.4. Науково-педагогічні, педагогічні працівники та здобувачі освіти, усвідомлюючи свою відповідальність за належне виконання функціональних обов'язків, формування сприятливого академічного середовища для забезпечення дієвої організації освітнього процесу, розвитку інтелектуального, особистісного професійного потенціалу, підвищення іміджу закладу освіти, мають керуватися нормами даного Положення.

1.5. Порушення визначених законом правил академічної доброчесності не лише завдає шкоди іміджу інституту, а й знищує якість освітнього процесу та якість кадрового потенціалу. Відповідальність за дотримання академічної доброчесності освітнього процесу є особистим обов'язком усіх визначених законом учасників освітнього процесу. Кожен член інститутської академічної спільноти: науково-педагогічний, педагогічний працівник та здобувач освіти – є відповідальним за дотримання принципів академічної доброчесності в освітній, викладацькій та науковій діяльності.

1.6. Норми цього Положення закріплюють правила поведінки учасників освітнього процесу у навчальній, науковій, методичній, організаційній (морально-психологічний клімат у колективі) та інших сферах освітньої діяльності.

2. Політика академічної доброчесності

2.1. Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

2.2. Для забезпечення академічної доброчесності в КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського» необхідно щонайменше дотримуватися таких принципів: верховенство права; демократизм; законність; соціальна справедливість; пріоритет прав і свобод людини і громадянина; рівноправність; гарантування академічної свободи; науковість; професіоналізм, компетентність; партнерство і взаємодопомога; повага та взаємна довіра; відкритість і прозорість; відповідальність за порушення академічної доброчесності.

2.3. КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського» здійснює свою діяльність незалежно від політичних уподобань, партій, релігійних об'єднань та рухів у будь-яких формах їх організації.

2.4. Дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними та педагогічними працівниками передбачає:

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне та неупереджене оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти;
- повагу до осіб, які здобувають освіту, незалежно від віку, статі, стану здоров'я, громадянства, національності, ставлення до релігії, кольору шкіри, місця проживання, походження, а також інших обставин;
- уникнення приватного інтересу та конфлікту інтересів;
- відсутність фальсифікації наукових результатів з їх подальшим використанням у роботі.

2.5. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- надання для оцінювання лише самостійно виконані роботи, які не є запозиченими, переробленими з інших або виконаними третіми особами;
- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації;
- дотримання загальноприйнятих етичних норм;
- повагу до осіб, які здобувають освіту, незалежно від віку, статі, стану здоров'я, громадянства, національності, ставлення до релігії, кольору шкіри, місця проживання, походження, а також інших обставин, навіть, якщо їх погляди різняться;
- повагу до науково-педагогічних та педагогічних працівників.

3. Організація забезпечення академічної доброчесності

3.1. Забезпечення норм цього Положення в КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» є компетенцією вченої, науково-методичної, експертно-аналітичної рад, керівників структурних підрозділів.

3.2. Учасник освітнього процесу, який володіє інформацією про порушення норм цього Положення чи про можливість такого порушення, повинен звернутися до голови або секретаря експертно-аналітичної ради з письмовою заявою на ім'я її голови. У заяві обов'язково зазначаються особисті дані заявника (П.І.П., контактні дані: адреса, телефон, місце роботи, посада, курс, група, особистий підпис) та в лаконічній формі викладається суть порушення.

3.3. На засідання експертно-аналітичної ради запрошуються заявник та особа, відносно якої розглядається питання щодо порушення норм академічної доброчесності.

3.4. За результатами розгляду заяви експертно-аналітична рада готує вмотивовані рішення у вигляді висновків щодо порушення чи не порушення академічної доброчесності.

3.5. Повноваження експертно-аналітичної ради:

- одержувати, розглядати, здійснювати аналіз заяв щодо порушення академічної доброчесності та надавати відповідні висновки;
- залучати до своєї роботи експертів із тієї чи іншої галузі, а також використовувати технічні і програмні засоби для достовірного встановлення фактів порушення норм академічної доброчесності;
- проводити інформаційну роботу щодо забезпечення академічної доброчесності та професійної етики учасників освітнього процесу;
- ініціювати, проводити та підтримувати дослідження з академічної доброчесності та якості освітньої діяльності;
- вносити пропозиції щодо підвищення ефективності впровадження принципів академічної доброчесності в наукову, навчальну, методичну, організаційну діяльність КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського»;
- інші повноваження визначені чинним законодавством України.

4. Відповідальність за порушення академічної доброчесності

4.1. Порушенням академічної доброчесності вважається:

- академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

- фабрикація – вигадання даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- списування – виконання контрольних робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільги чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної вигоди в освітньому процесі. В свою чергу, неправомірна вигода - це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.
- необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;
- виконання на замовлення та (або) продаж текстів письмових робіт;
- порушення (нехтування) методики виконання досліджень;
- приписування результатів колективної діяльності одній або окремим особам без узгодження з іншими учасниками авторського колективу або внесення до списку авторів наукової чи навчально-методичної праці осіб, які не брали участь у створенні продукту;
- конфлікт інтересів – наявність у особи приватного інтересу в сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або вчинення чи не вчинення дій під час виконання зазначених повноважень;
- приватний інтерес – будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

4.2. Види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління інституту та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності.

4.3. За порушення правил академічної доброчесності науково-педагогічні, педагогічні працівники та здобувачі освіти мають притягуватися до відповідальності згідно з вимогами чинного законодавства України.

Порушення норм цього Положення може тягти за собою накладання дисциплінарного стягнення, зокрема і за поданням експертно-аналітичної ради.

4.4. За порушення правил академічної доброчесності здобувачі освіти притягуються до таких форм відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольної роботи, іспиту, заліку тощо);
- повторна підготовка і подання для перевірки проекту, опису досвіду та ін.;
- повторне проходження освітньої програми чи освітнього модуля навчального плану;
- відрахування із КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського».

5. Виявлення та запобігання академічного плагіату

5.1. Основні поняття та їх визначення;

Автор – фізична особа, результатом творчої праці якої є представлений твір (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Здобувач освіти – особа, яка навчається у закладі освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації (ст. 1 Закону України «Про освіту»).

Твір – результат наукової чи навчально-методичної діяльності автора (співавторів) поданий в інститут на паперових носіях або в електронному вигляді, оприлюднений у мережі Інтернет чи на офіційному web-сайті КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» у формі монографії, підручника, навчального-методичного посібника, статті, тез, випускної роботи (проекту) роботи, тощо.

Оприлюднення твору – здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору (ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Плагіат академічний – навмисне відтворення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження, або відтворення під своїм іменем оприлюднених творів чи інших результатів інтелектуальної праці створених іншими особами без відповідного посилання (ст. 69 Закону України «Про вищу освіту»).

Цитата – порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілишими свої твердження або для посилання на погляди іншого автора в автентичному формулюванні (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Показник унікальності твору (роботи, матеріалу) – співвідношення (у відсотках) матеріалу, що не має збігів з іншими публікаціями, до загального обсягу матеріалу.

5.2. Різновиди академічного плагіату:

- використання у власному творі чужих матеріалів (зображень, тексту), у тому числі з мережі Інтернет, без належних посилань;
- цитування матеріалу, створеного іншою особою, як опублікованого, так і ні, без належного дотримання правил цитування;
- спотворене представлення чужих ідей, їх синтез або компіляція з першоджерел;
- представлення в якості власного твору (есе, курсової роботи, випускного проекту, тез, статті тощо) матеріалу, що був отриманий з Інтернету або від третіх осіб.
- видання виконаної роботи іншого автора за свою без внесення в неї жодних змін та належного оформлення цитування;
- копіювання значної частини чужої роботи в свою як в оригіналі так і у перекладі без внесення в записане жодних змін та належного оформлення цитування;
- представлення суміші власних та запозичених аргументів без належного цитування;
- внесення незначних правок у скопійований матеріал (переформулювання речень, зміна порядку слів в них тощо) та без належного оформлення цитування;
- компіляція – створення значного масиву тексту шляхом копіювання із різних джерел без внесення в нього правок, посилань на авторів та «маскування» шляхом написання перехідних речень між скопійованими частинами тексту;
- перефразування – переказ своїми словами чужих думок, ідей або тексту; заміна слів (знаків), фразеологічних зворотів або пропозицій при використанні будь-якої авторської наукової праці (збереженої на електронних або паперових носіях, у тому числі розміщеної в мережі Інтернет).

5.3. Перевірці на академічний плагіат підлягають:

- навчальні письмові роботи здобувачів освіти, науково-методичні праці, монографії, підручники, навчально-методичні посібники та інші види творів, що вимагають розгляду та рекомендації до видання науково-методичною та вченою радою КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». Організацію перевірки вищезазначених матеріалів здійснюють завідувачі кафедр відповідного профілю;
- рукописи статей, тези доповідей, які надходять до редакцій науково-методичного журналу «Педагогічний вісник» та науково-методичного вісника КЗ «КОІППО імені В. Сухомлинського», оргкомітетів конференцій, круглих столів, конкурсів, олімпіад, тощо. Організацію перевірки здійснюють головні редактори (заступники) видань та керівники структурних підрозділів, які організують і проводять відповідні заходи (завідувачі кафедр інституту, завідувачі науково-методичних лабораторій, центрів, відділів тощо).

Перевірка на академічний плагіат здійснюється на етапі подання матеріалів робіт для розгляду на засіданні кафедри, редакційної колегії, вченої та науково-методичної ради інституту. Для здійснення попередньої перевірки автор (автори) твору можуть самостійно здійснювати перевірку свого твору на унікальність. Звіт про проведення перевірки автор(и) можуть долучити, як факт підтвердження. Звіт (результат) перевірки створює сама програма (вибрана автором з числа рекомендованих).

Роботи, що підлягають перевірці на унікальність, надаються авторами в електронному вигляді у форматах: *.doc, *.docx, *.rtf.

5.4. Твори, які подаються для розгляду вченою радою з метою надання їм рекомендації до друку, підлягають обов'язковій експертизі експертно-аналітичною радою.

5.5. Показники унікальності текстів:

Високий рівень унікальності – текст вважається унікальним в межах 85% -100%. Твір допускається до опублікування.

Середній рівень унікальності (70%-84%). Твір потребує доопрацювання. Автору(ам) слід пересвідчитись у наявності посилань на першоджерела. Твір допускається до друку без повторної перевірки за умови його доопрацювання.

Низький рівень унікальності (50%-69%). Автору(ам) слід пересвідчитись у наявності посилань на першоджерела та суттєво доопрацювати змістову частину твору. Такі твори повертаються автору(ам). Вони можуть бути рекомендовані до друку тільки після доопрацювання та повторної перевірки.

Незадовільний рівень унікальності (менше 50%). Твір відхиляється без права повторного розгляду.

5.6. Результат перевірки на академічний плагіат оформлюється протоколом засідання (кафедри, редакційної колегії журналу, оргкомітету конференції, експертною комісією). Строк перевірки не повинен перевищувати два тижні. За результатами перевірки автору (авторам) роботи надається довідка за формою (дод. 1).

5.7. У разі незгоди з оцінкою контрольної (іншої письмової) роботи, результатами перевірки твору на плагіат, автор (виконавець роботи) має право подати апеляційну заяву. Апеляція щодо результатів перевірки подається на ім'я директора у триденний термін після оголошення результатів перевірки. У цьому випадку за дорученням директора створюється тимчасова комісія незалежного арбітражу (далі - Комісія), яка повинна розглянути апеляційну заяву у тижневий термін з дати її створення.

Сповіщення заявника про дату, місце та час проведення засідання Комісії відбувається за допомогою наявних засобів зв'язку щонайменше за два робочі дні. Якщо заявник не з'явився на засідання комісії, то питання розглядається за його відсутності.

У випадку необхідності отримання додаткової уточнюючої інформації засідання Комісії може проводитись у кілька етапів.

Результати засідання Комісії оформлюються відповідним протоколом і передаються директору інституту для прийняття відповідного рішення.

5.8. Програмно-технічні засоби для перевірки на академічний плагіат.

Програмно-технічні засоби перевірки на академічний плагіат є допоміжним засобом перевірки робіт на предмет виявлення фактів та обсягу неправомірних запозичень у поданій роботі.

Безпосередньо перевірку матеріалів, зазначених у п. 5 Положення здійснюють :

- висококваліфіковані працівники кафедри, які призначаються її завідувачем;
- члени редакційної колегії (для науково-методичних видань інституту);
- члени експертно-аналітичної ради.

Перевірка наукових робіт на наявність академічного плагіату проводиться з використанням програмно-технічних засобів за допомогою однієї або декількох програм, які знаходяться у відкритому доступі у мережі Інтернет та визнані науковою спільнотою (AdvegoPlagiatus, EtxtAntiPlagiat, Anti-Plagiarism тощо).

При прийнятті остаточного рішення враховується специфіка роботи, що перевіряється на наявність академічного плагіату (галузь знань, спеціальність тощо), вид роботи та її унікальність.

Рекомендований перелік програм виявлення плагіату та інструкція щодо їх використання надано у додатку 2.

6. Попередження порушень академічної доброчесності

Для попередження дотримання норм та правил академічної доброчесності в КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського» використовується комплекс заходів:

- інформування здобувачів освіти, науково-педагогічних та педагогічних працівників про необхідність дотримання правил академічної доброчесності, професійної етики;
- розробка та використання не менше чотирьох варіантів контрольної роботи (тесту) для заліку (іншої форми контролю та діагностування) з метою попередження списування здобувачів освіти;
- організація та впровадження різних форм навчання для здобувачів освіти та педагогічних працівників інституту з питань написання наукових та навчальних робіт;
- розробка та запровадження комп'ютерного тестування здобувачів освіти;
- ознайомлення здобувачів освіти, науково-педагогічних та педагогічних працівників із цим Положенням;
- посилення контролю з боку керівників структурних підрозділів, наукових керівників та керівників курсів щодо дотримання всіх процедур під час проведення заліку (контрольної роботи);
- попередня експертна оцінка, зокрема й самооцінка, та/або технічна перевірка (за допомогою спеціалізованих програмних засобів) щодо ознак академічного плагіату в творах, підготовлених до друку.

7. Заключні положення

7.1. Це Положення затверджується рішенням вченої ради закладу освіти та вводиться в дію наказом керівника.

7.2. Зміни та доповнення до Положення вносяться в установленому порядку.

СХВАЛЕНО
Протокол засідання вченої ради
05.12.2017 № 5

Додаток 1

Висновок експертно-аналітичної ради про рівень унікальності твору

1. Назва твору: _____
2. Вид твору (монографія, науково-дослідна робота, дисертаційна робота, наукова стаття, тези, підручник, навчальний посібник, навчально-методичний посібник, словник, довідник тощо):

3. Автор(и): _____ (Прізвище, ім'я та по батькові)
4. Науковий ступінь, вчене звання (за наявності)
5. Обсяг твору: _____ друк. арк.
6. Програмно-технічні засоби перевірки на унікальність рукопису: _____
7. Результати перевірки на унікальність рукопису

Назва структурного елемента на унікальність рукопису (розділів)	Обсяг рукопису	Обсяг, який перевірено на унікальність	Показник унікальності (у відсотках)	Обґрунтування використання запозичень
Всього:				

(Рукописи, обсяг яких перевищує 2 друк. арк., можуть перевірятися на унікальність тексту вибірково, але обсяг матеріалів, що перевіряються, не повинен становити менше 25% твору).

Загальний висновок Експертно-аналітичної ради:

(Вказується оцінка унікальності відповідно до п.3.3. Положення та висновки Експертно-аналітичної ради)

Голова експертно-аналітичної ради _____ (ППП, посада):

Секретар експертно-аналітичної ради _____ (ППП, посада):

Дата засідання експертно-аналітичної ради _____

Рекомендації щодо роботи з програмою перевірки на плагіат

Існує декілька видів технічних засобів, які шляхом автоматичного порівняння текстових документів в електронній формі з базою даних інших текстів, створюють умови для швидкого виявлення плагіату.

Перевірку наукових робіт на унікальність та наявність в них плагіату можливо проводити за допомогою безкоштовних програм, які знаходяться в мережі Інтернет у вільному доступі:

AdvegoPlagiatus;

EttxtAntiPlagiat;

Anti-Plagiarism.

AdvegoPlagiatus – програма пошуку в Інтернеті часткових або повних копій текстового документа з достатньо простим інтерфейсом. **Plagiatus** показує ступінь унікальності тексту, джерела тексту, відсоток збігу тексту. Також програма перевіряє унікальність зазначеного URL.

EttxtAntiPlagiat – програма для перевірки унікальності тексту, яка дозволяє провести детальний аналіз тексту і визначити оригінальність статті в процентному співвідношенні. **EttxtAntiPlagiat** має також онлайн-версію для перевірки коротких текстів до 5000 знаків.

Варто зазначити, що **EttxtAntiPlagiat** та **AdvegoPlagiatus** є дуже схожими між собою програмами як за функціями, так і за аналізом та оцінкою результатів, проте вони мають деякі розбіжності у пошуку та самому принципі роботи, тому найбільш ефективним буде одночасне використання обох програм.

Anti-Plagiarism – програмне забезпечення, призначене для ефективного виявлення і таким чином запобігання плагіату. Це універсальний інструмент для боротьби з WorldWideWeb копіюванням-вставкою інформації з присвоєнням авторства.

Після, того як ви встановили на комп'ютер програму **EttxtAntiPlagiat**, можна здійснювати перевірку робіт на унікальність. Для цього необхідно виконати декілька кроків:

Відкрити програму **EttxtAntiPlagiat**.

Зліва на верхній панелі треба натиснути «**Файл**», а потім «**Відкрити**».

Після появи значка «**Обзор**», обираємо потрібний документ і натискаємо кнопку «**Відкрити**».

Текст з'явиться у головному вікні програми. Після цього необхідно натиснути кнопку «**Перевірити унікальність**». Або ж відразу при копіюванні тексту обрати з контекстного меню пункт «**Вставити і перевірити**».

В процесі перевірки унікальності тексту необхідно буде неодноразово вводити через кожні 5-10 хвилин «**Качу**», тобто код підтвердження. Цей код буде відкриватися у новому вікні.

У вікні програми можна побачити вихідний текст, а після нього посилання на сайти – адреси сторінок, на яких були знайдені співпадіння. Вони позначені різним кольором, а поряд подається кількість співпадінь у процентному співвідношенні.

Перевірка однієї наукової роботи обсягом 100-130 сторінок займає 30-45 хвилин.

По закінченню перевірки тексту на унікальність можна побачити, чому дорівнює унікальність даного тексту у відсотковому еквіваленті.

Для збереження звіту перевірки роботи необхідно натиснути «**Файл**», а потім «**Створити звіт**» і «**Зберегти**».

З іншими функціями програми можливо ознайомитися самостійно. Програма може перевіряти не тільки окремих скопійований текст, але й цілий пакет текстів із зазначеної вами папки на комп'ютері. Для цього потрібно вибрати «**Операції**» – «**Пакетна перевірка**» і зазначити папку з текстами.

Результат комп'ютерної перевірки текстів на плагіат наводиться у формі звіту та індексу унікальності тексту, який сам по собі демонструє лише обсяг тексту, що співпав із доступними Інтернет-джерелами.

Кіровоградська обласна рада**Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»****ЗАТВЕРДЖЕНО****вченою радою****протокол № 5 від 05 грудня 2017 р.****ПОРЯДОК****(нова редакція)****ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА КУРСАХ У
КОМУНАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»****За індивідуальним навчальним планом****Кропивницький – 2017****1. Загальні засади**

1. Підвищення кваліфікації за індивідуальним навчальним планом здійснюється відповідно до Закону України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII, Порядку про організацію освітнього процесу комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського та цього Порядку.

2. Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності, та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти реалізується через індивідуальний навчальний план.

3. Індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем (слухачем) освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

4. Підвищення кваліфікації за індивідуальним навчальним планом здійснюється з частковим відривом від основного місця роботи в терміни, які, як правило, співпадають з термінами курсів, що визначені наказом начальника управління освіти, науки, молоді та спорту облдержадміністрації «Про підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів на курсах у комунальному закладі «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського». Переважну частину часу, відведеного на підвищення кваліфікації таких здобувачів (слухачів) освіти, становить самостійна робота без відриву від основної діяльності.

2. Організаційно-методичне забезпечення

1. Адміністрації закладів освіти, методичні кабінети (центри) органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад вивчають потреби педагогічних працівників і не пізніше 01 жовтня поточного року разом із регіональним річним замовленням на курси на наступний календарний рік подають інституту списки педагогічних працівників, які виявили бажання підвищувати кваліфікацію за індивідуальним навчальним планом (у межах державного замовлення).

2. Заявки на підвищення кваліфікації за індивідуальним навчальним планом, які подано з порушенням термінів, визначених цим Порядком, не розглядаються.

3. Педагогічні працівники, які визначені для підвищення кваліфікації за індивідуальним навчальним планом, прибувають до інституту з клопотанням від адміністрації закладу освіти (у клопотанні вказується стаж, категорія, результативність роботи педагогічного працівника).

4. Зарахування педагогічного працівника на курси за індивідуальним навчальним планом оформлюється наказом директора інституту на підставі замовлення або клопотання закладу освіти та заяви здобувача (слухача) освіти.

5. Науково-методичний і організаційний супровід підвищення кваліфікації керівників та педагогічних працівників за індивідуальним навчальним планом здійснюють:

1) Навчальний відділ інституту:

- реєструє педагогічних працівників, які виявляють бажання підвищувати кваліфікацію за індивідуальним навчальним планом;

- розробляє проекти наказів про зарахування здобувачів (слухачів) освіти на курси та про підсумки підвищення кваліфікації;

- готує, реєструє і видає здобувачам (слухачам) освіти свідоцтва про підвищення кваліфікації (за умови виконання індивідуального навчального плану).

2) Працівники кафедр, науково-методичних лабораторій, центрів, відділів:

- формують індивідуальний навчальний план (додаток 2);

- забезпечують навчальну і консалтингову діяльність для здобувачів (слухачів) освіти.

3) Керівник курсів:

- щороку до 25 грудня надсилає до навчально-методичного центру дистанційного навчання оновлений перелік п'яти тем випускних робіт (до кожної проблеми курсів) для розміщення на сайті інституту;

- у перший день курсів перевіряє наявність у здобувача (слухача) освіти матеріалів докурсового завдання (у разі відсутності докурсового завдання, здобувач освіти до проходження курсів не допускається) (додаток 1);

- на основі базового навчально-тематичного плану складає індивідуальні навчальні плани підвищення кваліфікації педагогічних працівників, списки яких надійшли до інституту (розклад відвідування навчальних занять, консультацій) (додатки 2, 5);

- організовує відвідування здобувачами (слухачами) освіти навчальних занять і консультацій, забезпечує участь педагогів у настановному занятті, заняттях діагностико-аналітичного модуля;

- контролює відвідування здобувачами (слухачами) освіти занять, визначених індивідуальним навчальним планом;

- здійснює облік виконання індивідуальних навчальних планів;

- приймає разом із науковим керівником курсів на паперових носіях випускні роботи та організовує і забезпечує її публічний захист.

4) Науковий керівник:

- у перший день курсів перевіряє якість виконання докурсового завдання (проект випускної роботи), у разі необхідності повертає матеріали здобувачеві (слухачеві) освіти для доопрацювання протягом курсів (додаток 1);

- здійснює наукове керівництво підготовкою випускних робіт здобувачів (слухачів) освіти та знайомить із вимогами до оформлення випускної роботи (додатки 3, 4);

- консультує здобувачів (слухачів) освіти та надає допомогу в доборі науково-методичної літератури з теми випускної роботи;

- рецензує випускні роботи здобувачів (слухачів) освіти, які отримує на свою електронну пошту, не пізніше, ніж через тиждень від початку курсів;

- приймає разом з керівником курсів друкований варіант випускної роботи та організовує і забезпечує її публічний захист.

5) Адміністрації закладів освіти, методичні кабінети (центри) органів управління освітою райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад:

- доводять до відома педагогічних працівників інформацію про форми підвищення кваліфікації, які функціонують в інституті;

- знайомлять педагогів із цим Порядком, додатками та орієнтовною тематикою випускних робіт, які розміщені на сайті інституту.

6. Обов'язковими етапами роботи здобувача (слухача) освіти, який проходить курси за індивідуальним навчальним планом, є:

- виконання докурсового завдання, яке розміщене на головній сторінці сайту інституту (додаток 1);
- виконання індивідуального навчального плану, який вручається здобувачеві (слухачеві) освіти керівником курсів у перший день роботи курсів після перевірки наявності докурсового завдання (додаток 2);
- відвідування занять здобувачами (слухачами) освіти першого дня курсів (настановне заняття, вхідне діагностування (тест), заняття за розкладом) та останні два дні (складання заліку, захист випускної роботи, участь у конференції з обміну досвідом, інші заняття за розкладом).

7. На повторне рецензування науковому керівнику випускна робота здобувачем (слухачем) освіти курсів подається не пізніше, ніж через тиждень від початку курсів.

8. Облік роботи здобувачів (слухачів) освіти, які підвищують кваліфікацію за індивідуальним навчальним планом, здійснює керівник курсів.

9. Навчання за індивідуальним навчальним планом вважається успішно завершеним за умови:

- наявності якісно підготовленого та правильно оформленого докурсового завдання;
- повного і якісного виконання здобувачем (слухачем) освіти індивідуального навчального плану;
- успішного складання вхідного комплексного діагностування (тест), заліку та захисту випускної роботи;
- вчасного подання керівнику курсів усіх передбачених індивідуальним навчальним планом матеріалів;
- наявності позитивної рецензії наукового керівника на випускні роботи.

10. За результатами надання усіх передбачених індивідуальним навчальним планом звітних матеріалів здобувач (слухач) освіти отримує свідоцтво про підвищення кваліфікації встановленого зразка.

11. Індивідуальні навчальні плани та звітні матеріали здобувачів (слухачів) освіти, які підвищують кваліфікацію за індивідуальним навчальним планом, керівник курсів передає заступнику директора з навчально-організаційної діяльності не пізніше, як через 5 днів після завершення курсів.

Звітні матеріали зберігаються один рік.

3. Фінансове забезпечення

1. Фінансування підвищення кваліфікації педагогічних працівників за індивідуальним навчальним планом здійснюється за рахунок бюджетних коштів та коштів фізичних осіб у встановленому порядку.

2. Обсяги навчального навантаження наукового керівника обліковуються відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 07.08.2002 року № 450 «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів».

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»

ДОКУРСОВЕ ЗАВДАННЯ
здобувача (слухача) освіти курсів підвищення кваліфікації
за індивідуальним навчальним планом

Опис наявних матеріалів

№ з/п	Назва модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Вигляд матеріалів
I	Соціально-гуманітарний			
	Філософські основи сучасної освіти	Докурсове завдання (опрацювання основних термінів і понять у загальному розділі спеціальних законів у сфері освіти)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Основи безпеки життєдіяльності	Докурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Законодавче регулювання освіти	Докурсове завдання (опрацювання спеціальних законів про освіту)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
II	Професійний			
	Сучасний стан розвитку науки (за фахом)	Опрацювання науково-методичної літератури	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Сучасні технології оцінювання якості освіти	Опрацювання науково-методичної літератури	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Інформаційні, телекомунікаційні та інші технології викладання	Уміння брати участь в онлайн-опитуванні, наявність та використання власної скриньки електронної пошти, створення (удосконалення) власного блогу або сайту).	Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту)	Електронний. Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту) зазначаються на аркуші формату А4
III	Діагностико-аналітичний			
	Підготовка проекту випускної роботи	Підготовка проекту випускної роботи	Проект випускної роботи	Паперовий, електронний

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»

ПОГОДЖУЮ

Заступник директора комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені
Василя Сухомлинського»

_____ В. Нудний

_____ 2017

Індивідуальний навчальний план

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Місце роботи _____

Курси _____

Терміни навчання _____

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
I	Соціально-гуманітарний			
1.1	Філософські основи сучасної освіти	Доурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
1.2	Основи безпеки життєдіяльності	Доурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
1.3	Законодавче регулювання освіти	Доурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
II	Професійний			
2.1	Сучасна методика викладання предмета	Опрацювання наукових та науково-методичних видань	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Останній день курсів
2.2	Педагогічна інноватика	Опрацювання наукових та науково-методичних видань	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Останній день курсів
2.3	Сучасна педагогічна психологія	Опрацювання наукових та науково-методичних видань	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Останній день курсів

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
2.4	Сучасний стан розвитку науки	Докурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
2.5	Педагогічна практика	Підготувати: - презентацію власного педагогічного досвіду роботи (для всіх слухачів); - 2 конспекти уроків (для слухачів-предметників та вчителів початкових класів); - план-конспект виховного заходу, заняття гуртка (для педпрацівників закладів дошкільної освіти); - 1 розробка корекційного тренінгу (для психологів); - 1 розробка заняття гуртка та сценарій виховного заходу (для керівників гуртків, педагогів-організаторів); - 1-2 бібліотечні уроки, 1 бібліотечний захід (сценарій) (для бібліотекарів)	- Презентація власного педагогічного досвіду роботи; - 2 конспекти уроків - План-конспект виховного заходу, заняття гуртка; - 1 розробка корекційного тренінгу; - 1 розробка заняття гуртка та сценарій виховного заходу; - 1-2 бібліотечні уроки, 1 бібліотечний захід (сценарій).	Перший день курсів
2.6	Сучасні технології оцінювання якості освіти	Докурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
2.7	Інформаційні, телекомунікаційні та інші технології викладання	Докурсове завдання (участь в онлайн-опитуванні, наявність та використання власної скриньки електронної пошти, створення (удосконалення) власного блогу або сайту).	Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту).	Перший день курсів
III	Діагностико-аналітичний			
3.1.	Вхідне комплексне діагностування (тест)	Участь у вхідному тестуванні	Анкета (тест)	Перший день курсів
3.2	Конференція з обміну досвідом	Підготовка виступу	Виступ на конференції	Передостанній день курсів
3.3	Захист випускної роботи	Підготовка та захист випускної роботи у формі публічного виступу	Випускна робота	Передостанній день курсів

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
3.4	Залік (тест)	Участь у заліку	Тест	Передостанній день курсів
3.5	Вихідне комплексне діагностування (підсумкове заняття)	Участь у вихідному опитуванні	Анкета	Останній день курсів
3.6	Здача комплекту матеріалів індивідуального плану	Здача керівнику і науковому керівнику курсів комплекту матеріалів індивідуального плану	Індивідуальний навчальний план з додатками	Останній день курсів

Примітка. Для завідувачів (методистів) районних (міських) методичних кабінетів (центрів) райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад (додаток 6), керівників закладів освіти (додаток 7), заступників директорів закладів освіти з виховної роботи (додаток 8), директорів, методистів закладів позашкільної освіти (додаток 9).

Тема випускної роботи _____

Адреса слухача курсів (дом. тел., моб. тел., E-mail) _____

(Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» надаю свою згоду на обробку та використання моїх персональних даних: домашня адреса, телефон, E-mail)

Здобувач освіти _____
(ПІБ)

Дата _____
(підпис)

Керівник _____
(ПІБ, посада)

(підпис)

Науковий керівник _____
(ПІБ, посада)

(підпис)

Структура та порядок оформлення випускної роботи

ВСТУП – у вступі обґрунтовується вибір теми, актуальність поставлених завдань (2-5% від загального обсягу).

I розділ – теоретичний, де автор аналізує стан дослідження обраної теми, здійснює огляд наукових джерел з проблеми (орієнтовно 45% від загального обсягу);

II розділ – практичний, де висвітлюються практичні аспекти вирішення проблеми в процесі професійної діяльності (орієнтовно 45% від загального обсягу).

ВИСНОВКИ – висновки і рекомендації (2-5% від загального обсягу).

Загальний обсяг випускної роботи для індивідуального навчального плану здобувача освіти складає **15-20 сторінок** тексту комп'ютерного набору формату А.4.

До загального обсягу випускної роботи входять додатки; список використаних джерел; таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Проте всі сторінки зазначених елементів підлягають суцільній нумерації. Титульна сторінка не нумерується, враховується в загальній кількості сторінок.

Випускна робота повинна мати рецензію наукового керівника курсів підвищення кваліфікації.

У рецензії повинно бути зазначено:

- відповідність опрацьованих питань темі та повнота їх висвітлення;
- науково-методична та практична цінність роботи;
- ставлення здобувача (слухача) освіти до виконання роботи.

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»

ВИПУСКНА РОБОТА

_____ (назва роботи великими літерами жирним шрифтом)

Здобувач (слухача) освіти _____
(повна назва курсів)

_____ (Прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

_____ (Прізвище, ім'я, по батькові)

Захист роботи _____
(дата захисту)

Кропивницький
2017

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник директора комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

_____ В.Нудний

_____ 2017

РОЗКЛАД

відвідування навчальних занять за індивідуальним навчальним планом
здобувача (слухача) освіти курсів

(фах, П.І.Б. здобувача освіти курсів)

Терміни навчання

Дата	Тема заняття	Вид заняття	Прізвище та підпис викладача	

Керівник курсів

(Прізвище та ініціали)

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»**

**ДОКУРСОВЕ ЗАВДАННЯ
здобувача (слухача) освіти курсів підвищення кваліфікації
завідувачів (директорів), методистів методичних кабінетів (центрів)
за індивідуальним навчальним планом**

Опис наявних матеріалів

№ з/п	Назва модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Вигляд матеріалів
I	<i>Соціально-гуманітарний</i>			
	Філософські основи сучасної освіти	Докурсове завдання (опрацювання основних термінів і понять у загальному розділі спеціальних законів у сфері освіти)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Основні принципи державної політики з безпеки життєдіяльності	Докурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Нормативно-правове забезпечення освіти	Докурсове завдання (опрацювання спеціальних законів про освіту)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
II	<i>Професійний</i>			
	Науково-теоретичні основи функціональної підготовки	Опрацювання науково-методичної літератури	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Сучасні технології оцінювання якості освіти	Опрацювання науково-методичної літератури	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Інформаційні, телекомунікаційні та інші технології викладання	Уміння брати участь в онлайн-опитуванні, наявність та використання власної скриньки електронної пошти, створення (удосконалення) власного блогу або сайту).	Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту)	Електронний. Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту) зазначаються на аркуші формату А4
III	<i>Діагностико-аналітичний</i>			
	Підготовка проекту випускної роботи	Підготовка проекту випускної роботи	Проект випускної роботи	Паперовий, електронний

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»

ПОГОДЖУЮ

Заступник директора комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені
Василя Сухомлинського»

_____ В. Нудний

_____ 2017

**Індивідуальний навчальний план
завідувачів (директорів), методистів методичних кабінетів (центрів)**

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Місце роботи _____

Курси _____

Терміни навчання _____

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
I	Соціально-гуманітарний			
1.1	Філософські основи сучасної освіти	Докурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
1.2	Основні принципи державної політики з безпеки життєдіяльності	Докурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
1.3	Нормативно-правове забезпечення освіти	Докурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
II	Професійний			
2.1	Формування професійної компетентності працівників методичних служб	Опрацювання наукових та науково-методичних видань	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Останній день курсів
2.2	Педагогічна інноватика	Опрацювання наукових та науково-методичних видань	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Останній день курсів
2.3	Психологічні основи управління безперервним підвищенням кваліфікації педагогічних працівників	Опрацювання наукових та науково-методичних видань	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Останній день курсів

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
2.4	Науково-теоретичні основи функціональної підготовки	Докурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
2.5	Педагогічна практика	Підготувати: - опис власного педагогічного досвіду роботи; - методичну розробку, сценарій, програму, технологічну картку методичного заходу	- Презентація (брошура, посібник, буклет, відеокаст тощо); - Методична розробка, сценарій, програма, технологічна картка методичного заходу.	Перший день курсів
2.6	Сучасні технології оцінювання якості освіти	Докурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
2.7	Інформаційні, телекомунікаційні та інші технології викладання	Докурсове завдання (участь в он-лайн-опитуванні, наявність та використання власної скриньки електронної пошти, створення (удосконалення) власного блогу або сайту).	Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту).	Перший день курсів
III	Діагностико-аналітичний			
3.1.	Вхідне комплексне діагностування (тест)	Участь у вхідному тестуванні	Анкета (тест)	Перший день курсів
3.2	Конференція з обміну досвідом	Підготовка виступу	Виступ на конференції	Передостанній день курсів
3.3	Захист випускної роботи	Підготовка та захист випускної роботи у формі публічного виступу	Випускна робота	Передостанній день курсів

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
3.4	Залік (тест)	Участь у заліку	Тест	Передостанній день курсів
3.5	Вихідне комплексне діагностування (підсумкове заняття)	Участь у вихідному опитуванні	Анкета	Останній день курсів
3.6	Здача комплекту матеріалів індивідуального плану	Здача керівнику і науковому керівнику курсів комплекту матеріалів індивідуального плану	Індивідуальний навчальний план з додатками	Останній день курсів

Тема випускної роботи _____

Адреса слухача курсів (дом. тел., моб. тел., E-mail) _____

(Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» надаю свою згоду на обробку та використання моїх персональних даних: домашня адреса, телефон, E-mail)

Здобувач освіти _____
(ПІБ)

Дата _____
(підпис)

Керівник _____
(ПІБ, посада)

(підпис)

Науковий керівник _____
(ПІБ, посада)

(підпис)

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»**

ДОКУРСОВЕ ЗАВДАННЯ

**здобувача (слухача) освіти курсів підвищення кваліфікації
керівників закладів освіти за індивідуальним навчальним планом**

Опис наявних матеріалів

№ з/п	Назва модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Вигляд матеріалів
I	<i>Соціально-гуманітарний</i>			
	Філософські основи сучасної освіти	Докурсове завдання (опрацювання основних термінів і понять у загальному розділі спеціальних законів у сфері освіти)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Нормативно-правове забезпечення освіти та охорони дитинства. Основи безпеки життєдіяльності	Докурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
		Докурсове завдання (опрацювання законодавчих та нормативно-правових актів галузі освіти)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
II	<i>Професійний</i>			
	Методологічні засади управління навчальними закладами	Підготувати проект колегіального рішення	Проект рішення педагогічної ради	Паперовий
	Сучасні технології оцінювання якості освіти	Опрацювання науково-методичної літератури	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Інформаційні, телекомунікаційні та інші технології викладання	Уміння брати участь в онлайн-опитуванні, наявність та використання власної скриньки електронної пошти, створення (удосконалення) власного блогу або сайту).	Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту)	Електронний. Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту) зазначаються на аркуші формату А4
III	<i>Діагностико-аналітичний</i>			
	Підготовка проекту випускної роботи	Підготовка проекту випускної роботи	Проект випускної роботи	Паперовий, електронний

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»

ПОГОДЖУЮ

Заступник директора комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені
Василя Сухомлинського»

_____ В. Нудний

_____ 2017

**Індивідуальний навчальний план
(для керівників закладів освіти)**

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Місце роботи _____

Курси _____

Терміни навчання _____

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
I	Соціально-гуманітарний			
1.1	Філософські основи сучасної освіти	Доурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
1.2	Нормативно-правове забезпечення освіти та охорони дитинства. Основи безпеки життєдіяльності	Доурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
II	Професійний			
2.1	Методологічні засади управління закладами освіти	Контрольна робота. Підготувати проект наказу з основної діяльності	Проект наказу	Передостанній день курсів
2.2	Стратегічний менеджмент	Практична робота. Підготувати розділ річного плану закладу освіти «Організація контролю та керівництва закладу освіти»	Розділ річного плану	Передостанній день курсів
2.3	Сучасна методика викладання предмета (для інтегрованих курсів)	Практична робота. Моделювання уроку	Методична розробка (конспект)	Передостанній день курсів

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
2.4	Педагогічна інноватика	Опрацювання наукових та науково-методичних видань	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Передостанній день курсів
2.5	Психолого-управлінське консультування	Опрацювання наукових та науково-методичних видань	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Передостанній день курсів
2.6	Педагогічна практика Контрольно-аналітична діяльність керівника	Підготувати: - опис власного педагогічного досвіду роботи; - розгорнутий аналіз відвіданого уроку: управлінський аспект	- Презентація; - Аналітичні матеріали.	Передостанній день курсів
2.7	Сучасні технології оцінювання якості освіти	Доурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
2.8	Інформаційні, телекомунікаційні та інші технології викладання	Доурсове завдання (участь в он-лайн-опитуванні, наявність та використання власної скриньки електронної пошти, створення (удосконалення) власного блогу або сайту).	Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту).	Перший день курсів
III	Діагностико-аналітичний			
3.1.	Вхідне комплексне діагностування (тест)	Участь у вхідному тестуванні	Анкета (тест)	Перший день курсів
3.2	Конференція з обміну досвідом	Підготовка виступу	Виступ на конференції	Передостанній день курсів
3.3	Захист випускної роботи	Підготовка та захист випускної роботи у формі публічного виступу	Випускна робота	Передостанній день курсів

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
3.4	Вихідне комплексне оцінювання (залік)	Участь у вихідному діагностуванні	Тест	Передостанній день курсів
3.5	Вихідне комплексне оцінювання (підсумок)	Участь у вихідному оцінюванні	-	Останній день курсів
3.6	Здача комплекту матеріалів індивідуального плану	Здача керівнику і науковому керівнику курсів комплекту матеріалів індивідуального плану	Індивідуальний навчальний план з додатками	Останній день курсів

Тема випускної роботи _____

Адреса слухача курсів (дом. тел., моб. тел., E-mail) _____

(Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» надаю свою згоду на обробку та використання моїх персональних даних: домашня адреса, телефон, E-mail)

Здобувач освіти _____
(П І Б)

Дата _____
(підпис)

Керівник _____
(П І Б, посада)

(підпис)

Науковий керівник _____
(П І Б, посада)

(підпис)

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»**

ДОКУРСОВЕ ЗАВДАННЯ

**здобувача (слухача) освіти курсів підвищення кваліфікації
заступників директорів закладів освіти з виховної роботи
за індивідуальним навчальним планом**

Опис наявних матеріалів

№ з/п	Назва модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Вигляд матеріалів
I	<i>Соціально-гуманітарний</i>			
	Філософські основи сучасної освіти	Докурсове завдання (опрацювання основних термінів і понять у загальному розділі спеціальних законів у сфері освіти)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Основи безпеки життєдіяльності	Докурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Нормативно-правове забезпечення освіти та охорони дитинства	Докурсове завдання (опрацювання спеціальних законів про освіту)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
II	<i>Професійний</i>			
	Сучасна методика виховання	Опрацювання науково-методичної літератури	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Шкільний менеджмент	Опрацювання науково-методичної літератури	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Інформаційні, телекомунікаційні та інші технології викладання	Уміння брати участь в онлайн-опитуванні, наявність та використання власної скриньки електронної пошти, створення (удосконалення) власного блогу або сайту).	Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту)	Електронний. Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту) зазначаються на аркуші формату А4
III	<i>Діагностико-аналітичний</i>			
	Підготовка проекту випускної роботи	Опрацювання науково-методичної літератури та матеріалів власного педагогічного досвіду	Проект випускної роботи	Паперовий, електронний

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»

ПОГОДЖУЮЗаступник директора комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені
Василя Сухомлинського»

_____ В. Нудний

_____ 2017

Індивідуальний навчальний план

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Місце роботи _____

Курси _____

Терміни навчання _____

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
I	<i>Соціально-гуманітарний</i>			
1.1	Філософські основи сучасної освіти	Доурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
1.2	Основи безпеки життєдіяльності	Доурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
1.3	Нормативно-правове забезпечення освіти та охорони дитинства	Доурсове завдання (опрацювання спеціальних законів про освіту)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
II	<i>Професійний</i>			
2.1	Сучасна методика виховання	Опрацювання наукових та науково-методичних видань	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Останній день курсів
2.2	Менеджмент інновацій	Опрацювання наукових та науково-методичних видань, ознайомлення з інноваційними формами виховної роботи	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Останній день курсів

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
2.3	Педагогічна практика	<p>Підготувати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - презентацію власного педагогічного досвіду роботи; - опис виховної системи закладу освіти; - підготувати розробку виховного заходу, тренінг, виховну програму, технологічну картку 	<ul style="list-style-type: none"> - Презентація власного педагогічного досвіду роботи; - Презентація виховної системи навчального закладу - Презентувати розробку виховного заходу, тренінг, виховну програму, технологічну картку 	Передостанній день курсів
2.4	Сучасні технології оцінювання якості освіти	Докурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
2.5	Інформаційні, телекомунікаційні та інші технології викладання	Докурсове завдання (участь в он-лайн-опитуванні, наявність та використання власної скриньки електронної пошти, створення (удосконалення) власного блогу або сайту).	Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту).	Перший день курсів
III	Діагностико-аналітичний			
3.1.	Вхідне комплексне діагностування (тест)	Участь у вхідному тестуванні	Анкета (тест)	Перший день курсів
3.2	Конференція з обміну досвідом	Підготовка виступу	Виступ на конференції	Передостанній день курсів
3.3	Захист випускної роботи	Підготовка та захист випускної роботи у формі публічного виступу	Випускна робота	Передостанній день курсів

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
3.4	Залік (тест)	Участь у заліку	Тест	Передостанній день курсів
3.5	Вихідне комплексне діагностування (підсумкове заняття)	Участь у вихідному оцінюванні	-	Останній день курсів
3.6	Здача комплекту матеріалів індивідуального плану	Здача керівнику і науковому керівнику курсів комплекту матеріалів індивідуального плану	Індивідуальний навчальний план з додатками	Останній день курсів

Тема випускної роботи _____

Адреса слухача курсів (дом. тел., моб. тел., E-mail) _____

(Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» надаю свою згоду на обробку та використання моїх персональних даних: домашня адреса, телефон, E-mail)

Здобувач освіти _____
(ПІБ)

Дата _____
(підпис)

Керівник _____
(ПІБ, посада)

(підпис)

Науковий керівник _____
(ПІБ, посада)

(підпис)

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»

ДОКУРСОВЕ ЗАВДАННЯ

здобувача (слухача) освіти курсів підвищення кваліфікації
директорів, методистів закладів позашкільної освіти
за індивідуальним навчальним планом

Опис наявних матеріалів

№ з/п	Назва модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Вигляд матеріалів
I	<i>Соціально-гуманітарний</i>			
	Філософські основи сучасної освіти	Докурсове завдання (опрацювання основних термінів і понять у загальному розділі спеціальних законів у сфері освіти)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Основи безпеки життєдіяльності	Докурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Нормативно-правове забезпечення освіти та охорони дитинства	Докурсове завдання (опрацювання спеціальних законів про освіту)	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
II	<i>Професійний</i>			
	Сучасна методика виховання	Опрацювання науково-методичної літератури	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Методологічні засади управління навчальними закладами	Опрацювання науково-методичної літератури	Тези (1-3 ст.)	Паперовий
	Інформаційні, телекомунікаційні та інші технології викладання	Уміння брати участь в онлайн-опитуванні, наявність та використання власної скриньки електронної пошти, створення (удосконалення) власного блогу або сайту).	Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту)	Електронний. Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту) зазначаються на аркуші формату А4
III	<i>Діагностико-аналітичний</i>			
	Підготовка проекту випускної роботи	Опрацювання науково-методичної літератури та матеріалів власного педагогічного досвіду	Проект випускної роботи	Паперовий, електронний

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»

ПОГОДЖУЮЗаступник директора комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені
Василя Сухомлинського»

_____ В. Нудний

_____ 2017

Індивідуальний навчальний план

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Місце роботи _____

Курси _____

Терміни навчання _____

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
I	Соціально-гуманітарний			
1.1	Філософські основи сучасної освіти	Доурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
1.2	Основи безпеки життєдіяльності	Доурсове завдання (опрацювання нормативних документів та науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
1.3	Нормативно-правове забезпечення освіти та охорони дитинства	Доурсове завдання (опрацювання спеціальних законів про освіту)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
II	Професійний			
2.1	Сучасна методика виховання	Опрацювання наукових та науково-методичних видань	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Останній день курсів
2.2	Менеджмент інновацій	Опрацювання наукових та науково-методичних видань, ознайомлення з інноваційними формами виховної роботи	Реферативний огляд опрацьованих літературних джерел (до 5 ст.)	Останній день курсів

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
2.3	Педагогічна практика	<p>Підготувати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - презентацію власного педагогічного досвіду роботи; - підготувати програму розвитку позашкільного навчального закладу; - підготувати методичну розробку, план роботи (програма, технологічна картка) методичного формування 	<ul style="list-style-type: none"> - Презентація власного педагогічного досвіду роботи; - Презентація програми розвитку позашкільного навчального закладу - Презентація методичної розробки, плану роботи (програми, технологічної картки) методичного формування 	Передостанній день курсів
2.4	Сучасні технології оцінювання якості освіти	Доурсове завдання (опрацювання науково-методичної літератури)	Тези (1-3 ст.)	Перший день курсів
2.5	Інформаційні, телекомунікаційні та інші технології викладання	Доурсове завдання (участь в он-лайн-опитуванні, наявність та використання власної скриньки електронної пошти, створення (удосконалення) власного блогу або сайту).	Назва, короткий опис та інтернет-адреса власного блогу (сайту).	Перший день курсів
III	Діагностико-аналітичний			
3.1.	Вхідне комплексне діагностування (тест)	Участь у вхідному тестуванні	Анкета (тест)	Перший день курсів
3.2	Конференція з обміну досвідом	Підготовка виступу	Виступ на конференції	Передостанній день курсів
3.3	Захист випускної роботи	Підготовка та захист випускної роботи у формі публічного виступу	Випускна робота	Передостанній день курсів

№ з/п	Назва та зміст модулів навчального плану курсів	Види робіт	Форма звітності	Дата подання
3.4	Залік (тест)	Участь у заліку	Тест	Передостанній день курсів
3.5	Вихідне комплексне діагностування (підсумкове заняття)	Участь у вихідному оцінюванні	-	Останній день курсів
3.6	Здача комплекту матеріалів індивідуального плану	Здача керівнику і науковому керівнику курсів комплекту матеріалів індивідуального плану	Індивідуальний навчальний план з додатками	Останній день курсів

Тема випускної роботи _____

Адреса слухача курсів (дом. тел., моб. тел., E-mail) _____

(Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» надаю свою згоду на обробку та використання моїх персональних даних: домашня адреса, телефон, E-mail)

Здобувач освіти _____
(П І Б) _____ Дата _____ (підпис)

Керівник _____
(П І Б, посада) _____ (підпис)

Науковий керівник _____
(П І Б, посада) _____ (підпис)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бик Адам Сергійович – заступник директора з науково-дослідної роботи та міжнародного співробітництва комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, доцент, кандидат педагогічних наук, лауреат обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського.

Волощенко Ірина Іванівна – вчитель початкових класів комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання №6 «Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, центр естетичного виховання «Натхнення» Кіровоградської міської ради».

Ворона Катерина Сергіївна – вчитель англійської мови комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання №6 «Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, центр естетичного виховання «Натхнення» Кіровоградської міської ради».

Григор'єв Анатолій Йосипович – кандидат педагогічних наук, професор кафедри медико-біологічних основ і фізичної реабілітації Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, заслужений працівник освіти України; поет.

Давиденко Світлана Миколаївна – вчитель історії та правознавства Новомиргородської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 Новомиргородської районної ради.

Дяченко Надія Іванівна – методист науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського».

Жадан Любов Василівна – викладач-методист Олександрійського професійного

аграрного ліцею Кіровоградської області, спеціаліст вищої категорії.

Іванова Ірина Миколаївна – вчитель англійської мови комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання №6 «Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, центр естетичного виховання «Натхнення» Кіровоградської міської ради».

Ізюмченко Людмила Володимирівна – доцент кафедри математики КДПУ імені Володимира Винниченка, кандидат фізико-математичних наук.

Каленська Лариса Олександрівна – педагог, член літературного об'єднання «Степ».

Кисіль Наталія Миколаївна – вчитель образотворчого мистецтва НВО «Олександрійська гімназія ім. Т.Г. Шевченка – ЗНЗ І-ІІ ст. – школа мистецтв».

Клименко Григорій Гаврилович – культпрацівник, поет-пісняр та бард (м. Олександрія).

Ковальков Олександр Леонідович – доцент кафедри всесвітньої історії Кіровоградського (Центральноукраїнського) державного педагогічного університету ім. В.К.Винниченка, кандидат історичних наук.

Колосова Олена Юріївна – учитель музичного мистецтва навчально-виховного об'єднання «Олександрійська гімназія ім. Т.Г. Шевченка – ЗНЗ І-ІІ ступенів – школа мистецтв» Олександрійської міської ради Кіровоградської області

Кондратова Вікторія Вадимівна – доцент кафедри дошкільної та початкової освіти КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук.

Малишко Валентина Григорівна – учитель української мови та літератури

Глодоської загальноосвітньої школи I-III ступенів Новоукраїнського району.

Марченко Ірина Анатоліївна – методист навчально-методичного відділу інноваційної діяльності та інтелектуальної власності КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського»

Моргаленко Василь Анатолійович – вчитель трудового навчання Олександрійського навчально-виховного комплексу (ЗНЗ I-II ступенів №17 – ліцей) Олександрійської міської ради Кіровоградської області.

Новіцька Ольга Миколаївна – учитель української мови та літератури, учитель-методист КЗ «Навчально-виховне об'єднання № 6 «Спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів, центр естетичного виховання «Натхнення» Кіровоградської міської ради».

Орлова Тетяна Вікторівна – студентка 5-го курсу Кропивницького інституту ПВНЗ «Університет сучасних знань».

Павлюх Вікторія Вікторівна – старший викладач кафедри педагогіки, пси-

хології і корекційної освіти КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського».

Тищенко Тетяна Олександрівна – методист науково-методичної лабораторії з інклюзивного та інтегрованого навчання КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського».

Ткаченко Любов Афанасіївна – методист науково-методичної лабораторії природничо-математичних дисциплін КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського».

Тримбовецька Юлія Олександрівна – студентка 5-го курсу Кропивницького інституту ПВНЗ «Університет сучасних знань».

Шепель Федір Олександрович – історик, краєзнавець, лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова.

Щербина Світлана Василівна – вчитель-методист української мови та літератури Созонівського НВК Кіровоградської районної державної адміністрації.

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІЛКУВАННЯ!

Листи надсилайте на адресу:

*Редакція журналу
“Педагогічний вісник”*

**КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО**

вул. Велика Перспективна, 39/63,
м. Кропивницький, 25006